

منتها نزل در

۱۹۸۶

سنگم چون کهایون

سنگم

*donated from
Suleman A. Memon's
personal library*

من تنها۔ منزل دور

چونديء ترتيب

كرم الاهي چنا

سنگم پليڪيشنس

۳۷ - يوني پلازه ، آء-آء- چند ريگرود

ڪراچي ، سنڌ

سنگم پبليڪيشنس جو ويهون ڪتاب

چيئر مين : سيد بشير احمد شاه
سڪريٽري : ڪرم الاهي چنا

قيمت : پندرهن روپيا

MAN TANHA – MANZIL DOOR (Selected Sindh Short Stories)

Edited by: Karam Illahi Channa
Published by: M/s SANGAM PUBLICATIONS,
37- Uni Plaza, I.I. Chaudrigar Road,
Karachi - Sindh.
Printed by: Wahid Art Printing Press,
Rattan Talao, Akbar Road,
Karachi - Sindh.
First Published: April 1984.
Price: Rs. 15.00

پبلشرپاران

اداره سنگم پبليڪيشنس جو ويهون نمبر ڪتاب
”من تنها - منزل دور“ حاضر آهي - هيءُ ڪتاب
انهن شاهڪار ڪهاڻين تي مشتمل آهي جيڪي
ڪافي وقت اڳ سنگم سيريز ڪتابي سلسلي جي
مختلف ڪتابن ۾ ڇپيون هيون - ۽ ان وقت اسان
جي مهربان پڙهندڙن انهن کي ڏاڍو ساراهيو
هيو ۽ سوين خط لکي پنهنجي پسند جو اظهار
ڪيو هو - انگريز مذڪوره ڪهاڻين جي تخليقي
معياري اهميت کي مد نظر رکندي کين هڪ
هندي گڏ ڪري ڇاپيو اٿئون - اميد ته پڙهندڙن
وٽ اسانجي هيءُ نمايڻ ڪاوش قبول پوندي -

ڇٽو سڌائين گڏ

سڪمان

ڪرم الاهي چنا

اپريل ۱۹۸۳ع

فهرست

7	ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	مير باگو ۽ سنڌ راڻي
18	غلام رباني	مسيح ازل
29	امر جليل	گامون سڄا رجبي پٽ جو انٽرويو
46	خالد سنڌي	اعتراف
58	خير النساء جعفري	ننڍل سوچون
65	گل محمد چنا	نئون روپ
80	حليم بروهي	عورت ۽ سماج
94	شوڪت حسين شورو	تڪڙي پڇاڻي
102	نسرين رانا	حقيقت
106	لياقت عزيز	ليڊر جو عشق
119	ولي رام ولي	هڪ ڪناري چوڪري
125	خاڪي جويو	ڪانڊهه ۽ هيٺي
129	زينب سنڌي	هڏيا - پرندڙ وجود جا
135	عذرا چنا	مامتا
155	ابراهيم خشڪ	سليم هائي چيو چريو ٿيو
160	شهناز ميمڻ	مينهن ڪئي
165	منير چانڊيو	اڃا پيل مَن
171	ڪلا بيرڪاش	ويا ڪل نظرون - ويا ڪل واي
179	مدد علي سنڌي	من تنها - منزل دور

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

مير باگو ۽ سنڌ راڻي

سنڌ جو مشهور عشقيه داستان

۾ سئو کن ورهيه اڳ جي ڳالهه آهي، سنڌ ۾ ميان غلام شاهه ڪلهوڙي جي حڪومت جو آخري دور هو، جو سنڌ جي قديم تاريخي شهر ”ٺري“ جي آسپاس وارو علائقو سرمبز ۽ آباد هو. منجهس گاهه جا وڏا وري ۽ وڏهيون هيون. ان پيٽيءَ آڏيئن جا ڀاڻ مشهور هئا. هي وڏا ڀاڳيا ماڻهو هئا، کير مڪڻ جي وٽن ڪمي ڪانه هئي، پر سندن راڄ جي چڱي مڙس کي اولاد ئي ڪونه ٿيندو هو، جنهنڪري سڀ آهاڻڪا هئا. آخرڪار هن کي هڪ ڌيءَ ڄائي، جنهن تي راڄ وارن مڙني اچي مبارڪون ڏنيون. وڏيري سڀني کي چيو ته: ”ادا، پلي آيو. ڏئي ٻٽ ڏئي ها ته اوهان جون مبارڪون من لڳن ها، هيءَ ڌيءَ ڪيڙي جنهن جي ڄائي راڄ مبارڪون ڏين! پر ان ۾ به ڪو قدرت جو راز آهي!“

وڏيري پنهنجي ڌيءَ جو نالو ’سرمبز‘ ئي رکيو، پر هوءَ اهڙي ته سهڻي سدا ملوڪ هئي، جو سندس نالو ڦيرائي ”سونيتي“ رکيائون ۽ کيس لاڏ ڪوڏ سان نپاڻ لڳا. ان کان پوءِ ستت ئي ڏئي کيس ٻٽ ڏنو، جنهن جو نالو ”سائين ڏنو“ رکيائين. راڄ وري اچي مبارڪون ڏنيون. وڏيري سڀني جي مزجا ڪئي. ننڍڙي سهڻي سونيتي سندن آڏو پئي ٿلي. ڇوڪريءَ جي سونهن ڏسي، وڏيري جي عزيزن مان گهڻن کي خيال ٿيو ته هو ڪاٺس

سونيتيءَ جو سڱ گهرن. ڏينهنون ڏينهن ”سونيتي“ جي سونهن
 نڪرندي وئي. ذرا وڏيرڙي ٿي ته سهيلين مان تلاءَ تي وڃي
 وندرندي هئي. سهيلين جي ساڻس گهڻي پريت هئي. ۽ هو ٻن
 سندس سونهن صلابت تي حيران هيون. ڀلا سندس نزاکت جي
 به حد هئي! پاڻيءَ ۾ گلاب جا پن وجهي ڏيک ڀريندي هئي
 ته اهي پن نڙيءَ مان ڀا نظر ايندا هئا. سندس سهيليون تلاءَ
 تي هلڻ وقت ۽ ٻين خاص موقعن تي سعيو ڪري گلاب جا
 گل پاڻ سان آڻينديون هيون ۽ پاڻي ڪوڙڻ وقت سونيتي کي
 ورق وجهي ڏينديون هيون. هوءَ آهستي آهستي ڏيک ڀريندي هئي
 ته سهيليون سڀ مڙي ويهي سندس چنڊ جهڙي منهن ۽ ڪونج
 جهڙي گهڇيءَ ڏي ڏسنديون هيون، ۽ نڙيءَ مان وهندڙ ورتن جو
 تماشو ڏسي، ٺهڪ ڏينديون هيون.

انهيءَ وقت سنڌ جو حاڪم ميان غلام شاهه ڪلنوڙو،
 ڪڇ جي راءِ سڻي پاڻي راءِ وسوڄي جي ڌيءَ پرڻجي ڌام
 دوم سان پنهنجي لشڪر سپاهه سان ٻئي آيو ۽ آديجن جي ڳوٺ
 جي ٻاهران گاهه جي سرمبز ميدان ۾ اچي رات جي منزل
 ڪيائين. ڳوٺ ڳوٺ ۽ ٻار ٻار جي وات ۾ اها واڻي هئي ته:
 ميان صاحب، سونهن پري ”سنڌ راڻي“ پرڻجي آيو آهي. سونيتي
 جي سهيلين به اها ڳالهه ٻڌي، سو چيائون ته: ”جي ڪڇ جي
 راءِ جي پاڻي سڻي“ ”سنڌ راڻي“ آهي ته اسان جي سونهن
 پري سهيلي به گهٽ ڪانهي.“ سو پاڻ ۾ ٻه ڪري پنهنجي
 سهيلي کي ”سنڌ سونيتي“ سڏڻ لڳيون. پوءِ ته اهو نالو مڃي
 ڳوٺ ۾ مشهور ٿي ويو.

هاڻي وڏيري جي عزيزن مان ٻه ڌريون وڏيري کان سونيتي
 جو سڱ ڪوڙڻ لڳيون. وڏيري سندن ڳالهه ٻڌي کين چيو ته: ”ادا
 آخرڪار اُن جو منهن جنڊ ڏانهن آهي. مونکي عزيزن کان عار
 ڪونهي، پر اڃان تياڻي ننڍي آهي. اوهين وڃي ڪي ڏهاڙا صبر

ڪريو. جڏهن وقت آيو، تڏهن آءٌ ٻوھان کان پري ڪونه آهيان. هڪ ڌر چيو ته: ”ادا، تو شائائتي ڳالھ ڪئي آهي ۽ جيئن چوين ٿو تيئن ڪنداسون. پر ٻي ڌر وڏيري کان رنج ٿي آئي، چئي: ”تون اسان کان عار ٿو ڪرين، هاڻي اسين توتي حاڪم ڇاڙهي اينداسين.“

مونتي جي عمر ان وقت اٺ سال کن هئي، پر اوڙي ٻاڙي سندس سونين جون ٻچارون پئي پيون. هن مخالف ڌر وڃي سنڌ جي حاڪم ميان سرفراز کي ٻڌايو ته: ”اسان جي وڏيري وٽ هڪ اهڙي ته سٺي سدا ملوڪ هائين آهي جا جيڪر اوهانجي ڪوٽ ۾ موٽي.“ ان وقت ميان سرفراز ڪڇ ۽ گجرات تي چڙهائي ڪرڻ لاءِ سنڀريل هو. هنن ماڻهن صلاح ڏني ته اوهين اسان جي ڳوٺ وٽ ساڳي انهيءَ جاءِ تي منزل ڪريو، جتي ميان غلام شاهه اچي لٿو هو، ۽ پوءِ وڏيري کي سڏائي مڱ لاءِ چئو. ميان سرفراز کين دلاسو ڏيئي روانو ڪيو. ميان صاحب پوءِ جڏهن لشڪر سپاه ساڻ ڪري ڪڇ تي پهتو ته ساڳي انهيءَ جاءِ تي اچي منزل ڪيائين.

صبح جو ميان صاحب اڪيلي سر پنهنجي چانوٺيءَ مان ڳوٺ واري تلاءُ ڏانهن پसार ڪرڻ لاءِ ويو. ان وقت مونتي پڻ پنهنجي سهيلين سان گڏ تلاءُ تي پاڻي ڀرڻ آئي هئي. ميان صاحب سونين پري مونتي کي ڏسندي ئي سمجهي ويو ته لاشڪ وڏيري جي ڌيءَ آهي. پसार ۽ محبت سان چوڪرين سان ڳالهائين، جن چيس ته: ”اسين آڏيجون آهيون، هيءَ اسان جي وڏيري جي ڌيءَ آهي ۽ اسين کيس سنڌ مونتي سڏيندڙون آهيون.“ ميان سرفراز وري پنهنجي چانوٺيءَ ڏانهن موٽيو ۽ دل ۾ پڪو ارادو ڪيائين ته ان چوڪريءَ کي آءٌ پنهنجي ’سنڌ ڙائي‘ ڪندس. چانوٺيءَ ۾ اچڻ بعد ڳوٺن جا سڀ ڳڙا مڙس ۽ وڏيرا سندس سلام تي آيا. ساڻن ملي ٻين سڀني کي موڪل ڏنائين، باقي

سونيتيءَ جي ٻيئيءَ وڏيري کي ترسايائين، ۽ پوءِ خلاصو ويهي کانئس سڱ جي طلب ڪيائين. وڏيري هٿ ٻڌي عرض ڪيو ته: ”سائين هر ڪو پنهنجي اچ ڪڇ وارو آهي، اسان پنهنجي راڄ کان ٻاهر سڱ ڪونه ڏيون. مونکي هڪ مخالف ڌر تازو دڙڪو ڏنو هو ته توتي حاڪم ڇاڙهي اينداسين. هاڻي توهان سان تي هلان ڪانه ڪئي آهي، پر مان ۽ عزت سان نياڻيءَ جو سڱ گهريو آهي. تون ملڪ جو بادشاهه آهين، ۽ تنهنجا اهڙي لائق ڏسي آءٌ توکي سونيتي جي سڱ ڏيڻ جو وعدو ڪريان ٿو. پر ڇوڪري اڃا ننڍي آهي، جڏهن وقت آيو تڏهن تون مونکي منيارج.“ ميان سرفراز اها ڳالهه قبول ڪئي ۽ وڏيري کي عزت ۽ مان سان رخصت ڪيائين.

ميان سرفراز کي ’سونيتي‘ جي سونهن موهي وڌو هو، هو ڪڇ فتح ڪرڻ لاءِ ڇڙهي نڪتو هو ۽ ’سونيتي‘ جي سڱ ملڻ واري خوشخبري کي پنهنجي پهرين فتح پانائين. پهريون سوڻ سولو ٿيو، سو نه رڳو ڪڇ جي راءِ سندس آڻ مڃي، پر ميان صاحب گهراڻي ۽ آني جي رجواڙن کي به وڃي مطيع ڪيو. آتان ابوجبل ۽ سيروهي جي راجائن سان ناتا ڳنڍيندو، وڃي مارواڙ ۾ ’هڪراڻ‘ جي ٺڪر تي ڪڙڪيو ۽ کيس شڪست ڏنائين. اهڙيءَ طرح سونيتي کي ’سنڌ راڻي‘ بنائڻ جا ٻه پيچايندو فتحون ڪندو، ٻن ايڏائي مهينن کان پوءِ اهي پنهنجي گاديءَ واري نئين ٻڌايل شهر ’خدا آباد‘ ۾ وارد ٿيو.

سنڌ ۾ اچڻ سان هن ’سونيتي‘ جي ٻيءَ کي نواڙن شروع ڪيو. اتي خبر هلي ويئي ته وڏيري، ميان صاحب کي سڱ ڏيڻ قبوليو آهي. ’سونيتي‘ خود ميان صاحب کي تلاءُ تي پار ۽ محبت سان ڳالهائيندي ڏٺو هو، ۽ دل ۾ ميان صاحب جي سڱ بچڻ تي راضي هئي. سهيلين کيس چيو ته: ”ياد اٿئي جو ننڍڙي هوندي اسان وڏي ميان صاحب جي سنڌ راڻي جو ٻڌي

توڪي 'سنڌ سونيتي' ملڻو هو. هاڻي ته تون مڃ پڇ هڪ ڏينهن
'سنڌ راڻي' ٿيندينءَ.

سونيتيءَ جو پيءُ، ميان صاحب جي نوازشن تي راضي ٿي،
خدا آباد ۾ وٽس ملاقاتن لاءِ ويهن لڳو. هڪ دفعي باقائبل
ويو ته ميان صاحب شاهي ڪوٽ اندر کيس شان سان رهايو.
بلوچ سردار ان وقت ميان صاحب جي ڪوٽ ۽ ڪچهريءَ جا
محافظ هئا، ۽ واري سان ميان صاحب جي حفاظت ۽ خدمت لاءِ
مقرر ٿيندا هئا. ان وقت مير مرزي خان پنهنجي ٻاران پنهنجي
نوجوان پٽ مير باگي خان کي خدمت لاءِ خدا آباد موڪليو.
ڪوٽ جو انتظام مير باگي جي حوالي ٿيو. وڏيري جي روانگيءَ
وقت اتفاق سان هن نوجوان جي نظر وڃي 'سونيتي' تي پئي،
جنهن جي سونهن کيس گهائي ڇڏيو، پر پنهنجي مربي ميان
صاحب جو ننگ، سندس ننگ هو، انهيءَ ڪري ڳالهه کي
وساري ڇڏيائين.

ان بعد وڏيري جي رضا سان، ميان صاحب جي 'سنڌ سونيتي'
سان مڱڻي جي رسم ادا ٿي. ان وقت هن سونهن پريءَ جي عمر
ڏهه يارهن سال کن هئي. وڏيرو پنهنجي اصلوڪي ڳالهه تي قائم
رهيو ته شادي تڏهن ٿيندي، جڏهن نياڻي لائق ٿيندي. ميان
صاحب اها ڳالهه خوشيءَ سان قبول ڪئي.

ان بعد، ميان صاحب جي دعوتن تي وڏيرو باقائبل خدا آباد
ايندو ويندو هو. ڪنهن موقعي تي ميان صاحب جي چوڻي
'ميان عبدالنبي' سنڌ سونيتي کي ڏسي ورتو ۽ هوش خطا ٿي
ويس. حسرت سان چوڻ لڳو ته: "جيڪر هيءَ حور منهنجي
مڱ هجي ها!" ان عرصي ۾ ميان سرفراز جي وزير راڄي ليکي
جي سازشن سببان ملڪ ۾ مانڌاڻ متل هو. راڄي جي چورت تي
ميان سرفراز، مير بهرام خان کي شهيد ڪرايو، ۽ انهيءَ ظلم
سببان آخرڪار ميان سرفراز کي قيد ڪيو ويو ۽ سندس چوڻي

ميان غلام نبي کي گاديءَ تي ويهاريو ويو، جنهن جي ٻڻ
 ٽالپور اميرن سان اڻٻڻ ٿي ۽ جنگ جي ميدان ۾ هارائي
 پنهنجي جان هٿان وڃايائين. انهيءَ عرصي ۾ ميان عبدالنبي،
 ميان سرفراز کي قيد جي ڪوٺڙيءَ ۾ مارائي ڇڏيو. انهيءَ
 دردناڪ واقعي جي خبر جڏهن وڏيري آڏيجي کي پئني، تڏهن
 ڏاڍو ڏک ٿيس. ’مونيتي‘ کي پڻ هي خبر پڌڻ سان وڏو صدمو
 پهتو. چيائين ته: ”منهنجو بخت مون کان پٺيو ٿيو آهي.“ پر
 سويلن کيس دلداري ڏني ۽ چيائون ته: ”جيئن ڏٺي گهريو هوندو
 تيئن ٿيندو.“

اتفاق اهڙو ٻيو جو حڪومت جون واڳون ميان عبدالنبي
 جي هٿ ۾ آيون. سوڀاوان مونيتي اڳ ئي سندس نظر تي
 چڙهي هئي، ۽ ان وقت کان ئي سندس نيت ۾ خلل پيدا ٿيو هو
 انهيءَ ڪري هن وڏيري آڏيجي ڏانهن پنهنجا ماڻهو روانا ڪيا،
 ۽ چواڻي موڪليو ته: ”هاڻن اسان جي حوالي ڪر. جو اهو
 شاهي سگ آهي ۽ اسان جو آهي.“ وڏيرو ڪڙ وارو مڙس هو،
 تنهن کي هن ڌڙڪي ۽ زور ٻار تي خار لڳا ۽ ميان جي ماڻهن
 کي ڪتو جواب ڏيڻ وارو هو، پر سوچيائين ته مونيتي به وڏيرڙي
 ئي آهي، انهيءَ سان حال ڪرڻ ضروري آهي. ساڄئي مونيتي
 اکين ۾ ٻاڻي آئي چيو ته: ”ميان سرفراز رحمدل هو ۽ ساڻس
 مڱڻي تي آءٌ راضي هيس، پر هن ميان سان آءٌ ڪڏهن به شادي
 ڪانه ڪنديس.“ انهيءَ تي وڏيري، ميان جي ماڻهن کي صاف
 جواب ڏيئي مونائي ڇڏيو. ميان عبدالنبي کي مدي من ۾ هئي
 سو ظاهري طرح وري به وڏيري ڏانهن ماڻهو موڪليندو رهيو.
 پر وقت گذرندو ويو ۽ ميان جي پيغامن جو ڪوبه اثر ڪونه
 ٿيو. انهيءَ تي ميان ڪنهن بهاني سان وڏيري کي پاڻ وٽ سڏائي،
 مارائي ڇڏيو، ۽ مونيتي جي پاءُ سائيندڙي تي زور آندائين، جنهن لاجار
 ميان سان پنهنجي پڻ جي مڱڻي جي رسم ادا ڪئي، ۽ ميان

عبدالنبي، سونيتي کي پنهنجي 'سند راڻي' بنائڻ جو اعلان ڪيو. پر سونيتي پنهنجي ڀاءُ کي چيو ته: "آءُ ميان مان ڪڏهن به شادي نه ڪندس." کيس چيائين ته: "هو بلوچ سردارن جي مدد وٺي ميان کان ڪنهن طرح منهنجي جند ڇڏائي."

مير باگي خان کي جڏهن اها خبر پئي، تڏهن سائينڌني کي مير فتح علي خان جي ڪچهري ۾ وٺي آيو ۽ سائينڌني مير صاحب کي عرض ڪيو ته: "ميان صاحب منهنجي ڀيءُ کي راهه گناهه مارايو آهي. منهنجي ڀيڻ، ميان مان شادي ڪرڻ تي راضي نه آهي." جنهن تي مير صاحب چيو ته: "جي ميان تنهنجي ڀيءُ کي پنهنجي مطلب خاطر مارايو آهي ۽ اوهان جو گهر کيس سگ ڏيڻ لاءِ راضي نه آهي، ته پوءِ اسين ميان کي سمجهائينداسون." سائينڌني چيو ته: "اسين هاڻي اوهان وٽ سام آهيون." جنهن تي مير صاحب، سائينڌني ۽ سندس آڪهه کي پنهنجي پناهه ۾ رهايو. انهيءَ عرصي ۾ ميان عبدالنبي بلوچن سردارن سان ٻاڻي ڪشي، ۽ مير بجار خان ۽ ٻين کي مارايائين. آخر ڪار عبدالنبي ۽ مير فتح علي خان جي ٻاڻ ۾ جنگ لڳي ۽ ميان عبدالنبي هار کائي، سند ڇڏي پڄي ويو، ۽ حڪومت جون واڳون ٽالپر اميرن جي هٿ ۾ آيون.

سند راڻي ۽ سندس ڀاءُ سائينڌنو، مير فتح علي خان جي پناهه هيٺ رهيل هئا. 'سند راڻي' پنهنجي ڀاءُ کي چيو ته: "هاڻي ڪوٽ مان نڪرڻ تڻو جڳائي، منهنجو سگ مير صاحب جي حوالي ڪر، پوءِ جيئن قسمت ۾ لکيو هوندو تيئن ٿيندو." انهيءَ تي اچي ڳالهائون هليون ته 'سند راڻي' جو سگ ڪنهن سان ڪجي. سندس سونون جي ته اڳيئي هڪ هئي. هينئر سندس عمر سورهن سال کن هئي، ۽ جڻ ته وچ ٿي چمڪي. سند جو فاتح مير فتح علي خان هو، ۽ چيائون ته 'سند راڻي' سندس ڪوٽ ۾ جڳائي. مير باگي جنهن ڏينهن کان 'سند سونيتي'

کي ڏٺو هو، تنهن ڏينهن کان ڪانس مٿي فدا هو. تنهن هينئر ڪوشش ڪئي ته 'سنڌ راڻي' سان سندس شادي ٿئي. اهڙيءَ طرح ڪن ٻين اميرن جي پڻ 'سنڌ راڻيءَ' سان شادي ڪرڻ جي خواهش هئي.

بلوچ سردارن ڏٺو ته 'سنڌ راڻيءَ' جو قدم گهرو آهي. هن کان اڳ جنهن جي به نالي سندس سڱ ٿيو، سو سلامت ڪونه رهيو. ڪلهوڙن جي حڪومت جو خاتمو ٿيو، پر هاڻي ٽالپورن ۾ سندس سڱ تان ڪو فساد نه مچي. سو صلاح ڪري پري ڪچهريءَ ۾ ڳالهه آندائون ته 'سنڌ راڻي' سان آهو شادي ڪندو، جو ملڪ ۽ ملڪيت ڇڏيندو. آهو هڪ وڏو شرط هو. اڃا ٻئي ڪنهن ڪچهري ڪين ته مير باگي خان چيو ته: ”مون ملڪ ۽ ملڪيت جي حصي تان هٿ ڪيو.“ بلوچن سردارن کي پنهنجي وڏي اڳواڻ مير فتح علي خان کي، جنهن جي قوت بازو تي ملڪ ۽ حڪومت جو مدار هو، هن سڱ کان پري رکڻ جو ارادو هو، سو بيڪمشت ٿي چيائون ته: ”بس فيصلو ٿي چڪو، پر 'سنڌ راڻي' جي پيءُ کي ميان مارائي ڇڏيو، هاڻي ڪو سندس پيءُ پنهنجي کيس لاڏڪوڏ سان پرڻائي.“ اتي وري ڇپ ٿي ويئي. سڀني ۾ وڏو مير فتح علي خان هو، جنهن ڳالهائو ۽ چيائين ته: ”آءٌ آهو حق ادا ڪندس، پر اول مائٽيءَ کان پڇان ته هوءَ پنهنجي خوشيءَ سان مير باگي کي قبولي ٿي يا نه؟“

مير صاحب ڪچهريءَ مان اُٿي ڪوٺ ۾ ويو ۽ پهريون دفعو وڃي 'سنڌ راڻيءَ' سان ڳالهائين ۽ کيس سڄي خبر ٻڌايائين. 'سنڌ راڻيءَ' ادب سان سندس آڏو بيٺي چيو ته: ”جي اوهان منهنجو حق ادا ڪرڻ قبوليو آهي ته مهرباني ڪري خنجر ڪڍي سونگي هتي ئي پورو ڪريو؛ منهنجو خون اوهان کي هيت توڙي قيامت ۾ بخش آهي.“ مير صاحب ان جو سبب پڇيو، جنهن تي

سنڌ راڻيءَ چيو ته: ”جي ڪچهريءَ ۾ مير باگي جو نالو سون تي پئجي چڪو آهي ته مونکي قبول آهي. وري ٻيو نالو کڻي پاڻ تي لکيو ڪونه لائينديس، پر آءٌ راڄن توڙي حاڪمن تي علامت آهيان؛ پنهنجن ۾ وير وڌم، ميان سرفراز سان منهنجو سڱ ٿيو ته هو يگناهه مارجي ويو، ميان عبدالنبي منهنجي پيءُ کي ماريو ۽ آخر پنهنجي حڪومت وڃايائين. اوهان ۾ پڻ منهنجي سڱ تان نفاق پوي ها، پر اوهان دور اندوشي ڪري هي فيصلو ڪيو آهي، اڳتي اچي ڇا ٿئي؟ هينئر پڻ اوهانجي شرط موجب هو مون سان سڪئين هٿين شادي ڪندو ۽ منسلقيءَ ۾ گذاريندو.“ مير صاحب اهو ٻڌي ويچار ۾ پئجي ويو. پوءِ چيائين ته: ”ماڻي خود منهنجو ارادو هو ته توکي پنهنجي ڪوٽ ۾ آڻيان، ۽ باگي کي جيڪر پاڻ وٽ پئي ڪرڻ لاءِ به ڪونه ڏيان، پر هاڻي آءٌ تنهنجي پيءُ برابر آهيان ۽ تنهنجي ٻانڀڻن باگي کي سڪئين هٿين ڪونه ڏيندس. باگي کي چونڊس ته ”گوني“ مان وڃي واه ڪڍائي، پوءِ جيڪا سرڪاري غير آباد زمين آباد ڪيائين، سا کيس جاگير ڪري ڏيندس.“

ائين چئي مير صاحب ٻاهر ڪچهري ۾ آيو ۽ چيائين ته: ”سنڌ راڻي، جو سڱ مير باگي جي حوالي آهي. ملڪ ۽ ملڪيت ۾ سندس حصو ڪونهي، پر کيس اجازت آهي ته هيٺ گوني مان وڃي واه ڪڍائي، پوءِ جيڪا غير آباد زمين آباد ڪيائين، سا سندس جاگير ٿي رهندي.“ مير باگي کي ’سنڌ راڻيءَ‘ سان گڏ هڪ ٻلي گهوڙي پڻ پتيءَ ۾ ملي. پوءِ فتح علي خان ’سنڌ راڻي‘ کيس پرڻائي.

مير باگي خان کي ’سنڌ راڻي‘ سان دلي محبت هئي. سوچيائين ته تخت ويو پر بسخت مونکي مليو؛ پوءِ ’سنڌ راڻي‘ جي ٻاءُ سائينڊني کي ساڻ ڪري هيٺ لاڙ ڏانهن روانو ٿيو. راڄن ٻڌو ته مير باگي ملڪ ۽ ملڪيت کي ڇڏي ’سنڌ راڻي‘ سان شادي

ڪئي آهي، سي کيس ملڻ آيا ۽ چيائون ته: ”مير صاحب، ڇيڙون تيار آهن، تون هلي واه کڻاء.“ پر مير باگو ’سنڌ راڻي جي محبت ۾ اهڙو ته مست ٿي ويو جو، سڄا سارا ٻارنن مڻينا ڪوٽ کان ٻاهر ڪونه نڪتو. تڏهن سندس پيءُ مرزي خان اچي کيس سمجايو ته: ”تون اڻي راڄن کي منهن ڏي ۽ پنهنجي گذران جو بندوبست ڪر.“ ’سنڌ راڻي‘ ان تي چيس ته: ”جيئن بابا چوي ٿو تيئن ڪر.“

بس انهيءَ اشاري تي مير باگو ڪمر ٻڌي نڪتو. راڄن ۾ ملڻ وڌائين ته ڇيڙون اچي گڏ ٿيون ۽ هڪ شاهي واه پئي فصل کان اڳ ڪڇي تيار ٿي ويو، جنهن تي هزارين ايتڙ زمين جا آباد ٿيا، جي سڀ مير باگي کي جاگير ٿي مليا. اهو واه سندس نالي سان ’باگو واه‘ سڏجڻ لڳو. ڪيترائي غريب غريبا لڏي اچي سندس ڪوٽ وٽ ويٺا، ۽ اهو هڪ شاهي گهٽ ٿي ويو، جو مير صاحب جي نالي سان ”ننڍو باگو“ سڏجڻ لڳو. سنڌ راڻي جي ڀاءُ سائينڌني کي مير باگي گهڻو نوازيو ۽ کيس پنهنجي جاگير جو ڪاردار بنايائين. اهڙي طرح ٻن ٽن سالن ۾ مير باگي خان وٽ سڀ رنگ لڳي ويا. اندر حويليءَ کي ’سنڌ راڻيءَ‘ پنهنجي حسن ۽ سجهه سان سينگارڻو ته ٻاهر مير صاحب جي قرب ۽ گهرائيءَ ڪچهريءَ جي رونق وڌائي. اوسي پاسي جا سردار ۽ زميندار، ويندي عمر ڪوٽ جي راڻي سميت، مير باگي وٽ رس رهاڻ ۽ شڪار لاءِ ايندا هئا، ۽ مير صاحب، سائينڌني کي ساڻ ڪري وٺڻ ويندو هو.

بخت جي باوريءَ سببان مير باگي خان جا پنج ڇهه سال انهيءَ رس ۽ رنگ ۾ گذريا، پر پوءِ وري اچي بخت ڦيرو کائڻو. مير صاحب جي بيحد مهربانين ۽ نوازشن سببان سائينڌنو نهايت سرڪش ٿي پيو، ڪنهن تي به سندس اک ڪانه ٿي پئي. هڪ دفعي عمرڪوٽ جو راڻو دستور موجب اچي مير صاحب وٽ

لٿو. ڪچهري لڳي پئي هئي. مير صاحب، راڻو، سائيندڙو ۽ ٻيو
 هڪ بلوچ سردار چوڻ راند ڪرڻ ويٺا. راند ۾ ڪنهن ’پالي‘
 تان راڻي ۽ سائيندڙي پاڻ ۾ ڳالهائون، جنهن تي سائيندڙي، راڻي
 کي ڪو ويڻ ڏنو. مير صاحب انهيءَ تي سائيندڙي کي سڃڻايو
 ۽ راڻي پڻ اُن وقت مير صاحب جي ٿڌي تي کڻي ماڻ ڪئي.
 عمر ڪوٽ پيچي راڻي اها ڳالهه پنهنجن ۾ ڪڍي، جنهن تي
 ٺڪر وير وٺڻ لاءِ تيار ٿيا. ڪي ڏينهن گذريا ته مير صاحب
 سائيندڙي کي ساڻ ڪري نئين ڪوٽ طرف، ڍوري تي شڪار
 لاءِ ويو. اتي راڻي جي ماڻهن وجهه وٺي ”روهاڙي جي گهيڙ“
 وٽ سائيندڙي کي ماري وڌو. ’سند راڻيءَ‘ کي هيءَ خبر ٻڌي
 وڏو صدمو رسيو ۽ انهيءَ ڏک ۾ بيمار ٿي پئي. ان وقت سندس
 عمر ڇوويهه پنجويهه سال هئي. ’سند راڻي‘ جي بيماري ڪري،
 مير صاحب کي پڻ سڀ ڪجهه وسري ويو. گهڻا حيل ڪيائين،
 پر مائي ڏينهن ڏينهن وڻي وڌيڪ بيمار ٿيندي. مير صاحب کي
 ٻه ڏينهن رات جهڄڻ ۽ جينوري هئي. آخر ڏينهن اچي پورا ٿيا
 ۽ ’سند راڻي‘ مير صاحب کان روئي موڪلايو ۽ کيس وصيت
 ڪيائين ته مٿي کان پوءِ مونکي پنهنجي مائٽائي مقام ۾ دفن
 ڪرائجو. تاريخ پنجين رمضان سنه ۱۲۰۴ھ هو، جو ’سند راڻيءَ‘
 دم ڏنو. مير صاحب وصيت موجب پاڻ ڪلهي ڪانڌي ٿي،
 ’سند راڻي‘ کي وڃي ٺري لڳ ”ديواني شاهه“ جي قبرستان ۾
 ”آديجن جي مقام“ ۾ دفنايو ۽ سندس ياد ۾ مٿس سهڻي
 سنگتراشي ۽ سنگ مرمر مان قبر جوڙائي، جا اڃا تائين سلامت
 آهي، ۽ ’سند راڻيءَ‘ جي داستان تي شاهد آهي. ❀

غلا رباني

صبح ازل

ڏس، توکي خط لکڻ لاءِ مون ڪهڙو نه بامعنيٰ ۽ خوشنما
ليٽرېٽر منتخب ڪيو آهي!
ڪنهن ڏاهي چيو آهي:

خوشتر آن باشد کم سر دلبران
گفت آید در حدیث دیگران
(چڱو ائين آهي ته دلبرن جا راز
پڻ جي ڳالهين پوهين ۾ بيان ٿين.)

سو، مون به مناسب ائين سمجهيو ته توسان مخاطب ٿيڻ
لاءِ خط تي سڌوسنئون تنهنجو نالو لکڻ بدران ڪنهن خوبصورت
تشبيه ۽ استعاري جي اوت وٺان.

اهو خيال ڪري، جڏهن تنهنجي مرڪندڙ منهن جو تصور
ڪيم، ته مونا ليزا کان مارلين مونرو تائين، دنيا جي دلربائن جا
نالا منهنجي دل جي دنيا جي آسمان تي تارن وانگر جهرمر ڪرڻ
لڳا. انهن مڙني مه لقائن ۾ هڪ نالو مون کي سڀني کان وڌيڪ وڻيو:
اهو هو ”قوت العین — — طبع ازل“.

ايران ۾، جڏهن ڦاڇاري خاندان جا بادشاهه حڪومت ڪندا
هئا، تڏهن حسن ۽ عشق جي هن سرزمين تي، هڪ پيڪر ناز
جلوه افروز ٿي. سندس نالو هو قوت العین طاهره. (قوت العین
جي معنيٰ آهي ”اکين جو لار“).

ايران جي شاعرن سندس سونهن جي ساراھ ۾ ڪيئي قصيدا
جوڙيا، جن کي ٻڌي، وقت جو بادشاهه، هر پٺ دل وڃائي ويٺو ۽
قوت العين کي شاديءَ جو پيغام موڪليائين.

قوت العين جي سونهن رڳو ڪوريءَ رنگت ۽ خوبصورت
منهن مهاندي تائين محدود ڪانه هئي. هوءَ حسن جي راڻي هئڻ
سان گڏ، بي انتها حساس ۽ اعليٰ پايي جي شاعره هئي. ”مجازي
حُفَتن“ کان ڪڏهوڪو پاڻ ڇڏائي، ”ذات مطلق“ ڏانهن
متوجھ ٿي چڪي هئي ۽ قلندري طرقتو اختيار ڪري، ميران پائيءَ
وانگر نگر نگر ڦري رهي هئي.

جڏهن بادشاهه جو پيغام پهتس، ته خانہ بدوشن واري زندگي
ڇڏي، منهنجيءَ محلات جي رونق ٿيڻ قبول ڪر، تڏهن جواب
۾ چوائي موڪليائينس:

تو و حشر و جـاهـ سڪندري
من و رسم و راه قلندري
اگر آن خوش است تودرخوري
اگر اين بد است مرا مـزـا
(تون ۽ سڪندر وارو رعب تاب
مان ۽ قلندر وارو هي فقيري نمونو
جي اهو سٺو آهي ته شال توکي ٺيھه هجي
جي هيءُ بزو آهي ته اهو منهنجو نصيب!)

قوت العين اها ڳالهه وساري ڳولي ته ”نازڪ مزاج شاهان
تاب سخن ندارند.“ (بادشاهن جو نازڪ مزاج، سچ جو تاب سھي
نه سگھندو آهي). سو، بادشاهه سندس جواب ٻڌي، ڪاوڙجي،
کيس مارائي ڇڏيو. پر قوت العين جي ڪوس ايران جي ڌرتيءَ
کي ڏوڏي ڇڏيو!

هر شهيد جي خُون وانگر، سندس خُون جي قطري قطري مان
ڪيئي شمعون روشن ٿي ويون، جن جي جوت ۾ اها تائين ڪيترا

پڻ ڪيل انسان پنهنجي واٽ ڳولهي لهندا آهن.

ايران جي شاعرن پنهنجي عقيدت ۽ محبت جي اظهار ڪرڻ لاءِ قوت العین کي ”صبح ازل“ جو خطاب ڏنو. هاڻي، روءِ زمين جا اهل دل انسان کيس ”صبح ازل“ جي پياري نالي سان پڪاريندا آهن. ”صبح ازل“ ڪوڙي نه پياري تشبيه آهي ۽ تنهنجي حسن جي جمال ۽ جلال سان ڪڏي نه ٺهڪي آهي ٿي! مون، ان ڪري، هن خط تي، تنهنجي حقيقي نالي لکڻ بدران ”صبح ازل“ جي صفت جي اوت ورتي آهي.

خبر ناهي ته ان نالي سان، جڏهن هي خط تنهنجن نرم ۽ نازڪ هٿن تائين پهچندو ته تون ڪيئن محسوس ڪنديءَ؟ خوش ٿي، زير لب مسڪرائينديءَ، يا ٿڌو ساهه ڀري مون وانگر اداس ٿي وينديءَ.

صبح ازل! مان صبح جو سوير ذات مطلق کي سجدو ڏيئي، جڏهن ٻاهر نڪرندو آهيان، تڏهن رات جا پويان پاڇا هوندا آهن ۽ آسمان جا مڪايل تارا منهنجن اڃايل اڪڙين وانگر آفتاب افروز جي انتظار ۾ هوندا آهن.

اهڙي سمي تون مون کي اڪثر باد ايندي آئين. سو، ڪڏهن ڪڏهن توکي ننڊ مان جاڳائيندو آهيان. تون ننڊا ڪڙي آواز ۾ پڇندي آهين: ”تون ڪير آهين؟“ تنهنجو اهو سوال مون کي منجهائي ڇڏيندو آهي.

”مان ڪير آهيان؟“ ان سوال جي جواب لاءِ مان سالن کان وٺي نگر نگر پڙهندو رهيو آهيان.... ابوالڪلام کان وٺي ڪيليفورنيا يونيورسٽيءَ جي استادن تائين، هر اهل دل انسان ۽ عالم جي دروازي تي دستڪ ڏئي اٿم، پر ڪٿان به جواب ڪونه ڏو ملير.

ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو آهيان ته تخليق آدم وقت، جڏهن کيس سڀني شين جا نالا ٻڌايا ويا هئا، تڏهن کيس اهو به ته

۽ ايتڻ ۾ اڃا لائون. هزارين انسان - ٻار، ٻڍا، مرد ۽ زالون - جهت ٻلڪ ۾ اجل جو لقمو ٿي ويا.

آمريڪا جي اخبار نويسن اچي مون کي واريو. چي: هي ڪيڙو ڪيس ڪيئن! هزارن انسانن جو قتل تنهنجي ئي ڪردن تي آهي.

مون کين سڄي روڻداد ٻڌائي ۽ روز ويلٽ ڏانهن لکيل پنهنجو ليٽر ڏيکاريو. تڏهن وڃي همراه مس مس ٿڌا ٿيا. پر پوءِ به مايوس ٿي چيائون: جي سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ جا اهي هاجا جاري رها، ته هڪ ڏينهن انسان ذات جو وجود ئي ڌرتيءَ تان مڃي ويندو.

انسٽائين چيو ته: ”مون ان تي ڪين چئي طرح ذهن نشين ڪرايو ته:

”انسانذات جي ترقي ۽ روشن مستقبل جو دارو مدار سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ جي ليول تي منحصر نه آهي. ان جو انحصار معاشري جي اخلاقي قدرن تي آهي.“
انسٽائين جي ڳالهه ٻڌي، مون کان چرڪ نڪري ويو ۽ سمجهه ۾ آيو ته قرآن ڪريم ۾ انسان کي ”عمل صالح“ (اخلاقي قدرن جي بالا دستي) جو بار بار تاڪيد ڇو ڪيل آهي؟ اهو به ياد آيو ته قرآن ڪريم صاف صاف ٻڌائي ڇڏيو آهي ته: ”پوءِ جنهن ذرڙي جيتري نيڪي ڪئي هوندي، اهو ان کي ڏسندو ۽

جنهن ذرڙي جيتري بدلي ڪئي هوندي، اهو ان کي ڏسندو.“

مان انسٽائين کان موڪلائي آيس، سمهڻ جي ڪري ۾ وڃي اڃا بستري تي ليٽيس مس ته دروازو ڪڙڪيو ۽ حافظ ۽ خيام اندر آيا. کلي چيائون: ”ٻڌو، ڪاٺيو خان پروج ۽ آلبرٽ انسٽائين جون ڳالهيون. اسان ته توکي اڳي ئي ٻڌايو هو ته هي مڃو

ڪٿراڳ اڃا پڻ آهي. ”سبب“ ۽ ”نتيجو“ — بس، هي ڀار ان گورک ڏنڌي مان ٻاهر نڪري ئي نٿا سگهن. ”سبب جو سبب“ ڪٿي ۽ ڪيئن ٿو سرهي، ان ڳالهه تي ويچار نٿا ڪن! نادان نٿا ڄاڻن ته هي اکيون جيڪي ڏسن پسن ٿيون، سو چئن ڏينهن جو چٽڪو آهي.... معصوم ٻار جو خواب آهي. ”مون ڳوڙهن ڀريل اکين مان ڏانهن نٿاري چيو: ”هن دنيا جي رڻ ٻت ۾، اڪيلوئي اڪيلو، هلي هلي، هاڻي ته مان ڏاڍو ٽڪجي پيو آهيان! هيءَ واريءَ جو ٻنڌ الائي ڪڏهن ٻورو ٿيندو!“ خيام کي منهنجي حال تي رحم اچي ويو. مٿي تي شفقت جو هٿ ڦيري چيائين:

نيڪي ويڊي ڪم درنهاد بشارت

شادي و غمي ڪم درقضا و قدرات

(نيڪي ۽ بدي انسان جي فطرت آهي

سڪ ۽ ڏک قضا ۽ قدرت جي وس آهي.)

حافظ چيو: ”اسان توکي شعر پڙهي ٿا ٻڌايون. توکي جنت

نٿي اچي ويندي. تون ٽڪل آهين. توکي آرام جي ضرورت آهي.“

خيام ۽ حافظ ٻنهي جا ديوان ڪوليا. مون اکيون کڻي ٻوڙيون

۽ محسوس ڪيم ته ڪي طائران جنت آفاقي ترانا ڳائي رهيا

آهن. جڏهن نٿي مون کي پنهنجي گود ۾ کڻي ورتي، تڏهن حافظ

ٻاجهاريءَ ٻوليءَ ۾ نغمه سرا هو:

تانگردي آشنا زين ٻهريه رمزي نشوي

گوش نامحرم نه باشد جاى پيغام شروش

(جيئن هن ”ٻهريه“ جي رمزان آشنا نه ٿيندين، تيئن ٻڌي نه سگهندين

”موسيقيءَ جو پيغام“ ٻڌڻ لاءِ نامحرم جو ڪن موزون جاءِ نه آهي.)

پئي ڏينهن، صبح جو سوڀر، نٿي سان آئيس، ته پاڻ کي

تازو تازو محسوس ڪيم. حسب معمول، ستر ٻسار ڪرڻ لاءِ ٻاهر

ڪٽس ته ڏٺم ته سبز زار تي، گلاب جي گلن مٿان، برسات

جا قطرا ڇمڪي رهيا هئا — غالباً سڄي رات برسات وسندي رهي هئي. آسمان ۾ ڪٿي ڪٿي ڪارا ڪڪر اڃا تائين موجود هئا. توکي معلوم آهي ته اهڙي سمي تون مون کي ڪيڏي نه ياد ايندي آهين! سو، منهنجون ٻانهون توکي ياد ڪري، ڪڪرن وانگر ڪر موڙڻ لڳيون ۽ ڪارن ڪڪرن جي ڇيڙي وٽ روشن لڪير (Silver-Lining) ڏسي، مون پنهنجو پاڻ کان سوال ڪيو:

”مجاز جون سرحدون ڪٿي ختم ٿين ٿيون ۽ حقيقت جون سرحدون ڪٿان شروع ٿين ٿيون؟“

تو کي ياد هوندو ته گذريل عيد جي اڳئين ڏينهن، لطيف سائينءَ جي زبان ۾، تون ”وسڻ جا ويس“ ڪري خوبصورت نفيس ساڙهيءَ ۾ منهنجي اڱڻ تي جلوو افروز ٿي هئين. شام جي هوا جا هلڪا هلڪا جيونڪا تنهنجن زلفن مان ڪيڏي رهيا هئا ۽ لهندڙ سڄ جا ڪرڻا، هوا جي انهن جهونڪن مان جهيڙو ڪري، تنهنجي سيندَ سنواري رهيا هئا.

تو چيو هو: ”ٻڌم ته ڏاڍو مذهبي ٿي ويو آهين. سو، تولاھ مديني پاڪ جي تسبيح عيد جو تحفو ڪري کڻي آئي آهين. هيءَ تسبيح صندل مان ٺهيل آهي، ڏاڍي خوشبودار آهي.“

مون توکان تسبيح وٺي ڇمي هئي. ان ۾ تنهنجي هٿن مان گڏ صندل جي سرهاڻ ته هئي، پر ان کان مٿي مديني جي مهڪ هئي، جيڪا مون لاءِ هر مشڪ ۽ عنبر کان وڌيڪ آهي. سعديءَ جو اهو شعر ته تو ٻڌو هوندو، ته هڪ حسين هميشن جي اثر ڪري، کيس مٽيءَ مان مشڪ ۽ عنبر جي خوشبوءِ اچي رهي هئي. تو ته مون لاءِ ٻنهي جنانن جي سردار، مديني جي مير جي گليءَ جو پاڪيزه تحفو آندو هو. اها تسبيح هينئر به منهنجي اڳيان رکي آهي. مان ان تي الله پاڪ جو مٿو نالو اڇاريندو آهيان.

صبح ازل! ڪڏهن ڪڏهن تسبيح ڏسي، مون ڪي سفيد
موتين جو اهو هار به ياد ايندو آهي، جو ان ڏينهن تون گلي
جڙ پائي آئي هئينءَ، ۽ مان سوچڻ لڳندو آهيان: ”مجاز جون
سرحدون ڪٿي ختم ٿين ٿيون ۽ حقيقت جون سرحدون ڪٿان
شروع ٿين ٿيون؟“

تنهنجي اها ملاقات منهنجي دل تي ائين نقش ٿيل آهي،
جيئن تاج محل جي ديوارن تي سنگمرمر جا گل. خاص طرح،
اها ساعت، جڏهن موڪلائڻ منيل، ڪار ۾ ويهي، تو ناز ڀريا
نيٺ ڪٿي، مٺيءَ مرڪ سان مونڏي نهاريو هو. ان گهڙيءَ ئي
مونڪي سمجهه ۾ آيو هو ته لطيف سائينءَ اهو شعر ڪيڙيءَ
ڪيفيت ۾ چيو هوندو:

ڪٿي نيٺ خمار مان جان ڪيائون ناز نظر

سورج شاخون جهڪيون، ڪو ماڻهو قمر!

صبح ازل، تنهنجي اها ناز واري نظر ۽ مٺي مرڪ مون کان
ڪڏهن ڪانه وسرندي. مان ايڏي انعام جو لائق ته ڪونه
هوس. ادا ته ”سچل ڪي سلطانِي“ ماڻ واري ڳالهه هئي.

ان ڏينهن تو چيو هو: ”مجازي منظر پٺيان حقيقت جو پس منظر
پس هر ڪنهن جي وس جي ڳالهه نه آهي. هن دنيا جي
ڪاڪ محل ۾ مجازي منظر ئي ماڻهوءَ کي مست ڪيو ڇڏين.“
صبح ازل، تو صحيح چيو هو. اهڙو هڪ منظر مون اڄ
کان پنج سال اڳ ايران ۾ ڏٺو هو.

مان ۽ (مرحوم) نواب نور احمد خان لغاري، اصفهان جي
هاڪاري عالم آقا هنر فر سان گڏجي، اصفهان جا تاريخي گلاب
ڏسڻ لاءِ، چهار باغ ويا هئاسون. اتي باغ جي هڪ ڪنڊ ۾
گلاب جي گلن جو خرمن هو. تو ڦڙيءَ وارا منڍي اجرڪ
ته ڏنا هوندا. ائين سمجهه ته گلن جا اهڙا بيشمار اجرڪ حد
نظر تائين، وڃايل هئا.

اصنھان جي ڪلابن جي انهيءَ تاريخي خرمن ڏانهن ويندي، اسان کي صنوبر جي وڻن جي هڪ ڪهاڻي جهڙي هيٺان لنگهڻو پيو. اتي سنگ مرمر جي بئنج تي، هڪ نوجوان ڇوڪري ۽ ڇوڪرو، پيار محبت جون ڳالهيون ٻوليون ڪري رهيا هئا ۽ انهن ۾ ايڏو تـمـ محو هئا، جو صحيح معنيٰ ۾ ”دنيا و ما فيها“ کان غافل هئا. کين اسان جي ڀرسان ٺڳهي وڃڻ جو احساس به نه ٿيو. نواب صاحب، هنر ۽ موزن خرمن مان ڪلاب جا گل پٽيا. واپسيءَ تي هنر ۽ سڀني جي اڳيان هو ۽ سندس پٺيان نواب صاحب. جڏهن ٻئي چٽا ڪافي مفاصلو اڳتي وڌي ويا، تڏهن مان ان جوڙي جي قريب ويس ۽ ڪلاب جو ڪل، ڏانهن وڌائي چيم: ”گل به تماشا ڪل“.

ڇوڪر ۽ ڇوڪريءَ اول ايڏو ته چرڪ ڀريو، جو ڇڻ آدم ۽ حوا بهشت تان لهي زمين تي آيا هجن. پر پوءِ ستت ٻنهي پاڻ سنڀاليو ۽ ڇوڪريءَ مون کان ڪلاب جو گل وٺي سرڪي چيو: ”تشڪرم“.

سج لهڻ وارو هو. آسمان تي شفق جا پاڇولا ٻنجي رهيا هئا. هنر جي چوڻ تي، نواب صاحب ۽ مان چهار باغ جي اڳيان پاڻي جي حوض ۾ پيليائڻ جا پاڇولا ڏسڻ لاءِ، هڪ بئنج تي وڃي ويٺاسين. ٿوريءَ دير کان پوءِ ساڳي ڇوڪري ۽ ڇوڪرو به سنگ مرمر جي بئنج تان اٿيا ۽ هٿ ۾ هٿ ڏيئي باغ مان روانا ٿيا. پر هو ايڏي ته ناز ۽ انداز سان، وڪون کڻي رهيا هئا، جو مون محسوس ڪيو ته ساري ڪائنات سندن عشق جي مستيءَ ۾ رقص ڪري رهي هئي. جڏهن منهنجي اڳيان اچي لنگهيا، تڏهن ڇوڪريءَ مون ڏي نٿاريو ۽ نهايت پياري انداز سان سرڪي چيو: ”آٽا، خيلي تشڪرم“ (Sir, thank you very much)

ان کان اڳ جو مان کيس ڪو مناسب جواب ڏيان، ڇوڪر،

کلي چيو: ”ولي را ولي می شناسد.“ (چوڪر جي ڳالهه ٻڌي مان به کيلي وينس ڇو ته حقيقت اها آهي ته مون ساڻن تنهنجي ڪا به ڳالهه ڪانه ڪئي هئي.)

ان رات امان جي اعزاز ۾، اصفهان يونيورسٽيءَ وارن ”عشائيه“ ڏني هئي. آمريڪا جي ايدپاير اسٽيٽ بلڊنگ وانگر هڪ فلڪ بوس عمارت، جيڪا شيشي ۽ رک مان ٺهيل هئي، جي شين ۽ ماڙيءَ تي دعوت جو انتظام ٿيل هو. حد نظر تائين، ”اصفيان- نصف جهان“ جون رنگبرنگي روشنيون، هڪ دلفريب منظر پيش ڪري رهيون هيون.

منهنجي ڇوڙ طرف ڪوه قاف جي پرين جا ولر ۽ سندن مٿڙا مٿڙا ٽڪڙا هئا، ۽ حافظ، سعدي ۽ خيام جي جانشين دانشورن جا ميڙ ۽ سندن ڏاهپ جا گستاخا، پر منهنجو من، بقول سچل سائين: ”جتي ماڻهن ميڙ، تي مان ناهيان“ جي مصداق، چنار باغ ۾ اصفهاني ڪلاين جي خرمن وٽان ٿيندو، دور دور، درياءَ سنڌ جي مشرقي ڪناري تي، حيدرآباد شهر جي هڪ خوبصورت ڪالوني ۾، سرسبز ۽ گهائڻ وٺڻ سان ڍڪيل هڪ بنگلي جي مٿان، چنڊ سان گڏ ليٽا پائي رهيو هو، جنهن ۾ تون، منهنجن خوابن جي راڻي، محو خواب هئين.

ان رات، دير دير سان، مان جڏهن ننڊا ڪڙائين ڪئي، هوٽل شاهه عباس ۾ پنهنجي ڪمري ۾ موٽي آيس، ته ميز جي خاني مان تنهنجي سدا مرڪنڊڙ تصوير ڪڍي اڳيان رکيم، شيشي جي درين تان ريشمي پردن کي هٽائي ڏٺم ته اصفهان جي جيان تي چوڏهين جو چنڊ چمڪي رهيو هو. چنڊ کي ايڏو سهڻو مون اڳي ڪڏهن ڪونه ڏٺو آهي. چنڊ جي سونهن ڀسي وري جو تنهنجي چهري تي نظر ڪيم ته ڪيئي چنڊ چمڪي اٿيا! تنهنجي سونهن ڏسي، عمر خيام جي رباعيءَ جون هي سٽون پيساخته ڇپڻ تي آيون:

هر چنڊڪم رنگ و بوى زيبا است مرا
چون لاله رخ و چوسرو بالا است مرا
معلوم نشدڪم در طرب خانم خاڪ
نقاش ازل بهر چه آراست مرا

جيتوڻيڪ منهنجو رنگ ۽ خوشبوءِ وڻندڙ آهي
منهنجو چهر و گل لاله جهڙو ڪلاهي ۽ قدسرو وانگر بلند آهي
پر خبر ناهي ته هن مٽيءَ جي ماڳ ۾
نقاش ازل مون کي ڇو سينگاري آندو آهي؟

صبح ازل! تون ڪيڏي نه خوبصورت ۽ خوب سيرت آهين ۽
علم ۽ عقل جي نعمتن سان نوازيل آهين! هن مٽيءَ جي ماڳ ۾ نقاش
ازل جو ڪيڏو نه وڏو شاهڪار آهين! تون ئي ٻڌاء ته مجاز
جون سرحدون ڪٿي ختم ٿين ٿيون ۽ حقيقت جون سرحدون ڪٿان
شروع ٿين ٿيون؟ ”المجاز قنطرة الحقيقت“ جي معنى ڇاهي؟ ذات
۽ صفت جي وچ ۾ ڪيترو ستنڌو ۽ ڪيترو مفاصلو آهي؟
جيڪو سامه جي رڳن کان به ويجهو آهي سو اکين کان اوچيل
ڇو آهي؟ لنواريءَ جي لال خواجا محمد زمان سائينءَ يا ڪنهن
ٻئي بزرگ، ائين ڇو فرمايو آهي: ”اڀتيان تان انڌيون، پوريون
پرين پسن، آهي اڪثرين عجب پتر پسن جي.“

ويهارو ورهيه اڳ، مان هڪ ڀار جي دعوت تي، ڪن دوستن
سان گڏ، ڪوٽ لالوءَ ويو هوس. اسان منجهڙا ويل اتي پهتاسين.
ريلوائي اسٽيشن جي اوڀر طرف، ٿوري مفاصلي تي، ريلوائي گدامن
جي پاسي ۾، اسان جي ٻار جو اوتارو هو. بس، ڪڇين مرن
جو هڪ ڪوٺو هو، جنهن جي ڪاري سان لنڊ ٿيل ڀتين تي
ڪڪائين ڇت پيل هئي. ڪوئي جي اڳيان وڏو وارياسو ميدان هو.
اسان جي پهچڻ کان ڪلاڪ کن پوءِ سخت برسات اچي لٿي.
اسان جي ميزبان، ڪڪڙ ڪهاڻي، گرم گرم ٻوڙ ۽ مانيون
اسان جي اڳيان آڻي رکيون. اسان ماني کائي ڍؤ ڪيو ۽ پوءِ

ٺڌ کان بچڻ لاءِ کڏن تي چڙهي، سوڙيون ويڙهي، ڪچهري ڪرڻ
 لڳائين. ڪجهه دير ڪچهري ڪرڻ کان پوءِ، راڳ شروع ٿيو.
 ڪوٽ لالءِ جوئي هڪ ڪلاوت هو. هن ڳائڻ شروع ڪيو.
 ٻاهر وڙياسي تي وڏوڙو وسندو رهيو ۽ ڪچي ڪوئي اندر،
 يڪتاري جي لرزدڙ تار تي، دل دردمند جون صداون بلند
 ٿينديون رهيون:

جوڙي قلب بيت ربي، انسان ۾ سمايو
 ڏسي ”ذات“ کي ”صفت“ ۾، ملڪن ٿي سر نمايو
 جوڙي قلب بيت ربي

صبح ازل! مون کي گهڻن ئي وڏين هونلن ۾ رهڻ جو موقعو
 مليو آهي. ڪراچيءَ جي ڀڃ لنگري هونل، لاهور جي فلتيز
 هونل، راولپنڊيءَ جي انٽر ڪانٽيننٽل هونل، اسلام آباد جي
 اسلام آباد هونل ۽ سيدو شريف جي سوات هونل ۾ رهائش جو
 لطف ورتو اٿم. اهي هونلون هر لحاظ کان محلاتون آهن. پر اصفهان
 جي هونل شاهه عباس اڳيان ڪجهه ڪونهن.

راڳ ۽ موسيقيءَ جي به گهڻن ئي مجلسن ۾ ويٺو آهيان.
 اعليٰ کان اعليٰ درجي جون مجلسون! پر، انهن مڙني محلاتن
 ۾ ڪابه محلات ۽ راڳ جي مجلسن ۾ ڪابه مجلس، ڪوٽ
 لالوءَ جي ڪچي ڪوئي ۽ راڳ جي مجلس کان مٿي ڪانه هئي.
 اڄ رات سخت برسات وسي رهي آهي. بجلي بتيون وسائي ويون
 آهن. توکي خط لکڻ لاءِ مون شمعدان کي روشن ڪيو آهي.
 ٿوري دير اڳ، ريلوي تي، حيدرآباد اسٽيشن ڪوٽلر ڪوئي
 ڪلاوت، دلسوز آواز ۾، ساڳيو ڪلام ڳائي رهيو هو. جيسين
 هو ڳائيندو رهيو، مان رڻندو رهيس:

جوڙي قلب بيت ربي، انسان ۾ سمايو،
 ڏسي ”ذات“ کي ”صفت“ ۾ ملڪن ٿي سر نمايو،
 جوڙي قلب بيت ربي، انسان ۾ سمايو.

امر جليل

گامون سڃاڻج پٽ جوانڙو

امتحان جا نتيجا نڪرڻ جي موسم موٽي آئي. اخبارن جا خاص نمبر ۽ سپليمنٽ شايع ٿي رهيا هئا. نتيجا هڪ ٻئي جي ڪڍ نڪري رهيا هئا، تنهنڪري اخبارن جا ڪالم ۽ صفحا جا پنهنجا انگن سان ڇڄي رهيا هئا. هونئن جو روزانو ٻن ڇن پنگين، ڀيلن، ڇيڙن ۽ مينگواڙن جي مسلمان ٿيڻ جون خبرون ۽ ٿر جي وائڻاين جو اسلامي اصولن کان متاثر ٿي ڪنهن مسلمان وڏيري سان راضي-خوشيءَ ۽ بنا ڪنهن دٻوڙ دوس جي شادي ڪرڻ، ۽ اسلام قبول ڪرڻ جا اعلان ساڄي آڱوٺي سان شايع ٿيندا هئا، شايع ٿيڻ بند ٿي ويا. سياسي ۽ بين الاقوامي خبرن جي اهميت گهٽجي ويئي. ذڪر وڃان پوڙهن ۽ ٺوڙهن سياسي مدارين في الحال حالتن آڏو هٿيار آڇلي ڇڏيا ۽ خاموشيءَ جي ڀرڻ ۾ گم ٿي ويا.

مان عالمگير اخبار جو سياسي نمائندو آهيان. منهنجو ڪم آهي سياسي جلسا قلمبند ڪرڻ، ۽ سياسي پارٽين کان پوءِ ڊنرن يعني رات جي مانيءَ ۾ شرڪت ڪرڻ. مونکي گهڻو ڪري جلسن بدران رات جي ماني، يعني ڊنر ۾ شامل ٿيڻ سان گهڻي دلچسپي آهي. منڏ جي سياسي طوائف جي پڳ هميشه کان سرمائيدارن جي هٿ ۾ رهي آهي. سياسي رن اسان جيڙن ڪنگالن جي ور نه چڙهي آهي جو دال-مانيءَ تي، ۽ ڪڏهن بکن ۾

ٻاهه ٿيڻ تي هريل هجي. سنڌ جي سياست - چانهه ۽ چوزو،
مروڻي مزو. تنهنڪري سياسي گڏجاڻين کان پوءِ جيڪا ڪچهري
ٿيندي آهي، تنهن ۾ اهو سڀ ڪجهه ٿيندو آهي، جيڪو ٻئي
هنڌ نه ٿيندو آهي.

جڏهن نتيجن نڪرڻ جي موسم نازل ٿي، تڏهن سياسي
ليڊرن جي بيان بازي بند ٿي ويئي، سندن اوطاقن ۽ يئڪن جا
در جيڪي اڳ صحافين لاءِ کليل هوندا هئا، بند ٿي ويا.
پرائيوٽ ڪم چالو رهيو.

هڪڙي ڏينهن اسانجي روزاني اخبار ”عالمگير“ جي ايڊيٽر
صاحب، جناب احمد ڀائي محمد ڀائي مونکي پنهنجي آفيس ۾ گهرايو.
احمد ڀائي محمد ڀائي اصل ڪاليا واڙ جو ويٺل آهي. هو
پڙين جي پٺ جو وڏو واپاري آهي ۽ گڏوگڏ هڪ روزاني
اخبار جو ايڊيٽر به آهي. پاڻ پرنٽر پبلشر به آهي. هو سڄو
ڏينهن پاڻ ڇپاڙيندو، ۽ ٻن جون پڙيون واچ ۾ وجهي ڇڪيندو
آهي. ڏينهن جو وڏو حصو ٽيليفون تي اسٽاڪ ايڪسچينج وارن
سان قيمتن جي لاهين ۽ چاڙهين متعلق ڳالهائڻ ۾ وهائيندو آهي.
۽ باقي وقت اشتهاري ادارن سان لهه وچڙ ۾ گذاريندو آهي،
جتان کيس روزانو پنجن اٺين هزارين رپئي جا اشتهار ملي ويندا
آهن. هو پنهنجي وقت جو ناڪام اديب نما ايڊيٽر نه آهي،
تنهنڪري ٿيڪ ڪاروباري قسم جو ماڻهو آهي ۽ اسان کي وقت
سر ڀڳهار ڏيندو آهي.

مان جنهن وقت ايڊيٽر صاحب، جناب احمد ڀائي محمد ڀائي
جي آفيس ۾ ويس، تنهن وقت هو ٽيليفون تي ڳالهائي رهيو هو.
هنن مون کي هٿ سان ڪرسيءَ تي ويهڻ جو اشارو ڪيو.
مان ڪرسيءَ تي ويهي رهيس.

احمد ڀائيءَ محمد ڀائيءَ جا ٻئي ڀير ڪرسيءَ تي رکيا هئا.
سنهڙا سڪل گوڏا يڪٽين سميت ڀاڄامي مان ظاهر ٿي رهيا

هٿس. هو هائي ڪائي جو سڪل آهي، تنهنڪري جڏهن ٻئي
 پير ڪريءَ تي چاڙهي ۽ ڳوڏا آيا ڪري ويهندو آهي. تڏهن
 ڪڪڙ لڳندو آهي. نڪ پرون وٺان سنوڙو ۽ اڳيان شرناءِ
 جيان ويڪرو ۽ ڦٽيل اٿس، جنهن تي موهيڙن جا چڱهه آهنس.
 سندس ٻي چڱيءَ وانگر سنوڙا، ۽ کاڌي بيحد ننڍڙي آهيس.
 پريان ائين محسوس ٿيندو آهي، چڻ سندس سنوڙا ڇپ سڌو سنئون
 ڳچيءَ سان مليل آهن. وارن تي ٻارهوئي سرءُ اٿس. وارو ڇس
 ميدان ڪندا.

هو ڳالهائيندو رهيو هو ۽ هٿ سان اشارا به ڪري رهيو هو.
 هٿ ۾ ٻن جي پٽي هٿس. هن ڳالهائيندي ڳالهائيندي ساهه
 روڪي ٻي ورتو ۽ ڳالهائيندڙ جي ڳالهه تي ڌيان ڏيندي پٽيءَ
 جو سونو هٿي ٿي ورتو. ڪڏهن سندس واپون ٽڙي ٻاڙين سان
 وهي ٿي لڳيون، ۽ ڪڏهن هيٺيون ٻي لٽڪي ٻي ٻي. هن
 اوچتو وڏي واڪ ڳالهايو، ”اري مائي ٻاپ، پٺڻ ٻو لڪ ۾
 مانگو ناهي، وٺي گهٺو.“

ترسي جواب ٻڌائين. واپون وهي ٻاڙين سان لڳس.
 ”اي ماليڪم سلام.“

هن ٽيليفون رسيور رکي ڇڏيو.
 ”ڪرو آئي ٻاپ.“ هن مون کان پڇيو.
 عرض ڪيم، ”سائين اوهان ياد فرمايو، بندو گندو حاضر آهي،
 ڪو حڪم، ڪو احڪام.“

هو سوچ ۾ گهر ٿي ويو. پوءِ هڪدم چڻ کيس الهام ٿيو.
 چيائين، ”اڀري ٻاپ مٿت جو تنخواه ڪائين ٿو، ڪرو؟“
 ”سائين بندي گندي کان ڪا غلطي ٿي وئي آهي؟“
 ”اي ڪم ڪر، ٻاپ، ڪم ڪر.“ هن سنوڙي هٿ سان
 منهنجي منهن ۾ اشارو ڪندي چيو.
 ”سائين ڪم ڪندو آهيان.“

”اي سنڌي ماڻهو، ڪم ڪر ٻاپ، ڪم ڪر.“ هو پنهنجو
هڏائون هٿ منهنجي نڪ تائين کڻي آيو.

”سائين،“ کيس ٻڌايم، ”اڄڪلهه سياستدانن جي توڙي خاموش
آهي.“

”اري ٻاپ،“ هن مٿي تي هٿ رکندي چيو، ”سياستدان جي
ٻولي بند آئي، ته ني توکي تنخواه مٿ جي ملدي، ڪڙو.“
”سائين ڇا ڪيان؟ ليڊر سڳورا ڳالهائڻ شروع ڪندا، ته پوءِ
مان به خبرون آڻڻ شروع ڪندس.“ هيٺ ڪنڌ ڪري
آهستي ورائيم.

اڄ ڪلهه روزي خدا جي هٿ ۾ نه، پر سرمائيدار جي هٿ
۾ آهي. سوچيم هيءُ ڪاٺياواڙي ميٺ جيڪڏهن ڪاوڙجي پوي،
ته جيڪر هن ڌرتيءَ تي منهنجو جيئن محال ڪري ڇڏي.
مون کي رڻ ۾ رولي ماري، پوليس ۽ سي-آءِ-ڊي کان جيڪر
منهنجا لاه ڪيڏانهن ڇڏي. مان روح تائين ڪنبي ويس.
”سائين،“ عرض ڪيم، ”اڄ - سڀان ۾ ڪٿي نه ڪٿي ضرور
ڪو جلسو ٿيندو، مارا ماري ٿيندي، ۽ اخبار لاه هڪ بهترين
خبر ملي ويندي. ٺوڙها پوڙها سياستدان وڌيڪ انتظار ڪري نه
سگهندا.“

ميٺ صاحب گهور ڪري منهنجي منهن ۾ نهاريو. پٿيءَ
جو ڪش هڻي، دونهن منهنجي منهن ۾ ڇڏي پڇيائين، ”ڪم
ڪرڻو آهي؟“

”ها سائين.“

”ڪم ڪرڻو آهي؟“

”ها سائين.“

”ڪم ڪرڻو آهي؟“

”ها سائين.“

”اري ته پوءِ ڪم ڪر ني ٻاپ،“ هن پنهي هٿن سان چڻ

ٻاراتو ڏيندي ڇيو، ”ٻاپ ڪم ڪر.“
 ”ڪهڙو ڪم ڪريان؟“ مون روئڻهارڪي آواز ۾ چيو،
 ”بد بخت ڪڏڪ ڪجهه ڳالهائين، ڪو بيان ڏين، تڏهن وڃي
 منهنجو ڪم شروع ٿيندو.“
 ”سندي ماڻو،“ سيٺ ٻئي ٻانڊون ٺيل تي رکي اڳتي جهڪي
 آيو، ”ڪم ڪرڻ جي نيت آئي؟“
 ”ها سائين، چونه آهي.“
 ”هي جمانو آئي اشڪول جي ٻچا لوڪ جو،“ هن مون کي
 سمجهائڻ شروع ڪيو، ”ني تسون هين ڪر. فشت نمبر ٻچي
 جو انٽرويو ڳڻي اڄ. سمجهين، ڪرو؟“
 ”يعني هي جو اڄڪلهه امتحانن جا نتيجا پيا نڪرن، تنهن ۾
 ٻيرون نمبر ايندڙ شاگرد جو انٽرويو وٺان؟“
 ”ها، ائين ڪم ٿيندو،“ سيٺ اڪيون ڦوٽاڙيندي ڇيو، ”مقت
 جي تنخواه پاڻ وٽ ناهي.“
 ”سائين،“ مان آئي يئس. ”اڄهو ٿو ڪنهن نه ڪنهن امتحان
 جي فرسٽ نمبر شاگرد جو انٽرويو وٺي اڃان.“
 مان سيٺ احمد ڀائي محمد ڀائي، ايڊيٽر، پرنٽر، پبلشر
 روزانه ”عالمگير“ کي سلام ڪري پنهنجي ڪٽنب ۾ آيس،
 جتي نورمحمد سليمان، سليماني چانهه پي رهيو هو ۽ فلمي صنفجي
 کي ترتيب ڏيئي رهيو هو.
 مان جڏهن ڪٽنب ۾ داخل ٿيس، تڏهن نورمحمد سليماني
 چانهه جو گلاس رکي مونڏانهن ڏٺو.
 ”پڇيائين، ”ڇو آزاد، منهن تي ٻوٽا چار وڳا پيا ٿي؟“
 ”نوڪري خطري ۾ آهي.“
 ”پرواه نه ڪر.“
 ”پرواه نه ڪريان ته ڇا ڪهرجي ڀاتين کي بڪ ماريان.“
 ”الله هڪ در بند ڪري، ڏم در کوليندو آهي.“

”آهو زمانو گذري ويو. اڄ ڪلهه در در تي چوڪيدار ڏٺو
ڪنيو ويٺو آهي.“

نورمحمد سليمان پنهجي ڪرسيءَ تان اٿي، منهنجي ڀرمان
اچي ويٺو. پنهجي ٺوٺ ڪرسيءَ جي پانهن تي رکي، کاڌيءَ
هيٺان هٿ ڏيئي، منهنجي منهن ۾ نهارڻ لڳو.
ڪجهه دير کان پوءِ چيائين، ”تنهنجي منهن ۾ فلم ايڪٽر
ٿيڻ جا آثار آهن.“

”يار مشڪري ڇڏ،“ کيس ٻري ڪندي چيم، ”مان سخت
پريشان آهيان.“

نورمحمد سليمانءَ ڇاڻيءَ تي هٿ هڻندي چيو، ”جنهن
ڏينهن مان پروڊيوسر - ڊائريڪٽر ٿيندس، تنهن ڏينهن توکي فلم
اندرسڙيءَ جو سڀ کان ڪامياب آرٽسٽ ثابت ڪندس.“ پوءِ
منهنجي ٻنهي ٽپندي چيائين، ”تنهنجي منهن ۾ ٻچا فلم ايڪٽر
ٿيڻ جا آثار آهن.“

”جيستائين فلم ٺاهين، تيستائين عالمگير اخبار جو فلمي صفحو
ٺاهيندو ره. سمجهي. هاڻي آڻ هتان.“ کيس چڙپ ڪڍيم.
نورمحمد سليمان پنهجي ڪرسيءَ تي وڃي ويٺو ۽ ڪلاس
۾ بچيل ڇانهه جا يڪ پرڻ لڳو.

مان پنهجي ڪٽنب مان نڪري نيوز ايڊيٽر جي ڪمري ۾
آيس. نيوز ايڊيٽر پنجنجاهه سالن جو پوڙهو آهي، پر پاڻ کي
نوجوان سڏائيندو ۽ لکرائيندو آهي. عالمگير اخبار جي عملي ۾
اچڻ کان اڳ هو جنن ۽ پوٽن، ڏاڻن ۽ راکاسن، ديون ۽
جادوگرن جا پوائتا ۽ منسني خيز افسانا لکندو هو، ۽ پڙهندڙن
جي ننڊ ڦٽائيندو ۽ سندن هاتو ڦاڙيندو هو.

مان جنهن وقت نيوز ايڊيٽر جي ڪمري ۾ پهتس، ان وقت
هو ٻئي ڏينهن جي اخبار لاءِ هڪ منسني خيز خبر جي سرخي
تياڙ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. ٺي - چار ڏاڍا چرڪائيندڙ

۽ دل ڌاريندڙ جملا سندس آڏو رکيا هئا، جن جي هو چڱيءَ ريت چڪاس ڪري رهيو هو. جيٽوڪ: هڪ هوائي جهاز جو سرڻ سان تصادم. هوائي جهاز اٺيهه هزار فوٽن جي بلنديءَ تان ڪيري پاش پاش ٿي ويو. اٺيهه ماڻهو موت جو شڪار. ٻي خبر هن ريت هئي: شتر مرغ جي آني مان هائيءَ جو ٻچو ڦٽي نڪتو، قدرت جو ڪرشمو، انڌن لاءِ ايمان جو لمحو. ٽين خبر هئي: هڪ برباد عاشق جي ريل گاڏيءَ آڏو خودڪشي ڪرڻ جو دردناڪ واقعو؛ ريل گاڏي پٽڙي تان لهي ويئي؛ چار سؤ ٻوڏيهه ماڻهو زخمي.

مونکي پنهنجي ڪمري ۾ ڏسي هن پراسرار نموني مون ڏانهن نهاريو. ڪنير آواز ۾ چيائين، ”جيڪڏهن سچو ٻچو آزاد آهين ته ڀلي ڪري آئين. پر جي جن آهين ته موٽي وڃ. اڃا پوءِ خوفناڪ خبر پڙهائي هانءُ نه ڦاڙي وڃيانء.“

”مان آزاد آهيان،“ ورائيم. ”دي پوليتيڪل ڪريسيوٽنٽ اينڊ رپورٽر آف ڊيلي عالمگير.“

”ويهي ره.“

مان ويهي رهيس.

هن ٽيئي خبرون منهنجي آڏو رکيون. پڇيائين، ”ٻڌاء، ڪهڙي خبر پڙهي ماڻهن جا ڏاڏا نڪري ويندا؟“

”في الحال منهنجا ڏاڏا نڪري ويا آهن.“

”ڪهڙي خبر پڙهي. ٻڌاء ٻڌاء. جنٽ ڪر.“

”خبر پڙهي نه.“

”تم پوءِ؟“

”سيٽ احمد ڀائي محمد ڀائي جي ڳالهه ٻڌي منهنجا ڏاڏا نڪري ويا آهن.“

”تم پوءِ جلد ٻڌاء. اهائي خبر کڻي سرخي ڪري ٿا استعمال ڪريون.“

مون خبرن وارو ڪاغذ ڀري ڪندي چيو، ”منهنجي نوڪري

ڊينجر زون ۾ آهي.
”ڇو؟“

”ڇيو اٿائين ته ڪنهن به امتحان ۾ پهريون نمبر آيل شاگرد جو انٽرويو وٺي اچ.“

”ته پوءِ وارو ڪر.“ هن هڪدم چيو، ”سونهري موقعو هٿان نه وڃاء. اڄ به رزلٽ نڪتا آهن. هڪ ايم- بي- بي- ايس فائنل ۽ ٻيو بي- اي سول انجنيئرنگ جو. مزي جي ڳالهه ته ٻنهي ۾ ساڳيو شاگرد، نالي گهاٽس پهريون نمبر آيو آهي. وڃي هٿ ڪرينس.“

”ائين وري ڪيئن هوندو.“ مون حيرت وڃان ڏانهس نهاريندي چيو.
”ائين آهي.“ هن صلاح ڏني، ”جهٽ ڪر، وڃي انٽرويو وٺينس.“
”ڪيئن هٿ ڪريان،“ ڏک وڃان چيم، ”سندس انٽرويس ڪٿان آڻيان.“

”ٺهيو پٽ. تون وڃي الغوزا وڃاء.“
”يار منهنجي مدد ڪر.“ کيس عرض ڪيم.
”هوءَ سامهون جيڪا ڪاري ڪاري شيءِ رکي آهي، ڏسين ٿو؟“
هن ميز ڏانهن اشارو ڪندي پڇيو.
”ها.“

”جيائين ٿو ته اها ڪاري شيءِ ڪهڙي آهي؟“
مون کي ڪاوڙ وٺي ويئي. چيم، ”اها ڪاري ڪاري پراسرار شيءِ هوائي جهاز آهي.“
”هي هوائي جهاز آهي!“ هن کان رڙ نڪري ويئي.
”نه، ٽينڪ آهي.“

هن کي پڇان لڳي. چيائين، ”ائين نڪرا يئو ڪندين ته هي ڪنهن اخبار جو نمائندو گهاٽس جو انٽرويو وٺي ڇڏيندو، ۽ تون يئو جهانجهه وڃائيندين.“
”ته پوءِ تون به سڌي طرح ڳالههءِ نه،“ ورائيم، ”اڃايو رابرٽ

بليڪ ٿيڻ جي ڪوشش ڇو ٿو ڪرين.“
ڇيائين، ”ٽيليفون تي يونيورسٽيءَ جي ايگزيڪيوشن ڊپارٽمينٽ
مان گهاٽن جي ايڊريس هٿ ڪر، ۽ هڪدم روانو ٿي وڃ،
نه ته هٿ مڙهندين. سمجهيم.“

مونکي نيوز ايڊيٽر جي ڳالهه سمجهه ۾ آئي. يونيورسٽيءَ
وارن کان گهاٽن جي ايڊريس گهريم.

ايڊريس هٿ ڪري، قلم پينسل تيار ڪري، نوٽ بوڪ
کيسِي ۾ وجهي، پنهنجي صحافت جي زندگيءَ جو سڀ کان اهم
۽ انوکو تجربو ڪرڻ لاءِ عالمگير اخبار جي آفيس مان نڪري
دل ۾ درود شريف پڙهندو، گهاٽن جي گهر ڏانهن روانو ٿيس.

سوا ڪلاڪ جي جستجو کان پوءِ مان گهاٽن جي ڪٿي
۾ پيس. گهاٽن پنهنجي ڪٿيءَ ۾ ڪنهن فلم ايڪٽر وانگر
مشهور هو.

رات ٿي وئي هئي. ڪٿيءَ جي دڪانن جا ميرانجهڙا بلب
نڪي رهيا هئا. هڪ ڏيڍ فوٽ جو ٻار مونکي گهاٽن جي
گهر تائين وٺي آيو. در ڏانهن هٿ سان اشارو ڪندي چيائين،
”هتي گهاٽن رهندو آهي.“

”مهرباني ٻڌ،“ مون ڏهه پيسا کيسِي مان ڪڍي ڏانهس وڌائيندي
هيو، ”مهرباني. وڏو ٿي تون گهاٽن جو گرامه فون پڇيندين.“

هن ڏهه پيسا نه ورتا. منهن ۾ شور وجهي مون ڏانهن ڏسڻ
لڳو. جتي اسان بيٺا هئاسين اُتي روشني جهڪي هئي. مان
مندس منهن تي تاثر هڳي طرح جاچي نه سگهيس.

کيس مٿي تي پيار ڪندي چيم، ”وٺ ٻڌ، شاباس.“

”اڙي مان تنهنجو پٽ آهيان؟ هان، يشرم،“ هو ٺٻ ڏيئي
هڪ وڏي پٿر تي چڙهي بيٺو. چيائين، ”مان تنهنجو پيءُ آهيان.“

تڏهن ڏٺم ته هو سٺ سالن جو ڄامڙو هو.

ڄامڙو پٿر تان لهي پنهنجون پٽڪڙيون ٻانهون لوڏيندو هليو ويو.

مون گهاڻن جو در کڙڪايو.

هڪ ڏيڍ فوٽ جي شخص در کوليو. پڇيائين، ”ڪير آهين؟“
پانيم گهاڻن جي گهٽيءَ جو هرڪو پوڙهو ڄامڙو آهي،
تنهنڪري ڏاڍي احترام سان عرض ڪيم، ”ڇاڇا، مونکي گهاڻن
صاحب سان ملڻو آهي.“

هو ٻاهر نڪري آيو. ٻئي هٿ ڇيلهه تي رکي پيائين،
”مان تنهنجو ڇاڇو آهيان! واه نمونا واه.“

هو ويهن - پنجويهن سالن جو بندرو جوان هو. سٺ سالن
جو پوڙهو ڄامڙو نه هو.

مون کانئس معافي ورتي.

پڇيائين، ”ڪهڙو مشڪرو آهين، ۽ رات جو ان لڳي ستيتاليهه
منٽ ۽ تيرنهن سيڪنڊن تي ڇو آيو آهين؟“

مون ساڻس پنهنجي واقفيت ڪرائيندي چيو، ”سَنَڄو نالو آزاد آهي.“
”اهو غلط آهي،“ هن چيو، ”دنيا ۾ ڪوبه آزاد ناهي. هرڪو
غلام آهي. پنهنجو نالو ٻڌاء.“
”نوم خاصخيلي.“

”آزاد تنهنجو تخلص آهي؟“

”ڪجهه ڪجهه شايد.“

”شاعر آهين؟“

”نه،“ ڪنڪهي نڙي صاف ڪيم. پنهنجي حواسن کي قابو
ڪندي چيم، ”مان عالمگير اخبار جو پوليتيڪل ڪرِسپانڊنٽ
۽ رپورٽر آهيان.“

ڄامڙي نوجوان چيو، ”مون تي انگريزيءَ جو رعب نه ويهار.
فلمي سنڌيءَ ۾ ڳالهائ.“

”فلمي سنڌي؟“ مون حيرت مان ڏانهس نهاريو.

”ها، ها فلمي سنڌي،“ هن چيو، ”يعني آسان سنڌي زبان ۾
ڳالهائ.“

سندس ڳالهه سمجهندي ورائيم، ”مان عالمگير اخبار جو سياسي نمائندو آهيان.“

”هون،“ هن پنهنجي ٻانهن ۾ ٻڌل ناس جي دٻليءَ جهڙي واچ ۾ وقت ڏسندي پڇيو، ”رات جو اٺ لڳي آئونجاه منت ۽ ٽيويهه سيڪنڊن تي هتي ڇو آيو آهين؟“

چيم، ”مان گهاٽو صاحب مان ملڻ آيو آهيان.“

”گهاٽو اسٽوڊنٽ ليڊر نه آهي، ۽ نه ئي ڪنهن سياسي ڀولي جي ٻچ ۾ ٻڌل آهي.. ها هن ڪڏهن بڪ هڙتال جو اعلان ڪيو آهي؟“

”سائين،“ مونکي پنهنجو سامه مٿ ۾ محسوس ٿيو. ڄامڙو جوان اتان ئي آيو جتان ڪوڙو نه موٽي. ڏاڍيءَ آزيءَ وچان چيم، ”اٺين برابر آهي ته مان عالمگير اخبار جو پوليتيڪل ڪرپسيڊنٽ ۽ رپورٽر آهيان، پر مان گهاٽو صاحب مان هتي مسئلي تي ڳالهائڻ آيو آهيان.“

”ڪشمير جي مسئلي تي؟“

”نم.“

”مسجد اقصيٰ جي مسئلي تي؟“

”نم.“

”ته پوءِ رات جو اٺ لڳي پنهنجاه منت ۽ ٻاڻيتاليهه سيڪنڊن تي تون ڪهڙو مسئلو کڻي آيو آهين؟“

مونکي ڄامڙي تي ڪاوڙ پسي آئي. مونکي پنهنجو انٽرويو تيار ڪري ڏهين لڳي تائين نيوز ايڊيٽر آڏو رکڻو هو، ۽ ڄامڙو منهنجو وقت برباد ڪري رهيو هو.

مون ڄامڙي کان پڇيو، ”سائين، اوهان ڪير آهيو؟“

ڄامڙي چيلوه تي هٿ رکي، مينو ڦوڪيندي چيو، ”گامون سڄار جي پيءُ جو پوٽو آهيان.“

”يعني، مطلب ته“ مان هپڪيس.

”مطلب ته مان ڪامون سڄاڙ جو پٽ آهيان،“ هن پنهنجو ننڍڙو هٿ اڳتي وڌائيندي چيو، ”منهنجو نالو گهاٽو آهي.“

”اڙي منهنجا سائين،“ مون خوشيءَ وچان گهاٽو کڻي ڌرتيءَ تان کڻي ورتو.

”مونکي هيٺ لاه.“

مون گهاٽو کڻي ڌرتيءَ تي رکي ڇڏيو.

”هاڻي ڪنٺ، ۽ مختصر لفظن ۾ ٻڌاء ته رات جو پوري نوبل لڳي ڇو آيو آهين؟“

”سائين،“ مون نوت بوڪ ڪڍندي چيو، ”اوهان بي-اي سول انجنيئرنگ ۽ ايم-بي-بي-ايس فائنل ۾ هڪ ئي وقت پهريون نمبر آيا آهيو.“

”اها ڪا وڏي ڳالهه ناهي،“ هن جواب ڏنو، ”مان جلد ئي ايل-ايل-بي ۽ ايم-ايس-سي ايگريڪلچر جي امتحانن ۾ ساڳئي وقت پهريون نمبر ايندس.“

”ضرور ضرور،“ مون نوت ڪيو، ”سائين جنهن وقت اوهان اخبار ۾ پنهنجو رزلٽ ڏٺو ان وقت اوهان ڇا محسوس ڪيو؟“

”ڪجهه به نه.“

”ڪجهه به نه!“

”نه،“ هن ورائيو، ”ڇو جو رزلٽ جي خبر مونکي اڳوات پهچي چڪي هئي.“

مون حيرت مان گهاٽو ڏانهن ڏٺو.

هن چيو، ”ايگزيمنيشن ڊپارٽمينٽ ۾ پٽيوالي ڪان وٺي ڪنٽرولر تائين منهنجا يار آهن.“

”هوشيار شاگرد جو هر هنڌ قدر هوندو آهي،“ مون نوت بڪ ۾ لکندي ڳالهائيو، ”ڇا اوهان ٻيا امتحان به خصوصي حيثيت سان پاس ڪيا آهن؟“

”ها،“ هن آسمان ڏانهن ڏسندي ورائيو، ”ميٽرڪ مون ڄڻ

کان اڳ پاس ڪئي هئي، تنهنڪري سڌو سئون بي- اي جو امتحان ڏنم.“
”انٿر؟“

”انٿر جو سرٽيفڪيٽ پنجاهه رپين ۾ ملي ويو هو.“ هن ورائيو،
”ڊي-آءِ- جي امتحان پيري واقفيت گهٽ هئي، تنهنڪري
ست دفعا فيل ٿيس. پوءِ جڏهن يونيورسٽي ۽ ڪاليجن ۾ دوستي
گندي وڌم ۽ سورس هٿ ڪيم، تڏهن ائين سال بي- اي جو
امتحان فرسٽ ڪلاس فرسٽ ۾ پاس ڪيم.“

منهنجو وات ڦاٽل ڏسي هن چيو، ”دراصل مان ڏاڍو هوشيار
آهيان. محتجن بدبخت جدا آهن، تنهنڪري مونکي حسد وڃان
فيل ڪندا آهن. پر ڪڏهن ڪڏهن انصاف ملي ويندو آهي،
جيئن هن دفعي ٿيو آهي.“

”برابر برابر،“ لکندو ويس، ”ڪير ڪيستان ڪنهنجو حق ماريندو؟“
”هتي روشني گهٽ آهي، ٻان واري جي دڪان وٽ ٿا هلي پيون،“
هن چيو، ”اجايو ڪا غلط سلط خبر نه لکي ويهين.“

اسان ٻان واري جي دڪان وٽ اچي بيٺاسين.
مون گهاٽن کان پڇيو، ”سائين پنهني امتحان لاءِ اوهان
ڪهڻا ڪلاڪ روزانو پڙهندا هئا.“

”هڪ منٽ به نه.“

”ڇا؟“

”ها،“ هن ورائيو، ”هڪ منٽ به نه.“

”ته پوءِ پنهني امتحان ۾ پوزيشن ڪيئن ڪئي سگهيا آهيو؟“
”ماڻ پاڻ سان امتحان حال ۾ ڪتاب ڪئي ويندو هوس.“ هن چيو

۽ ”پوءِ ته سوالن جو پير اڳواٽ مونکي ملي ويندو هو.“
مان لکندو رهيس، ۽ هو ڳالهائيندو رهيو، ”امتحان هال ۾

نگرانن به ڏاڍي مدد ڪئي. واري واري سان منهنجي ڪلاسي
ٻاهر ڪئي ويندا هئا، ۽ جواب لکي، يا لڪرائي ايندا هئا.“

”ڪڏهن ڪا تڪليف درپيش آيو؟“

”ها. ڪڏهن ڪڏهن ڪو منزل ڦريل نگران منهنجي ڪم ۾
رخو وجهڻ جي ڪوشش ڪندو هو.“
”ان لاءِ اوهان ڇا ڪندا هئا؟“

”مان پاڻ سان ٻانهن جيڏو چاقو کڻي ويندو هوس، ۽ امتحان
حال ۾ ڪولي پنهنجي آڏو ڊيسڪ تي انگائي ڇڏيندو هوس.“
”ان چاقو سان اوهان پنسل کڙيندا هئا؟“
”نه. پٽاڻا ڪپيندو هوس.“ هن رکائيءَ وچان جواب ڏنو.
”چاقو ڏسي چڱا چوڪا نگران به مونکي ويجهو نه ايندا هئا.“
”اوه، سمجهيم.“

”پوءِ منهنجي پاڙي جا دادا گير به مونسان ڪڏ امتحان جي
سينٽر تائين هلندا هئا، ۽ پاڻ ڏيکاري استادن کي ڀارت ڪري
ڇڏيندا هئا.“

مان نوٽ وٺي رهيو هوس، جوهن چيو، ”امتحان ۾ ڪامياب
ٿيڻ لاءِ فقط ايترو ڪافي ناهي. ٻيو ڪجهه به ڪرڻو پوندو آهي.“
”ڇا؟“

”متحن جي ڳولا.“

”اهي متحن ڇا هوندا آهن سائين؟“

”متحن ان ماڻهوءَ کي چئبو آهي، جنهن کي يونيورسٽيءَ وارا
اعتبار جوڳو ۽ قابل استاد ڄاڻي، ڄاڻڻ لاءِ پير ڏيندا آهن.
متحن لاهه به ڪڍيندو آهي، ۽ پڙو پار به ڪندو آهي.“
”توهان ان سلسلي ۾ ڇا ڪندا آهيو؟“

”امتحان ڏيڻ کان پوءِ مان متحن جي ڳولا ۾ نڪري
پوندو آهيان. سندن دوست احباب هٿ ڪري، پٺيان لڳائي
ڇڏيندو آهيان، جي سير تي چڙهي ڪائس مارڪون وٺي ايندا آهن.“
مان لکندو رهيس.

گهڻن چيو، ”هاڻي توهان ئي غور ڪيو ته امتحان پاس
ڪرڻ، ۽ نمبر کڻڻ ڪيتري قدر نه ڏکيو ڪم آهي. ماڻهو ته
امتحان کي وڃو سمجهندا آهن.“

”سائين،“ مون گهاٽ ڪان پڇيو، ”ڇا پنهي امتحان مان توهان کي سولو امتحان ڪهڙو محسوس ٿيو؟“

”بي- اي سول انجنيئرنگ جي امتحان ۾ مان پاڻ ويٺو هيس، تنهنڪري سمجهان ٿو اهو امتحان مڙهي سولو هو،“ هن ڏاڍي فراخ دليءَ سان ٻڌايو، ” ۽ ايم- بي- بي- ايس جي امتحان ۾ منهنجي بدران منهنجو هڪ ڊاڪٽر دوست ويٺو هو.“

”يعني توهين —“

”ها، مان ايم- بي- بي- ايس جي امتحان ۾ ويٺو ئي نه هوس.“

”خير،“ مون نوٽ بڪ جو پنو آڻائيندي چيو، ”اڄو ته ٿيو امتحان جي تياري وغيره جي باري ۾ احوال. هاڻي مهرباني ڪري ٻڌايو ته، جيئن ته توهين خدا جي فضل سان ڊاڪٽر ۽ انجنيئر ٿي پيا آهيو، اڳتي لاءِ اوهان جو ڪهڙو پروگرام آهي؟“

”مان نوڪري ڪندس،“ هڪدم چيائين، ”سرڪاري نوڪري.“

”ماشاء الله، قوم ۽ ملڪ جي خدمت ڪندو.“

گهاٽ مون کي پٽ ۾ آگر هئين. مون ڏانهس نهاريو. هن ٻئي ٻانهون هوا ۾ ڦيرائيندي چيو، ”مان گاسون سچار جي پيءُ جو پوٽو آهيان، يعني گاسون سچار جو پٽ آهيان. تنهنڪري سري پونڊس، پر ڪوڙ هرگز هرگز نه ڳالهائيندس.“

”ته ڇا، توهين ڊاڪٽر ۽ انجنيئر ٿي قوم ۽ ملڪ جي خدمت ڪرڻ تڻا چاهيو؟“

”نه. مان پنهنجي ۽ پنهنجي آل اولاد جي خدمت ڪندس.“

”ته پوءِ سرڪاري نوڪري ڇو پسند ڪئي اٿو؟“

”ڇو جو سرڪار جو پڙو ٻوڙڻ ڪا به هٿ جو ڪم آهي.“

”ڪيئن؟“

هن گهڙي کن سوچڻ کان پوءِ چيو، ”انجنيئر ٿيندس. سرڪاري سينٽ جون ڳوٺيون گدامن مان ڪٽائيندس، سرڪاري لوم وڪڻندس، ناقص عمارتون تعمير ڪرائيندس، ۽ ٺيڪيدارن مان

سلي جنلي لکن جون گھوڀيون هڻندس.“
 مون اچرج مان ڏانهس نهاريو. تڏهن ڏاڍي نهڻائيءَ سان
 چيائين، ”پاڪستان پڪو اسلامي ملڪ آهي، تنهنڪري منهنجو
 ايمان به هدا من فضل ربي ۾ آهي.“
 ”۽ ڊاڪٽر ٿي ڇا ڪندا؟“

”مان اول ايند آرمي-ايس جو ڪٿان نه ڪٿان سرٽيفڪيٽ
 حاصل ڪندس، گهاٽن ڇيو، ”پوءِ مان سرڪاري اسپتال ۾
 مريضن کي هيري ڦاڙي ماري ڇڏيندس، ۽ پرائيويت اسپتال ۾
 ڪائون وڏيون رقمون وٺي ڏاڍي ڌيان سان سندن علاج ڪندس.
 دوائون ۽ انجيڪشن وغيره سرڪاري استعمال ڪندس.“
 گهاٽن ڪجهه سوچي ڪلڻ لڳو. مونکي اک هڻندي چيائين،
 ”ڪنهن اسپتال جو سپريڊنٽ ٿي پس ته پوءِ نرسن مان دوستن
 سميت ڏو تڏي هوندس.“

ايترو ڳالهائڻ کان پوءِ گهاٽن خاموش ٿي ويو.
 مون نوٽ بزرگ کيسي ۾ وجهندي چيو، ”گهاٽن صاحب
 اوهان جا لک ٿورا، مهرباني جو اوهان پنهنجو قيمتي وقت ميٽرائي
 مونکي عالمگير اخبار لاءِ اٿرويو ڏنو.“
 ”مان بلڪل يڪار ويٺو هوس، ۽ پنهنجو قد وڌو ڪرڻ
 جون ترڪيبون سوچي رهيو هوس،“ هن جواب ڏنو، ”تنهن هوندي
 به تو منهنجو قيمتي ويڃايو آهي، تنهنڪري مونکي هڪ ڪوپ
 چانهه جو پيار.“
 ”حاضر حاضر، اهو.“

اسان هڪ ٻاڪڙي ۾ ويهي ويٺاسين. گهاٽن چانهه جي
 هڪ ڪوپ مان اڌ ڊزن ڪارا بسڪٽ کائي ويو. مون داخل
 تي پيسا ڏنا.

جڏهن ٻاهر آياسين، تڏهن گهاٽن پنهنجي دهلِيءَ جهڙي واچ
 ۾ وقت ڏسندي چيو، ”هن وقت رات جا نو وڃي ايڪٽيهه منٽ.
 ۽ آئفٽ سيڪنڊ ٿيا آهن. تون وڃي سگهين ٿو.“

مون ڪانئس موڪلائڻ کان اڳ عرض ڪيو، ”سائين جيڪڏهن هڪ عدد فوٽو ڏيئي سگهو، خاص ڪري سائين پوز ته توهان جا ٿورا. انٽرويو سان گڏ شايع ٿيندو، ته ڏاڍو ٺهندو.“ گهاٽن ڳالهه نٿا ٿيندي ڇيو، ”مونکي فوٽي سان دلچسپي ناهي.“ ”ائين نه ڪريو، سائين گهاٽن،“ کيس راضي ڪرڻ لاءِ هيم، ”اڄ ڪلهه جهڙا سياستدان به ايڪٽرن وانگر ڦيرا کائي، هٿ پير هيٺ مٿي ڪري، ۽ اکين ۾ خمار پري فوٽا ڪڍرائي ۽ اخبارن ۾ ڇپرائي رهيا آهن. توهان به ڪو ايڪٽر ڇاپ فوٽو عنايت ڪريو.“ ”فوٽو ڪم وٺائي ڇڏيندو، مسٽر آزاد.“ ”اهو وري ڪيئن؟“

گهاٽن ڇيو، ”مان گامون سڄاڙ جي پيءُ جو پوٽو آهيان، يعني گامون سڄاڙ جو پٽ گهاٽن آهيان. تنهنڪري سري پوندم، پر ڪوڙ نه ڳالهائيندس.“

هڪڪندي ڪانئس پڇيم، ”مون اوهانجو مطلب نه سمجهيو آهي، سائين.“

هن ٻئي هٿ هيله تي رکندي ڇيو، ”مان گامون سڄاڙ جو پٽ گهاٽن ضرور آهيان، پر اهو گهاٽن نه آهيان جنهن جي تلاش ۾ تون آهين.“

”ته ڇا، هي سڀ—“ مان جملو آڪلي نه سگهيس. گهاٽن وقت ڏسندي ڇيو، ”هن وقت رات جا نوَ وڃي پٽهه منٽ ۽ سٺ سيڪنڊ ٿيا آهن. هتان هڪدم هليو وڃ، يا مونکي هڪ موهني تماڪ وارو پان ڪاراء.“

مون گامون سڄاڙ جي پٽ گهاٽن کي هڪ موهني تماڪ وارو پان وٺي ڏنو. هو پان ڇڙائيندو، پنهنجي گهر ڏانهن هليو ويو. گهرجي در وٽ ترسي، منهن ورائي مون ڏانهن ڏٺائين ۽ پوءِ پانهن مٿي ڪري لوڙي، در کولي اندر هليو ويو. ❀

خالد سنڌي

اعتراف Confessions

”مون پنهنجي وجود کي ايتم بيم جي هڪ ئي تماڪي سان آڏائي رک ڪري ڇڏيو آهي. ۽ تو پنهنجي وڇريل وجود جي تڪميل انيڪ خوبصورت جسمن مان ڪئي آهي. تنهنجو اهو الزام اکين تي ...“

مريم،

ڪجهه انسان، بي گناه هوندي به گناهگار هوندا آهن

۽ مان،

نه خدا آهيان،

۽ نه ئي پنهنجي تقدير بدلائڻ جي آرزو اٿم.

توڪي،

بي گناه، معصوم ۽ خدا هئڻ مبارڪ

مان توکي ڏوھ ڏيڻ نٿو چاهيان. ڏوھ منهنجو ئي آهي!
مان Utopian (تصوراتي) دنيا جو باسي آهيان. خيالي دنيا جو رهاڪو. آئيڊيلزم جو شڪار. پاڇولي جي پويان ڊوڙندڙ. بي منزل مسافر مون تمام عمر مڃنا ڏنا آهن. سندر سندر مڃنا. انهن سڀني ۾ وڏا وڏا خيالي محل جوڙيا اٿم. تاج محل کان به اوچا. جيڪي حقيقي دنيا ۾ فقط ڪوشهن شاهه ئي جوڙي سگهيتو.

مريم تنهنجو پيار هڪ سڃڻو هيو.

اڻ پورو اڏورو سڃڻو.

تو جنهن شدت مان مونکي پيار ڪيو،
 انهيءَ تي اڄ به مان اٿم.
 ته پوءِ اڏوري مڻي جي تقدير تي ماتم ڇو ڪريان؟
 زندگي ته پائڻ ۽ وڃائڻ جو نالو آهي.
 اسان زندگي جي انهي مختصر عرصي ۾
 ڪجهه خوشيون حاصل ڪرڻ چاهيندا آهيون.
 ڪجهه خوشيون حاصل ڪندا آهيون.
 ۽ ڪجهه خوشيون حاصل ڪري، ٻين کي خيرات ڪري
 ڇڏيندا آهيون!
 ۽ ائين زندگي پائڻ ۽ وڃائڻ واري عمل ۾ گذريو وڃي.
 ائين ئيڪ به ته آهي.
 زندگي ۾ فقط خوشيون ئي هجن ها،
 ته هر انسان فرعون بنجي وڃي ها.
 (مون کي تنهنجي موسيٰ هئڻ جو اعتراف آهي).

توکي ياد آهي سرير.
 ۲ فبروري تي، جڏهن تون هميشه لاءِ مونکان جدا ٿيڻ لاءِ
 سوڪلائڻ آئي هئين ته مان توکي روڪڻ چاهيو، ليڪن ڪوشش
 کانپوءِ به توکي روڪي نه سگهيس ۽ انهيءَ کان
 ڪجهه ئي وقت اڳ، جڏهن بلقيس مونکي پنهنجي زندگي جو محور
 سمجهي، منهنجي وجود جي چوگرد ڊوڙون پائي طواف ڪري
 رهي هئي، ته مان انهي جي خلوص کان متاثر هوندي به پنهنجي
 پيار جو اعتراف نه ڪري سگهيس.

خبر اٿئي ڇو؟
 انهيءَ لاءِ جو مان بزدل آهيان!
 هر ڀيري منهنجي مات جي پويان خوف هيو.
 شڪست جو خوف.
 هڪ ڏنل ۽ هيسائيل پيار جيان،

مان هر ڀيري،

پنهجي جيت جو ڀرم قائم رکڻ خاطر ماڻ رهيس.
انهيءَ ماڻ تي اڄ به شرمندہ آهيان!

مريم؟ مونکي اعتراف آهي.
مان ضدي، خود غرض، شڪي، ڪم ظرف، ڪميٽو، خود پرست
۽ بزدل انسان آهيان....

پنهجي خول ۾ لڪل، ڊنل ۽ هيسيل....
اڄ مان انهن سڀني ۽ ٻن ٻين عيبن، خامين ۽ گناهن جو
اعتراف سولائي سان ڪري سگيان ٿو.
شايد انهيءَ لاءِ جو مون هارايو آهي.
۽ هارايل انسان هميشه کان،
پنهجن ڪيل ۽ اڻ ڪيل گناهن جو اعتراف ڪندا آيا آهن.

.....

وقت توکي بي گناهه
۽ مونکي ڏوهاري بنايو آهي....

.....

پنهجو پنهنجو نصيب آسان ڪنهنڪي ڪهڙو ڏوھ ڏجي....
مريم ائين چو آهي؟
ڪو انسان ڪنهن سان تمام عمر گذاري ڇڏيندو آهي ۽
موت تي پنهنجي پويان ڪا ياد ڪا نشاني نه ڇڏيندو آهي....
۽ ڪنهنجي قرب ۾ گهاريل هڪ ئي لمحو، جهنم کي جنت
۾ تبديل ڪرڻ جو اختيار رکي ٿو....

هاڻو هڪ ڀل....

سڀني جيان گهاريل هڪ لمحو.

۽ توهان هيءَ هڪ لمحي ۾،

ڪاتب تقدير ٿي، منهنجي نصيبن کي بنائڻ جو عزم ڪيو.

نصيب، نه تون بدلائي سگهين ۽ نه ئي خدا....
ته پوءِ توکي چوڏوھ ڏيان!
مربر،

مونکي توسان گهاريل انهيءَ هڪ ڀل تي به ناز آهي.
انهيءَ هڪ ڀل ۾ مون پنهنجي وجود کي زماني کان
زوري قبول ڪرايو اٿم.
انهيءَ هڪ ڀل ۾ تون آسمان تان لهي زمين تي آئين.
انهيءَ هڪ ڀل ۾ صدين جا جوڙيل اصول ٽٽا.
رنگ ۽ نسل جي بنياد تي ڪٿا ڪيل اوچا محل انهيءَ
هڪ ڀل ۾ زمين تي ڪري مٽيءَ جا ڍير ٿي پيا.... مان انهي
هڪ ڀل جو ٿورو ڪڏهن به لاهي ڪين سگهندس!
مربر،

مون انهيءَ هڪ ڀل کي قيد ڪرڻ جي تمنا ڪئي!
قسمت ڏس پنهنجي وجود کي زماني کان قبول ڪرائڻ
جي تڪرار ۾ زندگي جي حاصل انهيءَ هڪ لمحي کي به
قيد ڪري نه سگهيس، ۽ وقت جي تيز رفتار وهڪري ۾ انهيءَ
کي نڪري وڃڻ ڏنم.

مربر، آها ۽ اپريل جي دل ايڏائيندڙ رات هئي.... مونکي
ڪنهن ٻڌايو ته بيليءَ خودڪشي ڪئي آهي. مونکي يقين ڪين
آيو ته بلقيس جهڙي چوڪري خودڪشي به ڪري سگهي ٿي.
منهنجي ڇن تي انهيءَ ڀل مشڪ اپري. ياد نه اٿم مشڪ ۾
طنز هڻي يا اداسي! سوچيم. ڇڏو ٿي ٿيو هو مري وئي. توکي
به ته هڪڙي شڪايت هئي. ياد آهي تو هڪ ڀيري چيو هو:
”بلقيس ڪنهن آسماني آفت جيان اٿل، منهنجي راه روڪيو
بيٺي آهي.“

بلقيس بهادر هئي. پوءِ به هن خودڪشي ڪئي!

اهڙا انسان خودڪشي ٿي ڪندا آهن.
۽ انهيءَ رات بلقيس جي يادڏاڍي شدت سان آئي.

ائين ڇو آهي مريم!

اسان زندهه انسانن جي مقابلي ۾ مري ويلن کي وساري
ڪين سگهندا آهيون. ۽ ائين به ڇو آهي مريم جنکي حاصل
ڪرڻ چاهيندا آهيون آهي ٿي نه ملندا آهن زندگي جي
سفر ۾....

انهيءَ رات پهريون ڀيرو نهايت سچائي ۽ ايمانداري سان
سوچيم، ڇا بلقيس واقعي ڪرپٽ هئي! نه مريم، ائين نه هيو.
مون تو سان ڪوڙ ڳالهائيو هيو. (پن هزارن ڪوڙن وانگيان)
خبر اٿئي ڇو؟ فقط تنهنجي قرب حاصل ڪرڻ خاطر....

اسان ڪيڏا نه خود غرض ۽ ڪميٽا آهيون!

ڪنهنجي قرب خاطر، ڪنهنڪي ماريوندا آهيون،
۽ ڪنهنڪي ماري، ڪنهنڪي جياريندا آهيون.

بلقيس جي خودڪشي مونکي احساس ڏياريو ته اصل ۾ مان
ٿي بزدل، بي همت ۽ گيدي آهيان. پاڇولن جي پويان ڊوڙندڙ....

بلقيس جي خودڪشي کان پوءِ، انهيءَ ڏينهن پهريون ڀيرو
ورهين کان پوءِ توکي اديات تي ڏهر. توهان گڏ تنهنجيون
ماسيون به هيون. آهي عمر ۾ توکان گهڻيون وڏيون آهن ليڪن
خبر نه آهي ڇو تون انهن سڀني ۾ پوڙهي نظر اچي رهي هئين.
مونکي حيرت ٿي.... زندگي جي تلخ حادثن کان تون به
هاڻ کي بچائي نه سگهين! سوچيان ٿو هارايو ته مون آهي،
توکي ڇا ٿيو؟ سچ ڄاڻ مريم انهي ڏينهن مونکان پنهنجو درد
وسري ويو. نه مونکي ائين نه چوڻ گهرجي. درد ٿي ته آهي جو
ڪڏهن نه وسرندو آهي. البتہ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڪنهن
قرب دار کسي درد ۾ ڏسي، پنهنجي درد جي شدت ۾ ڪمي

محسوس ٿيندي آهي. شايد انهيءَ وقت منهنجي ٻه ڪجهه اهڙي
 ڪيفيت هئي.

خبر نہ آهي ڇو توتي رحم اچڻ لڳو. مان توکي رحم جي قابل سمجهڻ لڳس. شايد ائين تنهنجي موتي ويڻ کي Justified ڪرڻ لاءِ. يا پنهنجي لاشعور ۾ لڪل ڪنهن انتقامي جذبي کي ٽڏي ڪرڻ لاءِ....

تو ڏانهن هڪ ڀرپور نظر سان نهاريم، لائي ڇو پهريون
ڀيرو مونکي پنهنجي شڪست جو احساس ٿيو. مون فراريت
اختيار ڪئي ۽ ڪتاب گولڻ لڳس. مون زندگيءَ ۾ هر
ڏکئي وقت کي منهن ڏيڻ بجاءِ فراريت اختيار ڪئي آهي. مون
۾ پهر توڏانهن نهارڻ جي همت نه هئي. پوءِ به مان توکي
آڏي اک سان ڪنهن ڪنهن مهل لڪ چوري ۾ ڏسندو رهيس.
تنهنجي چهري تي درد جون انيڪ رڳائون هيون. دل ۾ آيم
تہ اڳتي وڌي تنهنجا سڀ دڪ درد پنهنجي جهولي ۾ ميڙي
وٺان! ليڪن مان ڪجهه نه ڪري سگهيس. ڪيڏيون نه مجبور پيون
هيون. انهيءَ ڏينهن احساس ٿيم تہ ڄاتل سڃاتل چهرن پويان
اڻ ڄاڻ ۽ اجنبي چهرا ڪيئن جنم وٺندا آهن.

تون الائي ڇو مونکي پنهنجي سامهون ڏسي ڪجهه پریشان
ٿي وئين. پر ٻي لمحي تـو پاڻ کي مڻيالي ورتو. ڏسندي ئي
ڏسندي تو پنهنجي چهري تي اجنبیت جو خـول چاڙهي ورتو.
الائي ڇو مونکي کل اچي وئي

انسان ڪيڏو نه بيوس ۽ مجبور آهي! انسان پنهنجي مرضي سان نه خوشيون ٿو ورهائي سگهي ۽ نه ئي محروميون.... اسان پنهنجو غم ۽ محروميون سڀني اندر لڪائي پنهنجي چاهي تي ڪيڏا به کڻي خيال ڇاڙهيون، ڪيڏا به وس ڪريون، ليڪن حقيقت هر حال ۾ چاهي جي ڪهن ڪن ٻاسي کان چاهي کان لڳندي آهي.

نون به ته انهيءَ ڀل، پنهنجي اکين تي ڪو خول ڇاڙهي
 ڪين سگهين. ۽ پوءِ تون ڪتاب خريد ڪرڻ کانسواءِ دڪان
 مان نڪري وڃي ڪار ۾ ويٺين. انهيءَ ڏينهن آخري ڀيرو
 تنهنجو ڀڄڻو ڪيم. سوچيم ڏسان ڪيتري فاصلي تائين تنهنجو
 ڀڄڻو ڪري سگهان ٿو! تلڪ ڇاڙهي کان حيدر بخش جتوئي ڇوڪر
 تائين تون ڪار ۾ هئين ۽ مان موٽر سائيڪل تي موٽر
 سائيڪل، ڪار جو ڪجهه فاصلي تائين ڀڄڻو ڪري سگهندي
 آهي، ۽ پوءِ ايترو ئي پوئتي رهجي ويندي آهي جيترو پوئتي مان
 توکان رهجي ويو آهيان.

مونکي پوئتي رهجي وڃڻ جو ڪو ڏک ڪونهي، البته
 انهن سڀن جي ٿڌڻ جو ڏک اٿم جيڪي مون تمام عمر ڏٺا
 هيا جنهن انسان جا سڀنا وڪري ويندا آهن انهيءَ وٽ ته
 جيئن لاءِ ڪجهه به باقي نه هوندو آهي.

تون ئي ٻڌاءِ زندگي مونکي ڏنو ئي ڇا آهي جنهن تي مان
 ڪريان! توکي ڇاهيم تون نه ملين. زندگي جا چاليهه سال فقط
 پنهنجي وجود کي قبول ڪرائڻ لاءِ وڙهندي گذاري ڇڏيم ۽ هاڻ،
 جڏهن هيڪلائي جو شدت مان احساس ٿيڻ لڳو اٿم ۽ هرطرف
 اونداهه ۽ موت جهڙي ماڻ آهي ته سوچيان ٿو ڇا ڪريان!
 ڪنهن ڪنهن مهل من فيصلو ڏيندو آهي ته پاڻ کي ڪنهن آپ
 جيڏي آفت سان ٽڪرائي پاش پاش ڪري ڇڏيان شايد
 ائين زندگي جو ڪو مقصد پورو ٿي پوي....

تون ائين نه سمجه ته مان پنهنجي هيڪلائي، پنهنجي بربادي
 جو سارو ڏوهه ڪو توکي ڏيڻ چاهيان ٿو! نه انهيءَ ۾ ته تنهنجو
 ڪو ڏوهه ئي ناهي.... تون هڪ ڏينهن اوچتو منهنجي زندگي ۾
 آئين ۽ پوءِ پنهنجي مرضي سان بنا ٻڌائڻ جي مون تي به وڃين.
 البته تنهنجي اچڻ ۽ وڃڻ واري عرصي ۾ هڪ ڳالهه اهڙي
 هئي جيڪا ٻي کان مختلف هئي.... ياد آهي ته ايندي مهل،

پنهجي اڻ جو سبب منهنجو پيار، منهنجو خلوص ۽ منهنجي غربت ٻڌائي هئي. ۽ ويندي مهل، تو پنهنجي موت جو سبب ڪجهه نه ٻڌايو. مان تنهنجي خاموش واپسي جو سبب ڳولهي نه سگهيو آهيان. مان اڄ تائين ڪنهن فيصلي تي نه پهچي سگهيو آهيان. ڪٿي تنهنجي موت جو سبب منهنجو پيار، منهنجو خلوص ۽ منهنجي غربت ٿي ته نه آهي.

هڪ ڀيري ڪنهن قربدار چيو هيم: ”ناصر تون به ڪو وڏو ماڻهو هجين ها ته جيڪر ذات پات جي ديوار ڊاهي من جي مومل ماڻي سگهين ها....“

نه من جي مومل ماڻي سگهيس ۽ نه ئي سڀنا سڀاڻ ٿيا! جيڪي ڪجهه ٿيو انهيءَ کي تقدير سمجهي قبول ڪري ورتو اٿم. انهيءَ لاءِ جو تون اڪيون بند ڪري اوچي حوالي جون ديوارون ٺهڻ لاءِ تيار نه ٿين ۽ مان اڪيون کولي تنهنجي منهنجي وچ ۾ حائل فاصلي جو اندازو لڳائي نه سگهيس. عجب حقيقت آهي. هڪ ئي وقت ۾ تون به غلط هئين ۽ مان به....

مريم توکان اڳ جڏهن بلقيس منهنجي زندگي ۾ داخل ٿي ته هن مونسان وعدو ڪيو ته هو ڪنهن به شيءِ جو عيوضو نه وٺندي، چيائين: ”نه مان تاريخ کان اڳ جي سوداگر آهيان جو جنس جي عيوض جنس وٺان ۽ نه ئي جيت ايج جي - ڪا جيئس. هت هر انسان کي هر شيءِ جو معاوضو ڏيڻو ۽ وٺڻو پوندو آهي. مون وٽ انهيءَ پيار لاءِ ڪو تصور ئي نه آهي جنهن جو ڪو معاوضو به ورتو وڃي. پوءِ آهو معاوضو ڪار ۽ بنگلي جي صورت ۾ هجي يا تحفظ جي نالي تي چار ديواري جي صورت ۾....“ ۽ پوءِ جسماني جنت جي ڳولهاڻو چوڪري سڀ ڪجهه ڏئي به معاوضي ۾ مون کان ڪجهه نه ورتو. نه هڪ لمحِي جي خوشي ۽ نه ئي هڪ ڀل جي پابند رفاقت....!

مريم، بلقيس ڀيري، پائڻ سان گڏ ويڻ لاءِ ڪجهه به نه هيم

ليڪن تو پيري، توکي پاڻن سان گڏ ويڃائڻ جو به خوف هيم. هڪ طرف زندگي جو حاصل تنهنجو پيار هيو، ٻئي طرف وڇوڙو هيو، شڪست ۽ رسواڻي هئي. مون تنهنجي پيار تان هٿ کڻي فقط شڪست کان بچڻ لاءِ فراريت اختيار ڪيم. اهوئي سبب هيو جو ۲ فبروري تي جڏهن تون موڪلائي واپس وڃڻ لڳين ته توکي روڪڻ لاءِ زبان مان هڪ لفظ به نه آڪليو. لاشعور ۾ لڪل خوف کان مان ماڻ رهيس ۽ تون بنا پوئتي ڏسڻ جي ننڍا ننڍا قدم کڻندي ڪمري کان ٻاهر نڪري وئين.

توکي ياد آهي مريم، هڪ پيري جڏهن مان زخمي ٿي اسپتال پهتو هيس ۽ تون مونسان ملڻ اسپتال آئي هئين ته تو مونکي زخمي ڏسي روئي ڏنو هيو. ۽ پوءِ جڏهن ملاقات جو وقت ختم ٿيو ۽ هر طرف اونڌا ٿيڻ لڳي ته مون توکي چيو هيو: ”مريم اونڌا ٿي وئي آهي، گهر وارا انتظار ڪندا هوندا.“ تون جواب ۾ ماڻ رهين. تنهنجي اکين ۾ لڙڪ هيا.

هڪ آها به تنهنجي واپسي هئي جنهن ۾ جدائي جو ڪرب هيو ليڪن ميلاب جي اسيد به الاڻي ڇو تنهنجي انهيءَ عارضي جدائي تي به روئڻ آيو هيم. چيو هيم: ”هڪ ٻل لاءِ به وڇوڙي وئين ته زنده نه رهندس!“

تون حيران هوندين. حيرت ته مونکي به آهي. پنهنجي فطرت، هٿ ڌرمي، ضد ۽ منجهيل نفسيات ساڻ اڄ به زنده آهيان....

مريم، اڄ مان تو آڏو پنهنجي هر خامي، ڪوتاهي ۽ خودغرضي جو کليل دل سان اعتراف ڪرڻ چاهيان ٿو مان بزدل هيس پنهنجي ئي هٿن سان شڪست ماڻي اٿم. توکي پاڻن لاءِ خلوص دل سان تنهنجو پيڇو ڪيان ها ته شايد توکي حاصل به ڪري وٺان ها.

ليڪن سنهنجي اندر ۾ ته خوف هيو. شڪست جو خوف. محبت جي ڀرم ٽٽڻ جو خوف، ۽ مون لاءِ توکي ويڃائڻ

کان، پنهنجي ڀرم ٿيڻ جو احساس وڌيڪ تباہ ڪندڙ هيو. شايد تنهنجي پيار کان وڌيڪ، مونکي پنهنجي انا پياري هئي.

مريم، مون وٽ پيار لاءِ هڪ عجيب ۽ خود غرضانه تصور هيو. تو منهنجي چاهت، منهنجي پيار جي شدت کي جاگيرداري جو نالو ڏنو. تون اڪثر چوندي هئين: ”ناصر هر سنڌي وانگيان تنهنجي سوچ ۽ فطرت به جاگيردارن جهڙي آهي.“

مونکي اعتراف آهي مريم منهنجي Possessive Nature آهي. مان اڪثر چوندو هيس جيڪا شئي منهنجي آهي. آها فقط منهنجي آهي. ڪنهن ٻئي جو انهيءَ تي رتي برابر به حق نه هئڻ گهرجي. مان پيار جي رشتي کي سڀني رشتن کان آتم ۽ Dominate ڪندڙ رشتو سمجهندو هيس. هڪ اهڙو رشتو، جنهن آڏو هر رشتو ۽ ناتو پنهنجي اهميت وڃائي ڇڏي.

۽ پوءِ تون مون خاطر پنهنجي هر مت مائٽ کان تعلق ٽوڙيندي وئين. تو رنگ ۽ نسل ۽ هر رشتي ذاتي جو مذاق آڏايو. پنهنجي آڏو ايندڙ هر ديوار کي نهايت بي رحمي سان ٽوڙي تون اڳتي وڌندي وئين.

اهو سڀ ڪجهه تو مون خاطر ڪيو. فقط مون خاطر. مان، جنهن سان تنهنجو ڪو به رشتو ناتو نه هيو.... هڪ اهڙي شخص لاءِ جيڪو تولا ڪجهه وقت اڳ تائين اوڀرو هيو. تون هر تعلق کي ٽوڙي مون تائين محدود ٿي وئين. تو پاڻ کي هر طرح منهنجي وجود ۾ مڪمل طرح قيد ڪري ڇڏيو....

۽ مان.... مان هر ڀيري تنهنجي اعتماد جو خون ڪري، بلقيس سان پنهنجو تعلق ڪنهن نه ڪنهن دليل، سهاري قائم رکندو آيس.

هاڻو.... مونکي اقرار آهي ته جسماني رشتي، هر ڀيري روح جي رشتي کي شڪست ڏئي آهي. اڄ يوم حساب آهي ۽ مان به کليل دل مان پنهنجي گناهن جو اعتراف ٿو ڪيان. تون پنهنجي قهر ۽ جلال کي آزمايه - تنهنجو مجرم، تنهنجو ڏوهاري

پنهجا گناه پوڳن لاء تيار آهي.

مان اقرار ٿو ڪيان مان تنهنجو ڏوهاري آهيان. تنهنجي هوندي به منهنجو بليٽس سان تعلق قائم رهيو. مان هر ڀيري بليٽس سان جسماني تعلق قائم رکندو آيس، ۽ انهيءَ تعلق کي قائم رکڻ لاءِ، توکي ڪو نه ڪو Logic ڏيندو رهيس.... منهنجو هر دليل ڪمزور هوندو هيو، ليڪن اهو تنهنجو ظرف هيو جو تون منهنجي هر ڪمزور ۽ بي وزن دليل کي اکيون پوري قبول ڪري وٺندي هئين. (شايد منهنجي خوشي خاطر.)

اڪثر ائين به ٿيندو هيو ته مان پنهنجي ڪنهن چوري کي ڪاٺڻ ۾ ظاهر ٿي پوندو هيس ۽ پوءِ جڏهن ڪنهن ٻئي ڪوڙ جو سهارو وٺندو هيس ته تون پوري ڌيان سان منهنجي ڳالهه ٻڌندي هئين. جڏهن مان ڳالهه ڪري پوري ڪندو هيس ته تون اکيون پوري ڇڏيندي هئين. ۽ ائين تون منهنجي دل رکڻ خاطر قبوليت جو اعتراف ڪري وٺندي هئين....

انهي ڀل پنهنجي ڪاميابي تي اندر ۾ خوشي جي لهر اٿندي هئي ۽ مان سک جو ساه ڪشي ڳالهه مٿان خاطر ڀري ڳالهه شروع ڪندو هيس.... اڄ جڏهن ماضي بابت سوچيندو آهيان ته محسوس ٿيندو اٿم مان توکي نه، پنهنجو پاڻ کي تمام عمر قريب ڏيندو آيو آهيان.

تو ٺيڪ ٺي ڇيو آهي مريم. مون پنهنجي وجود جي تڪميل انيڪ خوبصورت جسمن سان ڪئي آهي. تنهنجي هوندي، ۽ تنهنجي موت کانپوءِ به. هر ڀيري ڪنهن نه ڪنهن خوبصورت جسم سان منهنجو جسماني تعلق رهيو آهي. تنهن هوندي به ڏس، اڄ مان ڪيڏو نه تنهن آهيان.... هيڪلائي ڪنهن آسب جيان منهنجي ڪمزور وجود کي وڪوڙي وٺي آهي.... هر خوبصورت ۽ دلڪش جسم جي رفاقت، سياري جي سڄ جيان عارضي ٿي.... رات جي تنهنائين جا ساٿي ڪڏهن زندگي جا ساٿي نه ٿيندا آهن. تڏهن به هر ڪنهن

منهنجي وجود کي پنهنجي جهولي ۾ ميڙڻ بجاءِ، بند مٿين ۾ مڙهي هئا جي رخ تي اڇلايو آهي ته جيئن وکريل وجود جا ذرا اڇڻ به وڌيڪ وکري وڃن.

مریم.... جڏهن بلیس جدا ٿي ته انهيءَ کي ائين چئي قبول ڪيم ته بلیس جسماني جنت جي ڳولھائو ڪریت چڙڪري هئي. ۽ پوءِ هڪ ڏينهن جڏهن تون به بنان ڪجهه ٻڌڻ ۽ ٻڌائڻ جي هر تعلق، ڪنهن ڪچي ڏاڳي جيان ٽوڙي هلي وئين ته سوچيم: چڱو ئي ٿيو مریم تون پاڻ هلي وئين. جي تون نه وڃين هاڻ ته شايد اڳتي هلي مان نباهه نه ڪري سگهان هاڻ. مان هڪ لوئر ڪلاس انسان مون وٽ توکي ڏيڻ لاءِ ڪجهه به نه هيو. نه ماڻ نه مرتبو ۽ نه ئي زندگي جو ڪو سک.... ۽ ائين مون پنهنجي شڪست کي، هر ڀيري خوبصورت انداز ۾ قبول ڪرڻ لاءِ، هميشه ڪنهن نه ڪنهن لاجڪ جو سهارو ورتو آهي.

ليڪن اڄ ڀرم ٿيو آهي. هر دليل رد ٿيو ۽ شڪست پنهنجي تمام تر حقيقت ساڻ ڪنهن راکس جيان پاڻ کي قبول ڪرائي چڪي آهي. منهنجي وجود کان خود پرستي ۽ مغروريت جا پٿر، ڪنهن آڇڙيل ۽ ويران مزار وانگيان لهي چڪا آهن.... مان خوش آهيان مریم.... تون پوري هوش ۽ حواس سان زنده رهڻ جي جستجو ڪري رهي آهين ۽ مون وٽ، زندگي ۽ موت، هڪ ئي ڪيفيت جا ٻه نالا آهن....

تو انهيءَ زندگي کي، انيڪ خوبصورت جسمن مان وکريل وجود جي تڪميل جو الزام ڏئي پاڻ کي Justified ڪري سگهين ٿي.

تنهنجو اهو الزام اکين تي
تنهنجو هر الزام اکين تي

خير النساء جعفري

قتل سوچوٽ

آسن، ياسن، جذبن ۽ احساسن جا رشي ۽ پيغمبر ڪا وات
هلائي ڪا وات منجهائي ماڻهوءَ کي وچ ۾ سير ۾ ڦٽو ڪري
مٿان ئي مٿان اُڏري ويا.

اندر جي بيڪار قيدخاني ۾ جذبن ۽ آڏن جي ڪا قيمتي
يادگار، جا وقت گذرڻ سان گڏ گذري نه ٿي، بلڪ محفوظ کان
محفوظ تر ٿيندي ٿي وڃي. ماڻهوءَ ليکي مان آزاد ذهن مان آزاد
زندگي گذاري سگهان ٿي. پر سڄي زندگي ڪا شهزادي سليم ۽
۽ نورجهان جي اڏريل ڪبوترن جهڙي رومانسڪ نه ٺاهي جو
هڪ ڪبوتر اتفاقاً اڏيو۔ پيو ارڙائي وڃان اڏايو ويو ۽ نتيجي
۾ عشق جي انڌ تي ٻئي چٽان زندگيءَ جو سفر هڪ ٻئي جي
آڌار تي گذاري ويا۔۔۔۔۔ هت ته پنهنجن هٿن جا ڪبوتر اتفاقاً
اڏاڻا. ٻئي هٿ خالي ڪنيو، فيصلو اهو ڪرڻ ويٺي آهيان ته
انهن خالي هٿن سان دل کي جهليان يا دماغ کي!

**

وک وک هرڪائي ٿي، سوچڻ ٿئي چاهيان پر الاه ڇو هڪ
قدم اڳيان ڪڍڻ جي بجاءِ ٻه قدم پويان ٿي وڃان. جت ماضيءَ
جي یشمار يادگارن مان انيڪ يادون جذباتي رنگ سان ڊگ
جهليو بيهن.

پريشان ٿي پاسي کان پيل ريلڊي جو بٽڻ آن ڪيم ته
اتفاقاً، جو آواز به ڪنن ۾ پيو ته اهو هي: ”يه تو وهي جڪه
هے۔ گذرے تھے ہم جہان سے۔“

جيڪڏهن ڊگهن تان ڪوئي لنگهيو ته ڇا ئي پيو.
 ڊگ ته هوندا ئي لنگهن لاءِ آهن..... پر ڪي ڊگ
 احساس جي رنگ سان هميشه لاءِ ڇو رنگين ئي رهندا آهن.
 وقت جي دڙ ۽ ايندڙ ويندڙ ماڻهن جي قدمن جا پيچرا، اهي
 رنگ ڦٽائي نه سگهندا آهن. ذهن جي ڪهڙن ڪوششن ۾ اهي
 رنگ محفوظ آهن خبر ناهي. ڪڙو ڪڙي سان ملائي رنگن جي
 هڪ ڊگهي ڌارا محفوظ آهي، ذهن جي نوال خانِي ۾... هڪ
 ڪڙي کي ڪڙڪائي سڄي ڌارا کي جنجهوڙي سگهجي ٿو....

**

سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته مان ڇو ايڏي Third rate ڊگري
 واري ماڻهو بنجي وئي آهيان.... ڇا هر انسان جيئن مهل محض
 هڪ يقيمت Worthless Commodity آهي. بس هو صرف
 مرڻ مهل ئي Social animal آهي (جو انيڪ سماجي رهنمائن
 جي ڪلھن تي بوجھو بڻجي قبر ۾ لاٿو وڃي ٿو). باقي انسان!
 انسان، هو صرف تڏهن آهي، جڏهن اندر جي تنهائين ۾ پٽڪڻ
 مهل هو پاڻ کي جيئن ڪڍ پائڻي ٿو نه مٿن ڪڍ.

**

اڪثر چاهيو اٿم ته زندگيءَ جي نقشي کي اڪين اڳيان
 ڦهلائي ان تي گذريل موسمن جا اثر جانچي غور سان ڏسان.
 ڏسان ته زندگي جي ڪهڙي رت ۾ ساوڻ وٺو، ٿڌيون هوائون
 هليون. ڪٿ جهولا پيا ۽ لڪون لڳيون. ڪٿ زندگيءَ جو
 پارو يبعد جذباتي حرارت باعث فيرن هائيٽ (F.H.) تان ڇڙهي
 ويو، ۽ ڪٿ يبعد احساس سردِي باعث نقطه انجماد تان ڪري
 پيو! ڪاش مرڻ کان چند گهڙيون پوءِ ۽ قبر ۾ پوڻ کان چند
 گهڙيون اڳ، مان مڙي هڪ سرسري نظر پنهنجي گذريل جيون
 تي وجهي سگهان!

**

زندگيءَ جو هر عڪس ٽپ ڪري ڪنهن پروهيڪٽر تي

ڇاڙهي ڏسڻ چاهيان ٿي پر الاه چو پاڻ تي شرم ٿو اچي. تن....
 تن.... تن.... فرحت سلطان! ايڏي ٻڙهيل ڪڙهيل Intellectual
 Idealist تون به زندگي گذارڻ جي فلسفي ۽ عملي طرح
 انتهائي جاهل! انڌي ۽ غير مستطقي نڪتين! بالڪل ڪنهن مذهبي
 ڪٽ پٽيءَ جيئن....!!

**

"Let us enjoy Some Change" زندگيءَ جي روزمره
 Routine کان بيزار ٿي هڪ فيصلو ڪندي پنهنجي Friends
 کي چيو هوم.

ٽي سال اڳ جڏهن ڪاليج ۾ ڪلاس جو ورڪ Discuss
 ڪندي اسان چئني Friends مالن ۾ لسڻ مرچ پر ڪيندي
 ڪلون هڙڇڙائي سان وچ رستي تي اچيندي فيصلو ڪيو هو.
 B.sc Home Economics جون شاگردائيون ... ساڳئي
 گوشت مان نيوتريشن به محفوظ رهي سگهي ۽ ٻشز به مختلف
 ذائقه دار تيار ڪري سگهجن، جي سکيا وٺي وٺي، ڪپڙن جي
 ڳاڙهن ۽ سائي ليڙن مان گل دسته جوڙيندي (جنهن ۾ خوشبو نه
 ڀري سگهاسين). عجب پر جوڳائيندڙ فيصلو ڪيو هو زندگي
 گذارڻ جو.

**

"مرد جي دل جي دهليز تي پير ڪپاڻڻ لاءِ پهريون ڏاڪو
 سندس پيٽ آهي." رضوانه امير مون کي چيو هو. "تون ته
 ٻشز جي تياريءَ ۾ بيحد مشاق آهين، تنهنجي هٿ ۾ جو وچش
 آهي. اهو وچش تنهنجي تنهنجي 'هي' جي پيٽ تان ٿيندي
 تنهنجي زندگيءَ کي به مٿو ٻش بڻائي ڇڏيندو ۽ مان اوهان
 پنهنجن جي وچ ۾ اچي، اوهان جو پنهنجن جو مڪسڊ سوئيٽ
 ٻش وڏا وڏا ڇاڇا ڀري پنهنجي پيٽ ۾ لاهي ڇڏيندس." هن
 کلي نه ڪ ڏنو هو.

مان کلي ڪپڙن جي رنگن جي Adjustment ڪرڻ لڳي

ويندي هئس ته ڪهڙي ريت سائي ليڏن مان ٽاريون ٺاهجن ،
وڏن وڏن چنڪور ٽڪرن مان ڪلاسي ڪل ٺاهي ڪلدمستي ۽ ايشن
فٽ ڪجي جو ڀريان ايندي سامهون ڏسندڙ ماڻهو ان جي حسن
۽ ڪونهي 'خوشبو' جي تلاش ٿي نه ڪري سگهي....

**

رضوانه امير... اسان چئني Friends ۽ انتهائي سادي سودي
مزاج جي ، سادي ماحول کان آيل سادن ڪپڙن ۽ ويڙهيل
چوڪري هئي. ڪاليج جي ماحول ۽ اهي ڪوڙا گل ٺاهيندي
ٺاهيندي سامهون پيل تازن گلن مان ڪجهه 'خوشبو' پنهنجي اندر
۾ سمائي وئي هئي.... ڇوندي هئي، ڪاليجي زندگي ختم ٿيندي
ته گهر جي گهٽيل ماحول ۽ مري ويندس.... منهنجي گهر ۾ هي
ڪوڙا گل ته ڇا ساديون ڪونڊيون به ناهن جنهن سان پنهنجو
مٿوئي ٽڪرائي سگهان! دراصل هن ۽ عجب نموني جي Inferiority
پريل هئي. پر ڪاليج جي ماحول ان Inferiority کي Complex
۾ وڌڻ نه ڏنو....

**

نمينه احمد اڪثر پڇندي هئي، "تنهنجي زندگيءَ جو ڪارج؟"
جواب ٽنهن دوستن جو ملندو هو، "Happiness"
مون اڪثر پاڻ کان پڇيو، "تنهنجي زندگيءَ جو ڪارج؟"
ايمانداريءَ سان دل ورائيندي هئي. "دل جي اها پڪهرندڙ
Position، جڏهن هڪڙي ٿڌي هوا ۾ جسم ذهن کان آزاد
ٿي بستر تي ڀلو ڀلو پيو رهي.... دل وکهرندي رهي.... ڇاه جو
ڪوپ هي سيرانديءَ ڦٽو ڪريان ۽ عابده ڀرين جا سُر وڪريل
هجن.... چپل پيرن ۽ ڪسرائيندي گهر جي اڱڻ ۾ گهمندي رهان....
تنهنائي هجي.... ڇاه جو ڪوپ هجي.... سڪريٽ جو ڪش
هجي.... باقي ڪجهه به نه.... باقي ڪجهه به نه.... صبح جو
وقت هجي.... نه پهر هجن ۽ نه ٺهر هجن- صرف صبح جو
وقت هجي...."

هڪ اهڙي ئي پراڻي صبح جو ذڪر آهي.... جڏهن سگريٽ جو ڪش هڻي، ڇاه جو ڪوپ سيرانديءَ ڦٽو ڪري ڇيل ڪسرايندي، تعليم جي ڊگري وٺي گهر جي اڱڻ بدران وڃي رستي تي ڪنهن ڪاليج جي Principal جو ڊگ جهليو هوم.

Let us enjoy Some Change!

**

Secretaty منظور احمد. نوڪريءَ جي ڇڪر ۾ نوڪري ته نه ملي. البت نانءَ جي تبديلي ملي جا به پوءِ جڻاڌار ثابت نه ٿي سگهي. منظور جي هٿن جو لائينون منهنجي هٿن جي لائينن سانين ٽڪرائجي ويون. لائينون لائينن سان ائين به Adjust نه ٿيون جيئن ڪوري ڪپڙي جون ليڙون هڪ ٻئي سان Adjust ٿينديون آهن....

ٻه ماڻهو مليا.... ائين جيئن ٻه شيشي جا گلاس پاڻ ۾ ٽڪرائجي پيا....

شاديءَ کي ٻه مهينا مس گذريا.... جو ٻن شخصن جون Urges پاڻ ۾ شيشي جي ڪلاسن جيان ٽڪرائبيون رهيون. اڃان ته ٻه مهينا مس ٿيا آهن- ان کان اڳ جو شيشي جي ڪلاسن جيان زندگيون ٻڇي پورين- هڪ ماڻهو ٻي ماڻهوءَ جي عزت ڪرڻ جي صلاحيت به ڪوئي رهي- بهتر ائين آهي ته هڪ ٻئي کان Separation وٺجي. Separation شاديءَ جي مونجهاري جو آخري حل-

**

ٻه وڳا بئڪ ۾ ڀري مون موڊ کي بدلائڻ لاه رضوانه امير جو رخ رکيو، جا گهر جي فضا ۾ هري مري وئي هئي- خطن مان خبر پوندي هئي ته هن شادي ڪري ڪلاسن ۾ ڪوڙن گلن جي بدران، پنهنجي دل ٻن سچن گلن جهڙن ٻارڙن ۾ وندرائي رهي آهي.... هونئن به رضوانه هر خط ۾ مونکي پاڻ ڏانهن اڇن لاه لکندي رهندي هئي.

سالن پڄاڻان به اسان چئن ئي ساهيڙين جو واسطو هڪٻئي سان ڪڏهن فونن آڌار، ڪٿي خطن آڌار ڦاسم ٿي رهيو.

ٽئينه.... جا سخت Idealist هئي، جنهن جي زندگيءَ جو ڪارج هو ته زندگي اهڙي همسفو جي تلاش ۾ گذارجي جو هر ويل هردم گڏوگڏ رهي. ڪنهن ڪاهيءَ ۾ ڪرڻ جي ته مهربان سائيءَ جو مضبوط هٿ ان ڪاهيءَ مان کڻي وٺي— اگر آسمان تي آڏر جي ته اهو ساڳيو مهربان هٿ، Security جو ساڳو بڻجي دست شفقت جيان مٿي تي ڇانو ڪندو رهي.... ٽئينه اهڙي سائيءَ جي تلاش ۾ انتظار ڪندي ڪندي پاڪستان ڇڏي انگلنڊ ۾ وڃي آباد ٿي، جت هن خط ۾ لکيو ته ڪنهن Private فرم ۾ سيڪريٽري آهي. هوءَ يقينن هر ايندڙ ويندڙ ماڻهوءَ ۾ ان Ideal کي تلاش ڪندي رهندي هوندي.

**

رضوانه امير ڏانهن. ريل جو سفر.... گڏائيءَ جي ڪوڪ ۽ هالن جي آواز ۾ عجيب بي ترتيب، اهڙي جهڙي منهنجي موب ۾ بي ترتيب سڀايل آهي. ننڍي هوندي ريل جو سفر ڪندي.... ڦٽڻ جي چڪ چڪ کي ڪئين معنيٰ ۽ مفهوم ڏيندي حس! ذهن جو ڪو فرضي لفظ ڄڻ ڦٽڻ جي آواز سان هم آواز ٿي ويندو هو.... ريل جي چڪ... چڪ... چڪ جو آواز.... ڄڻ چڻي رهي هجي هجي— اوم! اوم! اوم!!!— ڄڻ چڻي رهي هجي شانتي!.... شانتي شانتي!!! شانتي ڪٿي آهي؟! شانتي هتي ئي ڪٿي؟!!

ڇا منظور احمد وٽ؟؟؟ نه نه. پر هن جي نظريات عيڪس ته منهنجي اکين جي نمبر سان ملي ٿي نه ٿي سگهي.... هروڀرو بيه ته ويٺي ويٺي منهنجي آڏو شاه لطيف مان ڪيڻان ڪيڻو رهندو هو....

شاه! جنهن تي ٻاهرين دنيا ۾ Research ڪندي ڪندي نه ٿڪي. ان تي ئي الزام هيٺين ته شاه محض هڪ سياسي ڊڪومينو ۽ سياسي پناهه آهي.... شاه سخت مزاج شاعر ۽ هڪ جنوني شخص هو. جنهن هڪ طرف، ”ڪوماٽو ڪپور مون واجهائيندي پرين جو....“ جهڙو درس ڏنو ته ساڳئي وقت

”هڻ پالا وڙه پاڪرين“ جو غير فطري سبق سيڪاريو. ”ڪچور ڪوماڻيل هجن ته وڙهي ڪير بزدل سگهندو؟“ منظور ڪلي مون ڏي ڏٺو هو.... پر مون کي ڪيئن نه سندس ڪل تي جڪ آئي هئي!

عجيب Sexy انسان.... بيڪار، مثل جانور جي....

**

رضوانه امير سان پاڪر پائيندي عجيب محرومي ۽ جلاهي جو احساس.... ڪهڙي ٿلهي بي ڊولي.

Intellectual ته اڳ رهي ڪونه هئي. وٽر Aesthetic

Sense جو ٿورو ڪهڻو هوس، سو به وڃائي ويئي هئي.

ٻن ڪلاڪن جي مختصر عرصي دوران هن ۱۲ دفعه مڙس جون ۽ الائي ڪهڻا دفعه ٻارن جون ٻار ٻار ورجايل ڳالهيون ٿي دهرايون. نه ڪا نواڻ نه ڪوئي Idealism—!

توبه هيءَ ته منظور سان به خوش رهڻ وارن مان هئي! پوريت جي احساس سان ريل ۾ موٽندي عجيب Negative خيال....

ريل جي بي معنيٰ چڪ چڪ وري ڪنهن بامعنيٰ لفظ سان هر آهنگ ٿيڻ لڳي هئي....

مون پنهنجي طرفان ڪوبه لفظ ڪهڙي ريل جي چڪ چڪ کي ڪا معنيٰ ۽ مفهوم ٻارائڻ نه ٿي ڇاهيو....

ريل ته محض چو.... چو.... چڪ چڪ ڪري رهي آهي.... پر وري هتان هتان ڏيان ٿو ڳاڻي چڪ چڪ سان هر آهنگ ٿيڻ لڳو....

چڪ.... چڪ.... چڪ.... چڻ چڻي رهي هجي اوم! اوم! اوم!!!
چو.... چو.... چو.... شانتِي! شانتِي! شانتِي!!!

”شانتِي آهي ڪٿي آهي سنسار ۾؟“

شانتِي هئي ئي ڪٿي....؟

حقيقت ۾ شاھ ئي نه.... بلڪ هي سنسار ئي سڄو سياسي

ڍڪوسلو آهي.

گل محمد چنا

نئون روپ

ڪامريڊ پير سان منهنجي پهرين ملاقات سندس ئي گهٽ ۾ ٿي. بشڪ جي نوڪريءَ ۾ اچڻ کان اڳ، مان بنيادي جهموريتن جي نئين ڪاتسي ۾ سپروائيزر چونڊجي ويو هوس. تقريباً ڏهن ڏينهن جي ٽريننگ بعد، جا ٽنڊي ڄام ۾ ٿي، اسانجي پوسٽنگ ڪئي وئي. منهنجي حصي ۾ لاڙ جا ٻه تعلقا آيا. سامان سڙو ويڙهي وڃي پنهنجي حد ۾ پئس. ڪجهه ڏينهن ته ڪم نه ڪار. سارو ڏينهن آواره گودي ۾ گذري ويندو هو. پر نيٺ بنيادي جهموريت جي ميمبرن جي ٽريننگ شروع ٿي. اسانڪي پنهنجي حد ۾ سينٽر مقرر ڪري، ٻن ٽن يونين ڪائونسلن جي ميمبرن کي پنڌرهن ڏينهن جي ٽريننگ ڏيئي پوندي هئي. جنهن ۾ انهن کي بنيادي جهموريت وارا قانون، سماجي پلائي، اڳواڻ ڪئين ٿجي ۽ ٻيا مضمون پاڙهڻا پوندا هئا.

ٽريننگ سينٽر ٽنڊو ڄام يونين ڪائونسل جي آفيس کي بنايو ويو، جا ڪن دوڪانن مٿان هئي. آفيس جي ڏاڪڻ جي حالت بيحد خست هئي، تنهن ڪري مٿي چوڙهن سچ ته جهاد ڪرڻ برابر هو. ٽريننگ سينٽر ۾ آيس ته پهريون شخص جو مونکي نظر آيو، سو هو ڪامريڊ پير.

پير عبدالفتاح اٽڪل ساڍن پنجن فوٽن واري هلڪي جسم جو مالڪ هو. سندس منهن ٿورو ڊگهو ٿورو ليڪن سهڻو هو،

سندس نڪ انب جي ڦار وانگر وريل ۽ سنهڙو هو. ڇپ سنهڙا ۽ گيل ڳاڙها هئس، جي سندس حساس طبيعت جا شاهد هئا. وار گهنڊيدار ۽ پٺتي وريل ۽ منهن جي لهرن موافق. اکين تي عينڪ، جنهن جو فریم نازڪ، خوبصورت ۽ کلڪاري ڪيل. ڪنن وٽ ٿورا اڇا. ڪلندو هو ته سندس ڳلن ۾ گهنج پئجي ويندا هئا، ليڪن سندس اڇا سنهڙا ڏند ڏاڍا مٺا پائيندا هئا. سندس عمر چاليهن جي لڳ ڀڳ هئي، ليڪن ان جي باوجود به سندس جسماني حسن برقرار هو، جنهن ۾ عجيب قسم جي جنسي ڪشش جهلڪندي هئي.

ٽريننگ جو مقرر وقت درحقيقت پنج ڪلاڪ هو، ليڪن ايترو وقت ميمبرن کي وهارڻ معنيٰ مندڻ ڏينهن ڪارڻ. انهن ۾ ڪي واپاري ته ڪي دڪاندار هئا، ڪي هاري هئا ته ڪي زميندار. تنهنڪري مان پنهنجو ليڪچر، اڪثر ڪري، ڪلاڪ ڏيڍ بعد ختم ڪري کين موڪل ڏيئي ڇڏيندو هوس ۽ باقي ڏينهن ڪتابن پڙهڻ ۽ گهڻن ڦرڻ ۾ گذاريندو هوس. پير صاحب جون زمينون سندس وڏو ڀاءُ سنڀاليندو هو، سو پاڻ فڪر معاش کان آزاد ۽ آجود هو، ۽ گهڻو ڪري مونوٽ ويٺو رهندو هو. انڪري اسين هڪ ٻئي کي ويجهو ايندا وياسين. اسانجي گفتگو جو موضوع به مقرر نه هو اسين ادب، فلسفي، سياست ۽ جنس وغيره تي بحث ڪندا رهندا هئاسون. مونکي پير جي مطالعي جو داد ڏيڻو پوندو هو، ڇاڪاڻ ته سندس اسڪولي تعليم پنجن درجن تائين محدود هئي. انهي گهٽ تعليم جي باوجود به هر مضمون تي مٺي ڄاڻ ۽ خاص دسترس رکندو هو. هن مونکي ڪيترائي نوان ڪتاب پڙهڻ لاءِ ڏنا. شام جو اسين پنڌ ڪرڻ جي غرض سان به نڪرندا هئاسون. ڳوٺ جي ڀرسان هڪ واه هو، جنهن جي سرسبز ڪفاري مان ڪڏهن اويارا ته ڪڏهن لهوڙا ۽ اڏائي ميل نڪري ويندا هئاسون. گرمين

جا ڏينهن هئا ۽ پوتڙا ساڻ هوندا هئا، تنهنڪري موٽندي
وهجندا به ايندا هئاسون.

هڪ ڏينهن اسين دستوري چڪر تي وڃي رهيا هئاسون،
جو مون پير کان پڇيو: ”ڪاسريڊ تو وٽ وقت به هويءَ پيسو
به. ذهين به آهين ۽ هوشيار به. پوءِ به تون ڇو نه پڙهين؟“
مون ڏٺو ته سندس منهن تي ڏک جي هڪ لهر تري
آئي ۽ پوءِ چوڻ لڳو ته: ”آئون حيدرآباد ۾ پڙهندو هوس، ڇو
هڪ ڏينهن اڏو وڌو آيو. اسين ٻئي سنيما تي وياسون. ڪيل
شروع ٿيو ته اڏي مونکي چيو ته کيس ڪاسٽ پڙهي ٻڌايان.
پر مونکي اکر چٽا ڏسڻ ۾ نٿي آيا. ان تي اڏي کي اچي
وهڻ ويٺو ته متان مان نور وڃائي نه ويهان، سو مونکي عينڪ
به ٺهرائي ڏنائين ۽ سامان به کڻائي اچي ڳوٺ پهچايائين.“

ايتري ۾ اسانجي منزل اچي ويئي ۽ اسان ڪپڙا لاهي
گوڏيون ٻڌي، واه ۾ ٽپي پياسون. ٿڌو پاڻي جسم کي ساري
ڏينهن جي گرمي جي تپش ۽ پگهر کان نجات ڏياريندو ٿي ويو.
سامهون سارين جا سرسبز ڪيت هلڪي هوا تي ڪنهن ماهر
رقاص جيان رقص ڪري رهيا هئا.

ڪاسريڊ وڏو سماجي ڪارڪن هو ۽ هاري جماعت جو
سرگرم ڪارڪن پڻ. مارشل لا کان اڳ پنهنجي تعلقي جي
جماعت جو صدر به هو. اڪثر هارين سان ڀڄ ڊڪ ڪندو
وتندو هو. هارين سان ٿيل ظلمن جو اپٽار ڪندي ٽڪندو نه
هو. چئي: ”ڪاسريڊ توکي خبر نه آهي ته هتي هارين سان
ڪهڙا ظلم ٿا ٿين. ڪهڙا ٽاڪلور ٿين. سندن عزت، سندن
دولت، ڪجهه به محفوظ نه آهي. وڏيرو جيڪي چاهي سو ڪري.
هاريءَ جي ڳئون ۽ ٻڪري، گهر در، ويندي زال ۽ پيڻ به
وڏيري جي ملڪيت آهي. جڏهن چاهي، تڏهن استعمال ڪري
سگهي ٿو. جيترو وقت چاهي، اوترو وقت رکي سگهي ٿو.“ مون

کي اهي ڳالهون ٻڌي سجهه ۾ آيو ته اسانوت ائين چوڻوندا آهن ته ”ڪڪڙ ڪوريءَ جو، نانءُ وڏيري جو.“

آئون به ڪڏهن ڪڏهن کيس چيڙائڻ لاءِ چوندو هوس: ”ڪاسريڊ، هي روس چين نه آهي. هي ته اسلاڪ ريپبلڪ آف پاڪستان آهي، هتي ائين ڪڏهن به ٿي نه سگهندو.“

”هون.“ چوندي سندس خوبصورت منهن تي سختي ڄاڻجي ويندي هئي ۽ اکين ۾ نفرت جا مڇ پڻ لڳندا هئا. ”اسلاڪي ملڪ! فلاڻي جي گهر فلاڻي جي زال وٺي اٿئي، نڪاح ٻڌي زال! فلاڻي جي گهر، فلاڻي جي پيءُ وٺي اٿئي، سڳي پيءُ! ۽ پوءِ آس پاس جي ننڍن وڏن وڏيرن جي سرين جو داستان ٻڌائي وڃي ٻار پوندو هو.

بعضي کيس لاجواب ڪرڻ لاءِ مان چوندو هوس: ”ڪاسريڊ، اهي ڦيون مارشل لا کان اڳ جون ڳالهون. هاڻي ڇا ٿو ٿئي، سو ٻڌاء. مارشل لا جي خوف ۾ ٻارن ويهن جون ويهاريل عورتون، پنجن پنجن ٻارن سميت مالڪن کي موٽائي ڏنيون آهن.“

ليڪن هو ڪو لاجواب ٿيڻ وارو هو! پاسو بدلائي چوندو هو: ”اهو برابر مڇ آهي. مگر ڏاڍ ۽ زبردستي اچان به پنهنجي جاءِ تي قائم آهن. اڄ به زميندار بڻيءَ جا ٿي ٻاوا کڻي ٿو. اڄ به ڪامورو بدليو نه آهي ۽ رشوت وٺڻ کان باز نٿو اچي.“

مونڊ انجو جواب ڪونه هو، ليڪن تڏهن به چوندو هوس: ”ڪاسريڊ، حڪومت آخر ڇا ڪري؟ هتان جي پبلڪ بي همت ۽ ڊڄڻي آهي. صدر اڪيلو ته سڀني کي لئين سان سڌاري نه سگهندو.“ ان تي هو به ”هون“ ڪري ماڻ ٿي ويندو هو.

پن چئن ڏينهن کان پوءِ ڪاسريڊ پير مونڊت سهڪندو

سهڪندو آيو. همراه جو ساه ٽيڪ ٿي نه ٿي، جنهن مان مون اندازو لڳايو ته بنهه ٽڪڙو پنڌ ڪري آيو آهي. ايندي ئي چيائين: ”ڪاريد اٿ، دير نه ڪر، جلدي اٿ.“

مون حيرت وچان ڏانهنس نهاريندي چيو: ”ويهه پير صاحب، ٿڌو ٿي. ايتري ٽڪڙ چاچي، خير ته آهي؟“

هن خفي ٿيندي چيو، ”وهن ٿوروني آيو آهيان. منهنجو منهن نه ڏس. جلدي تيار ٿي. مختيارڪار صاحب ڏي هلڻو آهي.“ منهنجو ٽپرس ويتر وڌي ويو. عجب جي ڳالهه هئي. جو پير جنڙو ماڻهو اڄ مونکي مختيارڪار ڏي وٺي ٿي ويو! مون پڇيومانس: ”آخر معاملو ڇا آهي؟ ڪجهه ته ٻڌاء.“

چوڻ لڳو: ”ڪاريد تڙن به بنهه زور آور ماڻهو آهين. ڪم جي وقت به اجاڻي پڇ پڇ! اڙي پائي ڪاريد وسائي جون مينهن ڪاهي ويا آهن ڍل ۾. اهي اوڻي پڙي قيمت ۾ وڪڻي ڇڏيندا. مان سيٽ انور علي کان پيسا ادارا وٺي آيو آهيان. تنهنجا مختيارڪار صاحب سان تعلقات سٺا آهن. هل ته کيس ڍل ڏيون ۽ ڪاريد جون مينهن ڇڏائي اچون.“

مون پڇيومانس: ”پير اهو ته سڌو سودو آهي. ان منهنجي هلڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي.“

منهنجي ان چوڻ تي سندس حالت بدلجي ويئي. منهن ڳاڙهو ٿي ويس. ڪاوڙ وچان ڏکڻي اچي لڳس. چيائين، ”ڪاريد توکي روئينو ۽ پوليس کاتي وارن سان واسطو نه پيو آهي. شل پويئي به نه. سڌي ڳالهه ته اهي سڄيندا ٿي ڪونه آهن. سمجهن صرف پيسي يا سفارش جي زبان. پيو ٿيو ڀلو.“

ان جو ڀلا ڪهڙو جواب هو؟ مون خاموشيءَ سان ڪپڙا تبديل ڪيا ۽ مختيارڪار صاحب جي بنگلي ڏي، هلڻ شروع ڪيو. جڏهن اسين بنگلي جي ويجهو آياسين ته مون پير صاحب کي چيو ته: ”هو ڪجهه دير ترسي ٻاهر ويهي، مان

تيسين مختيارڪار صاحب سان ڳالهائي، کيس ميجرائي پوءِ توکي
سڏ ڪرائيندس.

مان بنگلي ۾ گهڙيس ته صاحب جو ڪڙڪيدار آواز
ڪن تي پيو. بنهه غصي ۾ ئي ڏٺو. سڀ تپيدار ڪوٺيا
هٿائين. اهي ته ڪاربن جا دس چاڙهيائين جو بس ئي ڀلي.

صرف هڪ ڳالهه ياد هئس. وصولي، وصولي ۽ وصولي.
ڇا به ٿي پئي ڊپٽي ڪمشنر صاحب کي بي باقي جو اطلاع مقرر
ميعاد کان اڳ ڏيڻو هو. مان چپ ڪري هڪ ڪرسي ميري
ويهي رهيس. مختيارڪار صاحب به تپيدارن کي رخصت ڪيو،
تيسين ڪجهه گرمي به جهڪي ٿي چڪي هئس. مون ڏانهن
ڌيان ڪندي ڪيڪاريائين: ”صاحب خُرش آهيو؟“

مون مرڪندي ورندي ڏني: ”سائين، ڏٺيءَ جي سهاري
پيا تڳون.“

وري پڇيائين: ”ڀلا، تنهنجي ٽريننگ ڪيئن پئي هلي؟“
مون چيو: ”سڀ ٺيڪ ٺاڪ آهي.“ ۽ پوءِ هيڏانهن
هوڏانهن جون ڳالهيون چيڙي ڇڏيم.

جڏهن مون محسوس ڪيو ته هاڻي مندرس ڪاوڙ ڀري
ٿي ويئي آهي، تڏهن کيس چيم: ”صاحب، هڪڙو عرض ڪئي
آيو آهيان.“

ڇوڻ لڳو: ”ڇهه ڇهه، ڇا ٿو چاهين؟“
کيس وڌيڪ هڪو ڪرڻ لاءِ چيم: ”صاحب عرض ته
بنهه معمولي آهي، ليڪن شل قبول پوي.“
ڇوڻ لڳو: ”ڪهڙي ڳالهه آهي؟“
ميچي پوندي.

مون اڃان به پڪاڻي کان ڪم وٺندي چيو: ”صاحب،
انين نه ٿئي جو اسان فقيرن کي ڏک رسي.“
مونکي اڳ ئي خبر هئي ته مختيارڪار صاحب، پيري

فقيري جو ڏاڍو قائل هو. ”فقير“ سڏايو ته ڇڻ کيس ڪهي وڌو،
 چوڻ لڳو: ”ميان ڇڏ پڪايون. کڻي ڳالهه ڪر. وعدو
 ته جي ڪم ڪرڻ جهڙو هوندو ته ضرور ڪندس.“

مونکي يقين ٿي ويو ته هاڻي ڪم ضرور ٿيندو، سو
 کيس مدعا کان واقف ڪيم.

مختيارڪار صاحب جو رنگ ٿي ڦري ويو. شايد سمجهه
 ۾ نه ٿي آيس ته منهنجو وسائي سان ڪهڙو تعلق. مان ته اڃا
 پنج ڇهه ڏينهن اڳ ٿي هتي آيو هوس ۽ نون ڇوڻڊيل ميمبرن
 کي سکيا ڏيئي رهيو هوس. هو نڪي ته ميمبر هو ۽ نه وري
 اهڙو مشهور معروف ماڻهو، جنهن سان ملڻ منهنجي لاءِ باعث
 فخر هجي. جڏهن ڳالهه سمجهه ۾ نه آيس ته چوڻ لڳو: ”ان
 بدعاش وسائي جي سفارش ڪئي آيو آهين. مونکي ڏاڍو تپايو
 اٿس. سندس ڳڙڻ جو وڏيرو روز ٿو شڪايت ڪري. ڪڏهن
 هن جي خلاف هارين کي ٿو پري ته ڪڏهن ونگار وڙي ۽
 شرڪت ٿئي ڪري. ٻڌو اٿم ته چورن، لڇن ۽ لوفرن سان به
 لهه وڃڻ اٿس. منهنجي دل ٿي چئي ته مٿس سٺو ڏهين جي
 ڪاروائي ڪريان.“

مون چيو: ”صاحب، توهان جهڙي انصاف پسند حاڪم
 کي هڪ پاسو ٻڌي، ڪو نتيجو اخذ نه ڪرڻ گهرجي. توهان
 وسائي کي ٻڌي جيڪو فيصلو ڪندا سو وسايو به منظور
 ڪندو. ان جي خاطري مان توهان کي ڏياربان ٿو.“
 هن پڇيو: ”تون ڪيئن ٿو اهڙي پڪ ڏين؟“

مون موقفي جو فائدو وٺندي چيو: ”توهان جهڙي انصاف
 ڪندڙ صاحب کي ڪير پڪ نه ڏياريندو! دانهن ڪبي اتي،
 جتي ان جو تدارڪ به ٿئي.“

هن ٿورو مرڪندي چيو: ”منهنجي انصاف پسندي جي
 ڳالهه ڇڏ. پر ڀلا وڏيرو به ڪوڙ ته ڪين ڳالهائيندو هوندو؟“

مون ورائيو: ”جناب، توهان کي خبر هوندي ته هڪ وڏيرو پنهنجي مطلب حاصل ڪرڻ لاءِ ڇا نه ٿو ڪري سگهي. هر ته سنڌ جو نيلام به ڪري چڪو آهي! باقي اهو وڏيرو ته چري ڪيئن، چئي ويرون وير وڌ، وانگر آهي.“ مون سندس طبيعت موافق ڳالهه ڪندي چيو: ”توهان جهڙي فرض شناس ۽ انصاف پسند مختيارڪار کي ته پتو پئجي ويو هوندو ته اهو وڏيرو وڏو بدمعاش ۽ ڪينه پرور انسان آهي. اصل ۾ کيس وسايو ٿي اهڙو ماڻهو ٿر نظر اچي، جنهن کي زرعي اصلاحات سان جيڪا زمين ملندي، تنهن جي بڻي ان کي نه ڏيندو. ان کان علاوه وسايو کيس الات ٿيل زمين مان به وڏيري کي حصو نه ٿو ڏئي. ان ڪري سائين جن کي ڪوڙيون سچيون ٻڌائي، ان غريب کي تنگ ڪرائي جيل ۾ وجهرائي پنهنجو بدلو وٺڻ ٿو گهري.“

ان تي مختيارڪار صاحب کلڻ لڳو. جهڙوڪر منهنجي ڳالهه دل سان لڳي هجس. تنهن هوندي به منهن تي مصنوعي غصو آڻيندي چيائين: ”جي توهان نه اچو ها ته ان حرامزادي جون مينهن اوڻيون پوڻيون وڪي ڍل جا پشا وصول ڪيان ها. پر ڍل جا پشا ڪٿي آهن؟“

مون چيو: ”اجازت ڏيو ته ٻاهر پير فتاح ويٺو آهي. ان کي سڏي وٺان، پشا ان وٽ آهن.“

مون محسوس ڪيو ته مختيارڪار صاحب جو مصنوعي غصو، سچي ڪاوڙ ۾ بدلجي ويو. چئي: ”انهيءَ پير به ڪٿي تپايو آهي. هاڻي مونکي سڄي ۾ آيو ته وسايو تو وٽ ڪيئن پهتو. پر مونکي اهو ته ٻڌاءِ، اهو پير ڀلا ڪنهن جا، ڪنهن جا پشا پريندو؟ مغز جاءِ ته اٿس! جنهن جو ٿا مال ڪاهي اچون ته ڀڳو يئو آهي پشا ڀرڻ. قارون جو خزانو هٿ لڳو اٿس ڇا؟“ پوءِ گهٽي وڃائي سڏ ڪيائين: ”نانڪ!“ جواب

۾ ڪن دير ٿي ته زور سان رڙ ڪيائين: ”اڙي نائڪ، ڪيڏانهن مري ويا آهيو...“ پريان جواب آيو: ”حاضر صاحب اچان پيو.“ پوڙهو نائڪ سهڪندو اچي پهتو. صاحب هن کي مخاطب ٿي چيو: ”اڙي پير فتاح ٻاهر ويٺو اٿيئي، ڪوٺار گڏي ڏيئس ته وڃي ڍل پرائي، ۽ وسائي جن مينهنون ڍڪ مان ڪيڏانهن ڏيئس.“ پوءِ مون ڏي منهن ڪري چيائين: ”فقير صاحب، هاڻي ته خوش ٿئين!“

مون سندس ٿورا مڃيا ۽ گچ دير هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهون ڪري، مرڪلائي پنهنجي جاءِ تي موٽي آيس. ٿوري دير کان پوءِ پير ۽ ڪامريڊ وسايو به اچي پهتا. وسائي اچڻ شرط چيو: ”ڪامريڊ، هڪ عرض آهي.“ مون ڀرون مٿي ڪندي ڏانهن ڏٺو ته هو وڌيڪ چوڻ لڳو: ”ڪامريڊ، منهنجي دعوت تي هل.“ مون خيال ڪيو هيءُ غريب ماڻهو هروڀرو پاڻ کي خرچ ۾ وجهندو سر تائيندي ڇيم: ”ادل، تنهنجي مهرباني. اڄ ته ڪم گهڻو اٿم، ڪنهن ٻئي ڀيري ضرور اچبو.“ وسايو چوڻ لڳو ”نه ڪامريڊ نه. اها بهاني بازي ڇڏ، مون انتظام ڪيو آهي. ڪامريڊ پير کي به عرض ڪيو اٿم، جنهن قبول ڪيو آهي. هليو پوندءِ ۽ اچ ٿي.“ مون پير صاحب ڏانهن ڏٺو، جنهن اکين تي اکين ۾ دعوت قبول ڪرڻ جي التجا ڪئي. مان ڪامريڊ وسائي کي جواب ڏيان، تنهن کان اڳ پير فتاح هن کي چيو: ”ڪامريڊ تون هل. آئون گهر ٻڌائيندو ۽ ڪامريڊ کي وٺبو ٿو اچان.“ منهنجي ذهن کي جهٽڪو لڳو ۽ سوچڻ لڳس ته ڪامريڊ پير، ڪامريڊ وسائي جي دعوت کان لاءِ ايترو آتو ڇو هو؟ سندس اکين اها التجا ڇو ڪئي ته مان هروڀرو دعوت قبول ڪريان؟ انهن ويچارن ۾ هوس جو ڪامريڊ پير چيو: ”ڪامريڊ هل ته هلون.“

اسان هلندا اچي ڪامريڊ پير جي گهر وٽ پهتاسين. مان اڳ ڪڏهن به وٽس ڪونه ويو هوس، سو ڪيترن ئي ٻارن کي کيس چنڊڻو ڏسي عجب به ٿيو. ٻارن جي رڙ پئي پئي: ”بابا به آنا ڏي، بابا چار آنا ڏي.“ ڪامريڊ پير انهن کي پيسا به پيو ڏئي ۽ مون کي ڏسي مرڪي به پيو. نيٺ مون کانئس سوال ڪيو: ”ڪامريڊ گهڻا پار اٿين؟“ هن ورندي ڏني: ”پهرين زال مان ڇهه ۽ پوئين مان چار.“

نيٺ اسان سڀئي سنڀري اچي ڪامريڊ وسايي جي گهر ۾ پهتاسون. اهو هڪ ننڍڙو گهونڙو هو، جنهن ۾ پڪي جاءِ ته ڪا ايڪڙ پڪڙ هئي، باقي وڏن اڱڻن سان لوڙهن اندر چٽا ۽ تنهن ڪافي هئا. گهٽيون ڏنگيون ڦٽيون ۽ وروڪڙ. اهڙين گهٽين جا چڪر هندا اچي ڪامريڊ وسايي جي گهر پهتاسون ته ڪامريڊ پير زور سان ڪامريڊ وسايو، ڪامريڊ وسايو ڪري سڏ ڪيو.

ڪن بعد، هڪ نوجوان عورت منهن ڪڍيو ۽ ڪامريڊ کي سڃاڻي چوڻ لڳي: ”ڪامريڊ اندر اچو، بابو ٿورو ٻاهر ويو آهي. چئي ويو هو ته جلد موٽي ايندو.“

وسائي جي گهر اندر اسين لوڙهو ٽپي گهڙياسين. عام هاريءَ جهڙي گهر وانگر هڪ ڪشاده ميدان تي قبضو ڪري چوگرد لوڙهو ڏياري ڇڏيو هئائين. وچ ۾ هڪ چنو ۽ تنهن جي ڀر ۾ هڪ منهن ٺهيل هو. چئي ۾ ڪامريڊ وسايو ۽ سندس ٻار ڀڄا رهندا هئا ۽ منهن ۾ مال ٻڌندا هئا.

اونهاري جا ڏينهن هئا ۽ سج به اچي لهڻ هاريڪو ٿيو هو، تنهن ڪري ان ڪشادي اڱڻ جي هڪ پاسي ٿورو ڇڪار ڪري ٽن ڪٽن تي ڏاڍيون خوبصورت رليون وڇايل هيون. اسان کي وٺي وڃي انهن ڪٽن تي ويهاريو ويو. انهن

کان ٿورو پري ٿي چار پيون به کٽون رکيون هيون، جن تي
ڪامريڊ وسايو ۽ سندس ڪٽنب کي سمهڻو هو.

عام حالتن ۾ ته شايد اهڙن موقعن تي اسان کي لڙهي
کان ٻاهر سمهڻو پوي ها، پر ڪامريڊ وسايو نون خيالن جو
ماڻهو هو، تنهن ڪري پردي جي سخت خلاف هو. هڙتن به
اسان وٽ عام هاريءَ جي معاشي حالت اهڙي آهي جو سندس
گهر ۾ سخت پردي ڪرڻ جو سوال ئي نٿو اٿي. اڪثر ڪري
گاهه ٻئي ۽ ٻين ڪمن سانگي، پهراڙيءَ جون عورتون، ٻين
هارن ڏانهن اچن وڃن پيون. ساڳي حالت ڪامريڊ وسايي جي
به هئي. پوءِ ته اسانجي حيثيت به ڪامريڊ وسايي کان ڪجهه
مٿي هئي تنهنڪري مناسب ڇاتو هوندائين ته اسين وٽس پنهنجن
وانگر سندس ٻچن سان گڏ وڃي رهون.

ٿوري دير بعد ساڳي جوان عورت اسان لاءِ چانهن تيار ڪري
آئي. رنگ جي سانوري پر هئي ڏاڍي خوبصورت. مٿان ٽڪا ۽
ونڊڙ. اکيون سهڻيون ۽ ڪچليون، بنهه تير هلائيندڙ. جوانيءَ
جو رنگ سڄي جسم تي غالب ۽ انگ انگ مان نمايان. هلي
ٻئي ته هر وڪ وڏي مستيءَ ۽ مٺج مان ٿي کنڀائين. ائين
ٻئي لڳو ڄڻ جيڪو سامهون ايندس تنهن کي لٽائيندي ڇپائيندي
ويندي!

پهريون ڪوپ ڪٿي ڪامريڊ پير ڏانهن وڌي ته ان
چيس: ”خليم، پهريائين مهمان کي ته ڏي.“ ۽ هن رخ ڦيرائي
ڪوپ سونڌانهن وڌايو. ڪامريڊ پير وري چيس: ”تو ته
ڪامريڊ کي ڪيڪاريو به ڪونه. مان ته ٿيس توهانجو پنهنجو،
پر نئين مهمان جي ته آجيان ڪرين ها.“ مون محسوس ڪيو
ته ڪن لاءِ سندس سانورو رنگ فطري شرم کان ڳوڙهو ناسي
ٻڄي ويو. پوءِ مرڪندي ورائيائين: ”ڪامريڊ ڀلي ڪري
آيا.“ مون کي ائين لڳو ته فليش ڪيميرا جو بلب هو جو

پري منهنجي ذهن جي پليٽ تي هڪ اڻ مٽجندڙ عڪس ڇڏي ويو. ڪلندڙ اکيون، مرڪندڙ منهن، ٽڙندڙ ڏندن جي اڇي لڙهي، ڳلن ۾ اڻ لڪا ڪٽپ ۽ لازوال سانوري سونهن!

هن پوءِ ڪامريڊ پير کي ڇانهه ڏني. مون ايترو سو محسوس ڪيو ته ڇانهه جي انهيءَ ڏي وٽ ۾ معمول کان ڪجهه وڌيڪ وقت لڳو ۽ هٿن جو هڪ اٽلڪو ڇههءَ به ٿيو! هن جي ويڻ بعد مون ڪامريڊ پير ڏانهن ڏٺو. جنهن منهنجو مطلب سمجهندي چيو: ”ڪامريڊ وسايي جي وڏي نياڻي آهي.“

اسان ڇانهه ٿي ويئي پيٽي جو ڪامريڊ وسايو به اڇي ويو. پري کان ئي، ڪامريڊ پي آيا، پلي آيا، ڪٽو آيو. هرام ڪپڙن ۾ نه پيو ماڻهي. مهمان اچڻ جي ايتري خوشي شابد ڪن ٿورن کي ٿئي!

ماڻي بعد اڇي ڪچيري شروع ٿي، جنهن جو موضوع، ڦرندو گهرندو اڇي اخلاق تي يئو. ڪامريڊ پير چوڻ لڳو: ”اسانوت اخلاق نالي ته ڪا شيءِ رهي ڪانهي. اسان جو اڳواڻ، ڪامورو، وڪيل، هاري ناري، مزدور ڪير آهي جو ايمانداريءَ ۽ سچائيءَ سان ٿو ڪم ڪري، سڄو ڪم چور، بي ايمان ۽ آرام پسند بنجي پيو آهي.“

مون چيو: ”ڪامريڊ تون ته اڄ بورزوا اڳواڻن وارون ڳالهيون پيو ڪرين، اسانجو هاري ۽ مزدور ته مظلوم آهي.“ اهو ٻڌي ڪامريڊ پير وڌيڪ جوش ۾ اڇي ويو، چئي: ”ڪامريڊ، توکي ڪهڙي خبر! مون ويهه سال هارين جي تحريڪ ۾ ڪم ڪيو آهي. بنهه نڪما آهن، اول ته زمين تي محنت نه ڪندا، هن ملڪ ۾ جي هاري محنت ڪري ته الاڻي ڇا ٿي پوي. پر کيس بد معاشي، چوري، لچاڻي ۽ ٻراوا گهر ٽپڻ کان فرصت ٿي ڪٿي آهي؟“ مون پڇيو ته: ”ڪامريڊ

اها پوئين ڳالهه مون نه سمجهي. ”چوڻ لڳو: ”تنهنجو ڏوھ به ڪونهي، ڇاڪاڻ ته تنهنجو واسطو انهن سان نه پيو آهي. جنهن هاريءَ جي ڳالهه ڪر ته پنهنجن ٻن ڇٽن سامهڙين ۽ يارن جا نالا ڳڻائي وڃي سٿي چڙهندو. ڪو ڪٿي ته ڪو ڪٿي لڳو پيو آهي. جيڪي اهڙا ڪم ڪندا، سي محنت ڪيئن ڪندا.“

مون چيو ته: ”ڪاريد اسانجي مظلوم هاريءَ تي توکي اهڙا الزام هڻڻ نه جڳنائين.“ ان تي ڪاريد پير صفا ڳاڙعو ٿي ويو، چئي: ”آئون ٿو الزام هڻان؟ ڪاريد وسايا تون چنه، مون سچ چيو يا ڪوڙ.“ ڪاريد وسائي ورائيو: ”ڪاريد اهو سچ آهي. اسانجي تحريڪ جي ناڪاسيءَ جا وڏا سبب اهي آهن، جيڪي ڪاريد پير ٻڌايا.“ مون ڪٿي بس ڪٿي.

ڪجهه دير خاموشي رهي. نيٺ خاموشي ٽوڙيندي چيم: ”ڪاريد پوءِ ان جو علاج ڪيڏو؟“. ”انجو علاج؟“ ڪاريد پير سوال ڪندي جواب ڏنو: ”ها علاج آهي، علاج اهو آهي ته جيڪو به اهڙي بد اخلاقي ڪري ان کي سخت سزا ڏجي.“

مان ڪاريد پير جي عظمت جو ته هونئن به قائل هوس، پر اڄوڪين ڳالهين منهنجي دل ۾ سندس عزت ۽ عظمت وڌيڪ وڌائي ڇڏي.

اسان لائين ڪيتري دير تائين ڳالهائون ڪندا رهياسون. آخر مونکي اوهاسيون اچڻ شروع ٿيون. اهو ڏسي ڪاريد وسائي اٿندي چيو: ”ڪاريدو هاڻي توهان آرام ڪريو، اول خير، صبح جو وري ملنداسون.“ ۽ اٿي وڃي پريان پنهنجي ڪٽ تي ستو.

ان کان پوءِ ڪن ڀل ۾ مونکي به ننڊ اچي ويئي. مان ننڊمخالوت ۾ هوس ته ڪو هلڪو آواز محسوس ٿيو، ڪو معمولي ڪڙڪو ٿيو. منهنجو ذهن سجاڳ ٿيڻ لڳو پر اک اڃا نه ٻٽي کلي. پر زور ڪري کوليم ۽ حواسن کي هوشيار ڪيم.

ان مهل رات جو ٽيون پهريو هو، ڇنڊ لڙي چڪو هو، ڇانديءَ جهمڙي چادر چوڌاري وڇائجي ويئي هئي، هوا ٿڌيري ٿي چڪي هئي، خاموشيءَ جو راڄ هو، جنهن ۾ ڪامريڊ وسائي جي کونگهرن پئي خلل وڌو. پر اهو آواز! اهو آواز ڇا جو هو؟ ڇا منهنجن ڪنن مون کي ڌوڪو ڏنو هو؟ شايد ائين ئي هو! مون اکيون بند ڪري سمجهڻ جي ڪوشش ڪئي پر ڌارڻي گهر ۾ آواز ٻڌي خوف محسوس ٿيو هڙم سو ٺٺو ڪٿان ئي اچي. خيال ڪيم ته ڪامريڊ پير کي اٿاريان، پر هو ويچارو ته پاڻ رات دير سان ستو هو. جي ڪجهه نه ملي ها ته اڃايو ڪلون ٿينم ها. اهي سوڌاءَ پڇائي پير کي اٿارڻ جو خيال لاهي ڇڏيم ۽ ٺٺو اچڻ جو انتظار ڪرڻ لڳس. پر ٺٺو ڪٿي؟ خالي اکيون پڙيل باقي ذهن سجاڳ ۽ ڪن آواز ٻڌڻ لاءِ آتا!

هڪو سرهت مون وري به ٻڌو. ائين پئي لڳو ته ڄڻ ڪي پريان سرسپس ڪري رهيا هجن! مونکي خوف ورائي ويو. الانبي ڪير هئا؟ شايد چور هئا! يا ڪامريڊ وسائي جا ڪي دشمن. تحريڪ ۾ هئڻ ڪري اوسي پاسي جا زميندار ته وسائي کان ناراض رهندا هوندا. ڇا انهن ته ڪي ماڻهو نه موڪليا آهن؟ وري خيال ڪيم ته ڪامريڊ پير کي سجاڳ ڪري خبردار ڪريان. پر خوف وڃان جسم ۾ ايتري طاقت به نه رهي هئي جو پاسو ورايان. زبان خشڪ ٿي وئي هيم، آواز ڪڍڻ جي ڪوشش به ڪيم ته به، نه نڪتو. پيشانيءَ تي پڪهر جون بوندون اچي ويون، خوف مونکي ٻنهي نستو ڪري وڌو هاڻي صرف اکيون ڦاٽل ۽ ڪن آواز ٻڌندڙ هئا، ٻيو منهنجو سارو وجود ڄڻ هڙي ڪونه!

آواز هاڻي ٿورو وڌيڙو ٿي ويو ۽ جيئن پوءِ وڌندو ٿي

ويو. ائين پئي لڳو ته ڄڻ ڪو اسانجين کڻن ڏانهن اچي رهيو هجي.

منهنجي حالت وڌيڪ خراب ٿي ويئي. خوف ۽ ڊپ کان سارو جسم پئي ڏکيم، ذهن مائوف ٿي ويو هوم، سڀ اچي ڪنن تائين محدود ٿيون هيون! ٻيو ٻس.

نيٺ هٿ ڪري ٿوري اک ٽيڙي ڪري ڏٺم ته ڇانڊوڪيءَ ۾ به ٻاڇولا اڻ لکي ڇال هلندا، لڏندا لهندا اسان جي کڻن ڏانهن اچي رهيا هئا.

”يا الاهي خيرا! منهنجا رب پناهه!!“ ڊپ ۾ الله سائين ياد اچي ويو، وٺي درود شريف ۽ ڪلم پڙهڻ شروع ڪيم، دل ٿي دل ۾ سوين ڀير فقير ڪئي ڪفا ڪيم. ٿورو سڪون نصيب ٿيو ۽ ڏکڻي جهڪي ٿي، حواس بچا اچڻ لڳا.

ايتري ۾ ٻاڇولا به اچي ڪامريڊ ڀير جي ڪٽ جي مٿان يڏا. چنبو ته اهي ڪامريڊ ڀير جا دشمن آهن، ان ڪي مارڻ آيا آهن. ائين نه ٿيندو! هرگز نه!! منهنجا حواس بچا اچي وڪا هئا، خوف بلڪل ختم ٿي ويو هو، هڪ زوردار چيخ منهنجي اندر کان هلندي اچي منهنجي چين تائين پهتي، جو ٻاڇولن جو ڳالهائڻ ٻڌي اها منهنجي چين تي چمي ويئي!

هڪ ٻاڇولي ٻئي کي پاڪر ۾ ڀڪوڙيندي چيو: ”هٽو! اها ته معمولي رقم هئي، نهنجي لاءِ ته سر ڪهڙوڻ لاءِ به تيار آهيان.“ ڪامريڊ ڀير جو آواز هئا.

ٻئي ٻاڇولي آهستي آهستي پاڻ ڇڏائيندي چيو: ”ڇريو ٿيو آهين ڇا؟ اهڙي بڪ؟ اڃان به ڀيٽ نه ڀريو ائيني! ڇڏ ته صاحب نه جاڳي پئي.“ ۽ اهو آواز ڪامريڊ وسائي جي ڪناري ڏي ۽ حليم جو هئا.

حليم بروهي

عورت ۽ سماج

عورت ۽ سماج تي ڪهڙن ئي لکيو آهي، سو مان به چو نه لکان؟ مون ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي سماج يا عورت جي، جو مان سماج ۽ عورت تي نه لکان؟ ۽ مون سماج يا عورت جي ڪا ٻلي ماري آهي جو مان سماج ۽ عورت تي نه لکان؟ هي ئي سوال ڪي ورهيه منهنجو ذهن جهٽوڙيندا رهيا، ۽ آخر جڏهن مون کي خاطري ٿي ته مون سماج يا عورت جي ڪا به ٻلي نه ماري آهي، تڏهن مون هي ڪتابچو لکڻ جو فيصلو ڪيو ۽ الحمد للہ، اڄ مان فخر سان هي ڪتابچو پنهنجن پنهنجن پيڙهن ۽ سماج جي قديم ۽ رڪان ٿو.

هي ڪتابچو دراصل تحقيقاتي تجربن جو نتيجو آهي. پڙهندڙ باطن الدارو ڪندو ته مون نه عورت جو پاسو ورتو آهي پر سماج سان ڪا زيادتي ڪئي آهي. سماج ۽ عورت جا باطن تعلقات عالم آسڪار آهن جو رستن ۽ چورائن تي به اڪثر عورت جا چنبا سماج جي ٽڙ ڪوٽ ۾ ڪٽل هوندا آهن ۽ ٽرئفڪ جٽ ٿيل هوندي آهي، پر تنهن سان سائنسي تحقيقات جو ڪهڙو واسطو؟ سائنسي تحقيقات ۽ تحقيقي تجربن جو بڻ بنياد آهي نوس حقيقتون آهن جو لڪ آڏو آهي ويندو آهي. اهوئي سبب آهي جو هي ڪتابچو

پڙهندڙ پيئرن ۽ سماج کي هن ڪتابچي مان لک جي مخالفت جي بهه ايندي. تنهنڪري پيئرن ۽ سماج کسي عرض آهي ته هي ڪتابچو پڙهڻ وقت پنهنجو لک ڪهڙي يا اڳڙي سان ٻڌي ڇڏين.

نقط رب ٿو ڄاڻي ته ڪير ڏوهاري آهي ۽ ڪير نردوش آهي. سو مون هن ڪتابچي ۾ ٻاڻ کي جڃ نه بنايو آهي ۽ آخري فيصلو پڙهندڙ ئي ڇڏيو آهي ته زال کان ٻڃي عورت جي پاسي ٿئي يا ماءُ کان ٻڃي سماج جي پاسي ٿئي. هونئن هن ديباچي جو ڪوبه واسطو هن ڪتابچي سان ناهي. باقي ماءُ جي پاسي ٿيڻ سان ٻي شادي به ٿي سگهي ٿي. زال جي پاسي ٿيڻ سان ٻي شادي جا چانس ختم ٿيو وڃن، ڇاڪو سراسر ظلم آهي هن حقير ۾ خطير ديباچي مان هي تحقيقاتي ڪتابچو شروع ڪيان ٿو. بسم الله ۽ في امان الله.

پر پهرين هڪ ڳالھ. هي ڪتابچو لکندي منهنجو ايترو ته گھڻو واسطو عورتن ۽ سماج سان رهيو، خاص ڪري سماج سان، جو ڪتابچو لکندي مان ٻاڻ کي ڪڏهن اڏو ته ڪڏهن اڏي سمجهندو رهيو آهيان. عورتن کي دوش ڏيڻ اڃا به آهي جو هونءِ هونئن به ٻرواه نه ڪنديون، سو منهنجو خيال آهي ته سڄو ڏوه سماج جو آهي جنهنڪري اڏي ۽ پيئرن چوندي مان ٻاڻ به اڏي ۽ پيئرن ٿي ويو آهيان. هاڻ ماشا الله.

پر پهرين هڪ ٻي ڳالھ. هن ڪتابچي جو نالو هڪ وڏو مسئلو هو. مسئلو هي هو ته نالو سماج ۽ عورت هجي، يا عورت ۽ سماج. سو مون سوچيو ته سماج ۾ عورت نالو رکڻ، پر عورت سوچيم ته عورت ۾ سماج ڇو نه رکڻ. آخر اهي چارئي نالا چئن ڇٽڪين تي لکي ٽوپلي ۾ وڌم ۽ اکيون ٻوڙي ٻوڙي هڪڙي ڇٽڪي ڪڍيم، جنهن تي لکيل هو عورت ۽

سماج . ائين پئير منهنجو مٿاڻو هل ٿيو . آهين .
 - حليم بروهي .

سماج ۽ عورت (هڪي بنيادي حقيقتون)

عورتون سماج جو اهم جز آهن . جنهن سماج ۾ عورت
 نه هوندي تنهن ۾ ماڻ هوندي .

عورت ڪان سواءِ سماج لولھو، لنگڙو ۽ الڏو آهي .
 عورتن کي گهرجي ته ڪوئي تعداد ۾ سماج ۾ داخل ٿي سماج
 کي زور وٺائين .

سماج ۽ سس، ساڳي هرامچائي جا ٻه لالا آهن سماج
 اڙل کان ظالم آهي .

نظاوت سماج کان ٻاهر هوندي به سماج ۾ داخل انداز
 ٿينديون رهنديون آهن . نظاوت جو خيال آهي ته هو پاڻ به
 سماج جو حصو آهن، پر سماج سڀ ڪجهه سمجهي ٿو . لوهار
 جا سڙ ٽڪ، سماج جو هڪڙو ٽڪ . نظاوت کي گهرجي ته پنهنجي
 چنگهه سماج جي معاملي ۾ نه اڙائين .

گذريل ڪجهه سالن ۾ عورتن جا ترقي ڪئي آهي تنهن
 سماج کي منجهائي ڇڏيو آهي . سماج گهرائي وائڙو ٿي
 ويو آهي . هي قدرت جو قانون آهي . سماج ۾ برداشت جو
 مادو ڪجهه وڌيڪ هٽڻ گهرجي .

عورت کي سماج کان بچڻ نه گهرجي . سماج به اسان
 جوڙو اسان آهي .

جتي عورت آهي اتي سماج آهي، ۽ جتي سماج آهي
 اتي عورت آهي . سو سماج سان وٺل آهي .

تعليم نسوان

تعليم نسوان تعليم جو هڪ خاص قسم آهي جيڪو
 عورتون واپرائينديون آهن . مرد هن معاملي ۾ عورتن کان ڪوٺو

ٻوٽي آهي، جنهنڪري مرد اڃا تائين جهاٽ جي
 اولهه ۾ غرق آهن. جيڪڏهن مردن تعليم لسوان حاصل نه
 ڪئي ته جلد نمست و نابود ٿي ويندا.

تعليم حاصل ڪرڻ کانپوءِ جيڪو هٿ عورتون پنهنجي
 تعليم جو ڪنڊيون آهن تنهنڪي به تعليم لسوان چئبو آهي.
 تعليم لسوان جو بهترين مظاهرو شاهين مرادين ۾ ٿيندو آهي.
 لپ اسٽڪ، روج، ۽ پائونڊر تعليم لسوان جو اهم جزو هئا، پر
 هاڻي تعليم لسوان ۾ پنهنجو مقام وڃائي ويٺا آهن. تعليم
 لسوان ۾ آءِ لئنگئيج ۽ آءِ پروز جو پنهنجو مقام آهي. تعليم لسوان
 سان آراسته عورت سماج ۾ پري کان پڌري هوندي آهي.

عورت آفيس ۾

هزار سال اڳ عورت جو مرڻ مقام ۽ برڻ بڻياد رڌڻو هو،
 پر اڄ جي عورت آفيسر بنجي وڌا وڌا ادارا هلائي رهي آهي،
 ۽ اهڙيءَ ڪاميابيءَ سان جو مرد به حيران آهن. خاص ڪري
 سندن پنهنجا مرد ته منجھي به ٻيا آهن ته پنهنجو ڪم ڪار
 ڪن يا پنهنجن زالن لاءِ پراڻت ۽ تقريرون لکن. پر اهڙين
 ننڍين ۽ غصيص ڪاليجن سان اڄ جي عورت دل شڪسته
 نه ٿي آهي.

سائنس جي ميدان ۾

دنيا جون وڏيون ايجادون جيڪي سائنسدان عورتن
 ڪيون آهن، سي آهن، انٽرنيٽ، هٿڀروجن بم، ليولٽران بم،
 ۽ فرائرو، ۽ هي سڀئي شيون سائنسدان عورتن پنهنجن مردن
 جي مدد کان سواءِ ايجاد ڪيون. هي فقط اتفاق آهي ته
 سائنس جي تاريخ ۾ فقط هڪ عورت مٿي ڪيوري جو نالو
 آهي جنهن ريڊيم ڳولايو هو، ۽ هي به فقط اتفاق هو ته
 سندس مڙس به ساڳي لئباريٽري ۾ ئي سائنسدان هو.

سنڌي ثقافت ۾ عورت جي حيثيت

سنڌ الاهي جي تحقيقياتي شعبي مطابق ”سنڌي ثقافت ۾ عورت جي حيثيت سدائين بلند ۽ مقدس رهي آهي. جتي به ڪا عورت نظر ايندي آهي ته والٽڙ وات وساري مقدس نظرن سان کيس تيستائين گهوري ڏسندا رهندا آهن عيستائين يا عورت فائسب ٿئي، يا دنع ٿئي، يا غرق ٿئي، يا سندن پنهنجا منهن اڳيان ايندڙ ٿانگي يا ماڻهوءَ ۾ نڪا ٿين.“ ٻي سنڌي ادبي بورڊ جي تحقيقياتي شعبي مطابق ”سنڌي ثقافت ۾ عورت جي حيثيت بلند ۽ مقدس فقط ان ڪري آهي جو جي ڇئون ٿا ته بلند ۽ مقدس ناهي ته هادر ٿيون ڪن. پر جي فقط هادر ڪن ته به نه ڪ آهي پر مصيبت هي آهي هادر ڪڍيو هٿيو ڪڍين. پر جي فقط هادر ڪڍي هٿيو ڪڍين ته به نه ڪ آهي پر مصيبت هي آهي ته وري چون ٿيون ته هادر ڪڍي ڏي. هادر ته ڪڍي به ڏيون پر مصيبت هي آهي ته وري هٿيو ڪڍين.“

سنڌ عجائب گهر جي ٻائريڪٽر هائ پنهنجي تحقيقياتي مضمون ۾ لکيو آهي ته ”ٻه هزار سال قبل از مسيح جي زماني جي هڪڙي زنانِي هڏاڻو پوري هڪڙي ڏينهن اهڙي زوردار لپاٽ هڪڙي مرداني هڏاڻو پوري کي هٿين جو لپاٽ جو لڪاءُ عجائب گهر جي آفيس ۾ ڪلارڪن به ٻڌو، ۽ ڪلاڪ کانپوءِ اهي ٻئي هڏاڻو پورا وري هائيم ڪير کنڊ ٿيو ويٺا هئا.“ ٻائريڪٽر صاحب هائ پنهنجا ٿاڻاٽ قلمبندڪندي لکي ٿو ته ”صاف ظاهر هو ته اهي ٻه هڏاڻو پورا قديم زماني ۾ هائيم زال مڙس هئا جو اهو لڪاءُ ڏسي مون کي ٻل اٿين محسوس ڪيو ته جيئن مان پنهنجن ۾ هجان!“ پوءِ ٻائريڪٽر صاحب شايد گهران صالح مشورو وٺڻ کانپوءِ لکي ٿو ته ”اهي ٻه هڏاڻو پورا قديم زماني ۾ يقينن هائيم زال مڙس هئا جنهن مان وڌيڪ ثابت ٿو ٿئي ته سنڌي معاشري ۾ هزارين سال اڳ به عورت جي حيثيت اڄ وانگي ئي بلند ۽ مقدس هئي.“

سو اديون، اهي ته ليا سنڌ جي ٿن عظيم ۽ قديم ادارن سنڌالاجي، سنڌي ادبي بورڊ ۽ سنڌ عجائب گھر جا ٺوس تحقيقاتي رابا. هاڻ ڏسون ته اسانجي پنهنجي لنڊن جهڙي ٻياري سماجي تنظيم سنڌ گريجوئيٽس ايسوسيئيشن جي اسان پيئرن بابت ڇا راء آهي. هن سڌا بهار تنظيم جي پنهنجي صدين نامي روشني سنوري اڪرن ۾ لکيل آهي ته ”جيڪڏهن سنڌي ثقافت کي ائين غور سان ڏسبو جيئن ننڍڙا ٻار لنڊن ڏسندا آهن، ته معلوم ٿيندو ته جڏهن سنڌي ثقافت وجود ۾ آئي تڏهن عورت ان ۾ اڳيئي لنڊن جيان موجود هئي، ۽ پوءِ جيئن جيئن سنڌي ثقافت وڌي ٿيندي وئي، تيئن تيئن عورت به لنڊن جيان وڌي ٿيندي وئي، ۽ آخر اهڙو به ڏينهن آيو جڏهن عورت لنڊن وانگي ثقافت کان به وڌي ٿي وئي ۽ ثقافت لنڊن جهڙي شڪل ڪري ويهي رهي، ۽ هن سڄي ٽماچو ڪڙي جو نتيجو هي نڪتو جو سنڌي عورت ڪجهه پنهنجي لئڙت سان، ڪجهه پنهنجي حليمت سان، ۽ گھڻو ڪري پنهنجي ڏاڍايري سان سنڌي ثقافت ۾ اهڙي حيثيت وٺي وئي آهي جهڙي ٻارن جي نظرن ۾ لنڊن جي آهي.“ پوءِ ساڳئي صدينامي ۾ اڳتي لکيل آهي ته ”پر جي عورت کي ائين غور سان ڏسبو جيئن ننڍڙا ٻار لنڊن کي ڏسندا آهن، ته هڪدم احساس ٿيندو ته سنڌي ثقافت ۾ عورت جي صحيح ۽ اصلي حيثيت هڪڙي اهڙي نهايت بلند ۽ مقدس لنڊن جهڙي آهي جنهن کي سنڌي ثقافت ائين غور سان ڏسندي آهي جيئن ننڍڙا ٻار لنڊن ڏسندا آهن.“

سو پيئرن، سبق حاصل ٿيو ته سنڌي ثقافت ۾ عورت جي حيثيت نامي ۽ پٿر جي زماني ۾ به نهايت بلند ۽ مقدس هئي. سو اديون ان بلند حيثيت جو ئي نتيجو آهي جو هاڻ فلم گئلري ۾ ويهي ڏسنديون آهيون ۽ ان مقدس حيثيت جو ئي نتيجو آهي جو هاڻ پنهنجن مڙس سان سنڌي ماڻهن وارو رشتو ڪنديون آهن يا اهي وري ثابتيون آهن پنهنجي بلند ۽ مقدس حيثيت جون؟

حيدرآباد جي معاشري ۾

عورت جو مقام

حيدرآباد شهر جي معاشري ۾ عورس جا دراصل ٻه وڏا مقام آهن — هڪڙو مقام ٽنڊي يوسف واري رستي تي آهي جنهن کي ٽنڊي يوسف وارو قبرستان به چئبو آهي، ۽ ٻيو مقام جيمخاني يا هل ٿاپ سئنيما جي پاسي واري لاهيءَ کالچوءَ لطيف آباد واري رستي تي ريلوي ڦاٽڪ کان پهرين آهي جنهن کي صدر وارو قبرستان يا اميدن پريو قبرستان به چئبو آهي ڇو ته جنهن به عورت کي هن قبرستان ۾ دفنائبو آهي تنهن عورس جو مرد پنهنجي اها آخري اميد پوري ٿيندي نسي خوشيءَ ۾ جهومر هڻي نچندو آهي.

علامن (گهڻا علامه)، علمن (گهڻا علماء)، ۽ الانن (گهڻا باڪٽر الانا) جي ڪتابن ۾ لکيل آهي ته حيدرآباد جي معاشري ۾ عورت جو مقام نه صرف عظيم آهي بلڪ بلند به آهي، پر حقيقت هي آهي ته هتي ڄاڻايل ٻه وڏا مقام ورهن کان سيم ۽ ٿور جو شڪار ٿي وائر لاکڊ ٿي چڪا آهن جتي عورتن کي دفنائڻ بدران ٻوڙيو آهي ۽ پوءِ خوش ٿيو آهي ته دفنائي آيا آهيون ڇو ته عورتن کي هوليئن به ٻوڙڻ ئي ڪورجي. عورتن کي جيڪڏهن سندن جيئري ٿي ٻوڙجي ها، ته جوڪر ڪهڙو نه ڳڙو!

سئيئر اٿڻ

ٽي ڏي تي ان جا اشتوار خيال سان نسي ڪنهن سئي اُن جا چار گولا ڪنهن اولاد هُو يا ٻاڙس هُو قسم جي دڪان کان خريد ڪجي ۽ ٻه سڙايون به ساڳئي دڪان تان يا پاسي واري دڪان تان وٺجن ته جيئن پاسي واري دڪان

جي خبر به پوي نه هلي ٻيو يا اتي ئي پيئو آهي. جي ڏسجي ته دڪان هلي پيو ته هڪدم ٽپ ڏيئي دڪان تان لهي وڃي ته متان پري نه هليو وڃي. پوءِ هڪ سرائيءَ ۾ ان جي هڪڙي کولي جو سرو ٻڌي انهيءَ ٻنڍ مان ٻي سرائي لنگهائي ٽڪڙو ٽڪڙو ڳالهائڻ لڳي. جيترو ٽڪڙو ۽ گهڻو ڳالهائڻو اوترو ئي ٽڪڙو سڻيٽر ٺهندو. جي ڳالهائڻ ۾ عقل جو ذرو به داخل ئي پيو ته سڻيٽر جو ڳانو غراب ئي ويندو. اهو ئي سبب آهي اديون جو مرد سوئيٽر نه اٿي سگهندا آهن. مٿا ماري هر ڳالھ ۾ عقل کان ڪم وٺندا آهن، سو سڻيٽر جي معاملي ۾ اسانجا محتاج آهن.

دراصل اسان عورتن جي فزيالاجي ڪجهه اهڙي قسم جي آهي جو اسانجي دماغ جو سڌو تعلق اسانجي آڱرين سان آهي، جنهنڪري جيترو ٽڪڙو ۽ گهڻو ڳالهائينديون آهيون اوترو ئي ٽڪڙو پنهنجون آڱريون هلنديون آهن جن ۾ جي سڻيٽر ٺاهڻ جون سريون هونديون ته سوئيٽر ٻاٽرادو آڻو. ميٽيڪلي خود بخود ٽڪڙو ٺهندو هلندو ۽ ٻاٽڪي هوش تڏهن ايندو آهي جڏهن پنهنجو ڳالهائڻ اٽڪڻ لڳندو آهي جو ان جو کولو ختم ٿي ويو هوندو آهي. پوءِ ٻاٽ پيو کولو سرائيءَ سان ٻنڍي دري ڳالهائڻ شروع ڪنديون آهيون ۽ انهن آخر جڏهن چوٿون کولو ختم ٿيندو آهي تڏهن سوئيٽر تيار ٿي ويندو آهي. هڪڙي جن ٻاٽ عورتن کي سوئيٽر ٺاهندي ڏٺو ۽ منجهي پيو ته هي عورتون آهن يا جن آهن!

بلاٽونڊر ڍاڳڻ

(عورتن جو جسماني ڪرتب)

ساڙهيءَ سان بلاٽونڊر ٻاٽو آهي جيڪو اکيان بلڪل بند هوندو آهي ۽ مني ڪريسي زيب سان بند ڪبو آهي. ٻاٽ جو

طريقو هي آهي ته بغي ٻانهون بلائوز ۾ وجهي پنهنجي مڙس کي چٽبو آهي هاڻ ٻئيءَ پاسي زپ چاڙهي بلائوز بند ڪري ڇڏي. پر اهو شادي جي شروعاتي ڏينهن ۾ ٿيندو آهي. پوءِ اسانجا مڙس جڏهن تجربڪار ٿي ويندا آهن ته ڏهن ٻاڻڪي کين چوڻ جي تڪليف به نه ڪرڻي ٻولدي آهي. مٿا ماري ڪندا ڪندا ڪڪ، جهڙا ڇپ، ڪيئن اديون؟ هاڻ فقط بلائوز ٻائي پنهنجي مڙس کي ٻئي ڏيئي بيٺو اديون آهيون ته مڙس هڪدم بلائوز جدا ڪري ڇڏي. رڳو ملائي زپ اٽڪائي حيرت انگيز ماهرانه طريقي سان هڪ ست ۾ زپ مٿي ڪري زال جي ڪپڙي تائين پهچائي اتي ڏاڳي ۾ هڪڻڊو اٽڪائي ائين خوش ٿيندو آهي جيئن ماڻس جو نڪاح پڙهيو هجي. اچو ڪٿان جو.

جديد دور ۾ جتي مرد ايتري ترقي ڪري ويو آهي جو پنهنجي زال جي بلائوزن جي هر هڪ قسم جي زپ بند ڪري سگهي ٿو، اتي هاڻ عورتن به ايتري ترقي ضرور ڪئي آهي جو شادي فقط پنهنجا بلائوز بند ڪرائڻ لاءِ ڪنڊيون آهيون. هڪڙي ساهيڙيءَ پنهنجي ساهيڙيءَ کي چيو ته ”مون رڳو هڪڙو اهڙو بلائوز آهي جنهنجي زپ پنهنجي مڙس کان زور آهي سو سوچجان ٻئي ته مڙس بدلايان.“ هڪڙي ساهيڙيءَ ٻيءَ کي ٻڌايو ته ”مڙس بدلايو ٿو جو بلائوزن جون زبون بدلايون ٿيون.“ پوءِ هڪڙي ساهيڙي هئي جنهن ساهيڙيءَ کان پڇيو ته ”مڙس جو بدلايو ٿو، سو ڇا بلائوزن جون زبون به بدلائيون ٿيندو؟“

سچ آهي اديون ته هي دنيا عجيب ڪورڪ ٿيل آهي جو فقط مڙس ٽيون بدلايون ته مڙو بلائوزن جون زبون به بدلائيون ٿيون. ٻيون. ۽ ٽيون روزر بئغاط ٿي نماز ٿي ڪئي ٿي.

ملهنجو گهر منهنجي جدت

هاڻ پيئڻ ڄاڻون ٿيون ته گهر کي جنس بنائڻ لاءِ ضروري آهي ته گهر کي مرد مٿي لاءِ جهنم بنايو وڃي. سو اديون اڇو ته ٽسون گهر کي مٿي مارين لاءِ جهنم ڪيئن بنائجي. سچ پچ اديون هي اهڙو فن آهي جنهن تي جيڪڏهن هاڻ پيئڻن کي چڱي ڪمانڊ هجي ته هاڻ آخر تائين ٿوڪ ٺيڻي ڪلنديون رهنديون ۽ مرد مڙا ڇڙا ئي مٿي جا وار پٽيندا واکا ڪندا گهر ڇڏي پهي ويندا.

جي مڙس مٿو سگريٽ جو عادي آهي ته گهر ۾ جتي به مٿو ماريو چپ اڃان سگريٽ ٺڪائي مس ته ائشٽري ڪٽي سندس ايترو ويجهو رکجي جو مٿو چٽو ٿئي. جي مٿو ماريو سگريٽ چڪيندي گهر ۾ ٺهه ڄامون بدلائي ته هر پيري ائشٽري ڪٽي سندس ايترو ئي ويجهو رکيو اچي. جي مٿو ماريو چپ حد کان وڌيڪ چيو ٿي شرافت جا ليڪا لنگهڻ لڳي ته نقطه هي سمجهجي ته مٿو ماريو هاڻ مس مس ڪجهه چٽو ٿيو آهي، ۽ پوءِ اهو ائشٽري ويجهو ڪري رکڻ وارو ڪم ٻارن جي ۽ خاص ڪري ليٽرن جي حوالي ڪجي ته جيئن مٿو ماريو چپ الڊر ٿي الڊر سڙندو رهندو ۽ ڪڇي نه سگهي. پوءِ هڪڙو اهڙو اسٽيج ايندو آهي جنهن ۾ هاڻ پيئڻن کي گهرجي ته جي مڙس مٿو سگريٽ نه به پيو چڪي يا نه پيو ٺڪائي ته به ائشٽري سندس ويجهو ڪري رکون. مڙس کي گهر مان ڀڄائڻ لاءِ هي ٽرڪيب ائين آهي جيئن هڪتي کي ميولسپالٽي جي زهر واري گولي. تجربن مان ثابت آهي ته ڊگ ۾ وڏ هڪ مهيني الڊر مڙس گهر مان گولي ٿي ويندو. پر جي اڃا به ترسي ته پوءِ ائشٽري ڪٽي مٿي تي هڻجيس ته پل اسپتال مان وڃي پٽي ڪرائي. هڪڙو اڳيئي ڇريو، ٻيو مٿي تي ڇو پٽي به ٻڌل هوندس ته مٿو اڃان به وڌيڪ ڇريو نظر ايندو.

جي مٿو ماريو ڇپ اڃا به ٻڙهڻ جو عادي هجي ٿو.
 ڇڏجيس ته ڀل ڪپڙا مٽائي جوتا لاهي آرام سان سوئي ٿي.
 لپٽي اڃا هڪ ۽ ٻي مٿي ته ٺيڪ ان وقت آيو آهي.
 ڏي، ڊال ڪڍي، ٻار کي ڪاهي وٺي ڏي، ٻار کي ٻاڪٽر وٽ
 وٺي وڃ، وغيره وغيره مان ڪو هڪڙو ڪم ڪجهه اهڙي
 ٺاٽڪ سان چئجي جو ان گهڙيءَ اٿي گهر کان ٻاهر وڃڻو پوي.
 ٻار رکڻ گهرجي ته ڪم معمولي چئجيس، اهڙو معمولي جو
 هفتو پوءِ به ڪري سگهجي ۽ هفتو اڳ به ٿي سگهي ها، پر
 هر ڀيرو بھت ۽ ضد ڪجي ته جي اهو ڪم هن گهڙي نه ٿيو
 ته بس آسمان ڪري پوندو ۽ ٿر تي ٿري پوندي. هي به ٻار
 رکجي ته فقط هڪڙو ڪم چئجيس پر ڪم ٻئي ڏينهن اڃا به
 ٻڙهڻ واري وقت لاءِ رکجي. ڪيئن اڏيون، هي ٽوٽڪو
 وٺيو؟ جنهن مهل مٿو ماريو گهر کان ٻاهر نڪري رهيو هجي
 ته پويان مٿي تي ٿڌ به هڻي ڇڏجيس ته ڀل مٿو در مان
 ٽاڙجندو نڪري.

جي اٺ جو پٽ اديب آهي ته کيس چريو ڪرڻ تمام
 سولو آهي. جنهن ليبل تي استوريون لکندو هجي تنهن ليبل تي پاڻ
 کي ٻارن جا ڪپڙا استري ڪرڻ گهرجن، جوڪي پٺا لکي سي صفائي
 ڪندي بهاري ٿڌا ڪجن، جنهن وقت سوچ ۽ فطانت هجي تنهن
 وقت ڪو ڪروٽ ٽڙو ڪجي، جنهن مهل پنهنجي ڪا آکاڻي
 ٻڌائي ته آکاڻي هلندي اڌ مان اڻي پوري ٿي وڃي ۽ ڪلاڪ
 ڪالپو اچي چئجيس ته ”ها، سو تو ڇا پئي چيو؟“ مٿو چيو
 ٿي، چريو ٿي، مٿي جا وار پٽيندو، ٻاراڻا ڏيندو پڇي ويندو.

جي رات جو دير تائين ٻڙهڻ جي عادت هجيس ته
 جنهن وقت ڪتاب پڙهندي ڏسوس تنهن وقت بتي وسائي
 ڇڏيو. گهڻو ڪري مرد اهڙو ڪڏهن هوندو آهي جو ڄاڻان ۽
 اٿي پاڻ بتي ٻاريندو. جي اٿي ڪري ته اوهان به ڄاڻان ۽
 اٿي وري بتي وسائي سمجهي پيو. جي هو ڪڏهن وري اٿي

بتي ٻاري ته اوهان به وري اتي بتي ورائي سمهي پئو. هو
 بزار ۽ بڻيل ٿي چٽو ٿيندو ۽ ٻي چئن ڏينهن ۾ هاءِ بلڊپرشر
 جو مريض ٿي هڪڙي ڏينهن هارٽ اٽڪ ۾ اٿس مرن-در
 چئن رولو کٽو ڪسيءَ ۾ مٿو پيو هوندو آهي. سچ آهي
 پيمرون ته ڪور ۾ مرد جو ڪهڙو ڪم؟

سنڌي ادب ۾ عورت جو ڪردار

ڪنهن به شادي شده سنڌي ادب جي ڌر تي ڪي
 لڳائي ٻڌڻ سان هڪدم غير ٻولڻي ته سنڌي ادب ۾
 عورت جو ڪردار ڇا آهي. ”پنهنجا ڪتاب دفع ڪر“،
 ”جهنم ۾ وڃن تنهنجون آڪاليون ۽ قصا“، ”ٽولي“،
 ”ست“، ”ڪاهل“، ”ڪڏهن ڪجهه ڪمايو اٿي؟“
 ”ليي لوڻڪ ڪانه سڌون مريڙي جون“، ”ڪارڊ ٿئي منهن
 ۽ ٺهرا ٿئي پير“، ۽ ٻيا اهڙا ئي عظيم ڪرداري زانا گستا
 پڻا جهڙي ادب ڪري ادب جي عظمت تائين پهچڻ تي
 مجبور ڪيو ڇڏين.

سو هاڻ پيمرون فخر سان چئي سگهون ٿيون ته سنڌي
 عورت الله جي فضل و ڪرم سان يقيني ڄاڻي ٿي ته ادب
 فقط جهنمي ماد-ول ۾ ئي جنم وٺندو آهي ۽ فقط دوزخي
 ماد-ول ۾ ئي پروان چڙهندو آهي، ۽ تنهنڪري سنڌي
 عورت پنهنجي ادب مڙس لاءِ ڪور ڪري واري سان ڪڏهن
 دوزخ نه ڪڏهن جهنم بنائيندي رهندي آهي.

سنڌي ادب ۾ عورت جي پرپور ڪردار جو ئي اثر
 آهي جو سڪل سڙيل سڀڪه ادب جون زالون ڪجهه ٻوليون
 نسر جون آهن، ۽ جي سنڌي ادب جي زال سنهي هوندي
 ته ان سنهي هيج ۾ به ڪا هرامائي ضرور هوندي. سنڌي

اديب شادي شده هجي ۽ زالس سنهي هجي، هن کان وڌي
حواري ڪهڙي ٿيندي.

پوءِ سنڌي ادب ۾ عورت جو ڪردار هميشه عظيم
۽ اڄو رهيو آهي، جنهنجي لائيتي پي آهي ته سنڌي اديب
جيڪڏهن شادي شده هوندو ته ڪنهن ضرور هوندو، ۽ جي
ڪنهن نه هوندو ته ان ڪنهن نه هجڻ ۾ به ڪا ڪاميابي ضرور
هولدي. سنڌي اديب شادي شده هجي ۽ ڪنهن نه هجي،
هن کان وڌيڪ حواري ڪهڙي. دراصل سنڌي ادب ۾
عورت جو ڪردار اهڙو خوفناڪ ۽ دهشت انگيز رهيو
آهي جو سنڌي اديبن جو لنگڙو يا لولھو نه هجڻ هڪ
معجزو آهي.

عورت تعليم کاتي جو اهم جزو هڪ اهم رپورٽ

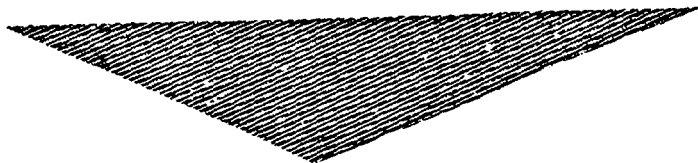
سکر بورڊ، حيدرآباد بورڊ، ۽ سنڌ يونيورسٽي جي
ڪنٽرولرس آف اگريمنيشنس پنهنجي ڏهه سال گذيل رپورٽ
۾ ڄاڻايو آهي ته ”مردن جي پيمت ۾ عورتون وڌيڪ ڪامياب
ممتحن ثابت ٿيون ۽ انهن جو جنهن به مائٽي ڪي انسان ڪو
ٻيڙي وغيره سميت ڪرڻ لاءِ ڏيندا آهن ته اها مائٽي پنهنجي
مڙس جون اهڙيون تهڻيون ٽپائيندي آهي. مڙس پنهنجو
ڪم ڪار ڇڏي پهرين پنهنجي زال کي مليل ٻيڙي سميت
ڪري، پاڻ پنهنجي زال جون سهڪون ڪري، پاڻ لڳائڻ
۾ بند ڪري، پاڻ ئي اچي ڪنٽرولر جي هٿ ۾ ڏيئي
ويندو آهي. اهڙيءَ طرح عورتن کي ڏنل ٻيڙي اسان وٽ
وقت گذرڻ هجي ويندا آهن ۽ اسان وقت گذرڻ امتحان
ڏئي سگهندا آهيون.“

گذيل رپورٽ ۾ اڳتي ڄاڻايل آهي ته ”جنهن به مائٽي

کي ڪاپيون ڇڪاس ڪرڻ لاءِ ٺهندا آهيون سا مائي پنهنجي
 مڙس کي تيسه ساھ ڪٽڻ نه ڏيندي آهي جيڪڏهن مڙس
 سڀيئي ڪاپيون پاڻ ڇڪائي، پاڻ لستون لاهي، پاڻ مائيءَ
 جون ڪوڙيون صحيح هڻي، پاڻ پاڪيٽس ۾ بند ڪري پاڻ
 ڪنٽرولر کي پهچائي نه اهي. اهڙي طرح عورتن کي ٺٽل
 ڪاپيون وقت اندر اسان وٽ پهچي وينديون آهن ۽ اسان
 وقت اندر نتيجو ظاهر ڪري سگهندا آهيون.”

پوءِ گڏيل رپورٽ ۾ اڃان به اڳتي ڄاڻايل آهي ته ”هي
 جيتوڻيڪ معمولي ڳالهون آهن، پر هنن معمولي ڳالهين
 جوئي نتيجو آهي جو مائي جيڪڏهن پاڻ جاگرافي جي استاد
 آهي ته مڙس وڪيل هوندي به جاگرافي جو ماهر هوندو،
 مائي جيڪڏهن پوليٽيڪل سائنس جي استاد آهي ته مڙس
 ٻاڪٽر هوندي به پوليٽيڪل سائنس تي مهارت رکندو هوندو،
 پر جي مائي پاڻ سنڌي يا اسلامي يا پاڪستان اسٽوڊينٽ يا
 عربي يا فارسي يا مٿس جي استاد هوندي ته مڙس ٺٽل
 جاهل هوندي به عقلمند نظر ايندو.“

هي به جيتوڻيڪ معمولي ڳالهون آهن، پر اديبن ۽
 هنن معمولي ڳالهين جو ئي نتيجو آهي جو پاڻ پنهنجن مڙس
 جي ڪاڏيءَ تي هٿ رکي ڪلاسي اردو ۽ ڪيس چوندون آهيون
 ته ’هم ڪو دعائن در جس لي تمهين قابل بنا ديا‘. هولشن به
 اديبن، هي پنهنجا سو ڪالڊ مرد ٻڌي ڪهڙي ڪم جا آهن؟

شوڪت حسين شور

تڪڙي پڄاڻي

نسرين پنهنجي خاندان جي سڀ کان سهڻي ڇوڪري هئي. سندس سؤٽين، ماساتين ۽ ٻين مائٽياڻين جون شڪليون پوريون ساريون هيون. ان ڪري نسرين سڄي خاندان جو نڪ ليکي ويندي هئي. پر سونهن ۽ قسمت شايد پاڻ ۾ ڪونه ٺهن.

امجد ٿلهو، بيڊولو ۽ ڪارو هو. البت نوڪري سٺي هيس. ان ڪري نسرين جي مائٽن اکيون پوري ڌيءَ جي شادي هن سان ڪرائي ڇڏي. نسرين کي امجد نه شاديءَ کان اڳ وڻندو هو ۽ نه سندس زال پنجن کان پوءِ هن کيس ذهني طور قبول ڪيو. هن کي پنهنجي سونهن جو احساس هو ۽ جڏهن امجد هن جي ويجهو ويهندو هو، تڏهن هن کي پاڻ تي ۽ پنهنجي قسمت تي ايتري ڪاوڙ ايندي هئي جو سوچيندي هئي ته ان شادي کان بهتر هو ته زهر کائي مري ها، امجد هن کي دل، جان سان چاهيندو هو. نسرين جي اڳيان سندس واپون ٽڙيون پون هونديون هيون. هو نسرين جو جيترو گهڻو خيال رکندو هو، نسرين کي ايتري گهڻي پڇاڻ ايندي هئي. هن ۾ ئي ڀيرا ڪاوڙ ۾ امجد کي چيو هو ته هو کيس زهر ٿو لڳي. پر امجد ڪل ۾ ناري ڇڏيو. اصل ۾ هن کي ان ڳالهه تي فخر هو ته پاڻ نسرين جهڙي سهڻي ڇوڪريءَ جو مڙس آهي. هو ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو هو ته اها سندس قسمت هئي جو نسرين سان

شادي ٿي هيس ته هن جهڙو بدصورت ماڻهو اهڙي خوبصورت
ڇوڪريءَ جي قابل نه هو. ان ڪري هو نسرين جي ڪاوڙ
۽ پڇان کي ڪلي لنوائي ڇڏيندو هو.

هن جي شاديءَ کي ٻار سال ٿي چڪا هئا. ان وچ ۾
کين ٻه ٻار ٿيا هئا، هڪ ڇوڪرو ۽ هڪ ڇوڪري. ايتري
وقت گذرڻ کان پوءِ به نسرين جي سوچ ۾ ڪو فرق نه آيو
هو. امجد هن کي ساڳئي طرح زهر لڳندو هو. امجد جو وجود
هن جي لاءِ اهوئي ساڳئي طرح نه سهڻ جوڳو هو. شاديءَ
جي ٻئي ڏينهن جڏهن هن امجد سان گڏ ماني ڪاڌي هئي،
تڏهن امجد جون ٿلهيون ڪاريون آڱريون ڏسي کيس من ۾
اڙڪا اچڻ لڳا. اهي آڱريون جڏهن سندس جسم تي ڦرنديون
هيون ته ڀائيندي هئي ڇڻ کي ڪٿا جيت سندس جسم تي
سري رهيا هجن ۽ هوءَ ڪاوڙ وڃان امجد جا هٿ پنهنجي جسم
تان پٺي پري ڪندي هئي.

پهرين ٻار ڄمڻ کان اڳ جڏهن هوءَ اڪيلي هئي ته سندس
هسند جو مشغلو ريڊيو تي گانا ٻڌڻ هو. گهر جو ڪم ڪندي
يا واندي هوندي پر ريڊيو يا ٽيپ هلندو رهندو. هر گيت جو موضوع
گهڻو ڪري عشق هوندو هو. ڇڻ دنيا ۾ عشق کان سواءِ ٻي ڪنهن شيءِ جو وجود
ڪونه هو. عشق کان سواءِ زندگي بيڪار هئي. نسرين کي خيال ايندو ته سندس
زندگي به ائين بيڪار گذري رهي هئي. هن جي زندگيءَ ۾ نه
پيار هيو نه ڇاهت هئي. هن هڪ اهڙي ماڻهوءَ سان گڏ زندگي
پئي گذاري جيڪو کيس اصل نه ٿي وڻيو. پر مجبوري هئي ۽
هن ٻارن ٿيڻ کان پوءِ ته مجبوري جو گهڻو وڌيڪ تنگ ٿي ويو
هو ۽ سڀئي راهون بند ٿي ويون هيون. هڪ ڊگهي اڻ ڪٽ
زندگي هئي جنهن ۾ بوريٽ کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نه هو.
رات جو هڪ ٿي چڪو هو، ننڊ نسرين جي اکين کان
سوڀن ڪوھ پري هئي. اکين ٻوڙڻ سان ڇڻ هلڪن تي مڻ ٻار

اچي ٿي ڪريا ۽ هن وري اڪيون ڪولي ٿي ڇڏيون. هڪ عجيب
 لوڇ ٻوڇ ۽ بي آراسي هئي. پاسي ۾ ڪٽ ٽٽي لپٽيل مٿس کان
 کيس ڪرپ اچي رهي هئي. هن ڇاهيو ته ڪٽ تان اٿي وڃي
 ڪٽي ويهي رهي. هوءَ ذري ذري پاسا بدلائي رهي هئي. ننڊ
 اچن جو ته هونءَ به ڪو-امڪان نه هو. ويتر امجد جي
 موجودگي سندس بي چينيءَ کي وڌائي رهي هئي. نيٺ هوءَ ڪٽ
 تان اٿي.

”ڇا ڳالهه آهي؟ طبيعت ته ٿيڪ آهي؟“ امجد جيڪو نسرين
 جي اٿل ٻٽل جي ڪري جاڳي پيو هو. تنهن حيرت مان پڇيو.
 ”نه، ڪا خاص ڳالهه ناهي. ائين ئي ساهه پيو منجهي.“
 نسرين اٿي ڪرسيءَ تي وڃي ويئي.

”ساهه ائين ئي ڪيئن منجهندو! ضرور طبيعت خراب هوندي!“
 امجد ڪٽ تي اٿي ويهي ويو. هو پريشان پئي لڳو.
 ”مون چيو ته ڪا ڳالهه ناهي. تون ماڻ ڪري
 سمهي پئو.“

”اها وري ڪهڙي ڳالهه آهي؟ تنهنجي طبيعت ٿيڪ ناهي
 ۽ آئون ماڻ ڪري سمهي پوان! ٻڌاءِ تڪليف ڪهڙي آهي؟“
 ”ڪجهه به ناهي. ماڻهوءَ کي ڪڏهن ننڊ نه اچي ته به
 تنهنجي اها آڏي پڇا! آخر مونکي پنهنجي مرضيءَ سان سمهڻ ۽
 ڄاڳڻ جو حق به آهي يا نه؟“ نسرين چڱو مان چيو.
 امجد حيرت وڃان هن ڏانهن ڏٺو.

”پري مون ته ڪو اعتراض نه ڪيو ته تون سمهين ڇو
 نه ٿي. آئون ته پاڻ پريشان ٿي پيو هو....“

”مهرباني. آئون ٿيڪ آهيان، تون سمهي پئو. مون کي
 جڏهن ننڊ ايندي ته پاڻهي اچي سمهنديس.“ نسرين بيزاري
 مان چيو.

”ڇوڪرو بابا، ٿيڪ آهي.“ امجد ڪٽ تي لپٽي پيو.

نسرین منهن ڦٽائي هن ڏانهن ڏٺو ۽ پوءِ ڪنڌ ڦيرائي
چڏيائين .

هن جي اکين جي اڳيان اڪبر جي تصوير ڦري آئي.
سهڻو ۽ سمارت. جهڙو ڪم فلمي هيو. هن جون اکيون
سدائين مرڪنڊيون رهنديون هيون. ڳالهه ڳالهه تي ٺهڪ ڏيڻ
۽ ڏيارڻ وارو ۽ هن جون مزيدار ۽ دلچسپ ڳالهيون جيڪي
ڪٽنبديون نه هيون. هو ڪڏهن به ڪنهن کي بور نه ڪندو
هو. نسرین کي اهڙا مرد وڻندا هئا جن کي خبر هئي ته عورتن
کي خوش ڪيئن ڪجي. اڪبر نسرین جي بي رنگ ۽ بيابان
زندگي جي مٿان ڪڪر بنجي آيو هو. سالن جي لڪ لوست
کان هوءَ سينگهه ملهار جي مند آئي هئي. اڪبر هن جي هڪ
نئين ساهيڙي جو ڀاءُ هو.

نسرین هڪ ڏينهن پنهنجي ساهيڙي جي گهر ويئي هئي
تم اڪبر اوچتو ڪمري ۾ گهڙي آيو هو ۽ پنهنجي دلچسپ
گفتگو سبب هڪدم ڦري ٿي ويو هو ۽ ان سان گڏ هو نسرین
جي زندگيءَ ۾ داخل ٿي ويو. پيار جي هلڪي هلڪي بوند
هن جي پياسي من تي وڻ لڳي. هن کي اڪبر ڏاڍو وڻيو
هو. هن جي شخصيت جي ڇانو سنڌس وجود جي مٿان ڇانئجي
وئي هئي. هن چاهيو ته سڄي زندگيءَ جو پيار جيڪو هوءَ
ڪنهن کي به ڏئي نه سگهي هئي، سو اڪبر جي مٿان نچاور
ڪري ڇڏي.

هن کي ٻيو ڪجهه به نه ڪيندو هو سواءِ پيار جي مٿن
ڀولن جي. بس، اڪبر هن سان ڳالهيون ڪندو رهي ۽ هوءَ
کيس ڏسندي رهي. هن جيڪا ڪمي پنهنجي گهر ۾ محسوس
ڪئي هئي سا اڪبر وٽان پوري ڪرڻ ٿي چاهي.

پڻي ڏينهن هن کي اڪبر جي گهر وڃڻو هو. سنڌس ساهيڙي
کيس هئي وڻي هئي ته هوءَ ضرور اچي. نسرین کي لڳندو هو

ته اڪبر جو گهر ڇن هن جو پنهنجو گهر هو ۽ پنهنجي مڙس جي گهر ۾ ته هوءَ ڇن ڌارين ۽ لاتعلقي هئي. هوءَ رات جو ڪچ دبر تائين ڪرسيءَ تي ويٺي رهي.

منجهند تائين هن جو ڏينهن سخت بوريت ۽ انتظار ۾ گذريو. امجد آفيس مان اچڻ ۾ دير ڪئي ته هن جي چڙ هيڪاري وڌي وئي. ٻارن کي چڙهون ڏئي ماني ڪارايائين. امجد آيو ته هوءَ ڪاوڙ کي لڪائي نه سگهي.

”ڪڏهن ته وقت تي ايندا ڪريو، آفيس کان پوءِ ڪيڏانهن ويندا آهيو؟“

”آفيس مان سڌو گهر پيو اچان ۽ ڪا خاص دير ته ڪانه ٿي آهي! چو، اڄ منهنجي جلدي گهر اچڻ جي ڪهڙي ضرورت پيش آئي؟“ امجد مرڪندي چيو.

”مون کي اوهان جي سڪ لڳي هئي نه!“ نسرين ڪاوڙ مان چيو، ”ماڻهو ڪيڏانهن اچي وڃي به نه، رڳو گهر ۾ قيدي بنو ويٺو هجي. ماني ڪاٺي ٻار سنڀاليو. مون کي سڪين جي گهر وڃڻو آهي.“

”ٺيڪ آهي، ٻلي وڃ. ان ۾ چڙڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي!“ امجد چيو.

نسرين هن ڏانهن ڪاوڙ مان ڏٺو ۽ چپ چاپ ماني ڪئي اچي سندس اڳيان رکيائين.

هوءَ سڪين جي گهر پهتي ته کيس خبر پئي ته گهر جا سڀ ماڻهو فلم ڏسڻ هليا ويا هئا ۽ اڪبر اڪيلو ويٺو هو. نسرين واپس وڃڻ چاهيو ته اڪبر کيس چيو، ”واھ، اوهان مان اڪيلائي ۾ ڳالهائڻ خاطر ميني گهر وارن کي فلم ڏيکارڻ جي چڻي پري اٿم ۽ اوهان موٽي پيا وڃو!“

نسرين کلي پئي. وڃڻ ته هن به ڪونه ٿي چاهيو. هوءَ کلي ويهي رهي. اڪبر سندس پاسي ۾ اچي ويٺو.

”ڪجهه ڳالهائو سرڪار! ڇپ ڪري ويهڻ آيا آهيو ڇا؟“
اڪبر چيو.

نسرین ڪجهه سوچيندي چيو، ”اوهان کي خبر آهي الانبي
نم، هڪڙي مهيني اندر منهنجي سڄي زندگي بدلائي وئي آهي!“
”ها، نظر ته اچي پئي...“ اڪبر کلندي چيو ۽ نسرین جو
هٿ پنهنجي هٿ ۾ ورتو.

”هڪڙي ڳالهه ٻڌايو، اوهان واقعي مون کي ڇاڻيو ٿا
يا ٽائيم پاس پيا ڪريو؟“
اڪبر ٽهڪ ڏنو.

”ڇاهڻ کي سڱ ٿيندا آهن ڇا؟“

”اڪبر! اها مذاق جي ڳالهه ناهي. توکي خبر آهي ته
آئون ٻارن ۽ ڇڻ واري عورت آهيان. منهنجي زندگيءَ جي ٺهڻ
۽ ٻڌڻ جو دارو مدار توتي آهي. مون کي تو ۾ ڪا لالچ
ناهي. مون کي توکان ڪجهه به نه ڪپي. آئون رڳو پيار جي
بکي آهيان. منهنجي لاءِ ايترو ڪافي آهي ته ڪير مون کي
ڇاهي ٿو، مون کي پيار ڪري ٿو ۽ آئون هن کي ڇاهيان ٿي.“
”آئون ڪوڙا قسم ڪرڻ جو عادي نه آهيان. توکي ايترو
ٻڌايان ٿو ته آئون سچ پچ توکي ڇاهيان ٿو ۽ دل جي گهراڻي
سان ڇاهيان ٿو.“ هن نسرین کي ڇڪي پنهنجي پاڪر ۾ آندو.
نسرین هن جي سڙي سان ڇهڻي وئي. هن نسرین جي چين تي
ڇپ رکيا ۽ سندس هٿ نسرین جي جسم تي ڦرندا آهستي آهستي
هيٺ لهڻ لڳا. اوچتو جهٽڪي سان نسرین هن کان الڳ
ٿي وئي.

”نه اڪبر، نه. اهو ئيڪ ناهي...“ هن پري ٿي چيو.
”ڇا ٿيو؟“ اڪبر کي ڇڻ عجب لڳو.

”اسان جو پيار جسماني خواهش کان مٿي آهي. جيڪڏهن
نفس وڃ ۾ اچي ويو ته ان سان پيار جي پاڪيزگي ختم ٿي

ويندي. ”نسرین چڻ ڪتابن ۾ پڙهيل جملا دهرائيندي چيو.
اڪبر اڪيون ڦاڙي هن کي ڏٺو. اهو سڄو ڪجهه سندس اميدن
جي ابتڙ هو.

”مون کي سڄهه ۾ نٿو اچي ته تون چئين ڇا ٿي، اسان
جو هڪ ٻئي سان پيار آهي. جسماني تعلق پيار کان الڳ
آهي ڇا؟“

”نه اڪبر، مون جسماني تعلق رکڻ جي لاءِ توکي ڪونه
چاهيو آهي. تون مون کي غلط نه سمجه. آئون اهڙي قسم جي
عورت ڪانه آهيان....“ هو ۽ روئهار کي ٿي وئي.

اڪبر اٿي بيٺو. هن کي ڪاوڙ اچي وئي هئي.

”اهڙي بيبي هئين ته ڪهر ۾ ويئي هجين ها!“

هن ڪاوڙ وڃان زور سان چيو. پوءِ ٿڌي لهجي ۾ چيائين،
”تون پنهنجي مڙس کي نٿي چاهين. توکي هن کان نفرت
آهي. پوءِ به هن جو تنهنجي جسم تي حق آهي. توکي مون
سان پيار آهي، پر تنهنجو جسم منهنجي لاءِ پراڻو آهي! يا ته
تو بيوقوف آهين يا ته مون کي بيوقوف ٻئي بنائين....“

نسرین جيڪا ڪنڌ هيٺ ڪري ويئي هئي، تنهن نظرون
مٿي ڪٿي هن ڏانهن ڏٺو. ۽ پوءِ ڀريل آواز ۾ چيو، ”تون
سمجهين ڇو نٿو، اڪبر! اهڙي ڪابه ڳالهه ناهي. تون مون
کي چاهين ٿو يا منهنجي جسم کي؟“

اڪبر ٺهڪ ڏٺو.

”تنهنجو دماغ خراب آهي. تون الڳ آهين ۽ تنهنجو جسم
الڳ آهي؟ اهي ڳالهيون مون کي ڪنهن ڪناري چوڪريءَ
جي وٽان به ڪونه وٺنديون آهن، تون ته شادي شده آهين.

تنهنجي عمر انهن نغرن کان مٿي ڇڙهي وئي آهي.“

”اڪبر!“ نسرین کان رڙ نڪري وئي. هو ۽ ڪاوڙ ۾

ڏکڻ لڳي. ”تون.... تون.... مون توکي الانهي ڇا سمجهيو

هوا پر تون....”

اڪبر کلڻ لڳو.

”روحاني پيار درويش ۽ اولياءَ ڪندا آهن. تو جيڪڏهن مون کي ڪو درويش يا بزرگ سڃڻو آهي ته اها تنهنجي ڀل آهي. انهن اهڙو واندو ڪونه آهيان جو روحاني پيار جي بڪواس وارين ڳالهين ۾ وقت وڃايان.“ هن ڪاوڙ سان چيو.

نسرين جو هانءُ ڦسي پيو. هن چاهيو ته اوچنڪارون ڏسي زور زور سان روئي. پر هن پاڻ کي روڪي ورتو. پوءِ به هن جي چاٽي ڇڻ ڦاٽي رهي هئي. هوءَ اڻي چاڌري پائڻ لڳي.

هن کي لڳو ته اهو اڪبر نه هو، امجد هو جنهن کي هن پنهنجي مرضيءَ جي خلاف پنهنجو جسم ڏئي ڇڏيو هو. نسرين کي اها ساڳي نفرت محسوس ٿي ۽ هن جي اندر ۾ اڙڪا ٿيڻ لڳا.

نسرين رانا

حقيقت

اڃ آڪاش جي اڱڻ ۾ چنڊ پنهنجي پوري جوڀن سان جنوه
نماهو، هيٺ ڌرتي چنڊ جي ڀانڊوڪي سان ڇمڪي رهي هئي.
دل ٿي چاهيو ته ڇمڪندڙ چنڊ قريب هجي پر هو هميشه جيان
ڏور هو. انهيءَ کي ڪير ٿو ٻائي سگهي. صرف ڇڪور جيان
ماڻ جي آس تي چنڊ مٿان پنهنجو سڀ ڪجهه گهوري سگهجي
ٿو. سندس ازل جي سونهن مٿان ماه صدقو ڪري سگهجي ٿو.
ڪيڏو نه سهڻو آهي. ڪيڏو نه سندر آهي اهو پيارو، من
موهڻو چنڊ. جنهن مان راڻي ڪيڪئي پنهنجي پاري پٽ رام کي
رجهائيو هو. صرف آرسيءَ منجهه عڪس ڏيکاري!

مان هيٺ ڌرتي جي دالان ۾ ليٽيل هيس. اڪيون چنڊ مٿان
ڪتل هيون. مان کيس ٽڪي رهي هيس. ڪيڏي ڪيڏي مهل
نيٺ ٽڪي ٿي پيا. اڪيون ٻوريم ٿي پر اڪڙين منجهه چنڊ جو
جو ٻاڇولو هو. سوچيم ته آخر مان ڇو چنڊ کي تڪيان ٿي!
چنڊ ۽ منهنجو ڪهڙو ناتو؟ مان ڇڪور به ته ناهيان جو چنڊ
کي چاهيان! مان تارو به ناهيان جو هن جي چوڌاري ڪڙان.
مان ڪڪر به ته ناهيان جو هن کي پنهنجي وجود ۾ سمايان؟
آخر اهو ڪهڙو رشتو آهي جو مان چنڊ کي چاهيان ٿي. لڪي
لڪي ليئو ٻايان ٿي.

رات جي ڪاري ديوي ڪافي دير کان ڪائنات کي پنهنجن

پرن ۾ سميتو هو. دل ٿي واهيو ته ننڊ ڪيان، پر ننڊ به مون
کان ڇنڊ ڇيان ڏور هئي، شايد ڪٿي پري ننڊ ڪري به ننڊ اچي
ويئي هئي:

دل ٿي واهيو ته ڇنڊ جي ڇانڊوڪي تي شاعري ڪيان
پر مان شاعر به ته ناهيان. ڇنڊ جي ڇمڪ تي مضمون لکان پر
مان اديب به ته ناهيان. ايڏي وڏي رات آخر ڪيئن ڪٿيان. اڪيون
بار بار ڇنڊ ڏي ڪڇي ٿي ويون. آخر اها ڪهڙي شڪتي عئي
جنهن منهن جي ۽ ڇنڊ جي وچ ۾ هڪ گمنام رشتو قائم
ڪيو هو.

آخر ڇنڊ ڏي نهاريندي نهاريندي نيشن ننڊ اچي ويئي. مان
سپين جي سنسار ۾ هلي ويس: مون کي هڪ وڏو سهڻو باغ ڏسڻ
۾ آيو، جنهن ۾ قسمن قسمن جا وڻ هئا. تمام وڏا گلن ڦلن
مان ڀريل نظر پي آيا. هر قسم جو ميوو هو. طرحين طرحين جا خوبصورت
گل هئا. چوڌاري خوشبوءِ هئي جنهن دماغ کي معطر ڪري ٿي ڇڏيو.
هر گل، ٻئي کان سونهن ۾ مرس هئو. من بن ۾ اهو سوال اڀريو، ڪير سونهن ۾
مرس آهي؟ اهي رنگ رنگي گل، يا چوڏهين جو ڇنڊ. مان ڪم
۽ حيران هيس ته ڇا سونهن کي ماڻهن لاءِ ڪو ماڻهو آهي! ڪائنات
جي هر شيءِ حسين آهي هر تخليق جي پنهنجي پنهنجي صفت آهي
جوڙيندڙ هر شيءِ سهڻي جوڙي آهي. ڪنهن جي واکاڻ ڪري
ڪنهن جي ڪيان. مان ٿورو اڳتي هلي ته ذهن تي خمار چوڙهڻ
لڳو، پر پاڻ کي هوشيار رکڻ لاءِ ذهن کي جهٽڪو ڏنم ته

اڃان ڪجهه ڏسڻو آهي، اڳتي هليو آهي، اهو جيڪي ڪجهه
مون ڏٺو آهي سو آخر نامي پر اڃان گهڻو ڪجهه اڳيان آهي. ٿورو
اڳتي وڌيس ته انگور جا وڻ ڏسڻ ۾ آيا. جي انگورن سان ٺٽار
هئا. انگور پڪل هئا ۽ ڪن ڪن مان رس ٿئي رهيو هو. انگورن
جي هيٺان ناليون ٺهيل هيون جن ۾ رس ڪريو پي، عجيب سرور
هو. اڪيون جهڪڻ لڳيون، پير ٽوڻ لڳا، بنا پيشن جي نشي جو

خمار چڙهڻ لڳو. ذهن ۾ يڪدم عمر خيام آيو. سوچيم ٻي ته هي آشيانو عمر خيام جو ئي ٿي سگهي ٿو، هن جي پريت انگور ۽ ان مان ٺهيل پيالي سان هئي ۽ هن وصيت ڪئي هئي ته مرڻ کان پوءِ کيس شراب جو غسل ڏنو وڃي ۽ انگورن جي باغ ۾ دفن ڪيو وڃي.

مان انگورن جي وٺين هيٺان عمر خيام جي قبر ڳولڻ لڳيس، پر مونکي ڪابه قبر نظر نه آئي. سوچيم هت عمر خيام جي قبر نه به ڪٿي هجي پر سندس روح ته هئڻ ڪپي. پر مونکي هت ڪوبه اهڙو روح نظر نه آيو. مان سوچيو ته اها جاءِ هيءُ ناهي شايد اڃان به اڳيان آهي. مون اڳتي قدم وڌايو. ڏٺم ته هڪ وڏو جبل هو جنهن تي ڪئين ڀڄرا نظر آيا. سوچيم ته شايد سسئي جي ملڪ ۾ آئي آهيان، جتي سسئيءَ تن تنها پنهنون ڀيرا پئي پڇاڍا. پر هن کي پنهنون نه مليو! اڳتي وڌيس ته سسئي کي ڳوليان، مان انهن راهن تي هلڻ لڳس. منهنجا پير ڦٽجي پيا، بقون پنجِي ويون. گردن ۾ گسڪڻ جي طاقت مس. هئي. مان سسئي کي ڏسڻ لاءِ رڙهندي رهيس پر مونکي سسئي نه ملي ۽ نه ئي پنهنون جا پيرا. نيٺ مان گسڪندي جبلن مٿان لٽيس. ته منهنجو وجود وري هڪ نديءَ جي ڪناري تي هو. ندي پاڻي سان ڀُر هئي. پاڻي ڪنارن کي ٿي ڪٻايو. ڪنارن لڳ سرن جا ڊگها ٻوٽا هئا. سوچيم: شايد سسئيءَ جو هي آستان آهي، هي اها ئي ندي آهي جنهن ۾ سسئي گهڙي-ريعي تري سينار سان ملڻ ويندي هئي. مون سر ڏٺا. نديءَ جون سيرون ڏٺيون. پر مونکي سسئي ڪٿي به نظر نه آئي. شايد درياءَ جي ٻئي پار مينهار سان ملڻ ويئي هئي ۽ ندي جو ٻيو ڪنارو نظرن کان ڏور هو. مان اڳتي وڌيس. مون کي هڪ گهري ڍنڍ نظر آئي. جنهن جي نيري پاڻي تي نير ڳيون ٻي تريون. تازين تنوار پي ڪئي. ڪناري لڳ هڪ سينگاريل پٿري نظر آئي. سوچيم ته شايد هي نوريءَ جي ڪينجهر آهي ۽ هتي

ڄام تماچي اچڻو آهي. جيڪو نوريءَ جي نياز ۽ نئڙت تي پنهنجي پوتر دل ڏيئي ويٺو هو. مون پنهي کي ڳولڻ لاءِ چوڌاري نظرون گهمايون پر مونکي ڪير به نظر نه آيو. شايد نوريءَ پنهنجي نظرن ۾ ڄام تماچيءَ کي ڪم ڪري ڇڏيو هوندو ته مان ڪو ڪسي نه وڃي. مان مايوس ٿي اڳتي وڌيس.

اڳتي هليس ته ڇند قدمن تي هڪ وڻ هيٺان مڙي بئسڻس. والا. ڪلابا. ڪندري. ڪنڙو ۽ علفي، ڳاڻا وغيره ڏٺم. پاسي پاسي ۾ ڪافي به پيل هئي ۽ ڇولو به هو. سامان ڏسي پڪ سمجهيم ته اهو ماڻو سامان رائجي جو آهي ۽ هو پنهنجي هير جي تلاش ۾ وڌل آهي. جنهن کي ڪيڏو دوکو ڏيئي زهر پياري ماري ڇڏيو هو. مان مرلي ڪنڙي ۽ وڇاڻڻ لڳيس. مرلي منجهان درد جا آلاپ اچڻ لڳا. ۽ مٿر مست آواز نڪرڻ لڳا. مان مست ٿي ويس. هڪ مريلو رسيلا آواز جنهن تي نانگن جهڙا خطرناڪ جانور به مست ٿي نچن ٿا. مان هن کي گهڙي گهڙي پي وڃايو جڏهن دل پرڄي. ويئي ته مرلي هيٺ رکي ۽ رائجي کي ڳولڻ لڳيس، پر هو نه مليو. شايد ڪنهن وڻ جي ڇانوهيٺ سهي پيو هوندو ۽ ڪنهن کي ننڊ مان جڳاڻڻ مناسب نه سمجهيم انڪري مان پنهنجو ڪس ورتو. اڳتي آيم ته هڪ ٽنگيل ڦاهي ڏٺم: هڪ ارڙي انسان کي چوڪيو ٻڌي ڦاهي چاڙهيويو ويو. جلاد سندس گچي ۾ رسي وڌي ۽ ڇڪ ڏني. مان اها رسي پنهنجي گردن ۾ محسوس ڪئي. ڇاڪاڻ ته هر حقيقت ڳوليندڙ کي هميشه ڦاهي چاڙهيو ويندو آهي. مون پنهنجي گردن منجهه رسي جو ڦندو مضبوط ٿيندو ڏٺو ته رڙيون ڪرڻ لڳيس، اڇاڻڪ ڦهڪو ٿيو ۽ مان ڪٽ جي هيٺان هيس! مٿان ڇنڊ پنهنجي پوري آب تاب ۽ سان چمڪي رهيو هو، شايد منهنجي ان پوري سڀني کي ڏسي مرڪي چئي رهيو هو: ”اوچري! سڀنا، سڀنا هوندا آهن ۽ جيتون، حقيقتون، پنهي جو پاڻ ۾ ڪر سنگم ناهي.“

لياقت عزيز

ليد رجو عشق

هو هڪ ارڏو انسان هو. سادگي سندس سونهن ۽ سچائي سندس صورت هئي. هو انهيءَ ديس جو رهواسي هو، جنهن وسطيءَ جا ماڻهو ويهين صديءَ ۾ رهندي، هونئن ته زلادگيءَ جي بنيادي ضرورتن کان محروم آهن، پر پاڻي بوند لاه به ترسڻ ٿا. هر وقت آپ ڏي نگاهون هوندون اٿن، وسڪاري لاه واجهائيندا رهندا آهن. صدين کان ستايل اهي انسان، انهيءَ آس تي جڃي رهيا آهن ته هڪ ڏينهن هي پيٽون آباد ٿينديون. قحط سالي دور ٿيندي، خوشحالي ايندي. سندن سڪل ٺوٺا چچن تي مرڪئي مرڪ هوندي آهي. ڏڪر ۾ هنن ڪڏهن به پنهنجو ڏيهه نه ڇڏيو. هميشه اهي دهاڻون گهرندا آهن ته بوندون برسڻ ته پڻ تي بهار اچي ۽ سنگهارڻ کي سڪت ملي.

هو، واريءَ جي دڙن جي گود ۾ پليو هو. ڪوسين لڪن ۾ جوان ٿيو هو. سندس ڪالهين ۾ پوتر پاڻي جي پاڪيزگي هئي. هن جي من ۾ ميراڻ نه هئي. ٻارن جو ٻار هو پاڙئي پٽي سان اصل ڪانه بوندي هئس. سروچن جو سرواڻ هو. سچائيءَ لاه هميشه سر ڏيڻ لاءِ تيار ٿي ويندو هو، هن کي پنهنجي ضرورتن جو ڪو احساس نه هو. هميشه ٻين جون ضرورتون پوريون ڪرڻ لاه جتن ڪندو رهندو هو. هن کي ڪاڻن پيئڻ جي پرواه نه هوندي هئي، ڪئين ويلا ائين وري ويندا هئا، پر هن ڪنهن جي اڪيان هٿ نه لنگيو نه ئي ڪنهن دوست کي تنگ ڪيو. هو هميشه کلندو رهندو هو ۽ ٻين کي کلائيندو

رهندو هو. آرٽس فيڪلٽيءَ جون ديوارون سندس تهڪن سان هميشه گونجنديون رهنديون هيون. هر ماڻهوءَ کي منهن تي صاف ۽ کريون ڳالهائون چئي ڏيندو هو. بناوٽ کان بي نياز هو. کاڌيءَ جا به جوڙا، اسپينچ جو چنيل ۽ ڪجهه ڪتاب سندس ملڪيت هئا. ڪتابن کي هميشه ساڻ رکندو هو. پاڻ پڙهندو هو ۽ قلب ۾ ڪڙهندو هو! ٻين سائين کي به تلقين ڪندو رهندو هو ته اهي ڪتاب پڙهن، ڇاڪاڻ ته موجوده دور Competation جو دور آهي، جيڪڏهن ٻين جو مقابلو ڪرڻ چاهيو ٿا ته علم سان ڪيو. علم ئي اهو هٿيار آهي، جنهن جي اڳيان بارود ۽ بم جي ڪا حيثيت ناهي. سندس خشڪ ۽ فلسفيانه ڳالهائون ڪنهن کي به سمجهه ۾ نه اينديون هيون. هن وٽ دوستيءَ جا به روپ هئا؛ هڪ ذاتي دوست ۽ ٻيا ذهني دوست. ذاتي دوست بيشمار هئا پر ذهني دوست آگرين تي ڳڻل جيترا. جيڪي ڪجهه وقت هن سان گڏ هلي وري ڌار ٿي ويندا هئا، ڇاڪاڻ ته هو جن پيچرن تي هلي رهيو هو اتي وڪ وڪ تي نوڪدار پتر هئا.

هن وٽ ڪهڙو ۽ سچ جي سڃاڻ هئي. هو پنهنجي آدرشي اصولن ڪري ڪنهن به ”وقت“ اڳيان جهڪي نه سگهيو. نه ئي وقتي عيش و آرام خاطر وڪاسي سگهيو. سندس شخصيت جي سُرهاڻ فيڪلٽي جي ڪاروبار مان نڪري سڄي وسطيءَ ۾ پکڙجي ويئي هئي. هو جت به ويندو هو، ماڻهو هن جي راهن ۾ عقيدت جا نيڻ وڇائيندا هئا، وٽڪيشن ۾ هو نگر نگر وڃي ٻين جا ڏک ورهائيندو هو. ويرين هن تي وار ڪيا، پر ڏاڍ ۽ ڏهڪاءُ، ڪوٽ ۽ ڪٽا، هن کي پنهنجي مقصد کان هٽائي نه سگهيا. هو اڳتي وڌندو رهيو، پنهنجي منزل ڏانهن.

گُل، سندس ڪلاس فيلو هئي. هن جي سنڌ سنڌ سمنڊ سونهن سمهيل هئي، جڏهن هو ڪنهن ڏانهن نشيلا نيڻ کڻي نهاريندي هئي ته سڀني مان چرڪ نڪري ويندو هو. خدا جي فرصت جو حسين شاهڪار، جنهن کي ڏسي سوين شاگرد

ٽڏا شوڪارا ڀريندا هئا. هر شاگرد جي ڇين تي گل جي سونهن جو چرچو هوندو هو. اميرزاده ڊگهيون ڪارون جهلي کيس شهر ڇڏڻ لاءِ لغت آفر ڪندا هئا. پر هن ڪنهن کي به لغت نه ڪرائي. هر ڪو هنکي مغرور سمجهندو هو. پر هو مغرور نه هئي، هڪ نرم دل ناري هئي. زماني جي اونچ نيچ کان واقف هئي. هن کي خبر هئي ته وڏيرن جا لاڏلا يونيورسٽي منجهه تعليم حاصل ڪرڻ نه ايندا آهن پر معصوم ۽ بيگناهه ڇوڪرين کي پنهنجي خوبصورت چار ۾ ڦاسائي هميشه لاءِ ذلت جي ڪڏ ۾ اڇلائڻ لاءِ ايندا آهن. سندن محبت صرف جسمن جي ميلاپ تائين محدود هوندي آهي. هو يونيورسٽيءَ جي هر شاگرد بانيءَ کي پنهنجي هاريائي سمجهي، ان تي پنهنجو حق سمجهندا آهن ۽ ميرن جهان سندس ماس ٻٽڻ جي ڪوشش ڪندا آهن.

گل، 'هاريائي' نه هئي پر هڪ باشعور شاگرد باني هئي، جنهن کي ترقي ڪرڻ جي تمنا هئي. پر جانيءَ جي شخصيت هن جو جيءَ جهوري وڌو هو. هن پاڻ کي پريت ۾ پئجندو پڙندو محسوس ڪيو، هن پنهنجي چاهت جو اظهار ڪڏهن به جانيءَ تي نه ڪيو. بس کيس من ئي من ۾ پوئيندي رهندي هئي. خاموش چاهت جي چٽنگ ڏڪندي رهي، گل ان ۾ جلندي رهي، پر هن ڪڏهن به ٻڙڪ ٻاهر نه ڪڍي.

هڪ ڏينهن فيڪلٽيءَ جون چاڙهيون چڙهندي، اوچتو جاني هن جي سامهون اچي ويو. پاڻ ۾ ٽڪرائجي پيا. هوءِ ٺاڙهي ڪرڻ تي هئي ته جانيءَ کيس جهلي ورتو. نرم ۽ نازڪ هٿ جانيءَ جي مضبوط هٿن ۾ هئا. ڪجهه دير خاموشيءَ سان هڪ ٻئي کي ڏسندا رهيا. پوءِ گل 'مهرباني' چئي ويندي رهي. گل، جا نشيلا نيٺ جاني کي گهائي ويا. آخر هو به گوشت پوشت جو انسان هو. سندس رک جهڙي سيني منجهه ڌڙڪندڙ دل هئي. هو گهڙي دير لاءِ بيٺو رهيو ۽ پوءِ ڪجهه سوچي مرڪندو هليو ويو.

ٻئي ڏينهن هو ڪلاس ۾ وڃڻ بدران فيڪلٽيءَ جي لان

۾ وڃي ويٺو. هن پنهنجو پسند مارڪ ”ٻائينڊ سگريٽ“ دکايو. دونهن جون لائون فضا ۾ پکڙجڻ لڳيون، ۽ انهن ۾ هنجي ذهن تي گل جو عڪس اڀري آيو. هو سوچڻ جي ساگر ۾ ٻڏي ويو. جيون ۾ پهريون ڀيرو پاڻڪي ڪنهن سندر ناري ڏانهن ڇڪندو محسوس ڪيو هئائين. پر جلد ئي هن گل جي سحر انگيز شخصيت جي پنجهوڙ مان پنهنجو ذهن آزاد ڪرايو ۽ دل ۾ چوڻ لڳو: ”نه، نه. اها منهنجي منزل ناهي. منهنجي منزل ته اڃان ڏور آهي.“

ڪجهه ڏينهن کان پوءِ گل هنڪي سيمينار روم ۾ ملي.
 هوءَ گلابي لباس ۾ هئي. ڳاڙهو رنگ جيڪو جانيءَ جي
 ڪمزوري هو. هن جا قدم خود بخود گل ڏانهن وڌندا رهيا.
 گل ڪتابن مان نوٽ ٺاهي رهي هئي. هو سندس سامهون اچي
 خالي پيل ڪريءَ تي ويهي رهيو. گل نيل مٿي کنيا نه جانيءَ
 جو وجود ڏکڻ لڳو.

هو ڪڏهن ڪنهن ڏاڍ کان نه ڏکيو. پر اڄ هڪ
سندر ناريءَ کان خوف محسوس ڪري رهيو هو. گل، جو
مُڪ ان مٽي خوشيءَ وچان موتي جيان ٻهڪي رهيو هو.
جنهنڪي هن، سڀن ۾ چاهيو هو، سو اڄ سندس سامهون ويٺو
هو. بار بار ٻنهي ڪنڌ مٿي ٿي ڪنيو ته سندن نين ٿي ٽڪرايا.
گل جي نشيلن نين جي ڪتوري مان هو مٽي پڻندو رهيو.
مست ٿيندو رهيو. گل آهستي آهستي پنهنجو هٿ وڌائي، جانيءَ
جي هٿن ۾ ڏبئي ڇڏيو. ايتري ۾ ڪجهه شاگرد ڀائيون اچي
ويون ۽ جاني سيمينار مان نڪري ويو.

هو رات جو دير تائين سوچيندو رهيو. گل سندس سوچن جو مرڪز هئي. دل چوندي رهيس ته: ”تون جوان آهين. جوانيءَ ۾ هر ڪنهن جي اندر مان اڌما اٿندا آهن. هت هر ماڻهو پيار ڪندو آهي. گل کي جيون ساڻي بناءِ اهڙو سهڻو ساڻي، جنهن لاءِ سڄي دنيا نيڻ وڇايو ويئي آهي، توکي وري نه ملندو. هي جيون وري نه ايندو.“ پر دماغ سمجهائڻ لڳس

نه: ”تنهنجو جيون پنهنجو نه آهي. تنهنجون خواهشون پرايون آهن. تون جن رهن تي هلڻ سگهو آهين، ات هڪ فرد سان پيار ڪرڻ پاپ آهي. پيار ڪرڻو ائين نه پوري ڪائنات سان ڪر. حاصل ڪرڻي ائين نه پوري دنيا جي سونهن حاصل ڪر. هٿ هر ماڻهوءَ کي مڙڻو آهي، پر مقصد لاءِ مرڻ وارا هميشه حيات رهندا آهن.“

گل ۽ جاني فرست جي وقت ۾ انيڪ موضوعن تي ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويهي ڪچهريون ڪندا هئا ۽ اهڙيءَ طرح وقت جو وهڪرو وهندو رهيو. ايم - اي فائنل جو امتحان سر تي هو. هڪ ڏينهن لان تي ويٺا هئا ته گل چوڻ لڳي: ”جاني، امتحان کان پوءِ پاڻ ملي نه سگهنداسين. ڇاڪاڻ ته نعايم مڪمل ڪرڻ کان پوءِ هر ماڻهو عملي زندگي جي ڊوڙ ۾ شامل ٿي ويندو آهي ۽ پوءِ شايد پاڻ ملون يا نه، مان توسان هڪ اهم ڳالهه ڪرڻ چاهيان ٿي.“ ائين چوندي هوءَ خاموش ٿي ويئي ۽ ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو.

”جنو سائين، آخر اها ڪهڙي اهم ڳالهه آهي. ڇا ڪواٽمي ڌماڪو ٿيڻ وارو آهي يا ڪو جهاز اغوا ٿيڻ وارو آهي؟“ جانيءَ ڪلندي چيو.

”جاني، تون هر ڳالهه کي مذاق سمجهي ٿاري ڇڏيندو آهين. Please ذرا ڏيان ڏيڻ. هٿ. انهيءَ ڳالهه سان ڪنهنجي زندگي وابسته آهي!“

”اڙي بابا! هاڻ ڪٿي ٻڌاه به. اجاڻو پئي تنگ ڪرين.“

”نه هٿ تون مون کي پنهنجو ساٿي بناه.“ گل هپڪندي

۽ شرمائيندي چيو.

”ساٿي نه آهين!“

”پر گهر ساٿياڻي.“

”پر منهنجو گهر ته ٿر ۾ آهي، جت واريءَ جون

پتون آهن. وڻ ٺاهڻ پائي ٺاهي، بجلي ٺاهي، رڃ ٺهي رڃ آهي.“

”پر پاڻ هيت رهنداسين، مون پاپا کي پنهنجي فيصلي کان آگاه ڪري ڇڏيو آهي. پاپا ۽ مميءَ جو خيال آهي ته شاديءَ کان پوءِ تون هت اسان سان گڏ رهندين.“

”نه، بابا نه. بنگلن منجهه منهنجو ساهه هوسالڄڻ لڳندو آهي. بنگلن جي سرن ۽ سيمنٽ جي پلستر مان مون کي انساني رت جي بوءِ ايندي آهي.“

”ڇڱو سائين مان توهان ٿر هلندڻ.“

”پر منهنجو پنڌ اڙانگو ۽ منزل ڏور آهي. راهن تي آيا ڪاوا آهن، تون نرم و نازڪ مزاج ناري مون سان گڏ هڪ وڪ به وڌائي نه سگهندڻ.“

”جاني، تون پنهنجيءَ گل کي آزمائي نه ڏس، مان زندگيءَ جي هر سوڙ تي ٿو سان گڏ هونديس، توهان پنهنجو تن، من سڀ ڪجهه گهورينديس.“

”پر منهنجو جيون منهنجو ناهي. روڪ روڪ تي وجود جا ويري ويٺا آهن. جيون جي آناه ساگر ۾ سوپڻ واکيون وات کوليو ويٺا آهن، نه ڄاڻ ڪيندي مهل ڪپڙڪاڻي وڃن. ۽ پوءِ تون هميشه هميشه لاهه ڳوڙها ڳاڙيندي رهندڻ.“

”پوءِ جاني ڇڏي ڏي انهن پُرخطر راهن کي. هل ته ڪنهن بڻي ديس هلون، جت تون هجين ۽ مان هجان، رڳو پيار ٿي پيار هجي.“

”نه. مان ايڏو خود غرض ناهيان جو پنهنجي وقتي تسڪين خاطر پنهنجي چوڌاري هزارين ڏکويلن کي ڏک جي ڏيهه ۾ ڇڏي توهان ڌارئين ديس هليو هلان، مان پنهنجو ديس مور نه ڇڏيندس. هن ديس جي ماڻهن ۽ مٽيءَ سان منهنجو ازل کان ناتو آهي. ڪو چئڻ چاهي به نه به، چئي نه سگهندو.“

”شاید توکي مون سان پيار ناهي.“

”نه مون کي توهان پيار آهي ۽ جيون ڀر رهندو.“

”جيڪڏهن توکي مون سان پيار آهي ته منهنجي خاطر

اهو سڀ ڪجهه ڇڏي ڏي. جنهن مقصد لاءِ تون جاکوڙ ڪري رهيو آهين اهو هٿ حاصل نه ٿيندو. هٿ هر ماڻهو خود غرض آهي. وقتي جذبي، ظاهري نمائش و نمود خاطر چند ماڻهو اڳتي اچن ٿا پر پنهنجو ذاتي مقصد حاصل ڪري ڪم آڻي وڃن ٿا. مقصد، نظريو، سڀ وڪامن ٿا. هٿ ڪو انمول ناهي. جهڙو ماڻهو آهي تهڙو نائو آهي. هر ڪو پنهنجي اڳهه، اڳاهي ٿو. تون ڇو پنهنجو جيون انهن ڳالهين لاءِ وڃائي رهيو آهين!؟”

”نه ڪل، جهڙي طرح اهو سچ آهي ته هر نمون سچ اوڀر کان اڀرندو آهي ۽ اولهه ڏي لهندو آهي. اهڙيءَ طرح هڪ ڏينهن خوشين کي هٿ ضرور اچڻو آهي. ڏکڻ کي ڏيهه نيڪالي ملڻي آهي.“

”نه اهو ڪڏهن به نه ٿيندو. اهو تنهنجو وهم ۽ گمان آهي. سارو ٿا پٺا آهن.“

”نه، اهو منهنجو وهم ۽ گمان ناهي، پر پختو يقين آهي. سڪتا پٺا نه آهن پر مڃيل حقيقت آهي. مهر رات کان پوءِ صبح کي اچڻو آهي.“

”جاني تون سمجهون ڇو نه ٿو ڀلا! ڪلراڻي زمين ۾ بچ ڇڏڻ ۽ پوءِ اها آس رکڻ ته سلا نڪرندا ۽ سنگ پڇندا سراسر چريائپ آهي.“

”نه گل، هيءَ ڌرتي ڪلراڻي ناهي، پر زرخيز آهي. موسمن جي ڦير گهير ڪري سلا ڪڏهن ڦٽن ٿا ۽ ڪڏهن سڙي وڃن ٿا، پر سڀ سلا نه سڙندا آهن، ڪي ڪي نه ساوا به هوندا آهن. اسان کي موسمن جي مطابق سوچي سمجهي ڪٿر ڪيڙي بچ ڇڏڻ کپي. وڌيڪ محنت ڪرڻ کپي. موسمن جي ڦير گهير ڪري مايوس نه ٿجي.“

”جاني، تون پٿر آهين، توتي منهنجي ڳالهين جو اثر نه ٿيندو.“

”نه، گل مان ڪارونجهر آهيان، ڳرن پٿرن ۽ ٻيٽن جو ڍڪ.“

امتحان جو شيڊول اچي چڪو هو. جاني اوچتو ڪيڏانهن هليو ويو. گل سندس ٻار پڇيا ٻار پڇيا. پر هن جو ڀتو نه پيو. اڳ ۾ ڪيڏانهن به ويندو هو ته گل کي اطلاع ڏيئي ويندو هو. پر هن پيري هن وڃڻ جي خبر نه ڏني. نه ڄاڻ ڪهڙي ماڳ هليو ويو؟

امتحان گذري ويا. گل انتظار ڪندي رهي، پر هو نه آيو. ساڻن آيا مينهن وٺا، برڀڻ ۾ گلزاريون ٿيون. سره ويٺي بهار آئي، انهن پور جهايو. هر طرف مستي ٿي. مستي هئي، پر گل جو من اداس هو. هن جي من جي آڱڻ تي صرف جانيءَ جي يادن جا گل ٿريا هئا، جن جي خوشبوءِ سان من وٺرائيندي رهندي هئي.

زلزل نڪتي. هن فرسٽ ڪلاس ڪيو. سندس ٻيءَ گورنمنٽ سروس مان ريتاٿرڊ ٿي چڪو هو. گل چاهيو ته نوڪري ڪمان پر ٻيءَ شاديءَ تي زور ڀريس. هن انڪار ڪري ڇڏيو. پر هو ان ڄاڻ مسافر جون واٽون نهاريندي رهي. ڪڏهن ڪڏهن هن جو من وسام لڳندو هو. ذهن مان انديشن جا سلسلا اڀرندا هئا ته ڪٿي جانيءَ کي ڪاريهرن ڏنگي ته نه وڌو. صبح و شام هو سندس سلامتي لاءِ دعائون گهرندي هئي. هن جانيءَ جي ويجهن سائين کان هن جو ڏس معلوم ڪيو، پر ڪنهن نه ٻڌايو ته سندس ڀرپٽ جو پڪيٽو ڪاڏي اڏامي ويو. شايد شڪارين پنهنجي دولاپ جي دامن ۾ کيس ڦاسائي وڌو هو.

هو وياڪل نظرن سان واٽون نهاريندي رهي. هنجون هاريندي رهي. گذريل يادن جا دٻ ڄاڻي جيئندي رهي. سهيلين کيس سمجهايو ته انتظار نه ڪر. وڃڻ وارا واپس نه ايندا آهن. پرديسين سان ڀرپٽ ڪرڻ ڏک پرائي آهي. يادن جي سھاري ٻھڙ جيڏي زندگي گھارڻ چريائپ آهي.

ٽون شادي ڪري پنهنجو گهر وساءِ وقت وڏو سرهم آهي هر گهاهه کي پري ڇڏيندو. جاني جو پيار هڪ ٻل جو سڀڻو هو. سڀڻن جي پويان ساري حياتي زهر نه ڪر. پر هوءَ راهن ۾ نيٺ وڃائي انتظار ڪندي رهي. هن کي هڪ هٿي نه جاني هڪ ڏينهن ضرور ايندو، اچي وره وٺيندو ته ورهين جا وڇوڙا لحظي ۾ لهي ويندا.

ڪڏهن ڪڏهن هو يونيورسٽيءَ هلي ويندي هئي. لان ۾ وڻ هيٺان ويهي ڪلاڪن جا ڪلاڪ انتظار ڪندي هئي. جيت ٻل ٻل ۾ جانيءَ جي بادن جو پڙلاءُ هو. هو اداس نيشن مان، نير وهائي واپس اچي پنهنجي بيد روم ۾ بند ٿيندي هئي. جاني طرفان ڏنل ڪتابن کي شيلف مان ڪڍي چمڪندي رهندي هئي. جن ۾ هنکي جانيءَ جي هٿن جو چاهاءُ محسوس ٿيندو هو. ڪتابن جا ورق واريندي هئي ته ورق ورق تي جانيءَ جي صورت جو عڪس هن آڏو اڀري ايندو هو. هن جي ڪنن ۾ ۾ جانيءَ جا لفظ گونجندا هئا: ”گل، هن ڪائنات ۾ ڪتابن کان وڌيڪو سائي ناهي. هي ڪتاب پنهنجي حيات جو سرمايو آهن، انهن مونکي حقيقت ۽ سچائي جي راهه ڏيکاري آهي. مورن سان محبت ۽ ڪانٽرن کان نفرت سيکاري آهي. جيڪڏهن زندگي جي ڪنهن موڙ تي مان توکان وڇڙي وڃان ته هي ڪتاب توکي پنهنجي وجود جو احساس ڏياريندا رهندا. ڪتابن پنهنجي شخصيت جي تعمير ڪئي آهي. جيڪو ڪجهه اڄ مان آهيان، سو انهن ڪتابن جي علم تي عمل ڪرڻ جي دم سان آهيان. مونکي ڳولھڻو اٿئي ته انهن ڪتابن ۾ ڳولھه. مونکي پائڻو اٿئي ته پوءِ انهيءَ راهه تي هل جيڪا هنن ڪتابن مون کي ڏيکاري آهي. مان توکي جسماني طور تي پنهنجو نٿو بنائي سگهان، پر ذهني طور تي توکي هميشه هميشه لاءِ سائي بنائي سگهان ٿو.“

گذريل ڳالهينون ياد ڪري هن جي اداس اکڙين مان لڙڪ ٿر ٿر ڪري نٺل لڳندا هئا.

هڪ ڏينهن صبح سوږ در تي ڪنهن ڪال بيل وڄائي.
نوڪر اچي ٻڌايو ته، ”ٻائٺو! ڪو اجنبِي توهان سان ملڻ آيو
آهي.“ هوءَ جلدي نيار ٿي ڊرائنگ روم ۾ آئي. هن کي هڪ
ڄاڻل سڃاڻل هستي نظر آئي. ڏاڙهي وڏيل، مٿي تي اچي ٽوپي،
هٿ ۾ ٿيلهو. بظاهر ڪو مولوي معلوم ٿي رهيو هو. عينڪ
جي پوپان هن کي اهي جوت ڏيندڙ اکرڙيون نظر اچي ويون.

”جاني!!!“ حيراني ۽ خوشيءَ وچان کانئس رڙ نڪري
ويئي. بي انتها خوشيءَ وچان سندس اکين مان ڳوڙها جرڙ ٿي
وهڻ لڳا. جاني جيڪو هنجي روح جي راحت هو. من مندر
جو دٻوٺا هو، سو اڄ وٽس، خود هلي آيو هو!

”گل ليڪ نه آهين؟“ جانيءَ خاموشيءَ کي
ٽوڙيندي پڇيو

”ها جيان پيئي.“

”هيءَ تو پنهنجي ڪهڙي حالت بنائي آهي. سچ ٻڌاه
ته بيمار ته ناهين؟“

”درد ڏيئي وري پڇين ٿو ته بيمار ڇو آهين. ڇڱو
اهو ته ٻڌاه ڪيڏانهن هليو ويو هئين. هيترا سارا ڏينهن. خير
نه هو؟“

”پتن ۾ پئي پٽڪيس.“

”مان توکي باد نه آيس؟“

”ها ضرور باد آئي هئين. جڏهن وسڪارو ٿيو هو. هر
طرف ميگه ملهار هئي. ڪارونجهر تي ساوڪ اڀري آئي هئي،
جهنگلي گل ٿڙها هئا. گلن کي ڏسي مون کي تون باد
آئي هئين.“

”هل ڪوڙا!“

”گل، توکي خبر آهي ته مان ڪوڙ نه ڳالهائيندو
آهيان. اهو منهنجي اندر جو آواز آهي.“
”پوءِ موليٰ ڇو نه آئين؟“

”پيرن ۾ مجبورين جا زنجير هئا.“

”کوڙي ڇڏين ها.“

”نھايت سگھارا سنگھار هئا. گھڻو ئي ٽوڙڻ جي ڪوشش

ڪيم، پر ٿئي نه سگھيا، التو گھائجي پيس.“

”تنهنجي لاءِ گھاءَ نوان نه ٺاهن.“

”پر هن پيري جيڪو گھاءَ آيو آهي، تنهن جيءَ کي

جهوري وڌو آهي. مونکي تنهنجي نظرن ۾ ڪيرائي وڌو آهي.“

”آخر اهڙو ڪهڙو گھاءَ آهي.“

”نوڪي خبر آهي ته مان جسمن جي گھائڻ جي پرواه

نه ڪندو آهيان. پر هن پيري دل گھائل ٿي ويئي آهي. ان

مان رت پيو نٿو. پنهنجي جيئن جي ڪا اس ڪانهيم، پر

مان ٻين لاءِ جيئندس، ڇاڪاڻ ته منهنجو جيئن ٻين لاءِ

جيئبو آهي.“

گل بي چين ٿي ويئي ۽ چوڻ لڳي: ”جاني جلدي

ٻڌاءِ هاڻي پنهنجو فلسفو ڇڏ.“

”گل، نوڪي ياد آهي ته مون تو سان وعدو ڪيو هو

ته مان جيون پر شادي نه ڪندس.“

— پر جيڪڏهن ڪڏهن ڪيم ته توهان ئي ڪندس.“

”ها. مونکي چڱي طرح ياد آهي، تنهنجا پوڏا پهاڙن

جيان مضبوط هوندا آهن.“

”پر هن پيري مجبورين جي ڊائناميٽ انهيءَ مضبوط وعدي

کي اڏائي ڇڏيو. سڀ ڪجهه، مليا ميٽ ٿي ويو. مان اڄ توهان

آخري پيرو ملڻ آيو آهيان، پوءِ شايد جيون پر توهان ملي نه

سگھان.“

”اها ڪهڙي مجبوري آهي، جنهن جي ڪري تو جهڙو

اٽل انسان پنهنجو وعدو ٻاري نه سگھيو، ٻڌائين ڇو نه ٿو ته

آخر ڇا ڳالهه آهي؟“

”گل، مون نوڪي اهو به چيو هو ته مان پاڇولو آهيان،

پاڇولن جي پويان نه ڊوڙ، توکي ڪجهه هٿ نه ايندو“
”۽ جاني مون ورائيو هو ته جيون پر تنهنجو پيڇو
ڪندس.“ گل ٿڌو سامه ڀرندي چيو.

”گل، مان تنهنجو مجرم آهيان. مون تنهنجي دل توڙي
آهي. مون شادي لاءِ سوچيو به نه هو، پر مون ڪوٺ ۽ شادي
ڪري ڇڏي آهي.“

جانيءَ جو ائين چوڻ ۽ گل مٿان چڻ وڃ ڪري پئي،
سندس وجود لرزجي ويو ۽ ذهن ڇڪرائڻ لڳو. ڪرڻ تي هلي
ته جانيءَ کيس سنڀالي ورتو. هن جي دل چاهيو ته هان ڦاڙي،
رڙيون ڪري، جنهن جي لاءِ هن جيون برباد ڪيو، سک نياڳ
ڪيو. جنهنجي پيار کي عبادت سمجهيو. تنهن اڄ کيس عبادت
جو اهو سيلو ڏنو آهي.“

هن سڌ ڪا ڀرندي چيو: ”جاني، مونکي پنهنجي برباديءَ
تي ڪو افسوس ناهي. پر ڇا پريت ڪرڻ وارا هميشه هنن کي
تڙپائيندا آهن. نينهن لائي، روڳ لڳائي پوءِ رهن ۽ اڪيلو
ڇڏي ويندا آهن. مان ٻين مردن مان نه اها توقع ڪري سگهيس
ٿي. پر تو به مون سان اهو سيلو ڪيو! آخر مرد آهن نه!
يوفائي مردن جو شيوو آهي.“

”نه، گل نه. تو مون کي غلط سمجهيو آهي. مان انهن
مردن مان ناهيان، جيڪي عورتن کي دل وڌرائڻ جو رانديڪو
سمجهندا آهن. مان هڪ اهڙو انسان آهيان جنهن جو جيون،
پنهنجو جيون ناهي، جنهن جو وجود پنهنجو وجود ناهي. اسان
اهي ڊپ آهيون جيڪي پاڻ ٻري هنن کي روشني ڏيندا آهيون.“
”اهو ڊپ ڊوڪو آهي، ڊولاب آهي، تنهنجون ڳالهون
دلڦريب چار آهن. تون ڪوڙو آهين، ڊوڪيڙو آهين“ گل
جذبات ۾ اچي روئيندي چيو.

”گل جذباتي نه ٿي. مان ڪوڙو ناهيان ۽ نه ٿي مون
توسان ڊوڪو ڪيو آهي، اهو لازم ته ناهي ڇو انسان جون
سڀ خواهشون پوريون ٿين، ۽ اسان جهڙن ماڻهن جي پنهنجي

ڪا خواهش نه هوندي آهي. اسان جو مرڻ جيئن پڻ لاء
 آهي. گل، نوڪي ياد آهي ته مون توکي ٻڌايو هو ته: گهر ۾
 منهنجي امڙ ۽ پيڻ آهن ۽ بابو نوڪريءَ سبب انهن کان دور
 رهي ٿو. منهنجي امڙ هڪ حادثي ۾ پنهنجي ٽنگ وڃائي ويئي
 ۽ هميشه هميشه لاءِ معذور ۽ محتاج بنجي ويئي. مان جڏهن
 هن پيري ڳوٺ ويس ته منهنجي پيڻ جو وهانءُ ٿي ويو. هو
 پراڻي گهر هلي ويئي. امڙ ڳوٺا ڳاڙهندي رهي. ڪير هن جي
 سارڻيال لهن وارو نه هو.

ماءُ جي معذوري ۽ مصيبت ڏسي مون کي شمل
 سان شادي ڪرڻ جي صلاح ڏني وئي، ته جيئن هو اسان
 جي غير حاضري ۾ امڙ جي سارڻيال لهي سگهي. مان مسلسل
 ٻه راتيون سوچيندو رهيس. آخر مون اهو فيصلو ڪيو ته مان
 شمل سان شادي ڪندس، هو منهنجي مائي جي ڌيءَ آهي
 ۽ پٽن جي پليل آهي. تنهن ڪري هو امڙ جو سٺو سهارو
 بنجي سگهي ٿي. مون انهيءَ خاطر پنهنجي بهار جو ڳلو گهٽي
 ڇڏيو، جنهن مون کي هن ڌرتيءَ تي آڻڻ لاءِ پيڙا پوکي ۽
 منهنجي پالڻ لاءِ ڪئين ڪشالا ڪڍيا، مون انهيءَ پيءُ جي
 خواهش تي پنهنجو ڪنڌ جڙڪايو، جنهن منهنجي پيءُ هٿن
 ناني سان بيگناهه سور ۽ سختيون سٺيون آهن. ”جاني ٿڌو ساهه
 ڀريندي چيو.

گل روئڻ بند ڪيو. سندس چاهري تي هڪ نئين عزم
 جون رپڪاٺون اڀري آيون هيون. هن جانيءَ جي هٿن کي چميو
 ۽ چوڻ لڳي: ”جاني، واقعي تون هماليه جيان عظيم آهين. مون
 کي تنهنجي پرست تي مرڻ گهڙيءَ تائين فخر رهندو.“
 ”نه، مان عظيم ناهيان، عظيم ته اهي اصول آهن جنجو
 مان راهي آهيان.“

هو اٿيو ۽ وڃڻ لڳو. گل جي من چاهيو ته وڃڻ واري
 جي قدمن جي نشان تي سجدو ڪري. پر هو بيٺي رهي. نان
 جو هو نظرن کان دور ٿي ويو.

ولي رامولپ

هڪ ڪناري چوڪري

”هان هي وٽ نچوڙيءَ جي ڇاڀي. نوان هيرا اچي ويا آهن، سڀاڻي سوڀر اهي پرڪٿا اٿين.“ سارا جي پيءُ چيو. هو هيرن کي تراشڻ جو ڪم ڪندو هو. صدين کان اهو سندس خانداني پيشو هو. هيٺ دڪان هئس ۽ پاڻ مٿين منزل تي رهندا هئا. اها ئي اڪيلي ڌيءَ سندس اولاد هو، جنهن کي اڳتي هلي ڪاروبار سڏيائون هو.

سارا ڏاڍي اتساهه سان ورائيو، ”ڪيترن ڏينهن کان انهن هيرن جو انتظار هو. مان خاص طور تي انهيءَ نيري پٿر کي ڏسڻ ئي چاهيان، جنهنجي باري ۾ انهيءَ جي واپاري لکيو هو.“

”تنهنجي خيال ۾ اهو پٿر ڏاڍو قيمتي آهي. مون اڃا تائين ڏٺو ناهي. هيرن جي باهم-پاڻيءَ جي پرڪ تنهنجي هٿان ئي ٿيڻ گهرجي.“ پٿس اعتماد سان چيو.

سارا فخر وڃان پنهنجو ڪنڌ مٿي ڪٺيو. سندس نازڪ منهن ۾ ڪاريون اکيون اڳي کان وڌيڪ چمڪي اٿيون. سندس ڳچي سچ پچ صراحي جهڙي هئي. سارا ڇهي قميص تي ترندڙ مڇين جي پرنٽ هئي. ڪسڪندڙ نرم مڇين جڻ سندس سن ۾ نئين کي ڏسڻ جي هڪ خواهش ٿيڻا ٿي. سندس من جو پاڻي سمورو ڪنوارو

هو - نرالو.

”پٿر جي چمڪي جو سڀني عورتن تي اثر ٿئي ٿو، پر نانگ جي اکين جي گهور کان انڌي ٿيل ڪوئن جنن. پر پٿرن سان تنهنجو سڀڻو سڀاويڪ آهي - سهج. شايد انهيءَ ڪري جو تنهنجي فطرت به نانگ جهڙي آهي. تون پٿرن کي رڳو ڏسڻ تي پر ساڻن ڳالهيون به، ڪري سگهين ٿي. سندن اندر به گهڙي انهن جي هر هڪ خوبي خامي کي ڏسي سگهين ٿي. تون هيرن جون اهي خاميون ڪڍي ڏيکارين ٿي، جن جي وڏن وڏن واپارين کي به پٽ ٿئي پوي. پر توکي خبر آهي، هيرن جواهرن سان اهو سڀڻو رکڻ لاءِ توکي سدائين نيڪ پاڪ رهڻو پوندو - اهو سڀ ڪجهه مستقل مزاجيءَ سان ئي قائم رهي سگهي ٿو - توکي ڪڏهن به شادي نه ڪرڻ گهرجي.“

پس سارا کي خردار ڪندي چيو.

”مان به ائين ئي سوچيندي آهيان.“ سارا جي لوجي ۾ گهرو اعتماد هو. اهو اعتماد هن گهڻي ڏکيائي سان حاصل ڪيو هو. جنهن ڏينهن کيس ڪنهن هيري کي پرکڻو هوندو هو، اهو ڏينهن سدائين هن جي لاءِ عبادت جو ڏينهن هوندو هو. انهيءَ کان اڳ رات جو هوءَ بلڪل ڪجهه به نه ڪائيندي هئي. من کي هڪ هنڌ رکي هوءَ ايندڙ صبح سان جوڙي ڇڏيندي هئي. دنياوي خيالن جي هڪ توريل تڪيل دائري مان نڪري سندس وجود پنهنجي اندر ۾ هڪ اڏام محسوس ڪرڻ لڳندو هو. انهيءَ رات بنا سڀن واري گهري ننڊ سندس انگ انگ کي هلڪو ڪري ڇڏيندي هئي. سڀ ڪجهه کيس ڏاڍو وڻندڙ لڳندو هو. من سجاڳ ۽ هڪ چٽو ٿي ويندو هو. سج جي پهرئين ڪرڻي نڪرڻ سان هوءَ اٿندي هئي ۽ گرم پاڻيءَ سان هڪ ڀيرو پنهنجو انگ انگ صاف ڪندي هئي. انهيءَ ڏينهن هوءَ پنهنجي وجود جي نرم هڳاءُ ۾ ويڙهيل

رهندي هئي .

اڄ به هن هميشه وانگي سوپرئي وهنجي سهنجي بشم جو سفيد چولو ڀاتو ۽ آلا وار چنڊي، انهيءَ ڪمري تائين پهتي جتي هيرن جي نچڙي رکيل هئي. وار جلدي سڪندا ٿي ويا. هيرن لاءِ وقف ڪيل پنهنجي زندگيءَ تي کيس ناز هو. هن ادب سان دروازي جي ٻاهران پنهنجا سليبر لاٿا ۽ پوءِ ٻاٽل بشم جو چولو به لاهي اڳياڙي جسم سان ڪمري ۾ گهڙي .

ڪمري ۾ اڃا صبح جو اڃالو ڪونه پيتو هو. هن درين جا ٻرڊا سرڪايا ۽ سج جي ڪرڻن کي ڪمري ۾ اچڻ جو رستو ڏنو. نچڙيءَ جو تالو سندس پنهنجي نالي جي اکرن کي اٽو ملائڻ سان کلي پيو. الماريءَ ۾ ڪئين خانا هئا. مڀ کان هيٺين خاني ۾ هيرا هئا — ڇوڙي جي ننڍين ننڍين ٿيلهن ۽ ڏين ۾ رکيل. نئين دٻيءَ کي سارا احترام سان، کنيو ۽ پوءِ ڪمري ۾ پيل آنبوس جي ميز تي رکي ڇڏيائين .

ميز جي هڪ حصي تي سج جو هڪ ڪرڻو ٻيڇي رهيو هو، باقي حصي تي اڃا تائين چانءُ هئي. دٻيءَ جي مهر ڏوڙي هن اندرين ڏوري آهستي آهستي ڪولي. سنيٽن ڪاغذن ۾ ويڙهيل ويهاروڪن ٽڪر ميز تي پکڙجي ويا. ميز جو ڪاٺ ايترو چمڪدار هو جو ميز تي جهڪيل سارا جي جسم جو ٻاڇو مٿس اهڙي طرح ٽڙي لڏي لڏي رهيو هو جن هوءَ ٻاڻيءَ جي تلاءَ ۾ وهنجي رهي هجي. نيري ڪاغذ ۾ ويڙهيل هيري کي هن هلڪو چٽيو ۽ ڪاغذ مان ڪڍي پنهنجي آگرين ۽ جهليائن اهو هيرو سندس اميد کان به سرس نڪتو. انهيءَ کان بهتر هيرو هن ساري زندگيءَ ۾ اڳ ڪڏهن نه ڏٺو هو — تعجيدار ۽ اندران برف جهڙو اڇو ۽ شانت. ٻانگبازي هڪ حد کان اڳتي وڌي وڃي ته ڏاڍي پوائتي ٿي ويندي آهي. دراپ آتما ۽ گهٽ طاقتور جسم وارن لاءِ ايتري نرمنا ڌارڻ ڪرڻ چڱو نه ٿيندو

آهي. ماڻهو شايد انهيءَ ڪارڻ ڪري هيرن کي ڇڏائي —
مدائڻي مان منسوب ڪندا آهن

سارا لينس کنيو ۽ هيري واري تريءَ کي هيٺ جهڪائي
لينس مان اهو ڏسڻ لڳي انبوس جي ٿڌاڻ سندس لئونين
مان لنگهي سندس ڇاتيءَ تان گذرندي سندس دل جي ڌڙڪڻ
۾ پيهي وڃڻ لڳي کيس ائين محسوس ٿيو ڄڻ هوءَ برفاني
نڪرين ۾ ڪٽي پئي هجي لينس ۾ نظر ايندڙ هيري جو
عڪس تمام وڏو ٿي ويو هو، ايڏو وڏو ڄڻ اهو برف جي ڪا
نڪري هجي ۽ پوءِ کيس لڳو ته ڪنهن برفاني ٺڪريءَ
تان سندس پير ترڪي ويو آهي. هوءَ هيٺ هيٺ اونهو ڪٿي
ڪرندي پئي وڃي هيري جي چمڪ هڪ نوراني چمڪ ڄڻ
سندس اکين ۾ ٻنجي ويئي هئي ۽ سندس شعور گم ٿي ويو.
پنهنجي طرفان جڏهن سنڀالي هن اکيون کوليون ته کيس
محسوس ٿيو ته هوءَ آر پار ڏسڻ ۾ ايندڙ ديوارن جي وچ ۾
گهيريل آهي. هوءَ هيري جي اندر گهڙي ڄڻ منجهس ٻاڏڻ
بنجي ويئي هئي. هڪ عجيب ٿڌ سندس اندر ۾ لهي ويئي
هوا ايتري هلڪي هئي جو کيس سامهون ڪٿڻ ۾ به تڪليف ٿي رهي
هئي هن اکيون پٽي نظر هڪ هنڌ ٺڪائي ڏٺو ته کيس
ڪٿي ڪنهن هنڌ، هيري ۾ ٺڪا خاصي ملي وڃي، پر هڪ
ڇيڙي کان پٽي ڇيڙي تائين هڪ اڻٽت نرملا هئي. اهڙي جو
پير ترڪي ٿي پيا ڌيان ڪسڪي ويو

هيري اندر پيل سارا ٻاهر ڏانهن ڏٺو. ٻاهريون ڪمرو هو
سڃاڻي سگهي ٿي. اهوئي آهو ڪمرو هو جنهن ۾ نڇوڙي رکيل
هئي، دريون لڳل هيون ۽ هڪ دريءَ مان ايندڙ سڄ جو
ڪرڻو هيري جي مٿين حصي تي اکين کي اندو ڪندڙ چمڪو
پيدا ڪري رهيو هو. هن ڏٺو هوءَ جسم جي سموري طاقت
لڳائي به هيري مان نڪري ٻاهر ڪمري ۾ نٿي اچي سگهي

هيري ۾ پيل سارا جو سمورو جسم ٻرڻ لڳو.... انهيءَ
 ويل سڄ جو ڪرڻو هيري جي وچ سان ٽڪرائجي باهه چڻ
 ٻري رهيو هو. ٿڌ جو نيرو رنگ، باهه جي لال رنگ سان ٽڪرائجي
 رهيو هو.... ۽ پوءِ کيس لڳو ته هوءَ هيري جي اندر اڪيلي
 نه هئي، هڪ سگهارو مرد به هيري جي اندر بيٺل هو — ۽
 سندس جسم تي به سارا چڻ ڪو ڪٽو نه هو. سندس انگ
 انگ تائيل هو. سارا گهٻرائجي اڪيون ٻئي طرف ڦيرائي ڇڏيون.
 سندس رڳن ۾ رت ڏاڍو گرم ٿي ڦرڻ لڳو....

۽ پوءِ سارا گهٻرائجي ڏٺو ته اهو مرد هوريان هوريان ڏانهس
 وڌي رهيو آهي.... ۽ پوءِ هن جي بلڪل ڀرسان اچي سندس
 چوڌاري ٻانهون ورائي ڇڏيائين.... سارا جو نازڪ بدن سندس
 ٻانهن مان پاڻ ڇڏائڻ لاءِ سمورو زور لڳائڻ لڳو.... ۽ پوءِ
 انهيءَ مرد سارا کي پاڪر ۾ ڀري هيري جي ديوار ڀرسان
 لپتائي ڇڏيو.... هاڻي سندس ماهن جو آواز به ٻڌڻ ۾ اچي رهيو
 هو.... هڪو جيتوڻيڪ تمام گهڻو هو.

هن چيو ته سارا انهيءَ ڪري هيري جي اندر آئي آهي
 جو انهيءَ شخص، سان سندس ميلاپ ٿي سگهي. هوءَ پاڪبازن
 جي ذات مان هئي ۽ سڄ جي ڪرڻي مان نڪتل انهيءَ نورانيءَ
 شخص جي ميلاپ مان هوءَ عام انسان ذات ۾ هڪ عظيم
 انسان کي جنم ڏيندي.

سارا انهيءَ شخص جي پاڪر مان نڪرڻ جو خيال ترڪ
 ڪري ڇڏيو. سندس يهودي دماغ فخر وڃان اڇو ٿي ويو ۽
 کيس لڳو ته دنيا جو هڪ عظيم ڪم کيس سونپيو پيو وڃي
 مرد جو سمورو جسم سارا جي جسم تي جهڪي ويو.... هڪ
 وجود سارا جي اندر ۾ داخل ٿي رهيو هو.

مرد جو جسم جيئن ئي سارا جي جسم کان جدا ٿيو، تڏو
 گهر ٿي ويو، برف پگهرڻ لڳي ۽ هيري جي اندر پيل سارا

هيري کي ٻاهران ڏٺو ته سڄ جو ڪرڻو هاڻي هيري تي نٿي پيو.
جڏهن هوش آيو — سارا ڏٺو ته هوءَ هيري کان ٻاهر هئي،
ميز جي ڀرسان فرش تي پيئي هئي ۽ سندس انگ انگ ڇور ڇور
ٿي چڪو هو.

انهيءَ ڏينهن سارا هيري کي وري نظر ڀري نه ڏٺو. اڳي
جن ڪاغذ ۾ ويڙهي دهيءَ ۾ بند ڪري ٽجوڙيءَ ۾ رکي
ڇڏيائين. گرم ڪپڙا ٻائي پنهنجي ڪمري ۾ وهي سهي رهي.
شام جي ويل جڏهن سارا جي ٻيءَ هيرو ڏٺو ته کيس لڳو
ته واپاري ماڻس دوکو ڪيو هو. هيرو داغيل هو. منجهس لال
رنگ جو هڪ ننڍو ٽنگ هو. هن جڏهن سارا کان سندس راءِ
پڇي ته سارا ڪجهه به نه ڪڇي. سارا جي زندگيءَ ۾ اهو
پهريون ڏينهن هو جو هوءَ ڇپ هئي. پئس کي واپاريءَ تي
ڏاڍي ڪاوڙ پئي آئي، انهيءَ ڪري ڪجهه ڏينهن کان پوءِ
هن چيو ته هو اهو هيرو واپس موڪلي ڇڏيندو. انهيءَ ڏينهن
سارا ڇپ نه رهي مگهي — ٻيو ڪجهه نه چيائين، رڳو اهو ته
هوءَ هيرو واپس نه ڪندي. پئس هيرو منڊيءَ ۾ جڙائي سارا
کي ڏيئي ڇڏيو — ۽ کيس لڳو جن سڄ — مرد جي ميلاب
سان جيڪو ٻج سندس گرپ ۾ پئجي ويو هو اهو وڏو ٿي
وڌي رهيو هو.

(آندر پيرد مانڊ يارگ جي ڪهاڻي جو ترجمو)

خاڪي جويو

ڪانڌ وهيٽي

اڃان وڏي رات پئي هئي ته هوءَ سجاڳ ٿي. پهرين تاري کي ڏٺائين، جيڪو روزانو واري مهل کان لڙڪيو ڪونه هو. سو هيائين ته پوري مهل تي سجاڳي ٿي آهي. هڪ نظر ستل ٻارن تي وڌائين، جيڪي ٿڌي هير جي مٺيءَ ننڊ ۾ ستا پيا هئا. هوءَ اٿي ٻاهر ويئي. ٻاهران ئي ڪري، ڪونري مان ٻه چار ٻاڻيءَ جا ڇنڊا منهن تي هڻي، پوتيءَ جي ٻلانڊ مان منهن، هٿ ۽ ٻانهون آگهيائين. پوءِ ڪالھوڪي چڙهيل آن مان، ٻه ٽي ٻائون ڇڄ ۾ وجهي، اڇي جنڊ جي ڀرسان ويئي. پهريائين ڪپڙي جو ليڙو کڻي تار صفا ڪري، ڪير مٿان مڪڙي رکي، آڪيڙو ڏيئي، جنڊ کي هلڪو ڪيائين. ۽ پوءِ ڇڄ کي ڇڪي پنهنجي ويجهو ڪري، ان تي هڪ ڀرپور نظر وڌائين. ”بسم الله“ آڇاريندي ان جي ٻڪي کڻي جنڊ ۾ وڌائين — ۽ پوءِ جنڊ جو گهرو ۽ گهير آواز، رات جي سانت کي ڏرڻ لڳو. اهو آواز جيڪو گهر جي ڀاتين ۽ ٻاڙي وارن جي ننڊ ڦٽائيندو آهي، هر هڪ عجيب قسم جي لوري ڏيئي، سڀني کي گهري ننڊ ۾ السوب ڪري ڇڏيندو آهي. هوءَ ان مانوس آواز ۾ گم، جنڊ ۾ آن جون ٻڪيون وجهندي رهي ۽ سوچڻ لڳي: ڪلاڪ ڏيڍ کان پوءِ ٻاڙي جي مسيت جو ملان اٿس ٻانگ ڏيندو، قرآن پاڪ پڙهندو ۽ نماز پڙهائيندو. اسانجي ڪرمن ۾ ته سڄي جمار پورهيو لکيل آهي. رات ڏينهن پيا گهون. مٿي ڪنهن جي به وانڌڪائي ڪانه ٿئي ملي. خبر ناهي مرڻ کان پوءِ ڪهڙو حشر ٿيندو! جيئري تـمـ نسـرو جهنم ۾ آهيون. مٿي پڇاڻان ڇا ٿيڻو آهي — ما ته مالڪ کي ئي سڏ آهي. پر پوءِ سندس سوچ بدلجي ويئي ۽ پنهنجي منهن ڀڻڪي چوڻ لڳي: ”ڪنهنجو ڪاٺون ته ڪونه ٿا، ۽ نه ئي وري ڪنهن تي بار آهيون. نه وري ڪو ٺڳي چوري ٿا ڪريون. پنهنجو ڪاٺون پنهنجو هٺايون. ڀلا پورهيو ڪرڻ ۾ ڪهڙي اربع خطا آهي.

جيڪر هڪڙيان ڪري ڏسجي ته وڏي عبادت آهي ئي پورهيو ۾.
 ويٺو صبح ٿي چڪو هو. هن ان واري ڇچ تي نظر وڌي،
 ان پورو ٿي چڪو هو ۽ جنڊ جو تار اچي آجري انسي سان
 ڀرجي ويو هو. پنهنجي پورهيو جو ڦل ڏسي، هنجي دل گهڙي
 ڪن لاءِ ٻلهار ٿي ويئي، الاڻي ڪيئن سندس ذهن ۾ خيال آڏري
 آيو: ”اهو اٺوئي ته آهي، جيڪو انسان جي وڏي ۾ وڏي گهرج
 ۽ ايمان جي مضبوطي آهي.“ هن تار مان اڻو ڪڍي پارڙي ۾
 وڌو ۽ پوءِ تار ۾ ڪپڙي جو ليڙو گهمائي، رهيل ڪهيل اٽو
 ڪڍي، مٿانئس پيش جو چپو ڇاڙهي، جنڊ کي ڍڪي ڇڏيائين.
 آنان اٿي. اتي جو تس، ڀاٽ، دٻڪيون ۽ ڪاٺيون وغيره
 چاهه وٺ رکيائين. پوءِ پاڻيءَ جو دلو، ڇاڏي، مانڌائي ۽ ڪالھوڪي
 ڄمايل ٽونٿري جو ڪينگر ڪٽ مان ڪڍي اچي نهري جي
 ڀرسان ويئي. پهرين ڇاڏيءَ کي سڪئي پاڻيءَ سان آگهاري، پوءِ
 ان ۾ ٽونٿري جو ڪينگر لپتائي ڇڏيائين. ۽ مانڌائي وجهي ڏڌ
 ولوڙڻ لڳي.

ايتري ۾ مٿسهنس اٿيو. جنهن وڃي ڀاءُ کي اٿاريو ۽ ٻئي ڄڻا
 ڏاڏا کڻي بنا ڪجهه چوڻ آڪڻ جي ڀنيءَ تي لاڀاري لاءِ هليا ويا.
 هن ڏڌ ولوڙي، ڏانو سانڀي، وڃي ٻارن کي اٿاريو. هنڌ ۽ ڪٿون
 کڻي اندر ڪيون. گهڻون ۽ مينهن کي ڏهي، وڏي پٽ کي مال
 چوڙڻ لاءِ چيو. جيڪو راتوڪي ٻاروڻي ماني ڏڌ سان کائي،
 مال چوڙي جهنگ ۾ پهرائي ويو. هن مال جا چيٽا وغيره کڻي
 وٽان صاف ڪيو ۽ سڄي گهر کي ٻهاري ڏني، هنڌ ٺيڙ ڇنڊي،
 پوءِ اچي ماني ٻچائڻ ويئي. ماني ٻچائي بس ڪيائين ته سڄ
 سوا ٻهر تي وڙهي آيو. جيڪو هنجي ٻنيءَ تي ماني کڻي وڃڻ
 لاءِ دير جو نشان هو. هن ۽ ٻارن، ٻه چار آڏا آبڻا مانيءَ ۾ جا
 ڪرڻ هليا. جلد ئي ڏاتو ٿڦا سانڀي، وڃڻ کي اسڪول موڪلي،
 ننڍي کي ساڻ ڪري، گهر کي ڪڙهه ڏيئي، ماني کڻي، ٻنيءَ
 تي رواني ٿي — جتي مٿسهنس ۽ ڏيرهنس ڪڙپ هڻي رهيا هئا.

دير پوڻ سبب کين بک جا پيٽ ۾ ور پوڻ لڳا هئا. ۽ هرهر
 سندس وات ٽڪي رهيا هئا: جڏهن ٻنيءَ تي پهتي ته مڙسهنس
 ۽ ڏيرهنس گرڙ ٻڪيءَ وانگر اڪيون هوري اهي مانيءَ تي ڪريا-
 ۽ هيءَ ڇڙي ڪري ڏاڻو ۽ ڇوڪڙي وڃي جوئر جي ڪڙب جي
 سترين مان سنگن کي لٽڻ لڳي — ٻن پهرن جو رڳو ڏهن پندرهن
 منٽن لاءِ ٺاهيءَ جي ڇانو ۾ مانيءَ جو ڳپو لسيءَ سان کاڌائين. ۽
 پوءِ وري ساڳيءَ ڪرت سان وڃي لڳي، جو ڇاڌائين ٿي ته صبح
 کان وٺي ٻنهي چئن جيڪا ڪڙب هئي آهي، ان جا سنگ کيس
 لاهي پورا ڪرڻ آهن. سڄو ڏينهن سنگ لٽي، ڇپا پري، پريون
 ٻڌائي، ڪيڏيءَ مهل مڙسهنس ته ڪيڏيءَ مهل ڏيرهنس کي
 کڻائيندي رهي، جيڪي وري اهي پريون ٻار ۾ ڇڏيندا ٿي آيا. شام
 جو جڏهن سڄ ٽپي هئڻ ۾ هو ته هن مڙس کي آخري سنگن جي پري
 کڻائي. ۽ ڇپي ۾، ڪجهه سنگ لائيءَ جا، ڪجهه ڪچا سنگ
 گهڻون لاءِ ۽ مانيءَ وارا ٿانو وجهي، مٿي تي رکي گهر ڏانهن وڃڻ
 لاءِ تيار ڪرڻ لڳي. سڄي ڏينهن جي پورهئي جي ٽڪاوت ڪري
 سندس قدم رڙهي ڪونه پئي سگهيا. هر عضوو التويل پئي لڳس.
 تڏهن به وڇڙي رفتار سان هلندي گهر پهتي.

گهر اچي رات جي سهڻ لاءِ هنڌ ۽ کتون ڪڍي اڻڻ ۾
 رکيائين. هلهه تي ڪالڙيون، ڇيٽا ۽ ٻيو رڌ بچاءُ جو سامان رکيائين
 ايتري ۾ جهنگ مان مال موٽي آيو. جنهن کي پنهنجي پنهنجي
 جاءِ تي ڪيلن ۽ ٿوڻين مان ٻڌي، کير ڏهن واري چونڌري کي
 آگاهاري (جيڪا صبح جو ماڻهي رکيو هئائين) وڃي گابي کي
 چوڙيائين. کابو لوهم ٻائي وڃي گهڻون جي ٿڻن کي ڏانڻ لڳو.
 ٻن هٿن ۾ ڇڪڙون ڏيڻ بعد، جڏهن ڏٺائين ته هاڻي گهڻون کير لڳو
 آهي ته هن گابي کي ڇڪي پر واري ڪلي سان سوگهو ڪري
 ٻڌو ۽ ونڪ کڻي گهڻون جي ٻنهي ٻنن ۾ ڇنڪهن ۾ وڃي، کير
 ڏهن ويٺي. کير ڏهن کان پوءِ گابي کي چوڙي ڇڏيائين جيڪو
 وري به اڌ ڏڏل گهڻوءَ کي وڃي هڻيو، هن کير ڪٽ ۾ رڳيو،

باھ ٻاري، ڇلهه تي دانگي رکي، انو ڳوھڻ ويٺي، اڃان انو
 ڳوھي بس ڪيائين ته دانگي به ٽپي ويئي ۽ ٻوٽ مان پڇاڻن
 لڳي. پهرين ماني ٻچي تيار ٿي ته ان مان کيس عجيب قسم جي
 خوشبوءِ آئي — هنجي دل ٻاهيو ته جيڪر ماني دانگيءَ تان
 لاهي کائي ڇڏي. پر هوءَ ائين ڪري نه سگهي. ايتري ۾ مٿس
 ۽ ڏيرهنس، ٻئيءَ تان مال لاءِ گاهه جون ڀرون کڻي آيا ۽ اهو
 مال کي آهن ۾ ڏيئي، هٿ منهن ڏوئي، اهي ڪٽ تي ويٺا.
 ايتري ۾ هن به ماني پڇاڻي بس ڪئي ۽ هن ڊگھن ۾ ٿي ٽي
 مانيون رکي، کير جا ٻه وٽا ڀري، هڪ مٿس کي ۽ ٻيو
 ڏير کي ڏنائين، ۽ ٻوٽ ٻارن کي ماني ڪارايائين. جڏهن گهر
 جا سڀ ڀاتي ماني کائي ويٺا ته هن وٽانن ڏٺو ڪنيا ۽ ٻوٽ
 ڪٽ ڀرسان وڇايل، تڏي تي ماني کائڻ لاءِ ويئي — وٺو کڻي
 ساڙهيءَ ۾ بچيل کير کي ڏنائين، جيڪو منو ٻاءُ کڻي سس هو.
 سوچيائين ته هن مان پوراٺو ڪونه ٿيندو، پر لائي لائي کائڻ
 سان ڳهو ٻڙهي ويندو. مانيءَ کي ڏنائين، ٻارن، مٿس ۽
 ۽ ڏيرهنس جا بچايل ٽڪر، جيڪي ٿري لڳو ٿي ويا هئا —
 هن هڪ ٽڪر مان گرھه پڳو ۽ اهو ٻيو ٻوٺو ڪري وات ۾
 وڌو ۽ مٿان کير جو ان لڪو ڍڪ ڀريو ته جيئن ماني ٻسي
 وهي ۽ ٽڙيءَ کان لهي مڱهي. ماني کائيندي آخري گرھه جي
 مٿان کير جو وٺو اونڌو ڪمائين، جيئن وٺي ۾ کير جو ڪو ٿڌو
 رهجي نه وهي. وات ۾ ٻيل گرھه کي ڇڏي ٻيندي اٿي، ٿانو سنڀالي
 ڏوئي، هٿيڪا ڪري، ڳئون جو ڇڙيل گابو کڻي سان ٻڌائين.
 ايتري ۾ گهر جا سمورا ڀاتي سمهي پيا ۽ هوءَ مٿس جي
 پيرن کان ڪٽ تي ويهي، کيس زور ڏيڻ لڳي. جيتوڻيڪ وڏي
 امر کان وٺي لڏي سمهيءَ تائين، سڄي ڏينهن جي جاکوڙي
 ڪري، سندس سنڌ سنڌ مور ۽ ٽڪر کان ٽڪر ٿي رهيو هو.
 مٿس کي زور ڏيندي ڏيندي کيس جهوٽا اچڻ لڳا ۽ ننڊ ڪڇي
 ويس ۽ هوءَ مٿس جي پيرانديءَ ڪروڙي ٿي سمهي پئي.

زیب سنڌي

جذبا۔ پوندڙ وجود جا

—اڙي او زندگي....

زندگي تنهنجي ته....

ڪيڏو نه تنگ ڪئي ڪيو آ زندگيءَ!!

هي زندگي آ؟؟؟؟؟....؟؟

منهنجي خيال ۾ ته هن زندگيءَ کان موت وڌيڪ بهتر آهي۔

موت!!!

موت! اوه۔

زندگي؟؟؟

خير چڏينس۔ مونکي گهڻو سوچڻ نه گهرجي. هرو ڀرو ٿو مٽو

خراب ڪيان پنهنجو۔!

سوچون۔ ان ڪم سوچون۔ لاڳيتا چار سگريٽ

ٽوڪي وارن ۾ هٿ ڦيري ٿو. پنهنجي اندر ۾ سيون ڇيندي، ۽

وجود ڪنهن چار ۾ ڦاٿل محسوس ڪري ٿو. عجيب قسم جون

سوچون اڀرڻ لڳيون اٿس:

سگريٽ ٿو پيشان.... چڏينس مزو نه ڏيندو، ڏاڍا پيٽا اتر....

پر ڄاڻي هوندا آهن ته سگريٽ اڪيلاين جو ساٿي آهي۔ ڏوڙ!

انسان انسان جو ساٿي ٿي نٿو سگهي ته پوءِ سگريٽ وري ڏوڙ

انسان جو ساٿي ٿيندو....

خير سگريٽ انسان جو ساٿي ٿي سگهي ٿو، ڇو ته اهو

سگريٽ ٿي آهي. پر جي سگريٽ انسان هجي ها ته ساڻ نه ڏئي ها. گهٽ ۾ گهٽ منهنجو ساڻ ته نه ڏئي ها.... مان به ڏاڍو واهيات آهيان الانهي ڇا ٿو سوچيان! مونکي گهڻو سوچڻ نه گهرجي. ها ٿيڪ آ. هاڻي ٿو سوچيان....!!؟؟.....!!؟؟....!!

اڙي زندگي تنهنجي ته.... ڇڏيس ڪڏ ۾ پوي زندگي. پلا موت؟ وڃي ڏوڙ پاڻي موت....

اٽي سڌو ٿي بيٺي ٿو رهي. خماريل نيڻ کڻي ڪي پل هيڏانهن هوڏانهن ڏسي ٿو. ۽ پوءِ پنهنجا هٿ ڪوٽ جي ڪيسن ۾ وجهي، گرا گرا قدم ڪڍندو پارڪ ڏانهن وڌي ٿو. ٻاهر نڪري روشنن سان جڳمڳائيندڙ روڊ جي پاسي واري فوٽ پاٿ تي هلڻ لڳي ٿو.

سگريٽ ڪڍي ڏکائي ٿو، ۽ ننڍا ننڍا موٽا هڻندو جڳمڳائيندڙ روڊ تي رات جي خاموشيءَ ۾ سرڙاٽ ڪندڙ رنگ پرنگي موٽرن کي ڏسندو فوٽ پاٿ تي هلندو ٿو وڃي. اڙي او زندگي....

ڇڏيس. اجايو ٿو ڪاريون ڪيان!

زندگي.... ڪهڙو ڏوهه ڪيو؟ زندگيءَ؟؟؟ ڏوهه ته سڄو حالتن جو آهي! حالتون به وڌيون.... پنهنجو سڄو نزلو آهي مون تي ڪيرايو. اٿن! پر حالتن جو ڪهڙو ڏوهه؟ ڏوهه ته سڄو پروين جو آهي. پروين- ڏاڍي ذليل آهي پروين- نه - ذليل - نه - واحيات آهي- مون کي ٻه سال گذرڻ کان پوءِ به سمجهي نه سگهي آهي!

اجايو شادي ڪيم- نه، شادي ته سڃايو ڪيم پر پروين سان اجايو ڪيم- ڏاڍي ڪنزرويتو آهي.... نه ڇڏينس-

اجايو ٿو پروين کي ڪاريون ڏيان- پلا ڇو نه ڪاريون

ڏيانس....؟ هن.... هن هئي منهنجي زندگي برباد ڪري رکي آهي.... ڇا مون کي ايترو حق به ڪونهي جو کيس به ٿي ڪاريون ڏيان....!!

مگرهت جو آخري سوٺو هئي، مگرهت ڦٽي ڪري بيهي ٿو رهي، ۽ پوءِ انڊلٽ ريڪائن جهڙي ماحول ۾ هيڏانهن هوڏانهن ڏسي ٿو. هر طرف روشنيون ٿي روشنيون. نوٽ پاٽ تي ايڪڙ پيڪڙ ماڻهو. باقي روڊ تي هڪ. ٻئي پٺيان ڊوڙندڙ رنگ برنگي موٽرون جن ۾ ڪلها ملائي وينل خوبصورت جوڙا خوش قسمت جوڙا. هو هڪ ٿڌو ساهه ڀري پرسان ٿي هڪ اليڪٽرڪ پول کي نيڪ ڏئي بيهي ٿو رهي.

— ڇا ڪيائين؟

ڇا ڪرڻ گهرجي مون کي....

ڇا ڪيائين؟

ڪهڙو جوڙو آهي اسان جو؟

ڪهڙو ميلاپ آهي؟

شاديءَ کان پوءِ عورث ۽ مرد سدائين گڏ گهاريندا آهن...

ر مان ڪهڙو مرد آهيان....! پريون ڪهڙي عورت آهي....!؟

شاديءَ کان پوءِ به اسان ڌار آهيون....!!!

ڇا ڪيائين؟ ڦاٽو آهيان اهي....!

پريون جو ٻيءَ ان کي موڪل ٿي نه ڏيندو. شروع ڪري

ڏيندو پنهنجو پراڻو. راڳ....

— سڄو ڏينهن ڪتابن ۾ منهن وجهي ويٺو آهيان....

— ڪهاڻيون ٿو لکين!

— رلين ٿو!

— ان سڌريل آن....

۽ پوءِ به الاءِ ڇا ڇا چونديو.... هيئن ان.... هونءَ ان....

ڇڏيس— ڇڏيس.... نه ويندس پريون جي موڪل گهرڻ—

ڇا ڪيان پلا؟ ڇا ڪيان؟

ها۔ امان ڪي ٿو ڇوڻ ته پاڻ وڃي ڳالهائين.

— تنهنجي زال رن آ يا راڙو!

سڄو ڏينهن پئي جهيڙو ڪندي، اچي گهر مٿي تي ڪشندي....

— ٻين جا ڇوڪرا به آهن، يا ڇڙو تون اچي زال وارو ٿيو

آهين.... ڪني رن لاءِ پيو ٿو ڦٽڪين!!

ڇا پيو به الاه ڇا چوندي.... ڇڏيس ٿو ڇوان امان ڪي -

پلا ڇا ڪيان؟ ڪهن ڪي ڇوان؟

ڇڏيس ڪڏ به وڃي پوي پرون - وڏي.... آ - پاڻ جو

مون سان ٻڌل هجي ته ڪير ٿيندو آ سندس پيءُ، جو ٿوري

ٿوري ڳالهه تي پڻ وٽ وهاري ٿو ڇڏيس! هاڻي مان به پنهنجون

اڪيون هن کان ڦيري ڇڏينس.... جي پاڻ به هلي آئي ته سوچڙا

هڻي چوندمانس ته هاڻ اڳو پوءِ وڃي پيءُ وٽ ره....! پر....

پر.... مان هن کان سواءِ رهي سگهندس؟!

ٻيون عورتون ڪٿي ويون آهن ڇا پلا؟

پر نه - ڪيرائي تي پيار نه ملي سگهندو - خير جسر ته

ملندو.... پئسي سان هر شيءِ مليو وڃي....

پر نه - نه - نه - پئسي سان جنسي خواهشون ته پوريون

ڪري سگهن ٿيون، پر پيار ٿو ملي سگهي.... محبت نٿي

ملي سگهي....

هون - پيار.... محبت.... اهو به ته جنسي خواهش جوئي

پيو نالو آهي.... پر نه.... نه - مان اها پيار.... محبت جي

توهين ٿو ڪيان....

پيارا محبت!! پيار! محبت!! آخر اها آهي ڪهڙي پلا؟!

اجايو ٿو انهيءَ تي سوچي پاڻ تباهه ڪيان.... پر جيئن لاءِ،

هڪ جيون ساٿيءَ جي ضرورت ته آهي به ا پر نه - هڪ لاءِ

مخصوص ڇو ٿيان؟ نئين نئين ساٿيءَ بدلائڻ ۾ جو لطف آهي،

اهو ڪنهن هڪ ۾ ڪٿي آ - جو پاڻ کي پابند ڪري ڇڏجي....

پر نه - نه ڪهن به ڌاري عورت سان پيار ونڊڻ
 نه - پيار ونڊڻ نه - پر ميلاپ ڪرڻ کان پوءِ ان عورت
 تي ڪيڏا نه جڪ ايندا آهن! هروڀرو به ائين محسوس ٿيندو
 ته اهو ڪجهه غلط ٿيو.... ائين نه ٿيڻ ڪپندو هو پر پر
 پنهنجي لاءِ مخصوص ٿيل عورت تي جڪ نٿا اچن، غلطيءَ جو
 جو احساس نٿو ٿئي....

پر اهي ڳالهون ته مون تائين محدود آهن ٿي سگهي ٿو
 ٻيا ائين محسوس نه ڪندا هجن ڪٿي ٻيا ائين محسوس
 ڪندا به هجن تنهن ۾ منهنجو ڇا؟ مان ٻين لاءِ ڇو سوچيان -
 هرڪو پاڻ ڄاڻي وڃي - ها - هرڪو پنهنجي لاءِ آهي
 جيون پر جو ماڻ جيون ساڻي اهو سڀ ڪجهه دوکو
 آهي - فريب آهي - ٽپي آهي سراسر - ڪير مري ڪير
 جيئي ها - هرڪو پنهنجي لاءِ آهي - پنهنجي ذات تائين
 محدود - پنهنجي ذات کان وڌيڪ ڪير آ پيو؟

ماءُ - پيءُ - پٽ - ڀاءُ - اولاد - زال - مٽ مائٽ
 هرڪو پاڻ ڄاڻي. مان جيڪو ڪجهه آهيان 'مان' آهيان
 پنهنجي لاءِ آهيان -
 - پروين مري وئي!

نه نه - مان اهو جملو ٻڌڻ جو ست ساري نٿو سگهان
 ته پوءِ چئبو هرڪو پنهنجي لاءِ ناهي - پاڻ تائين محدود
 ڪونهي - جي ائين هجي ها ته پوءِ پروين مري ها يا جيئي ها،
 مان ان لاءِ نه سوچيان ها -

چئبو ته پيار محبت به ڪا شيءِ آهي!
 ها - سڀ ڪجهه ئي پيار آهي ڇڙو پيار محبت
 مٿيون مٿيون جهنڊڙيون وڻندڙ ڪتڪٿائون ٿڌا
 ٿڌا ماڻ گهٽيل، وڇڙندڙ ماڻ هلڪي هلڪي روشني
 سرهڻن ۾ ڳالهون
 ايلڻيءَ تي هڪ ٻئي جي چيلهم ۾ هٿ وجهي گهمڻ

هٽ هٽ ۾ ڏٺي هاڪر- بي واري ساحل تي ڊوڙڻ....
گڏ فلم ڏسندي هڪ ٻئي جي هٿن کي ڇهنڊڙيون پائڻ...
پيرن جي وڙهاند...

هلڪي هلڪي روشنيءَ واري ڪيفي ۾ ويهي آهستي
آهستي ڳالهائون ڪرڻ.... ٺهڪڙا.... ٺهڪڙائي ٺهڪڙا....
خوشيون ٿي خوشيون...

ها- زندگي اهاڻي آهي.... اها زندگي.... زندگيءَ جو لطف....
پر منهنجي زندگي....!!!! اوھ....

اوچتو روڊ تي ڪنهن ڪار جي بربڪ لڳڻ سبب پيدا
ٿيندڙ چيڪاٽ ٻڌي چرڪي ٿو پوي. اليڪٽرڪ پول کان
پنهنجو جسم هٽائي روڊ ڏانهن ڏسي ٿو. هڪ ڪتو ڪار هيٺان
اچڻ کان بچي ڊوڙندو ڊوڙندو اچي سندس ڀرسان ويهي سهڪڻ
لڳي ٿو. هو وري پول کي ٽيڪ ڏيئي بيهي ٿو رهي.

اڙي او زندگي.... ڇڏيس- زندگي ٽيڪ آهي. آهستي آهستي
سڀ ڪجهه ٽيڪ ٿي ويندو- پر جيسين مون کي ذهني سڪون
تو ملي تيسين ڇا ٽيڪ ٿيندو؟ ۽ ذهني سڪون مون کي تلهن
ملي سگهي ٿو جڏهن پروين مونسان گڏ هجي.... هن کي مونسان
گڏ گهارڻ گهرجي- آخر به ته منهنجي زال آهي- پر مان ڇا
ڪيان؟ ڇا ڪيان؟ ڪيئن سلجهايان انهيءَ مسئلي کي؟!

رنگ برنگي روشنين واري روڊ کي ڇڏي،
هڪ اونڊاهي ۽ ويران رستي تي هلڻ لڳي ٿو. ٿورو اڳتي هلي
آخري وار روشن رستي ڏانهن منهن ورائي ڏسي ٿو ته سندس
نظر ان ساڳئي ڪتي تي پوي ٿي، جيڪو ڪتي گڏڙيون اڳ
اليڪٽرڪ پول ڀرسان سندس ڀر ۾ ويٺو هو. هاڻي اهوئي ڪتو
پڇ لڏيندو سندس ڪڍ ٿو اچي. هن جي چاهي تي هڪ زهريلي
مرڪ اچي وهي ٿي ۽ پوءِ وري ڪنڌ ورائي اونڊاهي رستي تي
هلڻ ٿو لڳي. هلندو ٿو وهي.... هلندو ٿو وهي....

عذرا چنا

مامتا

[اڻهويهين صديءَ ڌاري لکيل هن شاهڪار ڪهاڻيءَ جي اصل خالق عورت جي نالي جو اڃان تائين پتو پئجي نه سگهيو آهي.

هيءَ ڪهاڻي سڀ کان پهرينءَ ”هڪ گمنام ليکڪا جي نالي سان ”پولش زبان“ ۾ اڻويهين صديءَ ۾ شايع ٿي ۽ ان کان پوءِ دنيا جي ڪيترين ئي زبانن ۾ ترجمو ٿي، ڪروڙن جي تعداد ۾ شايع ٿي آهي. گمنام عورت جي لکيل هيءَ شاهڪار ڪهاڻي صرف ڪنهن هڪ چوڪريءَ، ڪنهن هڪ عورت، ڪنهن هڪ ماءُ جي ڪهاڻي نه آهي، بلڪ ڪيترين ئي گمنام چوڪرن، عورتن ۽ ماڻهن جي آتم ڪهاڻي آهي. غالباً ماءُ بنجڻ جي تمنا تي، هن کان بهتر ادبي شاهڪار، ٻيو ڪو مشڪل سان تخليق ٿيو هوندو. ماءُ بنجڻ جي ان انتهائي مقدس ۽ پاڪيزه فطري خواهش کي، سنڌي زبان جي سرواڻ ليکڪا، محترمه عذرا چنا، خاص طور تي سنگم جي پڙهندڙن لاءِ ترجمو ڪيو آهي.

عذرا چنا جي آرٽسٽڪ ذهن، هن ڪهاڻيءَ اندر سادگي دلسوزيءَ جو حقيقي رنگ ڀري ڇڏيو آهي.

ڪرم الاهي چنا]

مان عورت آهيان - بزدل آهيان!!

جيڪڏهن منهنجو وس پڇي ته پنهنجون اکيون ڪڍي ڇڏيان، پنهنجا ڪن بند ڪري ڇڏيان ۽ پنهنجي بيقار هٿن جي ڏڪندڙ آڱرين کي ڪٽي اڇلائي ڇڏيان! پنهنجي دل ٻاهر ڪڍي رولو ڪتن آڏو ڦٽي ڪري ڇڏيان - يا مورگو آهڪهات ڪريان .

پر مان عورت آهيان.... بزدل....

مان آوازن جي دنيا ۾ رهندي پنهنجي ڪنن کي ڪيئن بند ڪيان. بيقار هٿن جي ان ٻراسرار خواهش کي ڪيئن روڪيان، جيڪي ڪنهن جي پيار جو جهاءُ ڇاهين ٿا. منهنجا ڀڄ پيار جو آلاپ الاپن لاءِ بيقار رهن ٿا ۽ منهنجي دل سمنڊ جي ڇڙواڪڻ ڇولين وانگر آتلون کائيندي رهي ٿي.

چئني پاسي اهڙا نظارا پکڙيل آهن جيڪي مون جهڙي ڪمزور عورت جي دل کي ڀڄڻ ڪيو ڇڏين! توڙي مان پنهنجي اکين کي بند ڪندي آهيان - ته به اهي نظارا مون کي ڏسڻ ۾ ايندا آهن. اهي نظارا منهنجي دل ۾ ڍرو ڄماڻي چڪا آهن. نه ڇاهڻ جي باوجود به انهن کي ڏسان ٿي ۽ دل مان ڪيئن جي ڪوشش ڪرڻ باوجود دل ۾ رهن ٿا .

منهنجي دل ۽ ذهن تي غمن جا ايترا ته زخم آهن جو مان انهن کي ڳڻي نٿي سگهان. منهنجي دل جا اهي ٻراسرار زخم ناسور بنجي ويا آهن جنجو ڪوبه علاج نه آهي.

پر مان اهو سمجهه ڇو لکي رهي آهيان! هي آڇا مبتلا هي ترتيب لفظ.... اچي پئي تي اهي آڏيون ايتيون ليڪون.... آخر مون کي ڪير پريشان ڪري رهيو آهي ته مان ٻئي تي اهڙي ڳالهائون لکندي ويان، جيڪي منهنجي دل ۾ اچي رهيون آهن، آخر ڇو؟ ڪجهه به ته سمجهه ۾ نٿو اچي، باوجود ڪوشش جي جيڪڏهن سمجهه ۾ اچي ته شايد مان اڄ ايتري ڏکويل ۽ بزدل نه هجان ها! ان ”ڪجهه به نه سمجهڻ“ منهنجو قرار ۽ سڪون ڪسي ڇڏيو آهي.

مان زمين جي ان ٽڪري وانگر آهيان، جتي جيڪر برسات
وسي به ٿئي ۽ تخليق جو ٻج، انگور جي جڏهن زمين جي ڪڻڪ
مان نڪري ٿو ته ان کي ٿور جو ٿور سمجهي ڇڏو ٿو. هي
ته: هي گل نه پر ڪنڊو آهي. هڪ زهريلو ڪنڊو... پوءِ
ڪو ظالم، ان معصوم گل کي پنهنجي طاقتور هٿن سان زمين جي
ڪڻڪ مان ڪڍي پيرن هيٺان ڇپائي ختم ڪريو ڇڏي ۽ پوءِ
ماڻهو مطمئن ۽ خوش ٿيو وڃن!! — پر ان زمين ڏانهن ڪير
نه ٿو ڏسي جنهن جي ڪڻڪ مان ان گل جنم ورتو هو —
جنهن ٻج کي ساڻڍي رکيو هو ۽ پنهنجي جوت سان هن کي جلا
پنڃشي هئي.

اها ڳالهه جيڪڏهن اڻسي ٿي ختم ٿي وڃي ته پوءِ به
شايد.....!

پر اها ڳالهه انسان جي وس ۾ نه آهي. جڏهن ماڻهو جذبن
۽ احساسن کان سواءِ زنده نٿو رهي سگهي ته پوءِ خواهشن جي
منهن کي ڪير بند ڪري...

ان ويران ۽ غير آباد زمين جي وجود تي جيڪڏهن وري
برسات پوي، وري ڪو ٻج ڇڻي. پر اها زمين فصل ڏيڻ جي
صلاحيت کان محروم ٿي وڃي ته....

مان ان ”ته“ جو جيئرو جاڳندو نمونو آهيان... ان ”ته“
جو پس منظر تمام گهڻو وسيع آهي، انساني زندگي ۽ وانگر، زندگي ۽
جي هرحادثي وانگر. انهي ”ته“ جي اکر سان منهن ڏيڻو پيو وڃي.
ويجه سال اڳ جي ڳالهه آهي، جڏهن سان يارنهن سالن
جي معصوم ۽ البيلي ڇوڪري هئس. منهنجي شڪل ۽ عادتون
ڇوڪرن وانگر هيون. مان پنهنجي مائٽن جي لازمي ڌي هئس.
مون کان وڏا منهنجا ٻه ڀائر هئا، ٻنهي ڀائرن جي وچ ۾ رهندي
منهنجون عادتون به انهن وانگر ٿي ويون هيون. ماڻهو مون کي
نام بواءِ جي نالي سان ڀڄائيندا هئا، پر مان انهن سڀني ڳالهين
کان بيپرواهه پنهنجي ڇوڪرن جهڙين عادتن ۽ حرڪتن ۾ رڌل

رهندي هيس. هڪ ڏينهن اسڪول مان موڪل ملي ته منهنجي هڪ سهيلي وڏي رازداري سان مون کي چيو، ”منهنجي گهر هلندي.“

”ڇو؟ مان تنهنجي گهر ڇو هلاڻ؟“ مون رڪائيءَ مان هن کان پڇيو.

”اسان جي گهر نڏڙو ۽ پيارو مهمان آيو آهي.... منهنجو ڀاءُ.“ هو ڏاڍي خوش نظر اچي رهي هئي، ڇڻ هن کي سڄي دنيا جي بادشاهي ملي ويئي هجي!

”ڏاڍو پيارو آهي،“ هو ۽ چئي رهي هئي، ”صبح جو کاڌي جي ميز تي امان کي موجود نه ڏسي مون، بابا کان پڇيو هو، جنهن چيو ته، ”هو ڪمري ۾ آهي وڃي ڏس ته ڪمري ۾ وٺس پيو ڪير آهي؟“

”هوءَ ڇا ٿيو؟“ مون جلديءَ ۾ پڇيو.

”امان جي پاسي ۾ نڏڙو ستو پيو هو.“

مان پنهنجي سهيليءَ سان گڏ سندس گهر ويس، جتي مون سندس نڏڙي ڀاءُ کي ڏٺو: نرم نازڪ، اڇو رنگ، گلاب جي گل وانگر ڳاڙها ڳل، اڌ کليل ننڍا ڪڙيون اکيون، وات ۾ ته هڪ به ڏند نه هئس. مان حيرت سان کيس ڏسندي ۽ سوچيندي رهيس ته آخر هي نڏڙو ڪٿان آيو.... ڪيئن آيو؟

منهنجي نڏڙي ذهن ۾ هڙا پيا به ڪيترائي عجيب ۽ غريب سوال هئا. گهر پهچندي ئي مون پنهنجي ماءُ کان ان باري ۾ سوال پڇيو ته هوءَ ڪاڻ لڳي. بابا به کليل لڳو. پيا ته ٺهيو پر منهنجا ٻئي ڀائر به وڏا وڏا ٺهڪ ڏيڻ لڳا. ڇڻ هو وڏا ڪي افلاطون آهن ۽ سڄي ڄاڻ ٿا. جڏهن مون پنهنجي ماءُ کي گهڻو تنگ ڪيو ته هن چيو ته، ”هڪ ڏينهن اهڙو ايندو جو توکي سڀ خبر پئجي ويندي، تنهنجي گهر به ڪو مهمان ايندو، تون ڪنهن نڏڙي جي ماءُ بنين؟“

خبر نه آهي ان جملي ۾ ڪهڙو اثر هو جو مان غيرشعوري

طور شرمائجي ويس.

مان، جيڪا نام بواه جي سان سڃاڻي ويندي هئس. ان واقعي کان پوءِ هڪدم بدلجي ويس. مون هڪ اهڙي تبديلي اچي ويئي جو مون کي خود ان جو احساس ٿيڻ لڳو. مان هر وقت مستقبل جي حصيدار ٿيڻ هڪم رهي رهڻ لڳس. ننڍپڻ ه جيڪي خواب ڏسبا آهن، اهي سڄي عمر ياد رهندا آهن. ان زماني ه جڏهن مان صرف يارهن سالن جي هئس مون کي ٻار ۽ مائرون سٺيون لڳڻ لڳيون. هر ڪنهن ٻار کي ڏسي منهنجي دل ه هڪ اڻ ڄاتل خوشيءَ جي لهر ڊوڙي ويندي هئي. ڪنهن ماءُ به کي ڏسي مان ان ه منهنجي مستقبل جو عڪس ڏسڻ لڳندي هئس.

مان ننڍپڻ ۾ ڇڏي جواني جي حدن ه داخل ٿي هڪي هئس. هاڻي منهنجو شعور پختو ٿي چڪو هو. منهنجي دل ه نوان جذبا ۽ نيون امنگون پيدا ٿيڻ لڳيون. آس پاس جي ماحول ۽ ان ه رهندڙن جي نظرن کي به هڪڙي طرح سمجهڻ لڳي هئس. ان زماني ه منهنجي وڏي ڀاڻيءَ کي ڏي ۽ ڄاڻي ته سڀني کان وڌيڪ خوشي مونکي ٿي. مان گهڻو وقت منهنجي ڀاڻيءَ جي ڪري ه ننڍڙيءَ وٽ گذارڻ لڳس. نرم نازڪ ڪڏيءَ جيتري ٻارڙي کي جهولي ۽ ڪٽندي مونکي عجيب خوشي محسوس ٿيندي هئي. هوءَ رٿندي هئي ته مان پريشان ٿي ويندي هئس ۽ جڏهن ڀاڻيءَ هن کي پڙهائڻ لاه لولي ڏيندي هئي ته مونکي ڪائنات جي هر شيءِ خوشيءَ ه پهڪندي ۽ جهومندي نظر ايندي هئي. منهنجي اکين ه به ننڍي جي غنودگي طاري ٿي ويندي هئي، مونکي اڄ به سندس اهي ٻول ياد آهن:

ننڍ جهڙي ٻاري ڏي ۽ سمهي ره.

تنهنجي خوابن ه گل ٿوڻدا رهن.

تو کي سٺي ۽ گهري ننڊ ايندي رهي.

منهنجي لاڏلي ڏي ۽ سمهي ره!

ان وقت ڀاڄائي جي آواز ۾ ڪيڏو نه مٿاس اهي ويندو هو. سندس چهر تي ماستا جي شفقت ۽ حسن هوندو هو. مان اٿندي، ويهندي، ٻڙهندي، ڪيڏندي، اڪيلائي ۾ يا ٻين جي موج-ودگيءَ ۾ غير شعوري طور لولائيءَ جا لفظ ورجائيندي رهندي هئس. باوجود گهڻي ڪوشش جي مان ائين ڪرڻ کان پاڻ کي روڪي نه سگهندي هئس.

اسڪول جي حدن مان نڪري ڪاليج ۾ داخل ٿيس. ڪاليج جي شوخ ۽ ڀڄل ماحول ۾ رهندي به مون کان اها عادت نه نڪري سگهي. سهيلن ۾ ويهي جڏهن غيرارادي طور تي منهنجي ڇن تي لولائيءَ جا ٻول اچي ويندا هئا ته هو سڀ ڪلڻ لڳنديون هيون. سان انهن سڀني ڳالهين کان بي نياز پنهنجي دنيا ۾ محو رهندي هئس. مونکي فطرت جي انهن اصولن جي پروڙ پئجي چڪي هئي، جنهن تي ڪائنات جو دارومدار آهي. تخليق جي هن دنيا ۾ جيڪڏهن ماءُ جو وجود نه هجي ته شايد اهو سلسلو ڪڏهوڪو ختم ٿي وڃي ها ۽ هيءَ دنيا ويران ۽ بيابان ٿي وڃي.

انهن ئي ڏينهن ۾ منهنجي زندگيءَ ۾ هڪ عجيب موڙ آيو. مان هڪ اهڙي ۾ وائي تي اهي بيٺيس، جتان مونکي پنهنجي زندگي جو اصل سفر شروع ڪرڻو هو. ”الف ۽ ج“ منهنجا هم ڪلاسي هئا. سونهري وارن ۽ مضبوط جسم جو مالڪ الف سهڻو جوان هو. ج به پنهنجو مٿ ٻاڻ هو ۽ اهي ٻئي مون ۾ دلچسپي وٺندا هئا. پر مان اڃان تائين اهو فيصلو ڪري نه سگهي هئس ته سان الف کي وڌيڪ پسند ڪريان ٿي يا ج کي....!

مونکي اهو ڏينهن ڳڻيءَ طرح ياد آهي، جڏهن مان ڪاليج جي باغ ۾ اڪيلي ويٺي هئس. منهنجي ڇن تي اهي ئي لولائيءَ جا الفاظ هئا ته اهڙو ج اتي اچي ويو.

”تو کي ماءُ ٻڃڻ جو تمام گهڻو شوق آهي ۽ تنهنجي لاشعور ۾ اها خواهش گهر ڪري ويئي آهي.“ سندس شوخي واري انداز ۽ اکين ۾ شرارت واري چمڪ ڏسي مان شرمائجي ويس، پر ظاهري ڪاوڙ واري انداز ۾ چيم، ”مسترج ٿي سگهي ٿو

تم تون سچ چوندو هجين، يا اهر به ٿي سگهي ٿو ته تنهنجو اندازو غلط هجي. بهتر ائين ٿيندو ته تون آئنده سون سان اهڙي قسم جون ڳالهيون نه ڪندو ڪر، نه ته مان توهان دوستي ختم ڪري ڇڏيندس.

ج جسي منهن ۾ جيڪا شوخي هئي، اها سنجيدگي ۾ بدلهي وڃي. ”جيڪڏهن توهان ان ڳالهه تي ناراض ٿي رهيا آهيو ته مون کي معاف ڪندا.“ سندس معافي ڪهڙن وارو انداز مون کي ته ايترو وڻيو. جو پهريون دفعو مون اهو محسوس ڪيو ته مون سچ، الف کان وڌيڪ پيارو آهي.

ان واقعي کانپوءِ مان ۽ ڊيوڊ هڪٻئي جي وڌيڪ ويجهو اهي وياسين. انهن ڏينهن ۾ جان تمام گهڻو اداس ۽ پريشان رهڻ لڳو هو. سندس چهر تي هر وقت ويراني نظر ايندي هئي. مان سندس اها ڪيفيت ڏسي سوچڻ لڳندي هئس ته کيس ڪهڙو غم آهي جو هو ايترو ويڳاڻو پيو لڳي. پر ج جسي دلچسپ، مزيدار ۽ پيار ڀريل ڳالهين ۾ مان ايتري ته محو هوندي هئس جو ڪڏهن به مون ان ڳالهه تي سنجيدگي مان نه سوچيو.

هڪ ڏينهن مان ۽ ج ڪاليج کان ٻاهر باغ ۾ گهمي رهيا هئاسين ته ج مون کان پڇيو هو ته، ”تون مون سان محبت ڪرين ٿي.“ ان اوهتي سوال تي مان ڪهڙائجي ويس، پر پوءِ پاڻ سنڀاليندي چيم ته، ”تو کي خبر آهي ته ڪاليج ۾ هي اسانجو آخري سال آهي. تعليم کان فارغ ٿيڻ کانپوءِ مان محبت جي موضوع تي گفتگو ڪنديس.“ اهو ٻڌي ج جسي مسڪرائيندڙ چهر تي اداسي اچي وڃي. سندس نيرين اکين ۾ ڏک کان ڳوڙها تري آيا. هن ڏکيل آواز ۾ چيو، ”مان ته توکي پنهنجي خوابن جي راڻي بنائي چڪو آهيان. توکانسواءِ زندگي گذارڻ جو تصور به نٿو ڪري سگهان. سوچ ته اسانجو هڪ ننڍڙو گهر هوندو، جنهن ۾ هڪ ننڍي لائبريري هوندي ۽ ان لائبريري ۾ اسانجي پسندیده ادبين جا ڪتاب هوندا. اسين ٻئي روزانو

شام جو هٿ هٿ ۾ ڏيئي گهٽ وينداسين. ننڍڙي ٻار جا ٻاٽا ۽ ٻار ٻول سڄي ڏينهن جي ٽڪاوت ختم ڪري ڇڏيندا. هو ڪنهن ڳالهه تي ضد ڪندو، ۽ اسين سندس ضد خوشيءَ سان ٻورو ڪنداسين، ان وقت اسان کي ڪيتري نه مسرت حاصل ٿيندي.

سندس اهي ڳالهيون ٻڌي مان جذباتي ٿي ويس. ننڍڙو ٻار ته منهنجي ڪمزوري هو ۽ جڏهن هن کي منهنجي ان ڪمزوريءَ جي خبر پئي ته هن وري چوڻ شروع ڪيو، ”ان ننڍڙي گهر خاطر جنهن ۾ اسانجون خوشيون هونديون، اسانجي محبت جو مرڪز ننڍڙو ٻار هوندو. تون مونسان ٻار نه ڪندين!“

منهنجي اکين مان ڳوڙها ٽري آيا. شايد اهي ان خوشيءَ جا هئا، جيڪا ننڍڙي ٻار جي ٻڌي مون کي ٿي هئي ۽ مون جلديءَ ۾ چيو هو ته ج مان تونان محبت ڪريان ٿي.

۽ ان ڏينهن کان منهنجي تباهيءَ جو آغاز ٿيو. ج ڪي منهنجي ڪمزوريءَ جي خبر پئجي ويئي. هو هر وقت ڳالهه ڳالهه تي هڪ ننڍڙي گهر، ان ۾ ڪيڏندڙ ۽ شرارتون ڪندڙ ٻار جو ذڪر ڪرڻ لڳندو هو.

هڪ رات مان ج سان گڏ فلم ڏسڻ ويس، جڏهن فلم ڏسي ٻاهر نڪتاسين ته تيز برسات پئجي رهي هئي. ٿوري دير ته اسين سٺيما کان ٻاهر وڻ جي هيٺان بيٺاسين پر برسات بيهڻ جو نالو ئي نه پئي وئي، شايد اها به ان مذاق ۾ شريڪ هئي جيڪا قسمت مون سان ڪرڻ واري هئي.

ها، سو جڏهن اسين سٺيما کان ٻاهر نڪتاسين ته سخت برسات پئجي رهي هئي، ج مون کي چيو ته، ”برسات تمام گهڻي تيز آهي، تنهنجو گهر ڪافي پري آهي، انڪري بهتر ائين ٿيندو ته تون في الحال منهنجي گهر هل. اهو هتان ٿوري فاصلي تي آهي. جيئن ئي برسات بيهندي، مان توکي تنهنجي گهر ڇڏي ايندس.“ مون آسمان ڏانهن ڏٺو، جتي ڪارا ڪڪر ڇانيل هئا. برسات جي ڪري رستا سسنا لڳا پيا هئا، ڪنهن سواريءَ

جو به ڪو آورو نه هو. آخر لاچار ٿي مون ج جي ان پيشڪش کي قبوليو.

ج گهر ۾ اڪيلو رهندو هو. سندس ماءُ بهي شهر کان ڪئين ڪوھه پري هڪ ڳوٺڙي ۾ رهندا هئا. ج جي ڪمري سڄو سامان ڊانواڊول لڳو هيو هو. پاڻ مونکي اتي ويهاري ڪافيءَ جو سامان کڻي رنڌڻي ڏانهن وڃڻ لڳو ۽ چيائين ته، ”تون آرام ڪر، مان ڪافي ٺاهي اچان ٿو.“

”ان تڪليف ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت آهي.“ مون چيو. ج مونڏانهن محبت ڀريل نظرن سان ڏٺو ۽ چيائين ته، ”هاڻي مونکي تڪليف ڪرڻ ڏي، جڏهن تون منهنجي زال بنجي ايندين ته اهي سڄا ڪم توکي ئي ڪرڻا هوندا.“

اها ڳالهه ٻڌي مان شرمائجي ويس ۽ ڪنڌ جهڪائي مستقبل جي حسين سوچن ۾ گم ٿي ويس. مون سمجهيو ته ج ڪافي ٺاهڻ ويو آهي، پر جيئن ئي منهن مٿي ڪنير ته ج کي پاڻ ڏانهن پيار ڀريل نظرن سان گهوريندي ڏٺم. هو منهنجي پاسي ۾ ويهي رهيو ۽ ايندڙ ڏينهن جي باري ۾ ڳالهائين ڪرڻ لڳو. ”ڀلا اسين پنهنجي پٽ جو نالو ڇا رکنداسين.“

مون ڪوبه جواب ڏنو.

”مون ته ڪيترائي نالا سوچي ڇڏيا آهن. ڇوڪرن جا به ۽ ڇوڪرين لاءِ به. اسانجي لاءِ ٻئي برابر هوندا.“ ج چوڻ لڳو. ”ڀلا ٻڌاء ته سهي تو ڪهڙا نالا ڳوليا آهن.“ مون دل ٽٽي دل ۾ خوش ٿيندي ج کان پڇيو.

هو مونکي نالا ٻڌائڻ لڳو ۽ پوءِ اسين ٻئي (پهر نه شايد مان اڪيلي ئي) ننڍڙي ٻار جي تصورن ۾ گم ٿي وياسين.

ڳالهين جو هڪ ڊگهو سلسلو شروع ٿي ويو. ان مختصر عرضي ۾ سڄي ڪائنات جون خوشيون ڄڻ ته اسانجي جهوليءَ ۾ اچي پيون هجن. تصورن جي ان حسين دنيا ۾ اسين ايترا ته مدهوش ٿي وياسين جو خبر ئي نه پئي ته برسات ڪڏهن ختم ٿي.

”اهو سڀڪجهه ڪيئن ٿيو... ڇو ٿيو...؟“

۽ جڏهن هو مونکي هلاڪي ٿڌو ڳهر ۾ گهر ڇڏڻ لاءِ هلي رهيو هو ته مون کيس چيو هو ته، ”ج هاڻي اسانکي جلدي شادي ڪرڻ گهرجي.“

هن ڏاڍي نرمي ۽ پيار واري انداز ۾ مونکي چيو هو ته ”بس جلد ئي تعليم مڪمل ڪري مان توکي هميشه هميشه لاءِ پنهنجو بنائيندس، باقي ٻه ٽي مهينا ته امتحان ۾ رهجي ويا آهن.“

اها سڄي رات مونکي ننڊ نه آئي، هزارين وسوسا ۽ خدشا منهنجي دل ۾ آيا پر مان دل کي اها آئت ڏيندي رهيس ته جلد ئي منهنجي شادي ج سان ٿيندي ۽ پوءِ...!

۽ ”پوءِ“ جو لفظ به ”ته“ جي لفظ وانگر ڪنهن جي به اختيار ۾ نه آهي. مون ماءُ بچڻ جا ڪيترائي خواب ڏٺا هئا ۽ تصور ئي تصور ۾ ننڍڙي ڀار کي لولي ڏيندي رهندي هيس. پر مونکي خبر نه هئي ته انهن خوابن جي تعبير ائين ٿيندي... مان پراڻن خيالن جي سادي سودي ۽ ناٽجيريڪار ڇوڪري هيس. مونکي ايندڙ لحمن جي ڪا به ڄاڻ نه هئي. ٻه ٽي دفعا اتيءَ واري ڪيفيت ٿي پر مون انکي معدي جي خرابي سمجهي نظرانداز ڪري ڇڏيو. پر ٻن ٽن مهينن جي اندر، منهنجي جسم ۾ جيڪي نمايان تبديليون آيون، تن منهنجو دماغ ڇوڪرائي ڇڏيو. مون پنهنجي جسم اندر هڪ اهڙي ڀرپور محسوس ڪئي، جنهن منهنجو ذهني سڪون ڪسي ورتو. پهرين مون سوچيو ته مان پنهنجي ماءُ کي سڄي حقيقت ٻڌايان. پر وري مونکي پنهنجي ڀائرن جو خيال اچي ويو. ڪاش ان وقت ئي اها سڄي حقيقت مان پنهنجي ماءُ کي ٻڌايان ها ته شايد اڄ مونکي اهو ڏينهن ڏسڻو نه هجي ها. پر مان ته پراڻن خيالن جي ۽ ڪمزور دل واري ڇوڪري هيس!

ان اڌ ته ۾ هڪ ڏينهن شام جو مان ڄڻ گهر ويس

ڪري ۽ اوندو لڳي ٻئي هندي ۽ هو ڪٿ تي لڏيو پيو هو،
هاڻ جو آواز ٻڌي هن پڇيو، ”ڪير آهي؟“ مون کيس پنهنجو
نالو ٻڌايو ۽ ان سان گڏ سڄي حقيقت ٻڌائي مائس.

ج هڪدم اٿي ويهي رهيو ۽ چيائين، ”پريشان ٿيڻ جي
ڪا ڳالهه نه آهي، مان ڪنهن ڊاڪٽر سان ڳالهائڻ ٿو ۽ سڄي
معاملي کي اتي ئي ختم ڪري ٿا ڇڏيون.“

مون کي سندس ان لاهرواهي تي ڏاڍي ڪاوڙ آئي ۽ چيم
ته، ”ڇا مان تو وٽ ان ڪري آئي آهيان ته تون هڪ معصوم
جان کي قتل ڪرڻ جو انتظام ڪرين، جيڪو اڃان هن دنيا
۾ آيو ئي نه آهي. مون ته سوچيو هو ته، شايد تون اهو چوندين
ته: ’مان اڄ ئي توهان شادي ڪري رهيو آهيان.‘“

”شادي....“ هو ٺهڪ ڏيڻ لڳو. ”اهو سڀ ڪجهه ايترو جلد
ڪيئن ٿو ٿي سگهي. شادي ڪرڻ ڪا آسان ڳالهه نه آهي.“
سندس انهن ٺهڪن تي مونکي ڏاڍي پڇاڻ اچڻ لڳي.

”ڇو نٿي ٿي سگهي؟“ مون ڪاوڙ ۾ چيو، ”تون راضي
آهين، مان راضي آهيان ۽ اسان جو ڇڻ وارو ننڍڙو به ان ميله
لاه سگهي رهيو آهي.“

”ننڍڙو....“ ج ٺوڪ واري انداز ۾ چيو، ”پر هاڻي ته
اسين ڪنهن ننڍڙي جي پرورش جي لائق نه ٿيان آهيون. منهنجي
ڪاليج جو آخري سال آهي، انڪانچو نوڪري جي ڪوشش
ڪندس.“

منهنجي ڪمزور ۽ ناتوان هئڻ ۾ خبر نه آهي ڪٿان ايتري
طاقت اچي ويئي جو مون سندس ڳچيءَ کان جهلندي پڇيو،
”مونکي صاف صاف جواب ڏي، تون مون سان شادي ڪرڻ لاه
تيار آهين يا نه؟“

”افسوس، مان في الحال ڪوبه اهڙو قدم ڪرڻ لاه تيار نه
آهيان. البت مان پئسن جو انتظام ڪريان ٿو پر هڪ ڊاڪٽر سان
ڳالهائي ان معاملي کي اتي ئي ختم ڪري ڇڏيون ٿا. ڪنهن

کي خبر ڪانه ٻوندي. تون ايترو جذباتي نه ٿي، ان ڳالهه تي
ٿڌي دل سان سوچ.“ ج نرمائيءَ سان چيو.

مونکي ائين محسوس ٿيو، ڄڻ منهنجي هٿن جي سڄي قوت
ختم ٿي ويئي هجي. منهنجي سڄي ڪاوڙ ڪافور ٿي ويئي ۽
مان ج جي ڏنل مشوري تي غور ڪرڻ لڳس.

اوچتو منهنجي ڪن تي ننڍڙي ٻار جي روڻ جو آواز پيو.
مون پنهنجو پاڻ کان پڇيو، ”هو ڪير روئي رهيو آهي...، اهو
ڪنهن جو آواز آهي...“ مون ڊيوڊ کان پڇيو، ”ڇا تون روڻ
جو آواز ٻڌي رهيو آهين... اهو ڪير پيو روئي... ڇو پيو
روئي؟“

ج حيرت مان چيو، ”روڻ جو آواز... مونکي ته ڪوبه
آواز ٻڌڻ نه ٿو اچي... اهو تنهنجو وهم آهي.“

پر اهو منهنجو وهم نه هو. منهنجا ڪن روڻ جو آواز ٻڌي
رهيا هئا. ڪنهن ٻار جي روڻ جو آواز—جنهن ۾ احتجاج هجي...
جنهن ۾ التجا هجي... اهو روڻ جو آواز منهنجي جسم مان
اچي رهيو هو! منهنجي روح مان اچي رهيو هو! هڪ اهڙو انسان
جنهن اڃان هن دنيا ۾ قدم ٿي نه رکيو هجي، ان جي قتل جا
منصوبا ٿي رهيا هئا ۽ هو روئي رهيو هو. هن جي روڻ ۾ التجا
هئي، احتجاج هو. جنهن کي لوليون ڏيڻ لاه مان ڪيتري عرصي
کان سڪي رهي هيس، انکي مان ڪيئن قتل ڪيان! مون
پنهنجي هٿن ڏانهن ڏٺو—نه... نه، هي هٿ ڪنهن قاتل جا ٿي
نه ٿا سگهن. هي ماءُ جا هٿ آهن، مائتا سان پرڀور ڪنهن
معصوم کي ٽڪين ڏيڻ وار... شايد مان... آهيان!

ٿوري دير پهرين مان ج جي مشوري تي عمل ڪرڻ لاه
سوچي رهي هئس، پر هاڻي مون فيصلو ڪيو ته: ”مان پنهنجي
ننڍڙي کي هاليندس، انکي لوليون ڏيندس.“

ج جيڪو ايتري دير کان خاموش هو، بيزاريءَ واري انداز
۾ چيو: ”هاڻي گهڻي سوچڻ جي ضرورت نه آهي، جيئن مون

ڇيو آهي بس تون هڪدم ان تي عمل ڪر سڄو معاملو ٿيڪ ٿي ويندو.

مان هڪدم آڻي بيهي رهيس. منهنجو سڄو وجود ڪاوڙ کان ڏکي رهيو هو. اکين مان باهم جا آلا نڪرڻ لڳا. مون ڪاوڙ مان رڙ ڪندي چيو، ”تون قتل جي سازش ۾ مونکي به شريڪ ڪرڻ گهرين ٿو. پر مان ان سازش ۾ توسان هرگز شريڪ نه ٿيندس. عورت ماءُ جي روپ ۾ وڌيڪ سٺي لڳندي آهي، بنسبت قاتل جي.“ منهنجي اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا ۽ مان ٽڪڙيون وڪون ڪندي ج جي ڪري کان ٻاهر نڪري آيس. هن مونکي گهڻو ئي روڪڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ چيو، ”توڪي منهنجي ضرورت آهي.“ شايد سندس ضمير کيس ملامت ڪندو هجي. تڏهن ته سندس اکين ۾ مونکي شرمساري جي جهلڪ نظر آئي.

”مونکي تنهنجي مدد جي ڪابه ضرورت نه آهي. تون منهنجي ننڍڙي جو ٻيءَ ٿي سگهين ٿو، پر قاتل نه....“ اڄ کان مان اهو سمجهنديس ته مون هڪ قاتل مان دوستي ڪئي هئي.

ٻاهر اونده ٿي چڪي هئي. برسات جي هلڪي ڦڙڦڙ پنڄي رهي هئي. مان موسم کان بي نياز سوچڻ ۾ گم هلندي رهيس اڄ مونکي زندگيءَ جو اهم ترين فيصلو ڪرڻو هو. ذهن ۾ هزارين خيال ۽ وسوسا اچي رهيا هئا. منهنجي فيصلي تي ئي منهنجي ٻار جو مستقبل ۽ منهنجي زندگي جو دارومدار هو. مون اڪيلائي ۾ سوچڻ ٿي گهريو، ان لاءِ مان باغ جي ڪنڊ ۾ پينچ تي ويهي رهيس. ان وقت باغ ۾ تمام گهٽ ماڻهو هئا ۽ اهي به آهستي آهستي پنهنجي گهرن ڏانهن واپس موٽي رهيا هئا. باقي بچيل شايد مون وانگر ڪنهن پرڏياريءَ ۾ گهريل هئا، تڏهن ته اڃا اتي ئي ڦريا پئي. هڪ طرف مون کي گهر جو خيال اچي رهيو ته ٻئي پاسي وري ننڍڙي ٻار جو. ته ڪڏهن وري ج جون

اهي ڳانهيون ياد اچي رهيون هيون جيڪي هن مونسان پيار واري
زماني ۾ ڪيون هيون.

رات ٿي چڪي هئي پر مان اهو فيصلو نه ڪري سگهي
هيس ته مان گهر وڃان يا نه.... گهر وارا انتظار ڪري رهيا هوندا....
پر گهر وڃي ڇا هونديس....!! انهن ٽي سوچن ۾ غلطان ويئي
هئس ته مون پنهنجي ڪلهي تي ڪنهن جي هٿ جو ڇههءَ محسوس
ڪيو. ڪنڌ ورائي ڏٺم. الف کي پنهنجي نزديڪ ڏسي حيران
ٿي ويس. سندس اکين ۾ ويرانِي ۽ چهري تي اداسي هئي.
هو منهنجي پاسي ۾ پئنج تي ويهي رهيو.

”ڪهڙي ڳالهه آهي، تون هتي اڪيلي ڇو ويئي آهين؟“
الف قرب ڀرئي لهجي ويو. سندس همدردي وارا اهي الفاظ ٻڌي
منهنجي صبر جو بند ٽٽي پيو ۽ مان زارو قطار روئڻ لڳس. هو
حيران ٿي ويو.

”مون کي ٻڌاء ته سهي، ڪهڙي ڳالهه آهي. اهڙو ڪهڙو
ڏک آهي جون تون ايترو روئي رهي آهين. ڇا پنهنجي دوست
کي نه ٻڌائيندين؟“

هن جي لفظن ۾ پنهنجائپ هئي. همدردي هئي. مون هڏڪيون
۽ مڏڪا ڀريندي کيس سڄي حقيقت ٻڌائي. هو خاموشيءَ سان ٻڌندو
رهيو. هن جي چهري تي اداسي وڌي ويئي، سندس اکين ۾
سڄي دنيا جو درد سمايل هو. اها حالت ڏسي مان پنهنجو غم
به ڏاڍي ويس.

الف منهنجي هٿن کي پنهنجي هٿن ۾ جهليندي پيار مان چيو،
”ڇا تون واقعي اها ڳالهه پنهنجي گهر وارن کان لڪائن ڇاهين ٿي؟“
”ها.“ مون جواب ڏنو.

”تون ڪو فڪر نه ڪر، جيڪڏهن تنهنجي اها مرضي آهي
ته اڪ آ. تون منهنجي گهر هل، اتي اسين ٻئي ڪجهه سوچيون
ٿا ته اسان کي ڇا ڪرڻ گهرجي.“

مان الف سان گڏ سندس گهر رواني ٿيس. الف به ج وانگر

گهر ۾ اڪيلو رهندو هو، پر مونکي ان وقت سندس گهر ويندي ڪوبه ڀڄ محسوس نه ٿيو. گهر پهچندي هن کاتي پٽي جون شيون منهنجي اڳيان رکيون ۽ مون کان ڪلاڪن جي اجازت وٺي گهر کان ٻاهر نڪري ويو. مان وري پنهنجي خيالن ۾ گم ٿي ويس. وقت گذرڻ جو احساس ئي نه ٿيو. هن اچڻ سان ئي مونکي ٻڌايو ته، ”اسين رات جي گاڏيءَ ۾ هي شهر ڇڏي رهيا آهيون.“

”شهر ڇڏي رهيا آهيون!“ مون سواليه انداز ۾ ڏانهس ڏٺو. ”اها دنيا جتي تنهنجي ننڍڙي لاءِ ماڻهو ڇمڪوڻيون ڪن، ان دنيا کي ڇڏڻ ئي بهتر آهي. تون مونتي اعتماد ڪر، مان تنهنجي خوشين خاطر سڄي ڪجهه ڪرڻ لاءِ تيار آهيان.“

”تون منهنجي خاطر پاڻ کي ايترو پريشان ڇو ٿو ڪرين، ڪاليج ۾ هي تنهنجو آخري سال آهي، تنهنجا گهر وارا...“

هن منهنجي ڳالهه اڌ ۾ ڪٽيندي چيو ته، ”بس تون هاڻي اهڙيون ڳالهيون نه ڪر ۽ جلدي هلڻ جي تياري ڪر.“

الف ضروري سامان بند ڪيو. مان خاموشيءَ سان کيس ڪم ڪندي ڏسندي رهيس. هن سامان بند ڪري مونکي چيو ته، ”هاڻي هلو ته هلون، اڄ کان تنهنجي زندگيءَ جو نئين سر آغاز ٿي رهيو آهي.“

مان هن سان گڏ هڪ اڻڄاڻ منزل ڏانهن راهي ٿيس. مان دل ۾ روئي رهي هيس. مونکي پنهنجو گهر، مٽ مائٽ ۽ ڀائر ياد اچي رهيا هئا.

الف ان ڊگهي مسافري ۾ منهنجي آرام جو تمام گهڻو خيال رکيو. اسين اترين علائقي جي هڪ وڏي شهر ۾ منجهند جو پهتاسين. اتي اسين هڪ هوٽل ۾ ترسياسين. هوٽل جي ڪمري ۾ ويهاري الف مونکي چيو ته، ”هاڻي تون آرام ڪر، ڊگهي مسافريءَ جي ڪري ٿڪجي پئي هوندينءَ. هن شهر ۾ منهنجو هڪ دوست آهي، مان ان سان ملي جلدي واپس اچان ٿو.“

مان تمام گهڻو ٽڪل هيس، انڪري الف جيئن ئي ڪمري مان نڪتو، مان لپتي پيس۔ جلد ئي منهنجي اک لڳي ويئي۔ جڏهن جاگيس ته ڏٺم الف ڪري تي ويٺو ڪجهه سوچي رهيو هو. مونکي جاڳندو ڏسي ٻڌايائين ته، ”منهنجي دوست ذريعي مونکي معقول نوڪري ملي ويئي آهي، سڀئي تائين ڪا فليٽ به ملي ويندي. اڄ رات اسين هوٽل ۾ ئي رهنداسين.“

شام جو الف مونکي پاڻ سان گهمائڻ وڻي ويو. اسان فلم ڏسڻ کانپوءِ هڪ سٺي هوٽل ۾ ماني ڪاڌي. ان وچ ۾ هن مونسان ڪا به اهڙي ڳالهه نه ڪئي جنهن جو تعاقب ج سان ڊجي. رات جو هن فرش تي گڏو وڇايو، ڪمبل کنيو ۽ سمهي پيو. مان هن کي ڪجهه به چئي نه سگهيس۔ ڇوانس به ڇا ها....

ٻي ڏينهن صبح جو هن مونکي ننڊ مان جاڳايو ۽ چيو ته ”هاڻي مان نوڪري تي وڃي رهيو آهيان، تون ناشتو ڪري پلي گهمڻ ڦرڻ وڃجانءِ. شام جو ۴ بجي کان اڳ واپس نه ايندس. مونکي فليٽ ڏسڻ به وڃڻو آهي.“

ان شام جو اسين هڪ ننڍي ۽ خوبصورت فليٽ ۾ اچي رهياسين. الف ڏاڍو مطمئن ۽ خوش نظر اچي رهيو هو.

وقت گذرندو رهيو. الف جي محبت هڪ گهاٽي وڻ وانگر هئي، جنهن جي ڇانوَ هيٺان رهي مونکي نه برسات جو ڀڄ هو ۽ نه آس جو. هو آفيس کان سڌو گهر ايندو هو ۽ پوءِ شام جو اسين گهمڻ هليا ويندا هئاسين. هن انجي صلي ۾ مونکان ڪجهه به نه گهريو هو. بس هو مونکي هر وقت خوش ڏسڻ چاهيندو هو. مون ماضيءَ جي ڏکوئيندڙ يادين کي وساري پنهنجو سچو توجهه ان ننڍڙي ٻار ڏانهن ڪيو هو، جيڪو جلد ئي هن دنيا ۾ اچڻ وارو هو.

اڌ رات هئي جو مون ايندڙ مهمان جي دستڪي محسوس ڪيو. منهنجي طبيعت ڏاڍي خراب ٿي ويئي. مون الف کي سڏ ڪيو. هو رات جو چڻ ته سمهندو ئي ڪونه هو. هڪئي

سڌ سان ورندي ڏنائين. تڪليف جي ڪري منهنجي حالت خراب ٿي رهي هئي. الف انهي وقت فون ڪري ايمبولنس گهرائي. اسپتال ۾ جڏهن مون کي اسٽرچر تي کڻي وڃي رهيا هئا ته مون هڪ نظر الف تي وڌي ڇڏيو ڪنڌ جهڪايو غمگين ٿيو بيٺو هو.

آپريشن ٿيڻ ۾ ٻه ڇوڻ کانپوءِ سخت تڪليف جي ڪري مان بيهوش ٿي ويس ۽ جڏهن هوش آيو ته نرس کي پنهنجي مٿان جهڪيل ڏٺم. منهنجي سوالين نظرن کي ڏسي نرس چيو، ”مبارڪ هجيو ۽ ننڊ جهڙو پٽ ڄائو اٿو.“

منهنجي خوشي جي انتها نہ رهي، منهنجي ڪنن ۾ لولي جا آواز گونجن لڳا:

منهنجا ننڊ جهڙا پٽ ٻيڙا سهي ره،
تنهنجي خوابن ۾ گل ٽوڻدا رهن،
تو کي مٺي ۽ گهري ننڊ ايندي رهي،
منهنجا لاڏلا پٽ.....

لولي جو آواز خوشبو وانگر ڦهلجڻ لڳو ۽ مان ڄڻ ته انهيءَ خوشبوءِ ۾ رهي ويس. ٿوري دير ۾ الف ڪمري ۾ داخل ٿيو، سندس چهر تي بي انتها پيار ۽ مسڪراھٽ هئي. مون الف کي چيو ته، ”مان ننڊڙي کي ڏسڻ چاهيان ٿي.“
هن نرس ڏانهن ڏٺو. نرس ڪلندي هلي ويئي ۽ ٿوري دير کانپوءِ ننڊڙي کي کڻي آئي ۽ منهنجي پاسي ۾ سهاريو.

مان ٻڌائي نٿي سگهان ته ننڊڙي کي ڏسي منهنجي دل جي ڪيفيت ڪهڙي ٿي. منهنجي اکين اڳيان ج جي شڪل ڦري ويئي. ٿوري دير لاءِ ڄڻ منهنجي مامتا مري ويئي! منهنجي دل گهريو ته جيڪر ان ٻار کي گهڻو ڏيئي ماري ڇڏيان. پر پوءِ هن جي معصوم صورت ڏسي مون کي هسڻ تي بي انتها پيار اچي ويو. ۽ مون ان کي پنهنجي سيني سان لڳائي ڇڏيو. ائين ڪرڻ سان منهنجي دل کي تمام گهڻو سڪون ملي ويو.

هوش لهڻ کانپوءِ منهنجي حالت رحم جي قابل هئي. مون دنيا جي هر شئي کان پڇڻ واهيو ٿي ته: منهنجو پٽ ڪٿي آهي؟ ڇو مري ويو؟ ڇا مون ايتريون تڪليفون ان ڏينهن لاءِ سٽيون هيون؟ پر منهنجي سوال جو جواب شايد ڪنهن وٽ به نه هو. اهي لوليون جيڪي مان پنهنجي پٽ کي ڏيڻ واهيان پئي، سي منهنجي سيني ۾ دفن ٿي ويون. الف وٽ هڪ ئي جواب هو: ”خدا کي ائين منظور هو.“

ها.... شايد اهو جواب صحيح هو، پر ان جواب سا منهنجي بقرار مامتا کي سڪون نه ڏئي ملي سگهيو.

مون پنهنجي پٽ کي صرف هڪ ئي دفعو ڏٺو هو. ٿوري دير لاءِ منهنجي پاسي ۾ سٽو هو، ۽ پوءِ هميشه هميشه لاءِ مون کان رسي ويو. مون الف کي چيو ته، ”مان پنهنجي پٽ جي قبر تي ويندس.“ هو مون کي منع ڪندو رهيو پر مان ضد تي هئس. آخر هڪ ڏينهن هو مون کي قبرستان وٺي هليو. مان پنهنجي پٽ جي قبر تي ڏک کان غش کائي ڪري پيس. ڪافي ڏينهن کانپوءِ منهنجي طبيعت ٺيڪ ٿي. ان هاڻي به جيئري آهيان. مون کي ڏسي ڪير به نه ڀوندو ته مان بيمار آهيان.

ٺيڪ ٿيڻ کانپوءِ مون الف کي چيو، ”مان تنهنجي احسانن جو بدلو ته ڏيئي سگهان، پر منهنجي دل ۾ اهيان ٽائين هڪ ننڍڙي پار جي خواهش موجود آهي، جنهن کي مان سيني مان لڳائي لوليون ڏيان. جنهن سان منهنجي مامتا کي سڪون ملي. جيڪو اسانجي اڻڻ ۾ بهار جو* خروڻو* آئي.“

الف چيو، ”جيئن تون چوين مان ائين ڪرڻ لاءِ تيار آهيان.“ مون جلدي ۾ چيو، ”مونسان شادي ڪر.“

اسانجي ازدواجي زندگي مثالي هئي. مون هن کي ٻي انتها پيار ڏنو ۽ هن منهنجي جهوليءَ ۾ سڄي دنيا جون خوشيون آڻي وڌيون، پر تڏهن به مون کي پنهنجي جهولي خالي محسوس ٿيندي هئي. منهنجو ذهن ننڍڙي جي موت کي وساري نه سگهيو هو.

منهنجي اما خواهش هئي جلد از جلد مان هڪ ننڍڙي ٻار جي ماءُ بنجان.

وقت تيزيءَ سان گذرندو رهيو. هڪ سال جي ٻُڻيان پيو سال به گذريو، پر اڃان منهنجي جهولي خالي هئي.

مون ڪيترن ڊاڪٽرن کان تپاس ڪرائي، پر سڀني وٽ هڪ ئي جواب هو ته هاڻي مان ڪڏهن به ماءُ بنجي نٿي سگهان. — مان هڪ اهڙي ماءُ آهيان، جنهن هڪ ٻار کي جنم ڏنو، ۽ پوءِ ان لاءِ تخليق جا سڀ درواز بند ٿي ويا!

مان ٺوٺ مڪمل ڌرتي چيان آهيان —

الف صلاح ڏني: ”اسين ڪنهن ٻئي جي ٻار کي پاليون ٿا.“ پر مان ڌاريو ٻار نه پاليندس. — مان خودغرض آهيان! مون کي پنهنجي ٻار جي ڪهرج آهي، پنهنجي ٻار جي — جيڪو منهنجي ڪڪ ڀيري نڪتو هجي. جنهن کي مون پنهنجي جوت سان چلا بخشي هجي.

سوچيان ٿي — شايد خدا مون کي سزا ڏني آهي، ان ڪري جي — جو اڻڄاڻائيءَ ۾ مان، ٻار جي محبت ۾، هڪ مرد جي مٿين مٿين ڳالهين ۾ اچي ڪري ويٺيس. خدا مون کي ماءُ بڻائي، ڪن ٻلڪ جون خوشيون ڏنيون ۽ پوءِ — مون کي ڪنهن جي جهنم ۾ هميشه لاءِ تڙپڻ لاءِ اڇلائي ڇڏيو....

مان هاڻ ٻار ڇڻي نٿي سگهان، پر مون کي ٻار ڪٿي. منهنجا ڪن ننڍڙي ٻالڪ جي روئڻ ۽ پيارا ٻاتا ٻول پڌڻ لاءِ آتا آهن. مان هڪ ٻل به ٻار جي تصور کان آڃي نٿي رهي سگهان. مان صرف ايترو پڇان ٿي ته — جيڪڏهن عورت ماءُ بنجي نٿي سگهي ته پوءِ ان کي تخليق ڪرڻ جو مقصد ڇا آهي؟ ڌرتي جيڪڏهن ڪلراڻي آهي ته پوءِ ان مان ڪهڙو فائدو.

ان سوال جو زخم منهنجي سيني ۾ آهي. نا—ور وانگر — جنهنجو ڪوبه ڪنهن وٽ جواب ڪونهي.

ابراهيم خشڪ

سليم هائي چوچريو ٿيو

حاجي دين محمد کي نسي زالون، پنج نياڻيون، ڪيترائي نوڪر ڇاڪر، ڊرائيور ۽ هاري ناري هئا. سندس ننڍي ۾ ننڍي زال ۽ وڏي ۾ وڏي ڌيءَ جي عمر ساڳي هئي. پٽ جو اولاد ڪونه هئس. پٽ لاءِ ٽين شادي ڪئي هئائين، جنهن مان به ڪو اولاد اها ٿيو ڪونه هئس.

حاجي دين محمد گهڻو ڪري پنهنجي ٽين زال سان الڳ حويليءَ ۾ رهندو هو ۽ سندس ٻن حويلين ۾ ڀاڄي پتي، سامان سڙو ۽ ٻئي ڪم ڪار لاءِ نوڪرياڻيون ۽ نوڪر مقرر ٿيل هئا. حاجي دين محمد کان سندس نياڻين جا سڱ گهرڻ لاءِ، سندس جيتري مال ملڪيت رکندڙن کان وٺي، سندس مائٽ ماستر جانوءَ جهڙي سڄي به ڪوشش ڪئي هئي پر حاجي دين محمد سوچيو هو ته پٽ جي اولاد ٿيڻ بعد سموري ملڪيت ان جي ڪاٺي ڪري پوءِ نياڻيون آڻاريندو ته اتفاقي موت جي حالت ۾ ملڪيت نياڻين جا مڙس ميڙي ويندا.

انن ڏينهن ۾ سليم نالي هڪ هاڻي، حيدرآباد جي راڻي باغ ۾ رهندو هو. پر سچي! رهندو ڪونه هو، بلڪه ان کي اتي رهايو ويو هو. سليم هاڻي ڏلهو ۽ خوش طبع هو. وڏي ڳالهه ته مهمان نواز به هو. شام جو راڻي باغ ۾ ايندڙ ٻارن ۽ ٻارن جي والدين کي پنهنجي پٺي ۽ ڪلهن تي کڻي راڻي باغ جي روڊ تي سِير ڪرائيندو هو ۽ ٻاجو به وڃائيندو هو، سندس ٻاجي وڃائڻ جو

انداز عام ٻارن ۽ خاص ماڻهن کي ڏاڍو وڻندو هو پر سازندو، سازندي کي نه سهي، انڪري ڪيترا ساز وڄائيندڙ نه ڪي سوڙو ڏئي هوندا هئا ته سليم هاڻي باجي وڄائڻ مان ڪونه ڄاڻي. جڏهن سليم هاڻي جوان ٿيو ته ڪاڻن پيڻ ۽ سامه ڪڻ جي ضرورتن وانگر هڪ ٻي به اهڙي اثر ضرورت محسوس ڪرڻ لڳو جيڪا گو به عقلمند توڙي بي عقل بالغ ناري نه سگهندو آهي. سليم هاڻيءَ جي وارثن سندس اها ضرورت پوري ڪرڻ لاه ڪراهي ۽ بهاولپور جي راڻي باغ وارن مان رابطو قائم ڪيو پر جيئن ته اهي ڪنواريتا هئا انڪري پهرين دفعي انڪار ڪيائون. هميشه خوش رهڻ وارو سليم هاڻي، انهي انڪار کانپوءِ ائين ملول ۽ موڳانو ٿي رهڻ لڳو ڇڻ سندس وارثن حق بخشائي ڇڏيو هجيس.

وس وارن سليم هاڻيءَ کي سمجهايو ته انهي انڪار کي تون سچو پڇو انڪار نه سمجه ڇو ته ڪنواريتا دل ۾ خوش هوندا آهن ته به پهرين ست هاڻو نه ڪندا آهن. پر سليم صاحب جو ضد هو ته هاڻي هڪڙي گهڙي ڇڻ سال آ، انڪري دير نه ٿيڻ کپي.

حيدرآباد جي راڻي باغ وارن وري ٻنهي ڌرين کي ڇو، جن صرف هڪ مطالبو پيش ڪيو ته پاڙو خرچ سڄو اوهان ڀريو ته پوءِ ڪٿي مانت ٿيون. ڳالهه معقول هئي پر حيدرآباد وارا به هن صديءَ جا گهڻيتا هئا، انڪري پاڙو به ڪواريتن مان ڪڍڻ ٿي ڇاهيائون.

گهڻيتن ۽ ڪنواريتن جون ڳالهيون جڏهن اينگهجي ويون ته هڪ ڏينهن شام جو سليم هاڻي پراون ٻارن کي ڇڪر ڏياريندي ۽ پنهنجي سهاڳ ڪوڙي لاه سوندي ڇريو ٿي پيو ۽ ۽ راڻي باغ جي وڏن، لوهي درن ۽ پٿر جي ڀتين کي ڀڄڻ ۽ توڙڻ لڳو.

عشق ۾ سليم هاڻي ڀتين ڪونه پڇي رهيو هو، پر ان ڏينهن
عشق جي تاريخ پنهنجو پاڻ کي دهرائي رهي هئي. ڪڏهن
شيرين جي عشق ۾ فرهاد به جبل سان مٿو اٿين ٽڪرايو هو،
جيئن سليم هاڻي پٿر جي ڀتين سان ٽڪرائي رهيو هو.
پوليس گهرائي وئي، جن سليم هاڻيءَ کي گوليون هڻي، رت
۾ ڳاڙهو ڪري ماري ڇڏيو.

ٻئي ڏينهن اها خبر اخبار ۾ حاجي دين محمد ٽن زالن واري
به پڙهي ۽ ماستر جانو جهڙي چڙهي ڇانڊ به پڙهي، انهي خبر جو حاجي
دين محمد تي ته ڪو اثر نه ٿيو پر جانوءَ تي ڏاڍو اثر ٿيو.
جانو هر ڪنهن کي اها خبر پڙهي ٻڌائڻ لڳو. هڪ همراه
چيس ته ان ۾ سليم هاڻيءَ جو ڪو ڏوھ ڪونهي. ان ٻڌايس
ته عرس جڏهن پنهنجي ڀائرن سان جهيڙڻ هڻڻ ڪري پنهنجي
شريف ڌيءَ شريفان ويهاري ڇڏي هئي ته آها به چري ٿي ٻئي
هئي! پر عرس سمجهيو هو ته شريفان کي حساب ٿي پيو آهي.
ڪيترن فقيرن کان ٺوٺا سوٺا ڪرايافين، پر شريفان ويرون وير
وڌندي وئي. ڊاڪٽر کي ڏيکارايائين. ان چيو ته ڇوڪري
هسٽريا جي ڪري چري ٿي ٻئي آهي، سندس شادي ڪرايو ته
ٺيڪ ٿي ويندي ۽ شاديءَ کانپوءِ هوءَ واقعي ٺيڪ ٿي وئي هئي.
جانو هڪ ٻئي همراه کي جو سليم هاڻيءَ واري خبر پڙهي
ٻڌائي ته ان چيس، سليم هاڻي ته ڪنوارو هو پر الانجي ڪهڙا
ڪهڙا سامه وارا چريا ٿي پوندا آهن. ان ٻڌايس ته هڪ نوجوان
جي پوڙهي ماءُ چري ٿي ٻئي. نوجوان سمجهيو ته سندس پيءُ
جي مري وڃڻ ۽ ان بابت گهڻي گهڻي ڪرڻ سبب سندس ماءُ
کي جن ٿي پيو آهي. سو ماءُ کي ڪلهي تي کنيو آنجو جن
ڪيائڻ وڃي رهيو هو ته واٽ تي ڪنهن پڇيس ته ڀائو! پوڙهيءَ
کي ڪيڏانهن کنيو پيو وڃين؟ — نوجوان چيو ته جن ڪيائڻ.
ان همراه چيس ته ابا پوڙهيءَ جي شادي ڪرائي ڇڏ!

ڪيترا ڀيرو جن ڪيرائيندينس!؟ نوجوان ڪي آئي ڪاوڙ - مو ماءُ ڪي هيٺ لاهسي ان همراھ ڪي پنج ست ٽونشا هئي وري اچي ماءُ ڪي ڪٺڻ جي پٺي ڪيائين ته ماڻس بچو ڏيئي چيس: ”ڇورا! ماڻهو سچ ٿا چوڻي ته ڪاوڙ ٿي لڳئي!“

جانوءَ ڪي تيشن سليم هاڻي واري خبر ۾ ڇاه پيدا ٿيو. هڪ پٺي همراھ ڪي پڙهي ٻڌايائين، ته ان ٻڌايس ته ڪو وقت اڳ وٺس پستي نسل جي هڪ ڪٽي هئي. پستو ڪٽو هٿ نه ٿي مڱيو هو ۽ ٻيو ڪٽو ملائڻ چڱو نه سمجهيو هئو ته آها ڪٽي بي چري ٿي پئي هئي.

جانوءَ ڪي يقين ٿي ويو ته حاجي دين محمد جون ڌيون به ضرور چريون ٿينديون ۽ پوءِ حاجي دين محمد کيس ڳولي سگ ڏيندو.

اهو سال - هي سال - جانو ڌنڌي هليو ويو. آئي پهچندڙ پهچندڙ خطن مان جانوءَ ڪي عجب ٿيندو هو ته حاجي دين محمد جون ڌيون اڃا ڇو چريون نٿيون ٿين!!!؟

جانو پنهنجي منهن، پاڻ کان پڇندو هو ته حيدرآباد جي راڻي باغ وارو سليم هاڻي چريو ٿي پيو هو. عرس جي ڌيءَ شريفان چري ٿي پئي هئي. نوجوان جي پوڙهي ماءُ چري ٿي پئي هئي. پستي ڪٽي به چري ٿي پئي هئي ته آخر حاجي دين محمد جي پنجن ڌين مان ڪا هڪ به چري ڇو نٿي ٿئي؟ ڪنهن جن يا ڪنهن حساب ۾ ڇو ٿي ٿاڻي؟

هن سال جانو وڏي ملڪيت ڪمائي اچي پنهنجي گهٽ پهتو. حاجي دين محمد چڙئين شادي ڪئي هئي. سندس پنج ئي جوان جڻاڻ ڌيون مياڻيون هيون.

جانو جڏهن پنهنجي هڪ پڙيسريءَ کان پڇيو ته حاجي دين محمد جون ڌيون ڪڏهن به چريون ڪونه ٿيون آهن ڇا؟ ته ان اهرج مان جواب ڏنو ته پاڻ حاجي دين محمد جي گهر

اچي وهي، ڪونه کيس ڪهڙي خبر؟ ڄاڻو انکي مسجهاڻيندي
 ڇو ته جيڪڏهن حاجي دين محمد جي ڪا به ڇوڪري ڇري
 ٿئي ها ته حاجي دين محمد جا نوڪر ۽ ڊرائيور ڊڪ ڊوڙ ۾
 پهچي وڃن ها ۽ پڇيائينس ته ڀلا! تو منهنجي دٻي وڃڻ کانپوءِ
 ڪڏهن به حاجي دين محمد جي نوڪرن کي ڊڪ ڊوڙ ڪندي
 يا پریشان ٿيندي ڪونه ڏٺو؟

پاڙيسري چيس ته يار ڄاڻو! جيئن تنهنجي دٻي وٺي کان
 اڳ حاجي دين محمد جا نوڪر آرام سان ڪم ڪري رهيا
 هئا تيئن پوءِ به ڪندا رهيا آهن. وڌيڪ مونکي خبر ڪانهي.
 اچا! — ڄاڻو ڪي ڳالهه مسجهه ۾ اچي وئي. چيائين مان
 به ڇوڙان ته ڇو حاجي دين محمد جي پنجن ئي ڌيئرن مان ڪا
 هڪ به اڃا ڇري نه ٿي !!

شھنار ميمڻ

ميانهن ڪيڻي

منهنجو هن سان ڪو پراڻو ساٿ نه هيو، پر الائي ڪيئن دل جي تار ملي وئي هئي! ڪو ڏک هڪ جهڙو هيو شايد، ڪهڙو؟ اهو پڇڻ جي نه هن ڪوشش ڪئي ۽ نه مان. رڳو محسوس ڪنديون رهيون سين.

هونئن ته اسان ٻئي فرسٽ ايئر ڪان گڏ هيسين، پر هوءَ سائنس گروپ ۾ هئي ۽ مان آرٽس ۾. منهنجي ڪلاس ج-ي چوڪرين جو خيال هيو ته عائشه ڏاڍي مغرور آهي. پر جڏهن انٽر ڪانپوه هن سائنس ڇڏي بي-اي ۾ داخلا ورتي ۽ اهي ئي سبجيڪٽ ڪنياڻين، جيڪي مون وٽ هيا، تڏهن خبر پئي ته هوءَ ڏاڍي سادي ۽ سڀاڳي هئي. هن ۾ ان عمر جي چوڪرين واري چنچلتا نه، پر گنڀيرتا هئي، ۽ ان ئي ڳالهه سان پنهني ڪي ويجهو آندو. نراسائي ۽ حيراني کاڌڙ هڪ عجيب ڪيفيت هوندي هئي هنجي اکين ۾! جيئن ڪو اڻ وڻندڙ ۽ اڻ وسرندڙ واقعو اکين ڏٺو هجي، ۽ ان تي ويساهه نه ايندو هجي.

تنهن ڏينهن فري پيرڊ هيو، اسان لائبريريءَ ۾ ويٺيون. هيون سين. منهنجو ڪتابن ۾ ايندو موه ڏسي پڇيائين:

”تون به لکندي آهين فيروزه؟“

”لکڻ جو ڏانءُ ڪونهيم. رڳو پڙهندي آهيان.“

”ع-ا-ع جا ليک ڪڏهن پڙهيا اٿئي؟“ هن پڇيو.

”ها، سٺو لکندي آهي، تحرير ۾ پختگي اٿس.“ مون ورائيو.

”جي اها مان هجان ته؟“

”ناممڪن!“ مونکي اعتبار نه آيو.

”سچ ئي ڇوان، مان عائشه احمد علي ئي ع-ا-ع آهيان.“

هن جي لوجي جي سچائيءَ تي اعتبار ڪرڻو ئي هيو. مونکي ڪڏهن اهڙو خيال به نه آيو هيو ته عائشه لکندي هوندي! ڪيڏي نه ڇڪائيندڙ ڳالهه ڪئي هئائين!

”پر تون پنهنجو پورو نالو ڇو نه لکندي آهين؟“ مون کي

اهان به حيراني هئي.

”مونکي ڇڪ مشهوري سٺي نه لڳندي آهي. ۽ اهي سوال

به ڏکيا لڳندا اٿم، جيڪي هر لکندڙ کان پڇيا ويندا آهن.“

”تنهنجي تحريرن ۾ ايڏي نراسائي ڇو آهي؟“

”مان ڪوئي ڪلندڙ ليک لکڻ چاهيان ته به نٿي لکي

سگهان! ائين لڳندو آهي ڄڻ منهنجي اندر ۾ لڙڪ ٿي لڙڪ

پريل آهن. جڏهن لکندي آهيان ته اهي لڙڪ لفظ بنجي ويندا

آهن!“

سوچيم، پڇانس جيڪر ته، ايڏا لڙڪ توکي ڪنهن اربا

آهن—؟ پر پڇي نه سگهيس. ڪي ڳالهون ۽ ڳجهه دل ۾ لڪل

ئي سونهندا آهن.

ان کان پوءِ جڏهن به ڪو نئون ليک لکندي هئي ته مونکي

ضرور پڙهائيندي هئي.

”تنهنجي ڪهاڻين جو مجموعو پڙهيم. ان ۾ هڪ ڳالهه

دل سان نه لڳي. تو اربا پنهنجي نالي ڇو ڪئي آهي؟ ان کي

ته خود پسندي ڇڻبو نه؟“ مون پڇيو.

”خود پسند هجان ها ته جيڪر پنهنجو نانءُ هيئن نه لکايان

ها. اهي هستيون جيڪي بيحد عزيز اٿم، سي دل جي ڪوشي

۾ ساييل اٿم. ان ڪري پاڻ کي ارييم، ڄڻ انهن کي ارييم.“

هن جي اکين ۾ اداسيءَ جا ڀاڄولا ڪهرا ٿي ويا. مونکي پڇتاءُ

ٿيڻ لڳو ته ائين ڇو پڇيم. الاڻي ڪهڙين عزيز هستين جو دک

دل ۾ لڪيل هيس، جنهن جو عڪس اکين ۾ اوڙا ڏيندو هيس.

مباري جون اداس ڪندڙ هوانون شروع ٿي ويون هيون. ٻن-ڇن جي مند موٽي رهي هئي. انهي مند ۾ ڪو اڻ ڄاتل احساس من کي ماندو ڪري وجهندو آهي. تڏهن پنهنجي ڪيفيت پاڻ به نه سمجهي سگهندي آهيان! تن ڏينهن ۾ ڪاليج ۾ ساليانه رنديون ٿي رهيون هيون. باسڪٽ بال ٽيم ۾ هوءَ به شامل هئي. مان بي ڌيانيءَ سان راند ڏسي رهي هيس. ايتري ۾ پريڪٽس اٽ ۾ ڇڏي هوءَ مون وٽ هلي آئي.

”ڇو! ڪيم پورو نه ڪيئي؟“ مون پڇيو.

”دل ٺٽي چوي، مند اداس آهي ته دل کي به مک ٺاهي. مند مان ڪڍڻ اندر جي رت به بدلجيو ٿي پوي!“ شايد اڻ ڄاتل سوچ جا ڇولا هنجي وجود تي به ڇانئجي رهيا هيا.

”پر تنهنجي اندر ته سدائين سرءُ جو ديو هوندو آهي. تڏهن ته تنهنجي ڪهاڻين مان به سرءُ جو هڳاءُ ايندو آهي.“

مون کي هن جي اداس ڪهاڻين جو خيال اچي ويو.

”اسانجي گهر جي اٿڻ ۾ مينڊيءَ جا، گلن مان وانجهيل ڪيترائي ٻوٽا آهن. مان انهن ٻوٽن جي ڇانو ۾ ويهي لکندي آهيان. انهيءَ ڪري مينڊيءَ جي خوشبو هوندي آهي منهنجي ڪهاڻين ۾ — سرءُ جي نه.“ کلندي ورائيائين.

مان ڪڏهن به هن جي گهر نه ويٺي هيس، نه هوءَ مون وٽ آئي هئي. اسانجي دوستي بس ڪاليج تائين محدود هئي. تڏهن به ڪيترين ڳالهين ۾ — سوچ ۾ هڪ جهڙائي هئي. دل جي ڪا تند ملي وئي هئي شايد! سوچيو هيم، سياري جون موڪلون ٿين ته هن جي گهر ضرور وينديس. سندس ماءُ سان ملنديس، جنهن جي تذڪري سان هن جي اکين ۾ جوت ٻرڻ لڳو ٿي. ۽ جنهن لاءِ چيو هئائين: ”تون منهنجي ماءُ سان ملي ڏاڍي خوشي محسوس ڪنديس، هوءَ تمام پياري ۽ محبت ڪرڻ واري ماءُ آهي.“

شايد دنيا جي هر ڇوڪريءَ کي پنهنجي ماءُ ٻين جي مائرن

ڪاڙ وڌيڪ ٻياري لڳندي آهي. منهنجي اندر ۾ ڪا شئي ڄڻ
ٽٽڻ لڳي. ماءُ ٻيءَ کي اولاد مان ايڏو پيار ڪرڻ ئي نه ڪهرجي
جو انهن جون محبتون، شفقتون وساري نه ورن.

موڪلون گذري ويون پر مان هنجي گهر وڃي نه سگهيس.
موڪلن کانپوءِ جڏهن هوءَ ڪاليج آئي، ته بيحد ڪمزور
لڳي. پڇڻ تي ٻڌايائين ”طبيعت خراب هئي، هاڻي ٿيڪ آهيان.“
پر مونکي هوءَ ڏاڍي نجهريل لڳي. امتحان ويجهڻا هيا، هاڻي
اسان فري پيرڊ ۾ لائبريريءَ ۾ ويهي ميگزين ۽ ڪهاڻين جا
ڪتاب پڙهڻ بدران ڪورس جا ڪتاب پڙهنديون هيونسين.
Revision لاءِ موڪلون ٿيون. سياري جي ڊگهين راتين ۾ امتحان
جي تياري ڪندي، عادت مطابق جڏهن ڪو رسالو پڙهڻ لاءِ
ڪڍندي هيس، ته عائش ڏاڍي ياد ايندي هئي. هاڻي هڪ ارادو
ڪيم ته امتحان کانپوءِ عائش ڏانهن ضرور ويندس. ڳڙهن ڪلاين
۽ مينڊيءَ جي پوئڻ وارو هن جو گهر ڏسڻ جو ڏاڍو شوق هيم.
امتحان شروع ٿيا، ختم به ٿي ويا. پر الاڻي ڇو عائش هڪ
پير ۾ به نه آئي! سڀني کي ڏاڍو تعجب هيو. هوءَ ته ڪلاس جي
ذهين چوڪري هئي. امتحان ۾ ڇو نه ويئي! منهنجي دل ۾ ڪيئي
وسوسا اڀرڻ لڳا. آخري پير ڏئي هن جي گهر ويس ته سندن
گهر کي تالو لڳو پيو هو. معلوم ٿيو ته ڳوٺ ويا آهن.

هڪ ٻئي پويان ڪيترا ڏينهن گذري ويا. اسانجا فائيل جا
ڪلاس شروع ٿي ويا. پر هوءَ وري ڪاليج نه آئي. ڪيترا ڀيرا
معلوم ڪرڻ لاءِ سندس گهر ويس، پر هر دفعي سندن گهر بند
مليو. ڪلاس جون چوڪريون اڪثر هن بابت مون کان پڇنديون
هيون. پڻ ڪي ئي خبر نه هيم، هنن کي ڇا ٻڌايان!

ان ڏينهن مان ۽ منهنجي ڪلاس فيلو جيميل ڪلرڪ آفيس
۾ سليبس ڏسڻ ويا هئاسين. اتي ڪوئي ويٺو هو. هن جو پهرو
سياتل پئي لڳو. سوچيم الاڻي ڪير هوندو؟

”هي ڪتاب نه عائش جا پيا ڏسجن!“ جيميل هن شا ن

جي هٿ ۾ جهليل ڪتابن ڏانهن نهاريندي آهسته سان چيو.
 ”عائشہ جا ٽي آهن۔ پر ڇو؟ مون کان چرڪ نڪري ويو.
 معلوم ٿيو ته هو عائشہ جو ننڍو ڀاءُ آهي، ۽ عائشہ وٽ موجود
 لائبريريءَ جا ڪتاب واپس ڪرڻ آيو هيو. ڪيڏي نه صبر
 سان پڙيائين ته عائشہ زندگيءَ جي ليڪ اورانگهي وئي آهي!
 هن کي معدي جو السرت ٿيو هيو. (وڃڻ لاءِ ڪو بهانو نه ڪپندو هيو نه)
 لڳ ڀڳ مون کي ڇڻ ڪنهن پاتال ۾ ڌڪو ڏئي ڇڏيو هجي، جتي
 ڪجهه نظر نه پئي آيو۔ سواءِ هڪ جهري جي!

”عائشہ! تون مون سان هميشه چرڪائيندڙ ڳالهائون ڪيون،
 جن تي ويساهه ڪرڻ مشڪل ٿيو هوي، ۽ ڀلا هيءَ به ڪا
 اعتبار جوڳي ڳالهه آ۔؟ ته تون ائين خواب بنجي ويندينءِ!
 ڪنهن سوچيو هوندو!“

منهجو ته اندر ئي اڌ ٿي ويو آ. دل جي تار ٽٽي چڪي
 آهي، ڪو رابطو نه رهيو آ۔ هاڻي ڪڏهن هن کي نه ڏسي
 سگهبو. اداس نئين جي نهار، اونڌاهين ۾ الوپ ٿي وئي.

مان پڙهڻ لاءِ ڪتاب ڪوليان ٿي ته لفظ مڙي هن جي
 صورت اختيار ٿا ڪن. هاڻي ع - ا - ع جون وياڪل ڪهاڻيون
 ڪڏهن نه ڇڄنديون. ڪنهن کي خبر نه پوندي ته هوءَ ناهي.
 ۽ عائشہ جو وڃڻ به ڪجهه وقت کانپوءِ سڀ وساري ڇڏيندا.
 مينديءَ جا پوڻا خاموش آهن، هاڻي انهن جي ڇانوڻو ۾ ويهي
 ڪوئي ڪهاڻيون نه لکندو. هوءَ ته مينهن ڪٽي هئي، زمين
 تي ڪري، جذب ٿي وئي.

هڪ ڀيري هن چيو هيو:

”مان اهڙي ڪهاڻي لکڻ ٿي چاهيان، جنهن ۾ ڌرتيءَ جا
 سمورا دڪ هجن ۽ جنهن کي پڙهي ماڻهو روئي پون.“

سوچيان ٿي ڪهاڻي ته لکي نه سگهي، البت هوءَ پاڻ اهڙي
 ڪهاڻي بنجي وئي

منیر چانڊيو

اڃايل من

ڪهڙي ڪهڙي ٽڪڙي پيو هوس. هڪ به ڏيڍي لڳي هئي. صبح جو سوير نيرن ڪري نڪتو هوس. ويٽيڪن سٽيٽ (Vatican City) ۾ سڄ نڪرڻ کان اڳ پوپ واعظ ڪندو آهي. دري کولي، پڻي هٿ مٿي ڪري ماڻهن کي ڪهڪاريندو آهي. پاڻ اسيءَ کان مٿي آهي، انڪري ڪرسيءَ تي ويهاريندا اٿس. مشڪل سان پنج منٽ ڳالهايائين. ماڻهن جو ايترو تعداد ڪونه هو.

اتان پنڌ هليس. پنڌ هٿن ۾ مونکي ڏاڍو مزو ايندو آهي. روم ۾ ڇنڇر ۽ آهر موڪل جا ڏينهن هوندا آهن. انهن ڏينهن ۾ فوٽ پائڻ ۽ چوراهن تي به دڪان لڳي ويندا آهن ۽ ڏاڍي خريداري ٿيندي آهي. اڄ ڇنڇر جو ڏينهن هو ۽ رستن تي رونق ڪهڻي هئي. شهر وهان وهندڙ درياھ تي ماڻهو صبح کان ئي اچي ويا هئا، انڪري اتي سيڙو لڳو پيو هو.

تقريباً سڀئي آثار قديمه جون جايون ڏسي، هاڻ ويٽا ونيشيا (Vla Venecia) جي چوراهي تي باغ کي لڳل ڪاٺ جي لوڙهي تي ويهي سوچي رهيو هوس ته هاڻ ڪهڙي طرف رخ ڪيان، جو ماني به کان ۽ جيڪي رهيل ڏسڻ جهڙيون جايون آهن، انهنکي به ڏسي وٺان، پيريون ته ائين ئي ڪڙين تي زور ڏنو هوم. هر جتي به ويس ئي، اتي سياحن جي هٿن ۾ روم بابت ڪتاب ڏنم، جيڪي ويهين ٽيهين روپين ۾ مليا. بعد

۾ عقل ۾ آيو سو مون به ڪٿي ڪتاب ورتو. ڪتاب جا پنا
 اٽلائي رهيو هوس ته اکين تي اوڙو پيو. ڪنڌ ڪٿي ڏٺم ته
 سامهون ڪار ۾ هڪ عورت ويئي هئي. مٿي تي ڪڪائون
 وڏو ٽوپلو، اکين تي اس واري عيڪ، جيڪا نڪ تائين
 ڪسڪايل. ميڪ اپ ڪرڻ جي بهاني سان آئينو به هڻي ڏسي
 ۽ وجهه وٺي مونکي اوڙو به هڻي هئي. مون سمجهيو ته شايد
 چالو آهي، ڇو جو هڪ ڏينهن گهمندي ويٺا ونيسيا وٽ ڪن
 ڇوڪرين اچي پاسو ڏنو. پهرين ڇوڪري پراسان آئي ته ڏاڍو
 خوش ٿيس، بلڪ واچ ٿي کودو هڻي ويئي. پڳل نٿل انگريزيءَ
 ۾ ڳالهائين:

”ڇو اڪيلو پيو گهمندو وتين!؟“ هن پڇيو.

”پرديسي آهيان ۽ پرديسين سان ڪير ڳالهائيندو.“ مون
 ورندي ڏني مانس.

”نه نه دل نڍي نه ڪر. مان جو آهيان. پر مان توسان
 صرف ٻه ڪلاڪ رهڻ سگهان ٿي.“ هن چيو.
 ”رهڻ جو مطلب ڇا آهي؟“ مون پڇيو مانس.
 ”تون منهنجي هوٽل تي هل. ڪلاڪ ڪن پيار ڪجانءِ.
 صرف پنجاهه هزار ليرا ڏجانو.“

مان هلندي هلندي بيهي رهيس ۽ ان ڇوڪريءَ کي گهور
 ڪري ڏٺن لڳس. هوءَ به بيهي رهي ۽ پڇيائين:
 ”ٽيڪسي واري کي ٿو ڏسين ڇا؟“
 ”ٽيڪسي ته کڏ آهي، پر ڇڏڻ جي سگهه هاڻ ۾ نٿو
 ساريان.“

”ڇا مطلب!؟“ هن تعجب وچان پڇيو.
 ”مطلب صاف آهي خدا جي بندي. مان مسافر آهيان،
 مون وٽ ته پنجاهه ليرا به ڪونهن. تون وري هزارن جي
 ڳالهه ٿي ڪرين. ڪجهه ته خيال ڪر.“
 ”مان سچي، سيلانين جو ڏاڍو خيال رکندي آهيان. ڪين

ڪنهن به قسم جي تڪليف نه ڏيندي آهيان. اڄ، نيڪسي رستي جي هن ڀر ايڪسيلسٽر (Excelsior) هوٽل جي ڀرسان ملندي. ”هن منهنجي ٻانهن ۾ هٿ وجهي چڪيندي چيو.“

سندس وات مان شراب جي هلڪي بوه اچي رهي هئي. شايد ڪنهن کي تازو واندو ڪري آئي هئي. ”هڪ شرط سان هلندوسان.“

”ڪهڙو شرط؟“ هن خماريل اکين سان مرڪندي پڇيو. ”ڪاڏي پيئي جو بلو تون ڪنڊيز ۽ مونکي پنجاهه هزار ليرا به ڏيندين.“

”ڇا مطلب؟“ هن تعجب وڃان پڇيو. ”سودو آهي مڪياري. جي وٺي ته ٻڌاء ته مان رڪان ڪوٽين تي زور.“

”يعني التو مان توکي پيسا ڏيان!!؟“ مون ڪنڌ لوڙي هاڪار ڪئي. ”هل ڙي هل وڃ ڳوڊيا، آهين به سهڻو نري پري ٿي. هليو آ روم ڪهمڻ ڪنجوس.“

مان هن مان جان چڙائي اها ٿورو اڳتي هليس ته هڪ ٻي چوڪريءَ اچي ڀر ورتي. اڏالين ٻولي آهستي ڳالهائيندي ويهه هزار ليرا چيائين.

”ڇا جا ويهه هزار ليرا؟“ مون پڇيومانس.

”دل خوش ڪرڻ جا.“ هن جواب ڏنو.

”توکي ڪنهن ٻڌايو ته منهنجي دل بيمار آهي؟“ هن چوڪريءَ کي زبردست ميڪ اپ ٿيل هو. گهري ڳلابي لب اسٽڪ لڳل. ڪارا ڪپڙا بهريل ۽ ڳچيءَ ۾ دادا گيرن وانگر رومال لڙڪيل. ”اڳهڻو جنهن چوڪريءَ مون سان ڳالهائيو ٻي ته تو ٻڌي ورتو هو نه؟“ مون پڇيومانس.

”اوهان ته انگريزيءَ ۾ ڳالهائيو نه.“

”مونکي اڏالين زبان ايتري نٿي اچي. تون فرينچ ڳالهائي

مڪهندين آهين.

”ڪوزي ڪوزي (Così Così)“. يعني (ٿوري ٿوري) هن اڏالين
ربان ۾ ڇيو.

”مان مسڪين ماڻهو آهيان. وڃي ڪنهن ٻئي کي ڦاساءِ،
اجايو پنهنجو وقت ضايع نه ڪر.“ مون ڇيومانس.
”ڇا ڇا؟“ ڪلي چيائين، ”مون نه سمجهيو، اڏالين ٻولي
ڳالهه.“

”ڇيئي جو فرينچ اچي ٿي.“
”اهو ته ائين ئي چيو هو مان.“
”مان امير ماڻهو نه آهيان.“

”مان توکي سڃاڻان ٿي. عرب ڏاڍا ٻڪا آهيو. تيل مان
هيڏو ڦاڪايو ته به ٻيٽ ٿئي ڀرجيڻو.“ هن منهنجي ٻيٽ
ڏانهن اشارو ڪندي ڇيو.

”مان عرب ناهيان، پر منهنجي ملڪ جا ماڻهو عرب ملڪ
جي گهڻين جا ڪتا ٿيڻ جون دعائون رب کان گهرندا آهن.“
”ڇڏ ڇڏ اجايو ڳالهيون. هلين ٿو يا...“ هن ڳالهه کي
اڌ ۾ ڇڏي ڏنو.

”مون ڪڏهن چيو ته مان توسان هلاڻ ٿو.“
”ڏاڍا ٻڪا آهيو؟ چڱو تون ويهن منٽن جا ڏهه هزار
ليرا ڏجان. اها توسان خاص رعايت آهي.“
”حاتم طائيءَ جي نياڻي صاحبو اوهانجي وڏي مهرباني، مان
هلاڻ ٿو.“

منهنجي ٻانهن ۾ ڪٿي ٻئي ٻانهن وڌائين ۽ شوخيءَ وچان ڪنڌ
لوڏيندي چيائين، ”مون سان هلڻو پوندئي.“
”چڱو مان به توسان رعايت ٿو ڪريان.“
”ڪهڙي!!“ هن تعجب وچان پڇيو.

”اڳيئڻو هن چوڪريءَ مونکي پاڻ سان هلڻ لاءِ چيو ته
مون ڪائس ان لاءِ پنجاهه هزارن جي گهر ڪئي هئي. پر

توسان مان مفت ۾ هلڻ لاءِ تيار آهيان. اٿئي منظور ته ٻڌاءُ؟
چين وچان ڇپ ڪڍي، نوڪ ڪندي چيائين، ”جيڪڏهن
ڪٽل آهين ته پوءِ هتي گهڻ ڇو آيو آهين.“

— — — — —
هوءَ سامهون مرڪي رهي هئي. ڪنڌڪي آهستي سان لوڏيندي
اچڻ جو اشارو ڪيائين.

مون آس پاس نهاريو. ڪنڊ ۾ ٻه فوجي ڳالهائڻ ۾ مصروف
هئا. ٻيا ماڻهو پنهنجي ڌن ۾ هئا. البتہ ٻه اڏالوي ڪنگلا
دادا گير مونکي ۽ هنڪي گهوري رهيا هئا.

آخر هن کان رهيو نه ٿيو. ڪار جو دروازو کوليندي،
آهستي هٿ سان اڇو جو اشارو ڪندي انگريزيءَ ۾ چيائين:
”ڇا مان اوهان سان ڳالهائي سگهان ٿي؟“

مجبوراً اٿي ڪار جي ڀرسان ويس ته هن وري پڇيو:
”اوهان افغانستان جا آهيو نه؟“

”نه.“

”مون اوهانکي افغاني سمجهيو هو. پوءِ اوهان ضرور
ايراني هوندا.“

مون ڪنڌ سان نهڪار ڪئي.

سوچيندي چيائين: ”پوءِ اوهان پاڪستان جا هوندا.“

”جي ها“

”پشاور جا آهيو؟“

”نه.“

”لاهور جا.“

”نه.“

”پوءِ ڪٿان جو آهين. ڀلا ڪٿي ٻڌاءُ.“

”سنڌ جو.“

”سکر جا.“

”توڪي سکر جي نالي جي خبر ڪيئن پئي؟“

”اڄ ڪار ۾ ويهه ته ٻڌايان ٿي. مون کي توسان ڳالهائڻو به آهي.“ هن مرڪندي چيو.

سندس مرڪ اهڙيءَ ته پياري هئي جو ان ۾ پاڻ کي لڙهندي محسوس ڪيم. نيٺ دل ٻڌي ڪار ۾ سندس ڀرسان واري سيٽ تي ويهي رهيس.

”ڏکڻي ٻيو آهين نه؟“

”ها.“ مون کيس گهو ريندي چيو.

هن ڪار کي اسٽارٽ ڪندي وري پڇيو: ”بک به لڳي هونءَ.“

”ها، پر توکي ڪيئن خبر پئي؟“ مون ٿورو مرڪندي پڇيومانس.

”هل ته ڪنهن هوٽل ۾ هلي ٿا ماني کائون. من سان ڪو ٿيڻي ته پوءِ حال احوال ڪنداسون. ٻانهي خبر پئجي وينديءَ. تون به ڇا ياد ڪندين.“

مون کي سندس ڳالهائڻ مان اندازو ٿيو ته هوءَ ڏاڍي اڃا ابل آهي.

ڪلاپرڪاش

وياڪل نظرون - وياڪل واڻي

آڄ تنهنجون وياڪل نظرون ڏسي، منهنجي مٿا روئي رهي آهي، پر مان تنهنجين نظرن ۾ اڪيون نٿي آنڪايان. نڄڙان منهنجين اکين جي وياڪلن ۾ تنهنجون اڪيون جهٽي وٺن ۽ وڌيڪ وياڪل ٻڃي وڃن! من ڀرجي ٿو اُچيم ته ڪڍ پاسيرو ۾ لڙڪ لاڙي ٿي ڇڏيان، جئن توکي ڪل نه بوي. صبح کان وٺي توکان ٻڙڪي لڪايو اٿم ۽ خاص ڪري لڪايو اٿم پنهنجين اکين کي؛ ڇو ته هڪ ڏينهن تو ڇيو هو.... ”تنهنجون اڪيون هرڪو ڀاو ظاهر ڪرڻ لاءِ ڪافي آهن. تو برابر مونکي ڪڏهن مار ڪانه ڏني آهي، اها ڪڏهن زبان سان ڪاوڙ ڪانه ڪئي آهي، ته به لنگهندي لنگهندي دڪ يا ڪاوڙ ڀريون نظرون اڇائي ويندي آهين ته مان ڪٿي آندو آهيان. سڄي ويندو آهيان ته ڪا مڙهي خطا ڪئي اٿم. تو خوشي به هميشه اکين وسيلي ئي ظاهر ڪئي آهي. منهنجين ڪاسايين جو ٻڌي، تنهنجون چمڪندڙ اڪيون ٺٺ لڳنديون آهن. تنهنجين اکين ۾ اهو ڇا آهي، اها؟“

تون انٽر جي امتحان ۾ پاس ٿي آيو هئين، تڏهن اهي لفظ چيا هئ. منهنجو ستل آڀمان اُن ويل جاڳي آيو هو. مون اهڙي ئي ماءُ بڻجڻ لاءِ ساڌنا ڪئي هئي؛ پر ڄاتم نٿي ته اها ساڌنا اُن پورتا تي ٻڌي هئي جو توکي سڀڪي اکين وسيلي ئي سڃاڻبو هو.

آن ڏينهن مونکي انيڪ يادگيريون آيون هيون. تنهنجي جنم جي ڏينهن کانوڻي آن ڏينهن تائين، تنهنجي سموري جيت منهنجي اکين اڳيان تري آئي هئي. تنهنجو جنم ٿيو هو هڪ برساتي رات ۾. رم جنم برسات وسي رهي هئي. ڪاري رات پوري ٿي ۽ پريات ٿي ته به چانيل ڪڪرن ڪارڻ، آڪاس ۾ اوندهه هئي. پريات پرڻويءَ جي گود ۾ آئي هئي، ميان، وشال ڌرتيءَ جي گود ۾. اهڙي ئي وقت تو منهنجي گود پري هئي؛ بر جيتري ميانا، جيتري وشالا پرڻويءَ جي گود ۾ آهي، اوتري ميانا، اوتري وشالا مون وٽ هئي ڪٿي؟ ليڪن اها ڳالهه ميان ٿي ته تو آئي مون هڪ آنت جوت جڳيل ڏٺي. سوچيم: ٻاهر ڪيترو نه اٽڪ ڪار آهي، پر هاڻي آهو نه رهندو، ڇو جو تون آيو آهين. سٺيلين ۽ مائٽن کي چوندي هئس، ”هيءُ گوتم ٻڌ آهي. اوندهه تڙي روشني ڦهلائيندو. دنيا کي شانتِيءَ جو پيغام ڏيندو.“

سٺيلين مسخري ڪري کلنديون هيون ۽ چونديون هيون، ”هي گوتم آهي؟ هيترو ٿو شور مچائي!“ تڏهن تنهنجن ٻٽڪڙن چن جو آسرت پيئندي چوندي هئس: ”گوتم نڍي هوندي شور نه مچائيندو هو ڇا؟“

هڪ ڏينهن فخر وچان ڪنڌ اوچو ڪري سٺيلين وچ ۾ چم، ”مان هنکي ڪڏهن به مار ڪانه ڏينديس. ٻار کي مارڻ مان پنهنجي گهٽتائي ٿي سڄهان. مان رڳو کيس هرڪا ڳالهه سڄهاينديس، سندس رهبري ڪنديس، پر ڪجهه به مٿس مڙهينديس ڪين. ڪجهه به ڪرڻ چاهيندو ته ان جا فائدا ۽ نقصان سڄهائي، کيس ٻه وائي تي ڇڏي ڏينديس، ڀل پنهنجيءَ سمجه سان درست وات وٺي.“

سٺيلين کلي چونديون هيون، ”ٻار کي مار ڪيئن نه ڪڍبي؟ ڪڏهن ڪه ٿي کيس ضرور چيپيندينءَ ۽ ڪڏهن

مٿس ڪجهه مڙهندين به ضرور.

پر منهنجو ضد قائم. ضد ڇوان يا ايمان ڇوان؟

اهو ايمان، اهو ضد ڪٿي زندگي گذارڻ لڳيس. سچ ڇوڻ
وٺي آهيان ته هاڻسان به دوکو نه ڪنديس. ڪڏهن ڏاڍي
شدد به ٿي هونديس. شايد صبر وڃائي غصو به ڪري وجهان
ها... پر منهنجو ايمان مون تي پيرو ڏيندو ٿي رهيو.

تون ڏهن ٻارهن سالن جو هئين، هڪ ڏينهن جڏهن توکي
هڪو تپ هو، تڏهن تون اسڪول جي پڪنگ تي وڃڻ جو
ضد ڪري ويئين. مون توکي سمجايو، ”ڏس، مون تو لاءِ
پ تياريون به ڪيون آهن، پر تپ اٿئي. آڄ ڪري نه وڃ.“
منهنجين اکين ۾ دڪ ته ضرور لڪل هوندو شايد انڪري ٿي
پنهنجو سامان مٽيڙيندي تو وڙ وڙ لڪي مون ڏانهن نوايو به
ٿي ۽ ان دڪ کي سمجهيو به ٿي ته به جيئن سرتن جي سنگت
جو لوپ ان عمر ۾ تون ڪئن ٿي ڇڏي سگهين؟ تون ضد
ڪري هليو ٿي وئين! دادهن کي به جڏهن خبر پئي ته ڏاڍو
ڪاوڙيو. مان سندس ڪاوڙ سٺي ويس. شام جو جڏهن تون
موني آئين تڏهن تپ وڌيل هيو. ايندي ئي اچي مونکي چٽوڙين
۽ چيه، ”تون مٿان روئين، اما. اڳتي مان پڪنگ تي اصل
نه ويندس.“

تنهنجي اکين جا ڳوڙها پيئندي، مون تنهنجي مٿي تي هٿ
گيمائي چيو، ”ڇو نه وڃين؟ ضرور وڃانءِ. رڳو چئه: اما،
مان تپ ۾ نه ويندس.“

ان بعد، تون وڏو ٿي سين ته به چوندو هئين، ”اما، تون
خرشيءَ سان موڪل ڏيندين ته ويندس نه ته نه.“
ان کانپوءِ، ٻئي دفعي.

تون مئٽرڪ ۾ هئين، پرلم جي امتحان کان ٿورو اڳ ۾
توڪي دادهن ماسو خرچي، هڪ واچ وٺي ڏني. تون خرشيءَ

۾ نه پيو مائين. ٿورا ڏينهن ٿي ڪين گذريا ته تون واڄ پنينجي هڪ دوست کي ڪن ڏينهن لاءِ ڏيئي آئين. هو شايد ڪو امتحان ڏيئي رهيو هو. مونکي اچي چيو، ”اسڪول ۾ ڪري پئي ۽ بيٺي ويئي. هڪ دوست جي پيءُ کي واپن جو دڪان آئي، سو کيس مرمت لاءِ ڏيئي آيو آهيان.“

تن چئن ڏينهن بعد تنهنجو آڏو دوست آيو. تون گير ۾ هئين ڪين. مونکي واڄ ڏيئي چيائين، ”.... اچي ته ڏجوس امتحان ۾ ضرورت پئي سو ورتي مانس.“ هو هليو ويو. مونکي چڻ نانگ ڏنگيو. پيلي ٿي ويس. تون ۽ مون سان ڪوڙ ڳالهائين! آخر ڇو؟ مان توکي مار ڏيان ها ته دوست کي واڄ ڇو ڏيئي آيو آهيان؟

من ۾ ڏاڍي بي آرامي هئي. چوان: توکي مونسان ڪوڙ ڳالهائڻ جي ضرورت ڇو محسوس ٿي؟

رات جو ٻون آئين ۽ منهنجون اکيون ڏسي دهنجي وئين. اهو مان به سڃاڻي ويس. بڪدم پاڻ سنڀالي ورتو. ٽيبل تي ماني پائي رکيم. تون دادهن کي نيم موجب مڏي آئين. مانيءَ تي توهان سان ويٺيس پر ڪا دم ڪين. چيم: ٿوري تڪليف اٿم، ڪائيندس ڪانه. دادهن کي چئي ڇڏيو هوم. هن کائڻ لاءِ زور ڪين ڀريو. توهين پئي جڏهن کائي آيا، تڏهن مون بلڪل ساڌارڻ نموني توکي واڄ ڏيئي چيو، ”تنهنجو دوست ڏيئي ويو. چيائين امتحان پورو ٿيو. پڏرهن منت ڪن ويٺو. چانهه پيئاري مانس، پوءِ هليو ويو.“

تنهنجو چهرو زرد ٿي ويو. تنهنجون اکيون شرم جي بارڪان هيٺ چٽڪي ويئون. مان آئين ڏانهن ڪوبه ڌيان نه ڏيئي هلي ويس. توکي ڄاڻيم ضرور پئي. تنهنجي مونجهه ۽ پریشاني ته مون کان لڪي ڪين مڃيئون. ڪجهه وقت بعد اچي چيو، ”تو ماني ڇو ڪين کاڌي، آما. سڄ ٻچ تڪليف آئي؟“

مون چيو، ”نه. تڪليف ڪانه اٿم. بس... ڪين وٺي.“
”ڇو ڪين وٺين؟“

تنهنجي ان نديڙي جملي مان ڪيتري. نه پڙا ظاهر ٿي
رهي هئي!

مون رواجي نوع ۾ چيو، ”ڪجهه ڪونهي. تون وڃي پڙهه.
مان ٿورو ڪم لاهي پوءِ سهنديس.“

سمنڊ لاءِ مون قوڪي انڪري چيو جو ننڍي هوندي
کان تنهنجو نيم آهي ته رات جو سمنڊ کان اڳ پنڌهن ويه
منت مون وٽ وڃي مونکي ڏينهن جون خبرون ڇارون ٻڌائيندو
آهين. ۽ مان توکي ڏينهن جا ڪڙا مڻا آزمودا ٻڌائيندي آهيان.
تون هليو وٺين پر تو پڙهيو ڪين. تنهنجون اکيون پهريائين
ڳجهه ڳوڙ ۾ ۽ پوءِ ظاهرين طرح زور زور سان ڀرسڻ لڳيون.
نيم آلو سار، ننڍ کان اڳ تو وڏان ٻچاڙيءَ جو ڦيرو ڪرڻ
آيس ته تون مونکي چٽي پٺين. تو منهنجي ڪلني تي ڪنڌ
رکي، روئي چيو، ”مونکي معاف ڪر، آما. مون وڃڻ نسبت
توسان ڪوڙ ڳالهائيو. مونکي معاف ڪر...“

ڪاليج جي پهرئين سال ۾ پڙهندڙ ٻه ڪلني تي ڪنڌ
رکي ٿئي هينءَ روئي! مٺي ماءُ ڪين سڀي سگهندي؟

منهنجن اکين مان به ٿڌو لڙي پيا. مون توکي گلي سان
لڳائي چيو، ”تنهنجو ڏوهه ڪونهي، ٻه. مونکي ارمان پنهجو
آهي. مان شايد اهڙي مٺي ۽ ميربان ماءُ نه آهيان، نه ته تون
مونسان ڪوڙ نه ڳالهائين ها؟“

تو مسڪندي، منهنجيءَ ڳوڙ ۾ منهن لڪائي چيو، ”اٿين
نه آهي، آما، اٿين نه آهي. الاڻي ڇو توسان ڪوڙ ڳالهائي وٺس
سمجهيم: وڃڻ نئين آهي، متان تون ناراض ٿين.“

آڇ به اهو ڏينهن ياد آهي. اسان گلي ملي رنو هو ۽ پوءِ
تو ضد ڪري مونکي ماني ڪارائي هئي.

آهڙيون آنيڪ ڳالهيون دماغ جي ڪنڊن ۾ ڦليل آهن،
اکين ۾ اڏڪيل آهن.

چوندا آهن: ماءُ جو پيار علي آهي. اهو مڃيندي به مان
چوان ٿي ته تو جيڪو منهن مونکي ڏنو سو به اعليٰ هو. اڄ
به اها ڳالهه نهايت فخر سان چوان ٿي. تنهنجي شردا، تنهنجي
منهن ۾ ڪا گهٽتائي ته مون کي نظرئي نٿي اچي، پوءِ تو
ڇو ڪري دل نڌي ڪئي آهي؟ تون ائين ته ڪونه ٿو سمجهين
ته امان مونکي نرمو هي ۽ بي جوابدار سمجهندي، جو پتيءَ جي
ڇوڙ تي الڳ ٿي رهيو آهيان؛ پتيءَ جي مرضي رکڻ لاءِ تون
مينن جي ناتني کي، ۲۷ سالن جي اُڏت ناتني کان وڌيڪ
درجو ڏيئي رهيو آهيان

پر اهو منهنجي وات مان نڪري ڇا ويو! جيڪڏهن مائٽ
۽ اولاد جو منهن اُڏت آهي ته ڇا پتي پتيءَ جو ناتو اُڏت
نه آهي؟

سچ ٿي چوان ته توکي اچي ٿيڻ جو ڪو به سبب ڪونهي.
تو بلڪل درست قدم کڻي رهيو آهين. نرملا کي تو وٽ پل
ٿي مينا ٿيا هجن پر توکي هن سان ٺاهڻو ته جيئن پر آهي
نه؟ جن سان جيئن مرڻ جا ناتا هجن، تن سان ڦٽائڻ نٿو سونين
اسين ته دنيا ۾ رهي رهي ۱۰-۱۵ سال هوندا سين. وڏي ڳالهه
ته ڪن، شوقيه کي پڙهائڻ جو بار آهي. تون ئي ٻڌاءِ جن حياتيه
جو بار هيترا سال کنيو آهي، سي نڌيءَ جوابداريءَ کان
ڊڄي ويندا؟

نرملا ڌار رهڻ چاهي ٿي ڇو جو هوءَ اڪيلي رهي آهي.
وڏو گهر نٿو وڃي، ته ٺيڪ آهي. ڀلي نه رهي. هوءَ سٺي آهي،
گهر گهرستي منيائڻ جي لائق آهي. رڳو گڏ رهڻ نٿي چاهي.
منهنجو من ڏکي ٿي رهيو آهي، من ۾ هاهاڪار آهي پر صرف
جدائيءَ ڪارڻ. نرملا کي بري نٿي سمجهيان. نرملا جون ڪي

ڳالهائون مونکي پسند ڪونهن ته پوءِ ڇا؟ مونکي ياد آهي ته منهنجون به ڪيتريون ڳالهائون منهنجي مٿس ڪي پسند نه آيون هيون، پوءِ انڪري نرملا جيڪو آستان منهنجي من ۾ پاتو آهي، تنهن تان ڪري پوي، سو ٿيو ڪونهي. اهو ننڍي ٺهيءَ ۽ وڏي ٺهيءَ جو ٺڪر ته هلندو ايندو.

تو جڏهن پهرين پهرين مونکي چيو هو، ”اما، نرملا ڪهڙو نه سٺو ڳايو! غضب جو گلو اٿس“ ۽ وري ٿوري دير ترسي منهنجي گلي ۾ ٻانهون وجهي چيئ، ”اما، نرملا جو نالوئي ڪوٽا رکڻ گهرجي؛ هوءَ خود ڪوٽا آهي، سنگيت آهي...“ مون تنهن وقت ئي سمجهيو ته پيار جي اها لهر جيڪا تنهنجي من ۾ آڻي هئي، ها آخر وڏي نرملا تي چانهجي ويندي. جڏهن تو نرملا سان شادي ڪرڻ جو رخ ڏيکاريو، تڏهن ئي مون توکي چيو هو، ”بت، هوءَ تنهنجي دل ۾ سانهجي ويئي آهي ته منهنجن چشمن تي؛ پر هو اسان کان گهڻا مٿي آهن. هنن جي رهڻ جو درجو اسان کان ڦريل آهي. هوءَ کڏ رهڻ پسند نه ڪندي، ڇو جو سندس سپاءَ ۾ خودمختياري به گهڻي آهي؛ پر اها هڪ اٽل ته توسان الڳ رهي، آزاد رهي، هوءَ سٺو ڪير ٺاهي مڱهندي.“

تو ٻارن وانگر ڪيٽو ڪري چيو، ”اما، اهي لفظ واپس وٺ. هوءَ اهڙي ڪانهي. وڏي ڳالهه ته توکان ۽ دادا کان الڳ ٿي ڇا مان رهي سگهندس؟“ مون ته مرڪي ڪٿي ماڻ ڪئي هئي.

اڄ به توکي مرڪي موڪل ڏيندس. توکي اصل روئڻ ڪانه ڏيندس. توکي ڇڏيندي، من ۾ ڪوبه دڪ نه ٿيندو. منهنجا لايا مڃايا ٿيا آهن. تون لائق لڳو آهين. هڪ سال به ٺاهس ٿي ڪانسواءِ تو ڊاڪٽري پاس ڪئي. اڄ تون انسان جو همدرد ۽ صحيح معنيٰ ۾ ڊاڪٽر بڻيو آهين. تو منهنجا سڀ خواب پورا ڪيا آهن. توکي نرملا جهڙي سوهڻي، توکي دل جان مان

ڇاهيندڙ ۽ ڪلاڪار جيون ساڻن ملي آهي. ڇا رهي ويو آهي باقي جو توکي ڇڏي ڏيڻ؟ تون سڪي جيون گهارين، لائقيءَ ڀريو انسان ٿين، ان کان وڌيڪ مون چاهيو به ڇا هو؟ تون سامان سڙو هڏي رهيو آهين. اڪيون تنهنجون هيٺ جيڪيل آهن. مانسڪ ڇڪتاڻ سبب، تنهنجي گورمائي پڇري تي جيڪي رپڪاڻون آهن، سي مان ڏسي رهي آهيان. سٺي نٿي سگهان تنهنجو رهو ڏک. توکي ياد آهي ته هڪ دفعي جڏهن مان سگريءَ وٽ بيٺي رڌيندي ڪرگيٽ گهڙي رهي هئس ته تو اچي چيو هو، ”اما، تون راڳب برابر نٿي گهڙين. اهو راڳب ائين نه پر هيئن آهي.“ پوءِ تو درست ٽڪون ڇڏي ٻڌايون ۽ مون ڳايو آهرو گيت. تنهن ڏينهن ئي مون تنهنجي رهبري قبول ڪئي هئي ۽ من ۾ سوچيو هوم ته سڄي عمر اها واٽ وٺندس. اڃا ئي سو ۽ مائپي جي ايمان وس ٿي جيڪڏهن ڪا غلطي ڪري به وٺيس ۽ تون سمجهائيندين ۽ چرندين: اما، تون غلط آهين. اها ڳالهه ڪانهي، هيئن آهي ته خوشيءَ سان قبول ڪندس. من کي ڪا ڳالهه پري به نٿي لڳند. نه ائين سمجهندس ته زمانو اڳتي پيو وڌي ۽ تون جيڪي چرين ٿو سو نئين زماني موجب ضرور ٿيڪ هوندو. اهو وشواس رکي، اها ڳالهه خوشيءَ سان قبول ڪندس ۽ تنهنجي سک ۾ ڪڏهن به وڃين نه وڃينديس. تنهنجيءَ سمجهه ۾ پنهنجيءَ سمجهه کان زياده ڀروسو رکندس ڇو ته انسان جي سمجهه ترقي ٿيڻي ڪري.

منهنجا گل، ڌار ٿيڻ جي ڳالهه تي اسان گڏجي سوچيو آهي ۽ فيصلو ڪيو آهي، پوءِ هي ڏک ڇو؟ آڄ به جي مٿا وس ٿي روئي ويٺا ۽ منهنجا ڳوڙها تولا ۽ روڪ ٿي پون ته هڪوار وري چئج، ”اما، تون غلط آهين. توکي مرڪي موڪل ڏيڻ گهرجي.“ ۽ مان تنهنجي رهبري ضرور قبول ڪندس. چوندس، ”وڃ پٽ، شل مڪيو رهين. اڳتي وڌ. تون آهين ۽ تنهنجي اڳيان حياتيءَ جي شاهي راه آهي!“

مدد علي سنڌي

من تنها - منزل دور

ٻاهر آسمان ۾ ڪوڙ جو هيٺاڪ آواز ٿيو، ته هن جي من ۾ هڪ ڊپ جي لهر ڊوڙجي ويئي. (شايد اڄ مينهن پوي! هن سوچيو.) هوڻ جيڪا صبح کان وٺي هتي ڊرائينگ روم ۾ ويٺي هئي تنهن کي لڳو ڇن آسمان ۾ ڪاٺي پراسرار طاقت ڪنهن بي طاقت مان وڙهي رهي آهي. هن ڊرائينگ روم ۾ هڪ نظر وڌي. هر شيءِ هن جيان سانت هئي. (هن کي محسوس ٿيو ائين) ڪوچ ميزون، ڪرسيون، ديوارون، غاليچو، (وال ٿو وال) پردا ۽ ڳاڙهي پردي ۾ لڪل شيشي جي وڏي شامي دري يا ديوار. (هن جون نظرون ڇن ڪنهن ڪئميرا جون لينس هيون) ٻاهر هڪ ڀيرو وري ڪوڙ جو ٺڪاءُ ٿيو، ته هوڻ ڏکي ڪوچ تان اٿي بيهي رهي. ٻاهر سانوڻ جي مند هئي، ۽ اندر سندس من ۾ به ڪا اهڙي ئي وسڻ جي مند گهڙي آئي هئي. سانوڻ جي مند جي سڳند پتل هوا سان گڏ ڪري ۾ گهڙي کيس احساس ڏياري رهي هئي ته هن بداجندڙ مند ۾ ڪي تاريخ يادگيريون لڪل آهن.... (نڌيڙي هوندي، هن کي ياد آهي ته جڏهن سانوڻ جي مند ايندي هئي، ته بهار جيان ڇڻ-پني جي دٻن ۾ خوشين جون بند مڪڙيون ٻڙجي پونديون هيون. هوڻ به ٻن سرتين مان گهٽيءَ ۾ ڊڪون پائي چوندي هئي.... ڀت تي جهرڪي، مينهن آيو ترڪي.... ڀت تي وايو، مينهن

آيو ڏاڍو....! پت! پوڏي شاهي صفحي جون پتيون ۽ ٻاهر
اڱر ۾ بيٺل شاهي وڏيون پتيون.... هن چرڪي، ڊرائينگ روم
جي ننڍين چٽين وارن ننڍين ديوارن ڏانهن ڏٺو ته هن کي
ڏاڍو ڊپ ٿيو. کيس لڳو ڄڻ هوڻ سامهون بيٺل ديوار اڳيان
وڌي رهي آهي، جا وڌي اچي مٿس ڪرندي. هوڻ ڏکي ويئي،
ڪنهن اڻڄاڻ ڊپ مان! ڪنهن ان ڄاڻ ڊپ وچان، هوڻ تڪيون
وڪون ڪندي اچي ٻاهر لان ۾ بيئي. سندس پيرن ۾ نرم سنڌي
جتي هئي. هن اها جتي لاهي پنهنجا نرم ۽ گلابي پير ڊاڪا گراس
تي رکيا ته سندس من تي هلڪي هلڪي مينهن ڳيٽ جهڙي
ڏڏڪار ڇانئجي ويئي. سندس پيرن هيٺان نرم نرم ڇهر هئي ۽
مٿان ڪارن ڪڪرن سان ڍڪيل اونداهو آسمان. مينهن اچان
نه وٺو هو پر مينهن ڀرڻ کان اڳ هلندڙ هوا ڏيري هلي رهي
هئي. هن جي ڀر ۾ ئي گلاب ۽ موٽي جون قطارون هيون جن
جي وچ ۾ زيتون جو وڻ هو. اوچتو گوڙ جو آواز ڪيترن
ٺڪاون سان ٿيو، جنهن سان مڃو وايو منڊل گونجي آيو. پر
هوڻ هن پري نه ڏني. هوڻ بيئي رهي انهن آوازن سان گڏ!
کليل آسمان جي هيٺان، ڪرڻ ڪڪرن سان گڏ. (جڏهن
ننڍڻ ۾ اهڙا ساڳيا گوڙ جا هيٺاڪ آواز ٿيندا هئا ته هوڻ
ڊڪي وڃي پنهنجي ماسيءَ جي هنج ۾ لڪندي هئي. ماسيءَ
جي هنج ان منڊل کيس، ڪنهن ٺڪر تي ٺهيل ڪوٽ جيان
لڳندي هئي، جنهن ۾ لڪي هوڻ پاڻ کي هرشيءَ کان محفوظ
سمجهندي هئي.... مينهن، وڏ ڦڙي وڪاري مان وسندو هو ۽
هوڻ وراڙهي ۾ وڏيءَ ڪٽ تي ماسيءَ جي هنج ۾ ويهي نيسارن
مان وهندڙ مينهن جي پاڻيءَ کي ڏسندي هئي. سانوڻ جي مند
وڏي شاهي اڱر ۾ نرم، جنهن ۾ پينگهه وجهي هوڻ لڏندي
هئي. نرم جي ڀرسان ٽين جي پڙچڻ سان ٺهيل شاهي رڌڻو،
جنهن ۾ ڪاٺين جي ٻاهر تي الائي ڇا ڇا پيو پچندو هو.

سانوڻيءَ ۾ اها سندس ماسي، ميڊي جون مانيون پڄايندي هئي، پڪوڙا تريندي هئي ۽ مٺي تهري رڌيندي هئي. کيس چڱيءَ طرح ياد آهي، جڏهن مينهن ٻوندو هو ته مينهن جو پاڻي رڌڻي جي ڇت تان نيسارا ڪري وهندو هو ۽ هرة چلڻ وٽ ٻرندڙ باهه جي ڀر ۾ سندنلڻ تي ويهي اهو نظارو يڪ ئي ڏسندي هئي.... پر وقت جي هڪ ئي وير سندس نئين اڳيان اهو سچو منظر وهائي وڃي چڪي هئي.... انسان، ڪاش مرڻ سان گڏ پنهنجيون سڀ يادگيريون به پاڻ سان گڏ کڻي وڃي ته ڪيڏو نه سفر ٿئي! ٻيهر هاڻي هوءَ ڪٿي ڳوليندي انهن گذري ويل گهڙين کي! ڪاش! موت، انسان سان گڏ، انهيءَ جون سڀ پويان ڇڏيل يادگيريون به ميڙي وڃي! مٿن مٽيءَ ۽ سوين پٿرن جي هيٺان پوريل ماسي! هاڻ ڪٿي سندس ڳالهيون ٻڌندي! سانوڻ جي مند ته وري به اچي ٿي، پر آهي مائٽو جن اهڙو سانوڻ ڏٺو هو، ڇا، سي واپس وري سگهندا؟ هن اداسيءَ مان سوچيو.... ۽ پڇيو پنهنجو پاڻ ڪان سوال!

اوچتو ڪي ڦڙيون آسمان مان ڪريون ۽ اهي اچي سندس اکين جي پنبين تي پيون. هن هڪ هٿ سان آهي مينهن جون ڦڙيون پنهنجي جي اکين جي پنبين تان پري ڪرڻ چاهيون، پر پوءِ الائي ڪهڙو خيال آيس جو اهو وڌيل هٿ هن روڪي ڇڏيو. اکين کي ڇنڀي، هن لان ڏي نهاريو. پريان مالهي ۽ سندس چوڪري گلاب جي پوڻ وٽ گڏ ٻئي ڪني. پريان پيلي رنگ جي گلن جا ٻوٽا هوا ۾ لڏي رهيا هئا. هوا جا تيز ۽ ٿڌا جهوٽا آيا ۽ اچي سندس گلابي ڳلن سان ٽڪرايا. هن نظرون کڻي آڪاس ۾ ڇانيل گنگهور گهٽائن کي ڏٺو. (آڪاس ۾ جڏهن گنگهور گهٽائون ڇانجي وينديون آهن ته منهنجي من ۾ به ائين انهن گهٽائن جيان، يادگيريون جون گنگهور گهٽائون ڀرجي اينديون آهن، ۽ پوءِ مان به انهن گهٽائن جيان روئي

پوندي آهيان. آڪاس تي ڇانيل گهنگڙور گهٽائون ته وسي هليون
وينديون آهن، پر هي من تي ڇانيل گهنگڙور گهٽائون جڏهن
وسڻ شروع ٿينديون آهن، ته پوءِ آهي ڇاهيندي به بس نه
ڪنديون آهن!

هوءَ خيالن ۾ خيالن ۾ گم ۾ قدم اڳيان وڌي اچي زيتون
جي وڻ وٽ پئي. سامهون نسر جي وڻ ۾ ڪوئل ڪوڪ
ڪئي - ۽ پوءِ ڪوئل ڪوڪ ڪندي ئي رهي. سندس من ڀرجي
آيو، ڪوئل جي ڪوڪ ٻڌي، آسمان تي ڇانيل ڪارين گهٽائڻ
جيان. اها ڪجهه ڏينهن اڳ ئي هن اقبال، نسرڻ ۽ ٻنهي جي
مڙس سان گڏ هن ئي لان ۾ گڏجي ڇانهه پيتي هئي. ۽ ان کان
پوءِ هن محسوس ڪيو هو ته سندس اندر ۾ ان ڏينهن کانوئي،
مونجهه ۽ آداسيءَ جي ڪوربٿڙي پنهنجي آڏو شروع ڪري
ڏني هئي. اوچتو ان ئي مهل زيتون جي ننڍڙي وڻ هيٺان پئي سندس
من ڀرجي آيو، آڪاس تي ڇانيل گهنگڙور گهٽائڻ جيان. ڪالو
آڏيءَ رات کان وٺي هوءَ پيچن هئي. (الائي ڪيترن ڏينهن
کان وٺي پنجهري ۾ بند ٿيل ڪنهن ڀڄيءَ جيان هوءَ پنهنجي
شام ۽ صبح ائين گهاريندي پئي آئي!) ڪالو آڏيءَ رات کان
وٺي سندس من ۾ صدين جا ڪي وسريل پڙلاءِ اچي گونجيا هئا،
جن سندس نئين مان ننڍ جي پڪيڙي کي اڏاري ڇڏيو هو.
هوءَ اسر تائين جاڳي هئي ۽ پوءِ جاڳندي جاڳندي الائي ڪيئن
پريات جي ٿڌي ٿڌي هيرڪيس پنهنجي منج ۾ لڪائي، ٽپڪيون
هڻي سمهاري ڇڏيو هو. صبح جو دير سان آئي هئي ته مٿي
۾ سخت سور هيس ۽ مڙس اڻي آفيس وڃي چڪو هو. کيس
اڄ دير سان اٿڻ جو ڏک هو، پر اهو ڏک وڌيڪ ان مهل
گهرو ٿي ويو هو، جڏهن کيس خبر پئي هئي ته سندس مڙس
اڄ بنان نيرن ڪرڻ جي ائين ئي نيرانو آفيس هليو ويو هو.
(هي رشتا به ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي معنيٰ سان گڏ، ڪيڏا نه

بي معني ٿي ٻوندا آهن - من سوچيو) رات جي اوجاڳي سندس اکين ۾ الائي ڪهڙي جوت جا ڳاڻي ڇڏي هئي. جنهن کيس اڃ اهو سڀ ڪجهه محسوس ڪرايو هو، جنهن کي هن اڳي محسوس ڪندي به، محسوس ڪرڻ نه پئي ڏٺو! هن کي الائي ڇو ڪيترن ڏينهن کان اهو محسوس پئي ٿيو ته، هن جي ۽ سندس مڙس جي وچ ۾ ڪي ديوارون اچي پيون آهن، جي ڏينهن ڏينهن اوچيون ٿي رهيون هيون. هن کي ڪڏهن ڪڏهن ته ائين محسوس ٿيندو هو ته هوءَ هروڀرو به پنهنجي اندر ۾ نترن جون ديوارون ٺاهي ۽ ڊاهي رهي هئي. (پر هاڻ شايد اهي ديوارون مونکي پاڻ ئي ڊاهيون پوندون) زال ۽ مڙس جي زنجيريءَ کي ٽوڙڻ ڪنهن جي هٿ ۾ آهي، ان تي هن ڪڏهن به غور نه ڪيو هو. پر کيس ان ڳالهه جو احساس ضرور هئو ته عورت جڏهن شادي ڪرڻ کان پوءِ پٺين جا سڀئي آئيڊل ڇڏي ڪنهن اثرائتو انسان کي پنهنجن سڀني جو خريدار بنائيندي آهي ته پوءِ اهي سڀئي سڀا ڪنهن پيانڪ ۽ پوائتي سڀني جيان لڳندا آهن. لهي پيانڪ ۽ پوائتا سڀا پوءِ انسان جو سڄي زندگي ڪنهن پراسرار ڀاڳي جيان ٻريان هوندا آهن. پر هن ته پنهنجا سڀئي سڀا ڏسڻ ڇڏي ڏنا هئا. پر پوءِ به ڪنهن پوت جيان اهي سڀا سندس ٻريان هئا. (خدایا. مون کي ڊيڄاريندڙ سڀا نه ڏيکارا!) ۽ خدایا، هاڻ ته سچ سچ مان ڀڄڻ چاهيان ٿي پنهنجن سڀني کان، سوچڻ کان، آئيڊل کان. اوچتو هن کي اهو خيال آيو ته هوءَ ائين ڇڏي سوچي رهي هئي. ڪالهه تائين ته هن سوچيو هو، اڳيان هلي، هن زال ۽ مڙس واري زنجيريءَ کي هڪ ئي ڇڪ سان ٽوڙي ڇڏيندي. پر اڄ صبح جو هوءَ جڏهن باٿ روم ۾ ويهي هئي، ته کيس سخت حيرت ٿي هئي ته کيس ڪهڙا ڪونه آيا هئا. مهيني جا شروعاتي ڏينهن هئا، ۽ کيس سدائين مهيني جي شروع وارن ڏينهن ۾ اهي ايندا هئا. (ڇا مان ان

انسان جي ٻار جي ماءُ بڻجڻ واري آهيان، جنهن کي ڪڏهن مون
 پنهنجن سڀن ۾ به ڪونه ڏٺو آهي!؟ ۽ جنهن کي ماڻهو پنهنجن
 سڀن ۾ به نه ڏسي، اهو شخص ڇو ٿو ڪنهن جي جسم جو
 مالڪ ٿئي. مونکي ته هن جسماني ميلاپ کان ڪڍو نه ڪرڻ
 ٿيندو هو! کيس اهو خيال ايندي ئي هڪ اوڪارو آيو. اوڪارو
 ايندي ئي سندس ڇاتيءَ ۾ چڻ ڪنهن ٻاڻ هڻي ڪڍيو. هڙ
 آڏاس ٿي ويئي. اوچتو وڏي ٺڪاءُ سان مينهن ٻوڻ شروع ٿي
 ويو. هن سامهون تياريو. لان مان مالهي ۽ سندس ڇڪرو
 آلائي ڪڍي مڀل وڃي چڪا هئا. آسمان مان مينهن سان
 گڏ اونداهي به لهي سندس آس پاس جي ماحول کي پنڌجي
 بيت ۾ گرم ڪري ڇڏيو. هن جي دل ڇاهيو ته، هن زور سان
 وسندڙ مينهن ۾ ائين ئي بيٺي رهي. پر ائين سوچندي کيس
 محسوس ٿيو چڻ سندس ڀت ۾ ڪا ئي شيءِ ڇري رهي آهي.
 ڪا ئي جاندار شيءِ آهي اندر ۾، جا کيس اندر هلڻ لاءِ پئي چئي.
 اهو خيال ايندي ئي هوءَ انهن دل سان ٽڪڙا ٽڪڙا قدم،
 ڪڍندي، ڪاريڊور جون ڏاڪيون چڙهي، ڪاريڊور ۾ آئي ته
 سندس گهائڻ وارن مان ٻاڻي ٺهي رهيو هو. هن ڪڏ هڪ
 پاسي لاڙي، هٿ سان پنهنجن ڊگهن ۽ ڪارن وارن کي هڪ
 ڇنڊڪو ڏٺو ته ٻاڻيءَ جا موتي پري پري تائين پکڙجي ويا.
 ننڍڙا ننڍڙا قدم ڪڍندي هوءَ اندر ڊرائينگ روم ۾ هلي آئي.
 اوچتو ڪوئي خيال پنڄري ۾ بند ڪنهن يوس پنڄيءَ جي
 آڏام جيان ڦرڙات ڪندو سندس من ۾ گهڙي آيو.... (ڇا مان
 ڪڏهن پنهنجي من جي باندِي پنڄيءَ کي آزاد ڪرائي
 سگهنديس؟ يا ائين خراهن جو ڪاڇ بڻجي رهنديس!.... پر
 ڇا سچ پچ مان ڪنهن پئي جي ٻار جي ماءُ بڻجي وينديس؟)
 هن جي اندر ۾ چڻ ڪنهن بچيءَ جو ڪرنٽ ڊوڙائي ڇڏيو.
 هوءَ ننڍيون وڪون ڪڍندي اچي ڪوچ تي ويئي. ڪوچ تي

ويهي هن سامهون دريءَ کي ڏٺو، جنهن تي ڳاڙهو شاهي
 پردو لڙڪي رهيو هو. اوچتو سندس دلي ۾ الائي ڪهڙو خيال
 آيو، جو هوڻ آتان اٿي دريءَ وٽ وڃي بيٺي. اتي بيٺي هن
 شيشي جي ديوار تان ڳاڙهو پردو هڪ پاسي هٽايو. لان جي
 پاسي کان لڳل، ديوار بدران اهو شيشو لڳل هو. هن ٻاهر
 نهاريو. پر ٻاهر ته پاڻيءَ جي اڇ ٽي اڇ هئي. لان جي ڇوڙ،
 وٺ ۽ انهن جون ٿاريون، پڻ، سڀ پاڻيءَ جي اڇ ۾ گم هئا.
 شيشي سان لڳل ڳاڙهن گلن جي ول مان پاڻي ڌيري ڌيري
 نڪي رهيو هو. هوڻ شيشي جي ديوار سان نڪ ڏيئي ٻاهر پاڻيءَ
 جي اڇ ۾ الائي ڪنهن کي ڳولڻ لڳي. (ٻڌندڙ ساعتن سان
 گڏ، مينهونگيءَ سوالي هوا پنهنجو سر شيشي جي ديوار سان
 ٽڪرائجي ڪجهه چٽي رهي هئي. ڪڙني پڙاڏو هو ٻاهر هوائن
 ۾. ڪير الائي ڪنهن کي سڏي رهيو هو.... ”پر ڪير ڏو
 ڪنهن کي سڏي ڪري سگهي!“ هن سوچيو.) پر ٻاهر ته
 ڪڙني هوندي به ڪڙني نه هو. فقط بنگلي جو لان هو، جنهن
 ۾ سانوڻ جو مينهن زور زور سان پئجي رهيو هو. هيءَ بنگلو
 به سندس آئيڊل بنگلو هو. وڏو شاهي لان، وڏا ڪمرن، ڊائينگ
 روم ۽ ان جي ۾ ڊرائينگ روم، جنهن کي هن پنهنجيءَ
 پسند موجب ٺهرايو هئو. ڏاکڻي لان واري ديوار کي نوراني
 هن اتي سڄو شيشو هٽايو هو. انهي شيشي جي ديوار مان لان جو
 هڪ هڪ وٺ ۽ هڪ هڪ ٽڙندڙ گل ڊرائينگ روم ۾ ويٺل
 ماڻهوءَ کي هڪ عجيب سڪون ڏيندا هئا. ڪڏهن شام جو
 هوڻ پٺن جن مهمانن سان گڏ ويهي جڏهن ڪافي پيئندي هئي،
 ته گلابي گلن جون وليون شام جي ڌيري ڌيري هلندڙ هوا ۾ لڏي، ان
 شيشي جي ديوار سان اچي لڳنديون هيون. مٿي بيد روم واري
 فرينچ دري ۽ هي لان جي پاسي کان ديوار سندس آئيڊل هئا.
 (پر مان اهو سڀ ڪجهه هينئر ڇو سوچي رهي آهيان!)

ٻاهر ٻاڻي ٿي ٻاڻي هئو. ۽ اندر، هوءَ پنهنجي اندر جي اڪيلائيءَ سان شيشي سان گڏ لڳي بيٺي هئي. مينهن جو ٻاڻي شيشي تان وهي هيٺ ڪڇي مٽي واري زمين ۾ گهر ٿي رهيو هو. هوءَ واپس وري، ۽ اچي ڪوچ تي ويٺي. سندس نظرون وري به ان شيشي جي ديوار تي هيون. ٻاهر مانوڻ جي مند ته الاڻي ڪڏهن کان شروع ٿي هئي، پر کيس اهو محسوس ضرور ٿيو هو ته آڪاس مان فقط هوائون ۽ مينهن جو ٻاڻي نه لٿو هو، پر اهي سڀ پاڻ سان گڏ مونجهه ۽ اداسيءَ جو مينهن به کڻي آيون هيون. وڏ قزبي مينهن وانگر سندس ذهن ۾ به يادگيرين جو وڏ قزو مينهن وسڻ شروع ٿي ويو. ٻاهر زور شور سان وسندڙ برسات، ۽ اندر ڏيري ڏيري وسندڙ يادگيرين جو مينهن هو. ڪنهن گذريل دؤر جا اڌوراڻا پراڻا سڀا سندس اکين ۾ لهي آيا.....

”رخسانا، تون هي سڀا ڏسڻ ڇڏي ڏي. هي سڀا ڪنهن ڏينهن توسان ڊوڪو نه ڪري وڃن!“ هڪ ڏينهن کيس راحيل، ڪنهن فنڪشن مان ٻاهر نڪرندي چيو هو.

”توهين شايد صحي چوندا هجو راحيل. پر منهنجيون هي اڪيون الاڻي ڇو سڀن ڏسڻ تي هري ويون آهن!“ هوءَ الاڻي ڇو ان مهل ٻڃي ويئي هئي.

”تون رخسانا، تون منهنجا سڀا ڏسڻ ڇڏي ڏي. مان مسجدان به ٿو ته تون هي سڀ ڪجهه منهنجي لاءِ ڪري رهي آهين. پر پوءِ به الاڻي ڇو مون کي لڳي ٿو ته اڄ جا ڏنل سڀا ڪٿي توسان سڀاڻ جي اڀرندڙ سج سان گڏ ڪاٽي وڙهه نه ڪن. ڪالهه کان اڳ تون سڀن ڏسڻ جي انڪاري هئين. پر اڄ تو فقط منهنجي ڪري پنهنجي سڄي طبيعت بدلائي ڇڏي آهي. هي سڀ صحي ۽ سچ هوندي به الاڻي ڇو مون کي محسوس ٿي رهيو آهي ته هيءَ منهنجي راهه ڏاڍي اڻانگي آهي. مان

توڪي هنن اونداهن رستن تي پاڻ سان گڏ نٿو وٺي هلي سگهان. الائي اسان مان ڪنهن ڪنهن کي پنهنجي رت مان روشنيءَ جي لات ٻاري هنن اونداهن رستن کي روشن ڪرڻو آهي.... ۽ تون منهنجي زندگيءَ جي هن اونداهي رات جي ڀر ۾ ڇڏي آهين، جنهن جي سوچڻي ٿيڻ تائين مان الائي هجان يا نه !!”

”توهين اهڙيون ڳالهيون چو ڪندا آهيو، جن سان منهنجي اندر ۾ ڪي خوف جون غفائون جنم وٺڻ لڳنديون آهن. مون پنهنجو پاڻ سان اهو وعدو ڪيو آهي ته، مان اوهان مان زندگيءَ جي هر ڏک ۾ ساڻ ڏيندس. هن ڌرتيءَ تي سڀاڻ جڏهن ڪوئي سج اڀريو، ۽ ان سج اڀارڻ ۾ توهان مان گڏ منهن جو تر جيترو به ساڻ رهيو ته منهن جي لاءِ اهو ڪيترو نه خوشيءَ جو مقام هوندو. مان توهان جي زندگيءَ ۾ روشنيءَ جو ڪرڻو نه سڀي، پر اونداهي به ته نه آهيان. توهان منهنجي زندگيءَ جا آئيڊل آهيو، ۽ آئيڊل کي ڪوئي به پنهنجي هٿن وچان نه ڇاهيندو آهي. مون سوچي سگهجي اوهان کي، اونهانجن نظرين سميت قبول ڪيو آهي. مون جڏهن پنهنجي راه ڇوڻدي ورتي آهي ته توهين منهنجي انهيءَ ڇوڻدي راه ۾ رڪاوٽون ڇو ٿا وجهڻ چاهيو؟“

ٻاهر ڪڪر اچان به زور سان وسڻ لڳا. هن ٻاهر نهاريو، وسائڻ ۽ ڀنل نيشن سان! (”هو ڪٿي آهي؟“ هن وسندڙ بادلن کان پڇيو.) پر هو ته سندس من جي اندر ڪنهن لڪل ڪنڊ ۾ ويٺل هو. مينهن اچان به زور شور سان وسڻ لڳو. هن وري وسندڙ مينهن کان پڇيو، ”هو ڪٿي آهي؟“ هو الائي ڪٿي هوندو. (هن جي اندر ۾ ڪنهن ڪوئل ڪوڪ ڪئي!) نيشن جي نهار کان دور. ڪنهن رڃ کي ڏسندڙ ۽ ڀڳندڙ هرڻيءَ جيان، هرع به ڪنهن ريگستان جي هرڻي هئي. ڇلانگون

هئي، هن به ڊوڙن ڇاهيو ٿي. پر پوءِ الائي ڇا ٿيو جو ڇلانگون هٽندڙ هرڻي الائي ڪيئن هڪ سهڻي باغيچي ۾ اچي بند ٿي. جنهن جي چار ديواريءَ ۾ بند، ساوڪ به هئي، وڻ به هئا، پاڻي به هو، پر الائي ڇا نه هو!؟ هن وري به ايمان زور سان وسندڙ بدلن کان ڪجهه بچڻ گهريو. پر بادل سندس سڀ گالهليون وسندڙ پاڻيءَ سان گڏ وهائي هلندا پئي ويا. هن سوچيو، ”ڪنهن جو ڪيڙو ماڳ هو، اها ته ڪنهن کي ڄاڻ نه هئي. پر منزل سامهون هوندي به الائي ڇو دور ٿي ويئي هئي. منزل جا دوڪا الائي ڪنهن سان ٿيا هئا!“ ٻاهر برسات پئجي رهي هئي، هڪ مسلسل شور سان گڏ. ڊرائينگ روم جو دروازو کليل هو. ڪارڊور مان تيز هوا لنگهي اندر پئي آئي. تيز هوا جا جهڪڙ ۽ پنل وٽن مان نمڪندڙ برسات جو پاڻي ۽ دٻڙ ڪٿي ڪن درين جي ٽڪرائن جا آواز. هوءَ بت بڻيو ويئي رهي. هن پنهنجي آدرش سان دوڪو ڪيو هو. زندگيءَ وري کيس سڀ خوشيون ڏيندي به ڪي دوڪا ڪري ويئي هئي. لڪي لڪي، ايندڙ زندگيءَ ۾ جنهاتيون پائيندڙ، اڄ کان ڪي سال اڳ جي، يونيورسٽيءَ ۾ پڙهندڙ ڇوڪري، اڄ پنهنجن خيالن ۽ سوچن جي پنڃري ۾ بند، ڪنهن گهايل هرڻيءَ جيان پاڻ کي ڦٽڪندي پئي محسوس ڪيو. هن راهيل جي وڃڻ کانپوءِ پاڻ کي سدائين گهايل محسوس ڪيو هو. اندر جون خواهشون سري ويون هيون. ڪاش! ڪوئي ڪنهن مان محبت نه ڪري پر محبت به ته ضروري آهي هن زندگيءَ ۾. (هن ڪٿي پڙهيو هو، ”محبت جو اهو گل جنهن کي ٽوڙڻ ۾ دير لڳندي آهي ته هو! جو جهونو ان جي پنڪڙين کي کولي ڇڏيندو آهي. محبت به هڪ ڇوڪريءَ جي آتما کي اوچتو هڪ گل وانگر ٽوڙائي ڇڏيندي آهي.“) محبت جي واءَ وڻ کان اڳ ۾ ئي سندس اندر جو گل ڪوئائي وڃي ويو هو. هن محسوس ڪيو هو ته

ڪنهن جي وڃڻ سان هن جي زندگيءَ تي ڪاٺي شام لهي آئي هئي. اداس، ويران ۽ ڪنهن بن شام! وڃڻ وارا ته هليا ويا پر سندس من جي ريگستان تي، ويندڙن جي پيرن جا نشان تيز هوا اڃان مٿائي نه سگهي هئي. ڏينهن راتين ۽ راتيون ڏينهن ۾ بدلجنديون رهيون، ڪئين رتون آيون ۽ هليون ويون. سانوڻ آيو ۽ ويندو رهيو، پر نه ڪنهن سڄ، نه ڪنهن رات، ۽ نه ڪنهن مند هن لاءِ ڪاٺي خبر آندي ۽ جڏهن ڪاٺي خبر آئي ته هو ۽ شادي ڪري چڪي هئي. (پر اها به خبر هئي! هن دل ٿي دل ۾ سوچيو) خبر ته هن به سندس ڪانه لڌي هئي ۽ نه وري ڪو هو ۽ سسئي ٿي هن لاءِ جبل جهاڳڻ وٺي هئي. زندگيءَ جا جبل جهاڳندي جهاڳندي اڌ پنڌ ۾ ڪوئي ڪنهن سان دوکو ڪري ويو هو. (پر دوکو الائي ڪنهن، ڪنهن سان ڪيو هو. هن راحيل سان ڪيو يا راحيل هن سان.) هن جو مٿو ڇڪرائجي ويو. هن جي من ۾ الائي ڪٿان ڪٿان جا خيال آيا ۽ ويا پئي. هو ۽ انهن خيالن جي وچ ۾، ڄڻ ڪنهن سمنڊ ۾ بيٺل پراڻي جهاز جيان هئي، جنهن کي تيز لهرون هيڏانهن هوڏانهن لڏائي رهيون هيون.

اوچتو ٻاهر مينهن هڪدم بند ٿي ويو. هو ۽ به خيالن جي سمنڊ مان هٿورائيون هڻندي ٻاهر نڪري آئي. مينهن جي بند ٿيڻ ڪري هڪدم هڪ عجيب خاموشي ڇانئجي ويئي. هن جي اندر ۾ به هڪ ماٺ جي لهر ڊوڙي ويئي. ٻاهر مينهن بند ٿي چڪو هو، پر سندس اندر ۾، اڃان مينهن وسڻ بند نه ڪيو هو. اوچتو هن محسوس ڪيو ته سندس اکين ۾ وري هڪ ڀيرو ڪاٺي وياڪل وياڪل شام لهي آئي آهي. اکين ۾ اداس ۽ سسڻا شام هئي ۽ ذهن ۾ يادگيرين جا چار کيس پاڻ ڏي ڇڪي ڦاسائي رهيا هئا. (امان ۽ توهان جي وچ ۾ هڪ وچوئي حائل آهي.) هن کي ان ڳالهه تي ڪجهه ياد نه، پر جيسين هن

ان ڳالهه کي ياد ڪرڻ چاهيو، ان کان اڳ ۾ ئي ڪا وڃڻ
 سندس ذهن تان اها يادگيري ميساري هلي ويئي. هوءَ انهن
 يادگيري کي ڳولڻ لاءِ بادن جي وصال صحرا ۾ گهڙي پئي.
 تيز هوا اندر زور سان الائي ڪٿان ڪٿان جون ويهليل گهڙيون
 ميڙي چوڻدي کڻي آئي هئي هن جي اڳيان. ۽ هوءَ هڪ ڀيرو
 وري الائي ڪيڏانهن ڪوٺجي ويئي. من جي صحرا تي وري
 ڪوئي قافلو ڏيري ڏيري لنگهي رهيو هو. اُن جي چوڻ جو
 آواز پئي آيو ۽ دور ڪٿي ڪنهن ٿوڀي جي ڀر ۾ ڪاٺي آيايل
 هرئي ڇلانڪون هندي اچي پئي. ”سال گذري ويندا جڏهن
 سانوڻ جي ٻي مند ايندي ته خبر ناهي تون ڪٿي هوند: ٻيءَ
 ۽ مان ڪٿي. منهنجي دل چري ٿي ته اسانجي زندگين تي هي
 جيڪو ان ڏنل آسب ڇانيل آهي، اهو اسرار ۾ وجيندڙ ڏنڌ
 هڪ نه هڪ ڏينهن ضرور لهندو. پر رخصتا، انهن سڀني شين
 کي پورو ڪرڻ لاءِ توکي مون سان هن يابان ۾ ڪنهن نه
 جي ٿڌي ڇانو ٿيڻو پوندو. اڄ ته گڏجي پنهنجي هن اندر جي
 اونڌاهي شهر ۾ ڪوئي شمعدان ٻاريون. الائي ڇو مونکي لڳي
 ٿو ته مان جيئن جيئن پرم ٿئي ٿو جي پويان پوان ٿو، هوءَ
 مون کان دور پڄي ٿي وڃي. ازل کان وٺي ابد تائين هي
 جيڪو آداسيءَ جو قافلو اسان سان گڏجي هلي پيو، ان کان
 ساڻ ڇڏائڻ ۾ مونکي اڃا الائي ڪيترا جنم وٺڻا پوندا.“ هو
 ٽين چئي ڇپ چاپ سامهون وسندڙ مينهن کي ڏسڻ لڳو هو.
 سانوڻ جو پهريون مينهن آرڻس فيڪلتي مٿان پئجي رهيو هو ۽
 هن راحيل سان گڏ ٽئين ماڙ تي پئي وسندڙ مينهن کي پئي ڏٺو.
 ”توهان جون سدائين هي آداسيءَ سان ڀريل ڳالهيون ٻڌي ٻڌي
 هاڻ مون کي لڳي ٿو ته، ڪٿي مان به توهان جي ان رنگ
 ۾ نه رنگجي وڃان!“ هوءَ بي اختيار کلي پئي هئي ان مهل!
 ”تون کلين ٿي ته منهنجي دل جي هڪ هڪ ڪنڊ ۾، ڪي

عجيب سڀنا ٿا جنم وٺن. مون سوچيو آهي ته جڏهن به زندگيءَ
مون سان ساٿ ڏنو، ته مان تنهنجي هن مرڪ تي ڪٿي
ڪويتا لکندس.

”آهيو نه بنيادي طور تي رائيٽر؟ ڪيترا به ڪٿي توهين پاڻڪي
اقتلايي سڏايو، پر توهان جي اندر ۾ جيڪو فنڪار لکيو ويٺو آهي،
اهو ڪڏهن ڪڏهن ڪيئن ٿو جاگي ٻئي توهان جي من ۾!“
”منهنجي اکين اڳيان سرهن جي سونهن پري پوک آهي ۽ مٿان
آڪاش ۾ ڪٽيل چنڊ. مان گيت لکڻ چاهيان ٿو، سرهن جي
سونهن جا، آڪاش جا ۽ ستارن جا. پر منهنجي هٿن ۾ قلم بدران
ڪجهه ٻيو مڙهيو ويٺو آهي ۽ منهنجا چيل گيت اڏورا رهجي
ويا آهن. مون ته اڃا پنجن ٺاهيل چترن ۾ رنگ به نه ڀريو آهي....“
”بس، بس. سائين، مون سچو ته اوهين فنڪار آه.“ هن
کيس اڏ ۾ ڪٽيندي چيو هو.

”رخسانا.“ هن ڏيري ڏيري سندس نالو ورتو هو.

”هون!“ هن سندس وارن کي ڏسندي چيو هو.

”هڪ ڳالهه چوانءِ.“

”ها، چؤ!“

”تون، رخسانا. تون، ڪنهن سٺي انسان سان شادي ڪري
چڏجانءِ.“ ۽ هو ان مهل ڏکي ويهي هئي.

”توهين وري به اهي ڳالهيون ٿا ڪريو. مان سچ ٻچ ته هميشه
هميشه لاءِ، توهان سان ڳالهاڻن بند ڪري ڇڏينديس!“ هن
وسايل نيئن سان کيس ڏسندي چيو هو.

”ناراض ٿي ويئينءِ نه!“ هن سندس هٿ ۾ هٿ ڏيندي
چيو هو.

”نم.“

”توڪي هڪ شعر ٻڌايان.“ هن چڻ کيس پرچايو ٿي.

”ها، پر هجي خوشيءَ جو.“

۽ پوءِ هن ڏيري ڏيري کيس اهو گيت ٻڌايو هو:

The warm sun is failing, the bleak wind is wailing,

The bare boughs are sighing the pale flowers are dying

And the year,

On the earth her death-bed in a shroud of leaves dead,
Is lying.

Come months, come away,

From November to May,

Follow the bier,

Of the dead cold year,

And like dim shadows watch by her sepulchre:

ٻاهر پورچ ۾ ڪوئي زور زور سان موٽر جو هارن وڃائڻ لڳو. هوءَ ڄڻ هڪ ڊگهي ننڊ مان چرڪ ڀري اٿي ويئي رهي. ٻاهر مندس مڙس جي موٽر جو آواز هو. ڪوئي نرڪر ڊوڙي ڪارڙي ويو هو. مندس مڙس ۽ نوڪر جا آواز کيس ڪنهن دور جي دنيا مان ايندي ٻئي محسوس ٿيا. ("جا نينن ڳنڍي نانءُ، ما مون جيئن پوندي ماري." مندس دل تي تري آيو شاهه سائينءَ جو يت) هوءَ ڇپ ڇاپ اتي ئي ڪوچ تي ويئي رهي. ايتري ۾ مندس مڙس در مان لنگهي اندر آيو. کيس ڪوچ تي ويٺل ڏسي هن به سائنس نه ڳالهائيو. هوءَ پٿر جي بت جيان پنهنجي مڙس کي ڏسي رهي هئي، جيڪو ڪنهن اجنبِي جيان اندر آيو هو ۽ اچي پريان ڀيل جنڊيءَ جي ڪرسيءَ تي ماڻ ڪري ويهي رهيو هو. ان مهل مندس دل چاهيو هو ته سامهون ويٺل مندس مڙس کيس اچي پرچائي. اچي کائس پچي ته هوءَ هڙيءَ مند ۾ ائين اڪيلي اڪيلي ۽ اداس ڇو ويئي آهي! پر هن محسوس ڪيو ته مندس مڙس، شايد کائس وڌيڪ ناراض هو. هوءَ اهو خيال دل ۾ رکندي ڇپ ڇاپ اتي ۽ آهستي آهستي هلندي اچي مڙس جي ڀر ۾ بيٺي.

پنهنجي نوعيت جو هڪ ڪتاب

نهو فيلڊس پبلڪيشنس جو پلاٽفونم جوڙي ڪتاب
(ڪتاب نمبر 100)

؟

انشاء الله نومبر ۾ شايع ٿيندو.